Bin Belge

Erbil Tuşalp

Yazılama

Bin Belge

Erbil Tuşalp

Bin Belge

Yazılama Yayınevi: 91
Türkiye Yazıları: 23

Bin Belge

Erbil Tuşalp

Kapak Tasarımı
Yener Yentek

Sayfa Tasarımı
Yiğit Berker

Birinci Baskı
Ekim 2014

© Yazılama Yayınevi

ISBN
978-605-5892-99-9

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL
(0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)
Matbaa Sertifika No: 12156

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker cad. Osmancık sokak Betül Han 9/13
Kadıköy – İSTANBUL
0 216 338 52 59

www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Bin Belge

Erbil Tuşalp

YAZILAMA

Erbil Tuşalp: Akşehir'de doğdu (1945). Harp Okulu'nu bitirdi (1965). Gazeteciliğe TRT'de haber kameramanı olarak başladı (1974). Günaydın, Vatan, Dünya, Cumhuriyet, Radikal, Posta, Milliyet, Birgün gazetelerinde; ANKA ve UBA ajanslarında muhabirlik, yazarlık ve yöneticilik yaptı. Çok sayıda televizyon haber programına ve belgesel çalışmalara katıldı. Halen soL gazetesinde köşe yazarlığı yapmakta.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nda iki dönem Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yaptı. İnsan Hakları Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Haber ve araştırma dallarında 1980, 1988, 1997, 1999, 2001, 2002 ve 2006 yıllarında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Çağdaş Gazeteciler Derneği haber ve araştırma ödüllerini aldı.

Araştırmacı kimliğiyle tanınan yazarın yayımlanmış olan kitapları şunlar: Bin İnsan, Bin Tanık, Bin Belge, Eylül İmparatorluğu, Artık Demokrasi İsteyin, Ben Tarihim Bay Başkan, Paşa ile General, Önce Çocuklar Öldü, Evreninki mi Özalınki mi?, Çürüme, Plastik Papatya Kokusu, Şeriatı Beklerken, Demokrasi Sizin Neyinize, Şeriat A.Ş, Sen Sofi'nin Oğlusun, İslam Faşizmi, Bozkurtlar, Çete Parti Mafya, Aldanma, Kuklaturka, Güle Güle Sayın Sezer, Zehir Yüklü Bulutlar, Plastik Papatya Kokusu, İslam İmparatorluğu.

İçindekiler

SUNUŞ 7

1. bölüm
İki genç ölüyü daha sırtlanmıştı bahar 29

2. bölüm
Aslen Şili'den şimdi sürgünde yaşıyor 69

3. bölüm
Dibimizi oyuyorlarmış da haberimiz yokmuş 102

4. bölüm
Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterlik dairesine 141

5. bölüm
Sınanmış inançları ve yürekleri oldu 168

6. bölüm
Hastaneye koştum oğlum cansız yatıyordu 200

7. bölüm
Bizim dönemimizde sadece bir kızın 230

8. bölüm
Gemide denizin ortasında kongre 255

EKLER 277

SUNUŞ

yirmiyedi yıl sonra

Bunca zaman sonra kapağı açılan bu kitapta ölümün ve yaşamın, ağıtın ve yasın bugüne uzanan derin izleri var. İzler son yarım yüzyılda yaşanan zorlukların kanıtı. Ölümün ve yaşamın ipuçları. Hiç eskimedi. Eskimeyecek. Özgürlük ve bağımsızlık kavgasının kanlı izleri. Asla unutulmadı. Unutulmayacak.

Yarım yüzyıllık vahşetin ayıplarıyla dolup taşan tarihe saklanan izlerin üstündeki örtüyü kaldırmak için zamanı geri sarmaktan başka bir çare yok. Küçük bir çabayla kanlı boğuşmanın üstünde kimlerin parmak izi olduğunu anımsamak her zaman olanaklı.

Bu kitapta karşınızda yine küçük omuzlarında ülkenin büyük ayıplarıyla boğuşan "en uzun koşunun en güzel yüz metresini koşan" fırtına çocuklar var. Özgürlük kavgasından hiç kopmadılar. Onlar küfürsüz, dayaksız, falakasız, işkencesiz, kelepçesiz, zincirsiz bir yaşam düşlediler. Gözaltılarda cezaevlerinde zulmün adının Amerikan emperyalizmi olduğunu öğrenerek büyüdüler. Faili meçhul'lü, yargısız infaz'lı pusulara düştüler, idam'lı gecelerde ölümsüzleştiler.

Her sayfası onların acılarıyla dolu bu kitap 1980 güzünde *Cumhuriyet* gazetesi için bir yazı dizisi olarak tasarlandı. Bir İşkence Ülkesi olarak yazılıp noktalandı ama yayınlanamadı. 12 Mart'tan 12 Eylül'e uzanan büyük hesaplaşmayı anlatan Bir İşkence Ülkesi'nin kapağı darbe sabahı kapandı. Bir gün mutlaka sabrıyla vedalaşıp arşive yollandı.

Tam yedi yıl sonra *Bin Belge* adıyla yayınlanmak için tozlu raflardan indi. Eylül faşizminin karanlığını anlatan *Bin İnsan* ve *Bin Tanık*'la birlikte dönemi belgeleyen takıma katıldı. *Bin Belge* daha önce yayınlanan *Bin İnsan* ve *Bin Tanık*'ın penceresinden bakanların darbenin kıyısındaki Türkiye'yi tanımasına katkıda bulundu. *Bin İnsan, Bin Tanık, Bin Belge* iyi bir üçlü oldu.

O günlerden bugüne uzanan gelişmeleri anlamak için son elli yıllık sürecin ırkçı-dinci yoğunluklu yerine özgün bir parantez açmak gerekiyor. Gerekiyor çünkü *Bin Belge*'de bir partinin çeteleşmesi ya da bir çetenin partileşmesi sürecinin aşamalarını gün yüzüne çıkaran eski tarihli yaşanmışlıklar irdeleniyor.

Churchill'den Roosevelt'e

Belleğimin "nereden başlamalı" sorusuna yanıtı "ilkokul ikinci sınıftan" oldu. Niye, çünkü ben Amerika sözcüğünü ilk kez o gün duydum.

Kapı açıldı. Sınıfa bir takım insanlar girdi. Ellerinde parıltılı paket vardı. Ayağa kalktık. Müdür Salih Bey, öğretmenim Müzeyyen Hanımın kulağına bir şeyler fısıldadı. Müzeyyen öğretmen "babası olmayanlar bir adım öne çıksın" dedi. Öne çıktık. Büyük paketleri biz aldık. İçinde kokulu cikletler, kurşun kalemler, kalem arkaları, kalem açacakları, ataçlar, silgiler vardı. Müdür Salih Bey büyük paket alanlardan birinin başını okşarken "sen Kore'de demokrasi şehidi olan bir babanın çocuğusun.." dedi. Herkes onu alkışladı. Müzeyyen öğretmen önce ağladı. Sonra paketlerin Sam Amca'dan Amerika'dan geldiğini söyledi. Armağanmış dedi.

O yıllarda çocuklar ne Kore'yi, ne Sam Amca'yı, ne Amerika'yı bilirdi. Şaşırdım. Aklım karıştı. Arkadaşımın demokrasi için ölen babasını hiç unutmadım. Yüzünü görmesem de uzun süre düşlerimin kahramanı oydu. Keşke benim babam da Kore'de ölseydi dediğim oldu. Arkadaşımı babasından koparan Kore'deki demokrasi savaşının Türkiye'nin NATO üyeliği için ödediği bedel olduğunu çok sonra öğrendim.

Armağanlara büyülendiğimiz o günden sonra sınıfın kapısı her açıldığında heyecanlandık. Amerikan yardımı oluk gibi akmaya başladı. Kokulu cikletlerin, renkli şekerlerin yanına yeni armağanlar eklendi. Salt çocuklar değil çiftçisinden askerine tüm ülke mutluydu.

Yardım dedikleri kıçları U.S.A. damgalı besili Amerikan atları, dondurulmuş Amerikan hindileriydi. Çatalda kaşıkta, donda fanilada, cekette pantolonda her yerde o damga vardı. Kahraman ordu İkinci Dünya Savaşı'nda giydiği içi kürklü İngiliz "Churchill" marka botlarını çıkaracak, domuz derisinden pırıl pırıl Amerikan "Roosevelt" marka botlarını giyecekti. Okulda süt tozu evde turuncu Holand peyniri dönemine ulaşıncaya dek, Clark Gable'dan James Dean'den roller çalındı. Klark çekildi, kovboy şarkıları dinlendi. Düşler 56 İmpala'larla, Ford Mustang'lerle süslendi. Çocuklar Amerikan pazarlarından geçerek büyüdü. Özgürlüğün, bağımsızlığın, eşitliğin tadına Amerikan postallı, Amerikan parkalı günlerden geçerek ulaşıldı.

"Kahrolsun Amerika'ya.." öyle kolay gelinmedi. Uzun ve çileli bir yoldan geçildi. 1960'ların ortalarında başlayan 70'li ve 80'li yıllarda süren kanlı hesaplaşmada elbette Amerika'nın kanlı parmak izi vardı. Bir baştan bir başa can pazarına çevrilen ülkede Amerikan karşıtlığının bedelleri öylesine hızla ödendi ki, Türk-Amerikan ilişkilerinin ne zaman nerede nasıl başladığını merak etmeye hiç zaman kalmadı.

Kendi tarihiyle

Bilen çok az; biz şimdi nasıl Anadolu yarımadasında Amerikan İmparatorluğu'nun kolu kanadı altında yaşıyorsak onlar da bir zamanlar Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'nun kolu kanadı altındaydı. Her taşın altından Osmanlı'nın çıktığı 18. yüzyıl sonunda Amerikan tüccarlarını Cezayir korsanlarının tacizinden korumak kara yağız yalın kılıç Türk leventlerine düşüyordu.

Akdeniz'in maviliklerinde başlayan bu iyi ilişki, 1920'lerde Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın namlularının ucunda bozuldu. Ulusal Kurtuluş "Amerikan mandası altında bir Ermeni devleti tasarımını" suya düşürdü. Lozan Antlaşması Sevr'i ortadan kaldırınca "petrol arama imtiyazını yitiren Amerika Birleşik Devletleri" Lozan'ı tanımayarak karşı tutum takındı. Bu düşmanca bir tavır değildi, ama asla dostça bir yaklaşım da olmadı.

1927 yılında yaşanan bu olumsuzluk 1950'lerin ortalarına kadar bizim için koşulsuz bağlılığa/ şartsız bağımlılığa dönüşecekti. Bu ilişki 2000'li yılların başında rejimin yönünü şeriatçı din devletine yönlendirecek imam-

lardan oluşan bir kadroyu işbaşına getirinceye kadar karşılıksız bir aşk olarak sürecekti.

Bu acıklı aşk öyküsü 11 Mart 1941 tarihli "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası"na Türkiye'nin eklenmesiyle başladı. Büyük dev Birleşik Devletler İkinci Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye'ye, savaşa katılan ülkeler gibi ekonomik yardım yapıyordu.

1941'den 1970'lere dek Türkiye ile Amerika arasında tam 58 ikili antlaşma imzalandı. 51'i "uygulama anlaşması olarak.." kabul edildi. Antlaşmalar TBMM'nin onayından geçirilmedi. Çok gizli olduğundan yedi antlaşmanın adını bile bilen yoktu.

Türk hükümetlerinin Amerikan ordusunun Türkiye topraklarında depoladığı "nükleer silahlardan" da, hava sahasındaki "casusluk faaliyetlerinden" de çok uzun yıllar haberi olmayacaktı.

Türk–Amerikan ilişkilerini anlamanın bir koşulu da Amerika'nın ne olduğunu/ neyi temsil ettiğini bilmekten geçiyor. "Amerika ne?" sorusu çok uzun yıllardan bu yana yanıt bekliyor.

Sözü evirip çevirmeye gerek yok. Amerika Birleşik Devletleri her şeyden önce emperyalist bir ülke. Öyle bir emperyalist ülke ki, neyin demokrasi, neyin özgürlük olduğuna o karar veriyor. Adalet, insan hakları ve hukuk ondan soruluyor. Ona göre serbest pazar anlayışı Amerikan sermayesinin serbestçe dolaşımı ve Amerikan şirketlerinin denetimsiz yayılması anlamına geliyor.

Birleşmiş Milletler'in çatısında Amerika var. NATO Amerikan şemsiyesinin altında bir barışı koruma örgütü. Amerika olamadan IMF de, Dünya Bankası da, Dünya Ticaret Örgütü de olamıyor.

İnsan haklarının getirdiği sınırlamaları, Amerika için değil diğer ülkeler için geçerli olduğunu kabul ediyor. Gelişen ülkelerin, Amerika'nın dayattığı ekonomik politikalara hak ve özgürlüklerinin çiğnenmesi pahasına kayıtsız koşulsuz uyması gerekiyor.

Kısaca "egemenliğini şiddete dayanarak sürdüren, çifte standartlı, bencil, dünya tarihini kendi tarihiyle başlatacak kadar cahil politik bir varlık Amerika.." (*Amerika'dan Neden Nefret Ediliyor*, Z. Sarder, M.W. Davies, Aykırı Yayınları)

Peki, Amerika buysa "Amerikalı kim?" Bu sorunun yanıtı kısa. Tek düşüncesi "arabaları, alacakları ikinci ev, daha az vergi ödemenin yollarını aramak, benzin fiyatıyla ilgilenmek" olan bir halk. Çoğu güvensizlik içinde. Başkalarının gereksinimlerini, umutlarını ve isteklerini dikkate almadan, bunlara özen göstermeden kendi için yaşamayı yeğleyen bir halkın parçasıydı Amerikalı. Çıkarı olan sorumluluğu olmayan bir insan türü.

Kurşun ve adam

Bu insan türünün siyasi tercihiyle oluşan Amerika Birleşik Devletleri politikalarının Anadolu yarımadasında yaşayan halklara ödettiği fatura çok büyük. Bu bedelin anlaşılması için odağında insan olan *Bin Belge*'de yeterli özgün örnek var. Bir anlamda kurşunun adam ayırmadığı o yılların bir özeti olan Bin Belge temel hak ve özgürlüklere aykırılıkların özgün örnekleriyle dolu. Bunların ortaya çıkardığı ipuçlarının üstündeki örtüyü kaldırmanın yolu sormaktan/ soruşturmaktan geçiyor.

Soru bir kasap çengeline benzese de, acı verse de sormak gerek.

1980 öncesinde siyasal karşıtlarına karşı silahlı devlet güçlerinin desteğiyle sürek avına çıkan bir siyasi hareketin, kısaca MHP'li ülkücülerin şifreleri sorularda saklıydı.

Bin Belge'de sergilenen, dahası günümüze uzanan antidemokratik süreci anlamak için sormadan geçilemeyecek bir tek soru var.

Bugüne kadar birçok duvar aşıldı ama özgürlüğün ve bağımsızlığın karşısına dikilen ırkçı ve dinci duvarlar niçin yıkılamadı? Bu sorunun yanıtını ararken anımsadığımız acıları, sevgisi yüreklere gömülen güzel insanlar niçin unutuldu? Özlemleri niye çoğalmadı, sevgileri niye büyümedi?

1980 sonrasını araştırırken, o günden bugüne inatla bu sorunun yanıtını aradım. Örneğin Bin Belge'ye okuma kolaylığı getirecek

Bozkurtlar'ı soru sorma hakkımı sonuna kadar kullanarak soru sormanın keyfiyle yazdım. (*Bozkurtlar*, Erbil Tuşalp, Donkişot Yayınları, 2001; Say Yayınları, 2007) Yanıtı aranan onlarca soruyla yakın geçmişin izlerinin üstündeki örtünün ucu az da olsa aralandı.

Unutulmayacak ilk ölü 25 Temmuz 1968'de İstanbul'da ABD'nin 6. Filosuna kurban edilen Vedat Demircioğlu değil miydi? Üç gün sonra Ankara'da Atalay Savaş toplum polisinin copundan kaçarken bir minibüsün altında

can vermedi mi?

Yakın tarihin utanç sayfalarından biri olan Kanlı Pazar'da Turan Erdoğan ve Turgut Aytaç şeriat yanlılarınca öldürülmedi mi? (16 Şubat 1969) Taksim'in kana bulandığı o saatlerde bugün adı İsmailağa olan Mahmut Hoca cemaatindeni bir grup Boğaz'a demirlemiş Amerikan 6. Filosu'na karşı şükür namazı kılmadı mı? (*Amerikaperestler*, Erol Bilbilik, Destek Yayınları, 2008) Daha sonra bir heyet 6. Filo komutanını gemisinde ziyaret etmedi mi? (Sönmez Targan, 8 Mart 2009)

Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in cenaze namazını kıldırmak "caiz değil" denmedi mi, cami avlusunda tabancalar çekilmedi mi? (3 Mayıs 1969) Pir Sultan Abdal oyunu nedeniyle Tunceli'de çıkan olaylarda Mehmet Doğan Kılan öldürülmedi mi?

Işık Mühendislik'i basan ülkücü komandolar Mehmet Cantekin'e kıymadılar mı? (20 Eylül 1969) Cantekin'in cenaze töreni için İstanbul'a gelen ODTÜ'lü Taylan Özgür onlarca kişinin önünde sırtından vurularak öldürülmedi mi? (23 Eylül 1969). Mehmet Büyüksevinç (8 Aralık 1969), Battal Mehetoğlu (14 Aralık 1969) birer birer katledilmedi mi?

Türkiye Cumhuriyeti'nden Türkiye İslam Cumhuriyeti'ne giden yolun taşları döşenmeye o günlerde başlanmadı mı? Kana boğulan ülkede, devrimci/ilerici öğrencileri, gençleri, işçileri, sendikacıları öldürme işi, Komünizmle Mücadele Derneği'nden alınıp, ülkücü komandolara ihale edilmedi mi?

1970'in ölüleri yürekleri yurt ve insan sevgisi dolu Hüseyin Aslantaş, Nail Karaçam, İlker Mansuroğlu, Şener Erdal, Niyazi Tekin, Yaşar Serpin, Necmettin Giritlioğlu, Hüseyin Çapkan, Yaşar Yıldırım, Mustafa Baylan ve Dr. Necdet Güçlü olmadı mı?

Yıllar sonra vurulup yere düştükleri yerlere, vurulup düştükleri günlerde bir demet çiçek konuldu mu?

Erzurum Atatürk Üniversitesi öğretim görevlilerinden Doç. Orhan Yavuz'un yol ortasında bıçaklanarak öldürülmesinde (15 Haziran 1977) adı geçenlerin tümü MHP'li ülkücü değil mi? Harun Gerçek, Cezayir Baysal, Uğur Ünlel, Abdurrahman Kuzu, Emin Yılmaz, Muammer Cindilli, Şenay Öztürk'ü "karşıt görüşlü bir insanın yaşatılmaması gerektiğine" inandıranlar kimler?

Cezaevinden çıktıktan sonra MHP yönetimine gelen İbrahim Çiftçi ile o tarihten bu yana nerede olduğu ne yaptığı bilinmeyen Hüseyin Demirel Savcı Doğan Öz'ün öldürülmesinde (24 Mart 1978) görev alan ülkücülerden değil mi? Öz'e doğrultulan 14'lü tabanca Hüseyin Kocabaş tarafından bir başka cinayette kullanılmadı mı? Abdullah Çatlı Doç. Bedrettin Cömert'in (11 Temmuz 1978) öldürülmesi konusunda Üzeyir Bayraklı, Rıfat Yıldırım ve Mithat Torun'u ikna etmedi mi?

1984'te Frankfurt'ta esrarla yakalanan Rıfat Yıldırım "uyuşturucu kaçakçılığını ülkücü örgütler adına yaptığını" söylemedi mi? Abdullah Çatlı, Mehmet Şener, Oral Çelik, Yalçın Özbey, Samet Aslan, Ali Uzunırmak, Bekir Çelenk, Abuzer Uğurlu, Alaattin Çakıcı gibi isimlerin her zaman bir eli tetikte bir eli kaçakta olmadı mı?

TİP'li yedi gencin katledilmesinde (9 Ekim 1978) rol alan MHP'li ülkücülerin başında Abdullah Çatlı yok muydu? Haluk Kırcı, Ahmet Ercüment Gedikli, Ünal Osmanağaoğlu, Bünyamin Adanalı, Kürşat Poyraz, Mahmut Korkmaz İbrahim Çiftçi, Duran Demirkıran ve Ömer Özcan bu siyasi cinayetin MHP'li ülkücü failleri olarak ülkenin kanlı tarihine geçmediler mi?

Ankara Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi Ünal Osmanağaoğlu ve Bünyamin Adanalı hakkında TCK'nun "taammüden adam öldürme" fiilini içeren 450/4. maddesine göre 7'şer kez idam cezası vermedi mi? Aynı davada Haluk Kırcı da 7 kez idam cezasına çarptırılmadı mı? (1 Kasım 1999)

Bu eylemlerde adı geçenler Nizam-ı Alem ülkücülerinden Milli Gençlik Vakfı'na, Türk Ocakları'ndan Aydınlar Ocağı'na, İlim Yayma Cemiyeti'ne, Ülkü Ocakları'na uzanan sağ örgütlerle ilişkileri oldu. Dahası ırkçı ve dinci örgütler bir elmanın iki yarısı gibi birbirlerini etkiledi. Ve büyük ölçüde "siyasal İslam'dan" esinlendi:

"Türkiye'deki çatışma İslamla küfrün çatışmasıdır. Bugün Türkiye yeni bir Bedir Savaşı'nın öncesini yaşamaktadır. Müslümanlar cihada çağrıldığınızda koşunuz. Bir komünisti öldürmek yüz kere Hicaz'a gitmekten iyidir." (Trabzon Ülkü Ocakları imzalı bildiri, Ocak-1979)

Kısa süre önce

İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi Dekanı Prof. Bedir Karafakioğlu'nun (20 Ekim 1978) katillerini Musa Serdar Çelebi'nin "az-

mettirdiği" sır mı? MHP İstanbul İl Gençlik Kolları Başkanı Kazım Ayaydın bir basın toplantısı düzenleyerek Hamdi Karakaya, Nihat Can ve Tuncay Olgun'u polise teslim etmedi mi?

Mustafa Verkaya Fatih Ülkü Ocakları Başkanı değil miydi? Verkaya İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde sol görüşlü Cezmi Yılmaz ve Halit Pelitözü adlı öğrencileri öldürmekten mahkûm olmadı mı? Yargıtay 11. Ceza Dairesi "suçun sabit olduğuna, ancak zamanaşımı nedeniyle davanı düştüğüne" karar vermedi mi? Verkaya'nın adı Ali Yurtaslan'ın itiraflarında geçmedi mi? Ülkücülere gönderilen silahlarda onun adresi yok muydu?

Ökkeş Çokuçkun Kahramanmaraş'ta 1978 yılında patlayıcılarla birlikte yakalanınca, "esrarengiz yüzbaşı" Mehmet Ali Çeviker'le birlikte ordudan çalınan TNT kalıplarını MHP'ye verdiklerini anlatmadı mı? "Esrarengiz yüzbaşı" Çeviker'in 16 Mart Katliamında kullanılan patlayıcıları sağladığı ortaya çıkmadı mı?

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Akın Özdemir'in öldürülmesi (18 Aralık 1978) emrinin MHP Adana Merkez İlçe Başkanı Adem Eroğlu tarafından verildiği yargılama tutanaklarına geçmedi mi? Yunus Uzun, cinayeti Mehmet Ateş'le birlikte işlediğini söylemedi mi? Mehmet ülkücü gardiyan Mehmet Vural'ın yardımıyla cezaevinden kaçıp Akın Özdemir'i vurmadı mı?

"Kanımız aksa da zafer İslam'ın" sloganlarıyla 111 yurttaşın hunharca öldürüldüğü Kahramanmaraş kırımı MHP'li ülkücülerce gerçekleştirilen en vahşi eylemlerden biri olmadı mı? (19-26 Aralık 1978) Maraş davası belgeleri arasına girmeyen İçişleri Bakanlığı'nın bir raporuna göre MHP'li ülkücülerin ünlü ölüm makineleri olaydan kısa bir süre önce kentte değil miydi?

Haluk Kırcı, Ahmet Ercüment Gedikli, Ünal Osmanağaoğlu, Bünyamin Adanalı, Mustafa Korkmaz, Hüseyin Yıldız, Mustafa Özmen, Mustafa Dülger, Mustafa Demir, Remzi Çayır, İsmail Ufuk, Mehmet Gürses, Hayri Kuşçu ve Tuncay Terekli kıyımdan/ kırımdan hemen sonra kentten ayrılmadılar mı?

Her anımsandığında utanılması gereken Abdi İpekçi cinayetine adı ka-

rışanlar 20 yıl sonra değiştikleri söylenen MHP'li ülkücüler değil miydi? Ağca'nın yanına süreç içinde "cinayete azmettirici olarak" Mehmet Şener'in adı eklenmedi mi? Oral Çelik, Yavuz Çaylan, Yalçın Özbey cinayet suçlamasından kurtulabildi mi? Ağca'nın Maltepe Askeri Cezaevinden kaçırılmasına (23 Kasım 1979) adı karışanlar arasında Çatlı, Çelik ve Mehmet Şener yok muydu? Bu nedenle yargılanıp aklananlar arasında adı geçen Mehmet Metiner kimdi? Hasan Hüseyin Şener ve Bünyamin Yılmaz adlarını unutturmayı nasıl başardı?

Malatya'da sol görüşlü felsefe öğretmeni Nevzat Yıldırım'ın öldürülmesinde ünlü ülkücü Oral Çelik'in yanında, Hamit Kökenç, Bedri Ateş, Fahri Yüksel, Doğan Sarı ve Nazmi Poyraz'ın da rolü yok muydu?

Belgeler Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un planlı programlı eksiksiz bir siyasi cinayete kurban gittiğini göstermiyor mu? (7 Haziran 1979) Yurdakul'un avukatı Halil Güllüoğlu da onunla aynı yazgıyı paylaşıp bir sabah MHP'li ülkücülerce öldürülmedi mi? (6 Şubat 1980)

Ülkücü Gençlik Derneği İstanbul İl Başkanı Recep Öztürk Prof. Ümit Doğanay (20 Kasım 1979) ile Prof. Cavit Orhan Tütengil'in (7 Aralık 1979) öldürülmelerinde kilit isimlerden biri değil miydi?

Prof. Doğanay'ın katilleri arasında adları açıklanan Türk İntikam Tugayı (TİT) Adana bölge sorumlularından Ali Bülent Orkan ve Erol Türkmen aynı zamanda Ankara'daki Piyangotepe'de yaşanan katliamın da sanıkları olmadılar mı?

Nurullah Ağansoy'un itiraflarında Özel Eylem Grubu militanları arasında Ahmet Sefa Kırlı ve Cihat Sever'in adları yok muydu? Ülkücü Lokman Kondakçı Özel Eylem Grubu için "Onlar Alpaslan Türkeş'in iradesi dışındadır" demedi mi? (30 Mart 1979)

1980 baharı, yazar Ümit Kaftancıoğlu'nun (11 Nisan 1980) ve doktor Sevinç Özgüner'in (23 Mayıs 1980) öldürülmeleriyle kana bulanmadı mı?

CHP İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu'nu öldüren (15 Temmuz 1980) Osman Tüfekçi de, *Demokrat gazetesi* muhabiri Recai Ünal'ı (20 Temmuz 1980) öldüren Zihni Akça da MHP'li ülkücü değil miydi?

Öldürülme sırasının Kemal Türkler'e (22 Temmuz 1980) geldiği kararının parti liderinin katıldığı bir toplantıda alındığı yargılama tutanaklarına

geçmedi mi? Türkler'i öldüren kurşunların Ünal Osmanağaoğlu, İsmet Koçak ve Abdülsamet Karakuş'un silahlarından çıktığı tutanaklara geçmedi mi?

Irkçıları büyük hayranlıkla izleyen dinci gruplar 1970'lerin sonunda yeni örgütlenme arayışına yöneldi. Söylemlerine "komutan, mücahit, karargah, nefer, emir, komuta.." gibi kavramlar girmeye başladı. Solun her türlü ittifakının tartışıldığı siyasal ortam uzun yıllar MHP'li ülkücülerin yedeğine aldığı radikal İslam'ın terörle ilişkisinden söz etmeyecekti. Kızıl Elma'nın bir yarısında dinci faşistlerin olduğu gerçeğine göz yumulacaktı. Ne de olsa "Türk ahvadından" olan İslamci faşistlerin ağırlıklı olduğu örgütler pıtırak gibi çoğalacaktı.

Elmanın öteki yarısında Türkiye İslam Kurtuluş Ordusu (TİKO), Türkiye İslam Kurtuluş Cephesi (TİK-C), İslam Devriminin Acil Mücahidleri (İDAM), Türkiye İslam Kurtuluş Birliği (TİKB), Dünya Şeriat Kurtuluş Ordusu (DŞKO), İslam Kurtuluş Partisi Cephesi (İKP-C), Türk Şeriat İntikam Komandoları (TİŞKO) gibi kanlı örgütler vardı. 1980 öncesi Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinin utançları olarak yaşanan Kahramanmaraş, Çorum, Amasya, Sivas, Erzincan, Elazığ ve Malatya olaylarında kimin elinin kimin cebinde olduğu ortaya çıkacaktı.

Uyuşturucu trafiği

Silahlı örgüt, siyasi parti, güvenlik ve haber alma örgütleri ve mafya ilişkileri açısından planlı cinayetlerin en çarpıcı olanları 1980'de yaşandı.

İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu (15 Temmuz 1980) CHP Nevşehir İl Başkanı Zeki Tekinel ve Yavuz Yükselbaba (11 Şubat 1980) öldürüldü. Kayseri İl Başkanı Mustafa Kulkuloğlu (7 Mayıs 1980), Adana İl Başkanı avukat Ahmet Albay, MHP'li ülkücülerin kurşunlarına hedef oldu. 1980'de aralarında Bülent Demir, Burhanettin Erozan, Ethem Kaya, Mete Erdem olmak üzere 50'ye yakın CHP'li öldürülmedi mi?

Bir polis memuruna öldürmek kastıyla ateş etmekten 13 yıl hapse hükümlü Mehmet Onur Miman, bu kirli işlerde kullanılmak üzere cezaevinden kaçırılmadı mı? Ömer Ay cinayetten sonra Miman ve Coşkun'u saklamadı mı?

Nevşehir Emniyet Müdürlüğü'nden alınan sahte pasaportun tarihiyle

Mehmet Ali Ağca'ya verilen pasaportun tarihleri aynı değil miydi? Pasaportlar ÜGD'li Abdullah Çatlı tarafından sağlanmamış mıydı? Ömer Ay hangi ülkücü arkadaşları için Nevşehir Emniyet Müdürlüğü'nden 14 pasaport aldı? Nevşehir damgalı sahte pasaport belgeleri arşiv yangınında kül olmadı mı? Susurluk çetesinden özel timci İbrahim Şahin o sıralarda Nevşehir Emniyet Müdürlüğü kadrosunda değil miydi?

Gerek Abdi İpekçi cinayetine gerek Papa 2. Jean Paul suikastine karışan kadro Avrupa uyuşturucu trafiğine girmedi mi? Örneğin Şener, Çatlı ve Çelik Zürih'te iş üzerinde yakalanmadı mı? (23 Şubat 1982) Üç kilo eroinle yakalanıp Basel'de yargılananlar yine onlar değil miydi? Yargılama dosyasında Abdullah Çatlı, Hasan Hüseyin Şener, Oral Çelik, Nuri Aydın, Mehmet Şener, Mehmet Bülbül, Fuat Koçal, Şeref Benli, Nevzat Bilecen, Rıfkı Arda, Necmettin Sönmezcan, Yahya Demirel ve Guidio Lentini'nin adları yer almadı mı?

6 Eylül 1984. Şeref Benli ve Nevzat Bilecen'in, uyuşturucu işine giren Çatlı ve arkadaşlarını izlemekle görevli MİT mensubu olduklarını yazılmadı mı? (*Susurluk, 20 Yıllık Domino Oyunu*, Enis Berberoğlu, İletişim Yayınları, 1997, sayfa 56)

1985 yılında Horzum olayı patlak verene kadar İran'a Türkiye üzerinden silah sevkiyatı yapıldığını herkes bilmiyor muydu? Kemal Horzum haberalma ve güvenlik örgütüne ve de MHP'ye yakınlığıyla tanınmıyor muydu? Horzum Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne genel merkez binası armağan eden Kürt Ahmet'in iş ortağı değil miydi? Horzum Başbakan Turgut Özal'a suikast düzenleyen Afyon/ Dazkırı Ülkücü Gençlik Derneği kurucularından Kartal Demirağ'a MHP'li Osman Atay aracılığıyla kol kanat germiyor muydu? Horzum silah sevkiyatı için bir havayolu şirketi kurmadı mı? Şirketin kurucuları arasına MİT eski müsteşar yardımcısı başta olmak üzere üç emekli general ve üst düzey bürokrat almadı mı? (Mustafa Arda, Orhan Süerdem, Şerafettin Uğur, Yılmaz Temel, Orhan Yüzbaşıoğlu, Hakkı Özkanç, Uğur Reyhan) Kemal Horzum İsviçre'de yaşadığı kaçak günlerinde ziyaret eden ANAP'lı parlamenterlerin tümü MHP kökenli değil miydi? (Ahmet Karaevli, Mehmet Perçin)

Turgut Özal bu dünyanın bazı adamlarıyla Zürih'te Dolder Otel'in bir

odasında kara para aklama toplantıları yapmadı mı? Toplantıya Ahmet Özal, Bülent Şemiler, Güneş Taner'den başka yeraltının ünlülerinden Yakup Kefeli, Suphi Aşıcıoğlu, Emin Görpe, Yaşar Aktürk, Simon Ankeşyan ve Muhammed Şekerciyan katılmadı mı?

Yasadışı işlerden para kazanmaya başlayan MHP'li ülkücüler Türkiye'deki ağabeylerine kredi vermeye başlamadılar mı? Ankara Oteli'nin lobisinde MHP'li avukat Kürşat Özkan tarafından öldürülen Niyazi Adıgüzel, Mevlut Işık ve Davut Çelik MHP'li ülkücü değil miydi? Niyazi Adıgüzel'in öldürülmeden bir hafta önce Musa Serdar Çelebi'yle ne konuştuğunu bilen var mı?

Ülkücülerin Avrupa'daki liderlerinden biri olan Musa Serdar Çelebi, Mehmet Şandır'ın iş ortağı değil mi? Çelebi ve Şandır'ın öteki ortaklarından biri Yılma Durak mı?

Onlar ister parti üyesi, ister sempatizan, ister militan olsunlar, siyasal karşıtlara yaşam hakkı tanımamanın parti politikası olduğuna inandırılmadılar mı? Bu eğitimi verenlerden biri Taha Akyol değil mi? Bu eğitimden geçenlerde biri Şevkat Sefa Çetin değil mi?

"Balgat katliamını (10 Ağustos 1978) planlayan Ethem Kıskıs değil, Şevkat Çetin'dir" diyen MHP Hukuk Masası Şefi Ali Yurtaslan katliamın amacını "Müslüman halkı komünistlere karşı kışkırtmak" olduğunu söylemedi mi? Şevkat Çetin tetikçilerden İsa Armağan'ı, İbrahim Çiftçi'yi cezaevinde ziyaret etmedi mi? "Kahramanmaraş ile Genel Merkez arasında" telefon irtibatı sağlamadı mı? Telefonun bir ucundan "Maraş'ta cihadın başladığını, ülküdaşların bu işi inşallah başaracağını" söyleyenler arasında Şevkat Çetin, Burhan Kavuncu yok muydu? Türkiye'nin kanlı yakın tarihine yaptıkları katkılar Susurluk'ta yol ortasına dökülünce Şevkat Çetin "Siyasiler asabımızı bozmasın bütün ilişkileri açıklarız" demedi mi?

Bilinmeyen çok şey olsa da gerçeğin ve mazlumun, zalimin insafına terk edildiği bu zalim iklimde, öyle sanıldığı gibi herkes her şeyi kolayca unutmuyor.

Tanrı dağı

Şeriat yanlılarının faşist sürülere karıştığı yakmalı/ yıkmalı/ öldürmeli yılların izini silmek kolay değil. Milli Türk Talebe Birliği'nin, Yeniden Milli Mücadele'cilerin ve Akıncılar'ın vukuatları unutulur gibi olsa da;

Sivas'ta diri diri insan yakanların, Maraş'ın Yörük Selim'inden Çorum'un Milönü'ne gelip İstanbul'da Pangaltı, Beyoğlu ve Levent'i kana bulayıp Cilvegözü'ne Reyhanlı'ya uzananların ellerindeki kan olduğu gibi duruyor.

Kanlı Pazar 69'dan, Mezar Evleri 90'lara uzanan vahşi dönem için, dün de bugün de sahte bir hafıza kaybına dayalı arsız bir inkârın arkasına saklanıp yalan söyleyenler var.

Örneğin her kanlı saldırıdan sonra "İslami şiddet" tanımının kanına dokunduğunu söyleyen ülkenin defolu başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "terörist çıkmaz" dediği İmam Hatip liselerindeki takkeli-tespihli zorbaları görmezden geldi.

Uğur Mumcu'dan Ahmet Taner Kışlalı'ya, Muammer Aksoy'a, Bahriye Üçok'a, Çetin Emeç'e, Turan Dursun'a uzanan silahların tetiğine İmam Hatip'li Hasan Kılıç, Mehmet Ali Tekin, Selçuk Şanlı, Ekrem Baytap, Mehmet Ali Şeker, Mehmet Zeki Yıldırım'ın (Işık Kansu, *Cumhuriyet*, 19 Eylül 2012) dokunduğunu unuttu.

Dahası İslam dünyasındaki cihat yanlısı sakıncalı dostları nedeniyle eleştirilmeyi hiç önemsemedi. Örneğin Hizb-i İslami lideri, Usame Bin Ladin'in kurtarıcısı CIA'nın desteklediği Gulbettin Hikmetyar'ın dizinin dibinden kalkıp, Hamas lideri Halid Meşal'in kollarına koştu. Yasin El Kadı, Ofer, Oger, Hariri, Şeyh Mahdum bin Reşit, Kabbani, Muhammed Reşit, Şeyh Ahmad Yasin, El Beşir, Şeyh Kıbrısi ile kuşatıldığını unutup "barış ticareti" yaptı.

"Bu vatan bu millet için.." gibi gerekçelerle işlenen siyasi cinayetler, uzun yıllar önce başlayan bu ilişkilerin doğal sonucuydu. 1980 darbesinden sonra sahipsiz kalan MHP'li ülkücülerden kimi "hidayete erip" siyasal İslam'la, kimi "paraya boyun eğip" mafyayla/ uyuşturucuyla/ kara parayla bütünleşti.

Örneğin Malki cinayetinde adı geçen Mehmet Sünbül MHP'li bir ülkücünün kiminle/ nerede/ nasıl işbirliği yapabileceğinin en çarpıcı örneğiydi.

Alaattin Çakıcı'nın tetikçilerinden olan Sünbül 12 Eylül'den sonra ülkücü olarak girdiği cezaevinden şeriatçı olarak çıktı. "Milliyetçi miyiz, Müslüman mıyız?" kitabında "Cezaevlerinde gerçek İslam'la tanışmış olmaktan

duyduğu mutluluğu" vurguladı. 17 Ocak 2000'de İstanbul Beykoz'da gerçekleştirilen Hizbullah operasyonunda kimlik kartı ele geçen Sünbül'ün Hizbullah tarafından sorgulandığı belirlendi.

Operasyonda ölü olarak ele geçirilen Hizbullah'ın İlim grubu lideri Hüseyin Velioğlu da Milli Türk Talebe Birliği kökenli eski bir MHP'li ülkücüydü. Hizbullah'ın Batman ve Diyarbakır örgütlenmesini Velioğlu; Solhan ve Bingöl örgütlenmesini ise Susurluk çetesinin yakalanamayan tetikçisi Mahmut Yıldırım'ın (Yeşil) yaptığı belirtildi. Gazeteci Halit Güngen "Hizbullah Diyarbakır'da Çevik Kuvvet Karargâhında eğitiliyor" başlıklı yazısını yazdıktan iki gün sonra öldürüldü. (*2000'e Doğru*, 16 Şubat 1992)

TBMM Faili Meçhul Siyasal Cinayetleri Araştırma Komisyonu'na 27 Temmuz 1993 tarihinde bilgi veren Batman Emniyet Müdürü Öztürk Yıldız güvenlik güçlerinin PKK mücadelesinde Hizbullah'la işbirliği yaptığını söylediği için görevden alındı. (9 Ağustos 1993)

Rabıta'nın yayınladığı *A World Guide to Organization of İslamic Activities* adlı kitaba göre İstanbul'daki Doğu Türkistan Göçmenleri Derneği ile Milli Türk Talebe Birliği Rabıta'ya bağlı örgütler listesinde yer aldı. (Uğur Mumcu, 8 Nisan 1988)

İlişki trafiğindeki gariplikler her olayda yineleniyordu. Kimin elinin kimin cebinde olduğu sorusuna yanıt bulmak her gün biraz daha zorlaşıyordu.

Ülkücülükten Hizbullahçılığa terfi eden Sünbül, Hizbullahi bir yöntem olan "domuzbağı" ile öldürülmeden önce Hüseyin Velioğlu'na daha ayrıntılı bilgi veriyordu. "Kendisinin ve Burhanettin Türkeş'in dışında" adı geçen herkesin "Ülkücü" olduğunu söyleyerek, aklınca infazı geciktiriyordu. Hizbullah liderinin kulağına "eski ülkücülerden" Tufan Mengi, Metin Kaplan, Süleyman Ünsal, Muharrem Kutay gibi dava arkadaşlarının isimlerini fısıldıyordu. (Tuncay Özkan, *Radikal*, 1 Mart 2000)

Türkeş'ten Bahçeli'ye, Ağar'dan Bucak'a, Eymür'den Ataç'a, Çatlı'dan Çakıcı'ya uzanan ilişkiler yumağını çözmenin zorluğuna katlanmak yerine "onlar artık değişti" demek, belli ki daha kolaydı.

2000'li yılların başında ortaya çıkan isimler ırkçı-dinci ittifakı tezini bir kez daha doğruladı. Beykoz operasyonuyla sahne alan Hizbullah'ın me-

zar evleri gerçeği, dinin siyasette son yıllarda kazandığı etkinlikten Türk ırkçılarının da pay aldığını kanıtlıyordu.

1980 öncesinin belgelerinde adı geçen Hüseyin Velioğlu, Muzaffer Dağdeviren, Abdülhamit Çelik, Yusuf Karakuş, Muzaffer Güzelsoy gibi ülkücü militanlar 1980 sonrası belgelerinin siyasal İslam eylemcileri olacaktı.

70'li yıllar boyunca "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman" olan ülkücüler; 80'li yıllarda "Hedef(in) Turan, rehber(in) Kur'an" olduğu tırmanışla "taş üstünde taş omuz üstünde baş bırakmamaya" yeminli bir vahşetin temsilcisi oldular.

Ülkücü Bozkurtlar süreç içinde üstün ırk, Turan ülkesi düşü ya da antikomünizm gibi nedenlerle silaha sarılmak yerine "Allah adına Allah'a sığınarak adam öldürmenin" yararına inanıyor, siyasal İslamın kolaycılığıyla şiddete yatay geçiş yapabiliyordu.

MHP'nin nasıl değişip/ dönüştüğü konusu elbette araştırılıp soruşturulmalıydı. Ülkücü militanların dine sığınmaları süreç içinde siyasal İslam kadrolara cesaret vermişti. Milli Nizam'dan Milli Selamet'e, Refah'tan, Fazilet'e uzanan legal siyaset, illegal örgütlenmeye olanak tanıdı. Savaşkan militanlarını yüreklendirdi.

1994 yerel 1995 genel seçimlerinden başarıyla çıkan Prof. Erbakan'ın hükümet kurma görevini aldıktan sadece "dört gün" sonra "ya hükümeti kurarız ya da oturur kahvemizi içeriz" yaklaşımı "militanlaşma sürecini başlatan" işaretti.

Kaldı ki bu aşamaya gelirken faşizmin bilinen yöntemlerinden yararlanılmış, korku ortamı oluşturulmuştu:

"Bu vatan bizimdir, bu rejim bizim değildir. Türkiye yıkılacak beyler, Türkiye Cezayir olur mu diyorlar? Orada yüzde 81 nasıl olmuşsa, yüzde 20 filan değil, yüzde 81'lere ulaşacağız.

Ey emperyalist batının, sömürgeci batının, vahşi batının; dünya ile beraber olacağız diyerek ırz ve namus düşmanlığı yapan, Müslüman kadının bacakları arasına insan yerine köpek yerleştirecek kadar köpekleşen ve enikleşen batının taklitçiliğine soyunanlar boşuna uğraşmayın.

Sizlere sesleniyorum, boşuna uğraşmayın Kırıkkalelilerin ellerinde gebereceksiniz" (Hasan Hüseyin Ceylan, 14 Mart 1993).

Siyasal İslam'ın kısa süren iktidarında korku üretimi hiç ara vermeden sürdü:

"RP iktidarında imam hatipleri kapatmaya kalkarsanız kan dökülür. Cezayir'den beter olur. Ben de kan dökülmesini istiyorum. Demokrasi böyle gelecek. Fıstık gibi olacak. Ordu 3500 PKK'lı ile baş edemedi. 6 milyon İslamcıyla nasıl baş edecek? Rüzgara karşı işerlerse yüzlerine gelir. Bana vurana ben de vururum. Ben sapına kadar şeriatçıyım" diyecekti. (İbrahim Halil Çelik, 10 Mayıs 1997)

Görüldüğü gibi Prof. Erbakan özelde lideri olduğu siyasi partinin, mensup olduğu tarikatın, aldığı dış desteğin; genelde İslam'da şiddetin gücüne yaslanarak "işlerin kontrolden çıkabileceğine, bazı sosyal hadiseler olabileceğine" ilişkin ilk uyarısını yapmıştı.

Bin Belge yılları

Kulak asan olmasa da anlatılan faşizmdi. İslam konuşuluyordu ama her nedense İslam faşizmine değinen yoktu.

Sorun siyaset bilimcilerinin, toplum bilimcilerinin, devlet ve siyaset adamlarının ilgi alanına girmeliydi. Girmedi. Sorular sorulmalıydı. Sorulmadı. İslam faşizminin Erbakan'ın çocuklarının eliyle iktidar olacağı hesap edilmedi.

2014'ün başında eğer sıra ülkeyi bir diktatöre teslim eden akepe'nin nasıl değişip dönüştüğünü araştırıp soruşturmaya geldiyse/ gelecekse *Bin Belge*'den yansıyan 1970-1980 arasındaki Amerikalı Yeşil Kuşak yıllarının büyük önemi var.

1980 askeri darbesiyle gündeme gelen Türk-İslam sentezini irdelemeden Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkiye İslam Cumhuriyet'ine geçişini anlamak kolay değil. *Bin Belge*'deki ırkçı militanları dinci militana dönüştürme süreci bu dönemin ürünü. Türk-İslam sentezini kısa süre sonra revize eden Amerika bölgede ve özellikle Türkiye'de "radikal İslami" destekleyip, ülke yönetimlerini "ılımlı İslami" kadrolara teslim etme konusunda başarılı oldu.

Bin Belge'ye yirmi yedi yıl sonra Sunuş yazarken kitaptaki her Amerikan sözcüğü bana Kızılderili soykırımı ve zenci kırımı gibi insanlık utançlarını

anımsattı. Onlar unutuldu. Oysa unutulmayanlar da vardı.

New Meksiko ve Teksas'ı gasp yoluyla Meksika'dan alması; halkı ayaklandırarak Panama'yı Kolombiya'dan koparması; Filipinler ve Endonezya'daki insan kasaplığı; Honduras, Liberya, Nikaragua işgalleri; Japon'daki "atom", Vietnam'daki "napalm" yıkımları; Küba'da Fidel Castro'nun, Şili'de Salvador Allende'nin deneyimlerine karşı giriştiği eylemler kıyımlar nasıl unutulur?

Mısır'da Nasır'a karşı Müslüman Kardeşler'i; Endonezya'da Sukarno'ya karşı Sarekat'i İslam'ı; Pakistan'da Butto'ya karşı Cemaat-i İslamiye'yi; Afganistan'da Necibullah'a karşı Taliban'ı; İran'da demokratik muhalefete karşı Şah Rıza Pehlevi'yi destekleyen Amerika'ydı.

Türkiye'deki askeri darbe ortamını yaratan da, darbelere vize veren de; 1970'li yılların Yeşil Kuşak projesini sürekli revize ederek 2000'li yılların Büyük Ortadoğu Projesine taşıyan da o oldu.

Büyük Ortadoğu'yu anlamanın yolu CIA başkanlarından William Casey'in komünizme karşı "İslam kartının oynandığını" açıkladığı günlere geri dönmekten geçiyor.

Bin Belge'nin yaşandığı günlerden başlayarak günümüze dek süren Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkiye İslam Cumhuriyeti'ne dönüşümünün şifrelerini çözmek için Casey'in Fransız *L'Expres* gazetesine yaptığı açıklamayı anımsamak yetiyor:

Afganistan'da Gudbettin Hikmetyar'ın, Tunus'ta El Nahta'nın lideri Hasan El Turabi'nin, ABD'de Dünya Ticaret Merkezini bombalayan Şeyh Ömer Abdurrahman'ın (Kör İmam), CIA ile ilişkileri vardı. (*L'Express*, 20 Kasım 1993)

O yıllarda da Z. Brezezinski'den G. Fuller, R. Perle, S. Huntington, Fukuyamo gibi bilim adamları; CIA için çalışan Paul Henze, Clare Sterling, Frank Terpil, Ruzi Nazar gibi ajanlar ve hatta Zeki Yamani ve Adnan Kaşıkçı gibi iş adamlarına kadar birçok kişi " işbaşına gelecek Şeriat yanlısı bir rejimin" Amerika'ya yararını bulmak ve bunu kanıtlamak için Türkiyeli işbirlikçilerle birlikte yıllardır kafa yoruyordu.

O günden bugüne bize keşke dedirten ayrıntılardan başka değişen fazla bir şey yok. Ölümün ve yaşamın, ağıtın ve yasın, acının ve gözyaşının

beraberliği dikkat çekmeyen bir ayrım dışında aynen sürüyor.

Bin Belge yıllarının benzer karanlığını ülkenin devlet ve siyaset adamları, bilim insanları, iletişimcileri, sanatçıları, işçileri, öğrencileri yirmi yedi yıl sonra keşke gereği gibi tartışsaydı.

Bin Belge yıllarında ırkçıları kullanarak güç kazanmaya kalkışan derin devlet erbabının, yirmi yedi yıl sonra dincileri kullanarak aynı senaryo ile yine sahnede olduğu keşke yeterince anlatılsaydı.

Bin Belge yıllarını saklayan perde aralanıp derin devletin yirmi yedi yıl sonra iktidarı teslim alarak yine din devletinin kapılarını zorladığı somut kanıtlarla keşke daha açık sergilenseydi.

Bin Belge yıllarının üstündeki örtü kaldırılıp, bugün yönetimde olanların yirmi yedi yıldan bu yana gözyaşı ve kanla yazılan tarihin suç ortakları olduğu keşke unutulmasaydı.

Amerikan emperyalizminin ısmarladığı, kapitalizmin koruyup kolladığı ırkçılık ve dincilik gölgesinde yapılan siyasetin, faşizmin ayrılmaz bir parçası olduğunu öğrenmek için keşke yeni bedeller ödenmeseydi.

Bin Belge yıllarından bugüne her şey gereği gibi tartışılmadı, yeterince anlatılmadı, daha açık sergilenmedi ama hiçbir şey bitmiş değil. Kimbilir belki her şey yeni başlıyor.

Türkiye'nin mahsun ve mazlum halkı "ısmarlanmış bir iç savaş" pususuna düşürüldüğünü artık görüyor, duyuyor, konuşuyor.

Türkiye artık yeter diyor, özgürlük istiyor; Türkiye artık hukuk diyor, hak arıyor. Özetle yaşamı süsleyen güzel şeyler oluyor.

Örneğin *Bin Belge* yıllarının kayıtlarına yirmi yedi yıl önce genç bir ölü olarak giren Hayati Uçar, yirmi yedi yıl sonra karşınıza çıkıp "ölmedim ayaktayım" diyerek, insanı yetmişinden alıp delikanlı kavganın güzel günlerine götürüyor.

Bin Belge yıllarının "en uzun koşunun en güzel yüz metresini koşan" fırtına çocuklarını sevgiyle kucaklıyor, özlemle anıyorum.

Erbil Tuşalp
10 Ocak 2014
Karaburun

yirmi yedi yıl önce

Bin Belge yıllar önce 1980 baharında "Bir İşkence Ülkesi" olarak yazılıp noktalanmıştı.

12 Eylül öncesinin kan ve barut kokan günlerini yaşıyorduk. Toplumun büyük kesiminin yaşamı öldürmeler, kurşuna dizmeler, gözaltı, sorgu, işkence, cezaeviyle özdeşleşmişti. Yaşam kaç-göç, yoksulluk, korku ve kuşkularla bütünleşmişti. Halkı boğmaya çalışan ölüm çemberi her gün biraz daha daraltılıyordu.

Acımasız bir "saldırı" ile inatçı bir "savunma" arasına sıkıştırılan halkımız tarihi oyunda üstlendiği "görmez, duymaz ve konuşmaz" rolünü bir kez daha oynuyordu. Kör, sağır ve dilsiz görünseler de dayanma gücünü yitiren halkın acılarla beslediği "katilsiniz" haykırışına engel olmak olanaksızdı. Her sınıftan insan sorunlarına sahip çıkmanın zamanı geldiğine inanıyordu. Ölümün ve acının gerekçeleri üzerine düşünmeye başlayanların sayısı her gün biraz daha artıyordu.

İnsanlar ve örgütleri karşılıklı etkileşim içinde hiç de kendi istençleriyle değil ama kaçınılmaz olarak "kendi çözümlerine" doğru gidiyordu. Dümeni kilitlenmiş yelkeni rüzgâr dolu tekneler gibi hesapsız bir gidişti bu.

12 Eylül öncesinde de sessiz sedasız yaşanmış acı dolu baskı günleri vardı Türkiye'nin. 12 Eylül'den 11 Eylül'e ve daha gerilere baktığımızda/bakabildiğimizde, temel insan hak ve özgürlükleri açısından cunta dönemlerini aratmayacak uygulamalarla karşılaşıldığını görüyoruz.

"Bir sınıfın bir başka sınıf için" ürettiği, başka deyişle "sermayenin emeğe karşı" oluşturduğu planlı programlı kinle öfkeyle yoğrulmuş hak ve özgürlük karşıtlığıydı bu. Ve insanlık tarihi kadar uzun sürekliliği vardı.

Demokratların, aydınların, bilim adamlarının, ilericilerin, işçi ve emekçilerin, gençlerin, öğrencilerin, öğretmenlerin ve nice devrimcinin birbiri ardına toprağa düşürüldüğü yıllar, bu sürecin 20. yüzyılın payına düşen bölümünün bir parçasıydı.

Korkuyla donanmış bir ortamda, halkın bütünü ile direndiği, yılmadan yaşama uğraşı verdiği günler ve geceler de o dönemin ürünüydü. Ancak halkın gücü saldırıyı önlemeye yetmiyordu. Yürek avuçta can ağızda günlerdi.

Kini, baskıyı, acıyı ve ölümü üretenlerin amacı, özgürlükleri bu kez tümüyle yok etmekti. Bu amaca yönelik senaryo 1960'ların sonlarında yazıldı, 1980'lerin sonlarına dek bölüm bölüm sahnelendi.

Bunalım hep vardı. Yapay dengeler üzerinde huzur arayışları hep vardı.

Türkiye solunun "kendiliğindenci" özelliğinin ağırlıklı olduğu günlerdi. Dağınıklık ve örgütsüzlük egemendi. Devralınan miras, bağımsız bir hareket olmayı, işçi sınıfının bağımsız siyasi eylemini, düzene alternatif bir hareket oluşturmayı sağlayamıyordu.

Yaşadığımız kadarıyla söz konusu yakın geçmişin elbette olumlu yanları da var. Kendiliğinden de olsa 1960 sonrası, sınıf mücadelesinin keskinleşmesi, işçi, köylü ve gençlik yığınlarının başını çektiği toplumsal muhalefetin yükselmesi, siyasal ortama somut olarak yansıyabiliyordu. Gençlik kesiminden başlayarak, geniş işçi ve köylü yığınlarının politik eylemleri 1970 öncesi gözlenen önemli gelişmelerdi. Gelişmeler, hemen hemen toplumun tüm kesimlerince kucaklanıyor; Türkiye solunun değişiminin maddi koşullarını oluşturuyordu.

1971 ve sonrasının, Türkiye solu açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmesi gereğine inanıyorum. 12 Mart 1971'den sonra kaynatılmaya başlanan cadı kazanının fokurtuları, 1980'lere doğru yeniden darbe girişimleri, soykırım denemeleri, din ve etnik ayrılıklara dönük provokasyonlarla daha net bir biçimde duyulmaya başlandı. 12 Eylül'ün arifesinde, faşistlerin Çorum-Erzurum-Gaziantep üçgeni içinde sahneye koydukları oyun, dönemin siyasal iktidarınca ortaya çıkarılamadı. Türkiye solu Malatya, Sivas, Kahramanmaraş, Çorum olaylarını faşizmle mücadelenin ortak paydası yapamadı.

Türkiye solunun 1970'lerden beri dokuduğu birleşik cephe duyarlılığı umulan sonucu vermedi. Halkın şaşmaz sağduyusu faşizmin açmazını çok kısa sürede anladı. Ancak büyük iç ve dış destekle saldıranların değil, devrimcilerin karşısında yer aldı. Devrimcilerin inançlı yürekleri bir kez daha parçalandı, devrimciler bir kez daha yenildi.

Bugün, o kavgada yiten genç insanların canları ve tenleri üzerinde yaşadığımızı biliyorum. Tümünün anısı önünde saygı ile eğiliyorum. Bizi yaşatan ölülerimiz için, bir gün mutlaka, şölenler düzenleyeceğimize de inanıyorum. Bu bağlamda; 12 Eylül'ün getirdiklerini bizden kopardıklarını gündemlerinde sürekli tutmasını bilmeyenlerin kendilerin bin'lerce insan'ın, bin'lerce tanık'ın, bin'lerce belge'nin önünde her gün sınamalarını istiyorum.

Cumhuriyetin Öyküsü: Bin Belge'nin en temel eksiği Kahramanmaraş, Çorum, Fatsa, Yeni Çeltek ve benzeri olaylara gereği kadar değinmemiş olmasından kaynaklanıyor. Ancak "Türkiye'de faşizmin mayalandığı ve militanlarını devşirdiği" bu yörelerde 1970'lerden başlayarak gelişen olaylar üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapmak gerekiyor. Üstelik gazeteci olarak yaşadığım, gözlediğim Çorum, Fatsa, Yeni Çeltek ve Kahramanmaraş Olayları ile ilgili yargılamalar sürüyor. Bu önemli eksiği, ilerideki çalışmalarımla gidereceğimi umuyorum.

Bin Belge'nin yazımı Hasan Cemal'in[1] elindeki teleks notunu uzatıp "Bir şeyler yapmamı" istemesiyle başlamıştı. 12 Eylül'ün çıkmaz sokağına girmeden önce gazeteciler, salt tanıklık işlevi üstlenmiş insanlar değildi. Aktüalitenin peşinde sürüklenmiyor; kamuoyu oluşturuyor, yorum yapıyordu. O günlerde, bir gazetede "Şöyle Bir Geçtim Cezaevlerinden"i okumuştuk, severek. Bir başka gazetede "Tarih Boyunca İşkence"yi bekliyorduk, merakla.[2]

Arşivin tozlu raflarında yıllarca "Bir İşkence Ülkesi" olarak bekleyen, *Cumhuriyetin Öyküsü: Bin Belge*, belki bu etkileşimin, bu dayatmanın ürünüydü. Uçarak çıkmıştım Hasan Cemal'in odasından.

---

1 Hasan Cemal, *Cumhuriyet* gazetesi Ankara temsilcisi

2 "Şöyle Bir Geçtim Cezaevlerinden", Muzaffer İlhan Erdost, *Demokrat*; "Tarih Boyunca İşkence", R. Kısacık, *Aydınlık*

Son derece hesaplı kitaplı bir düzenlemeyle kurnazca unutturulmak istenen her şeyi, unutmaya hakkımız olmadığını göstermesi bakımından, sevgili Hasan'ın yarattığı bu olanağa, salt benim değil, herkesin teşekkür borçlu olduğuna inanıyorum.

Cumhuriyetin Öyküsü: Bin Belge'de anarşi ve terörün bir "neden" değil, bir "sonuç" olduğu inancımı aktarmayı amaçladım. Bu sonucun hazırlanmasında izlenen yöntemin açığa çıkarılması gereğini vurgulamaya çalıştım.

Cumhuriyetin Öyküsü: Bin Belge'de, bugün kendi yaptıklarına büyük bir hayranlıkla bakan "demokrasi havarilerinin", yarını kurmak için canlarını hiçe sayan genç insanlara nasıl baktıklarını anlatmaya çalıştım.

Cumhuriyetin Öyküsü: Bin Belge'de, ölümler ve acılarla süslenen 1980 rejiminin faşist bir düzlem üzerinde kurgulandığını aktarmaya çalıştım.

Cumhuriyetin Öyküsü: Bin Belge ile 12 Eylül'ü temel insan hak ve özgürlükleri açısından, öncesi ve sonrasıyla yazmayı bitiriyorum. Bu çalışmaları ortak bir eyleme dönüştüren herkese içten teşekkür ediyorum.

Bu acıların bir daha yaşanmamasını ve unutulmamasını diliyorum.

Erbil Tuşalp
27 Ocak 1987
Ankara

1. bölüm

iki genç ölüyü daha sırtlanmıştı bahar

Hep o eski şarkı

İki teleks notu, aynı gün masanın üstündeydi. Sözleşmiş gibi biri İstanbul'dan, biri Kopenhag'dan kanatlanıp gelmişti.

1980 yılının ilkbaharı yaşanıyordu sözüm ona. Böyle bahar olmazdı. Bahar böyle yaşanmazdı. İnsanlar bahar dallarını çoktan unutmuşlar, kan çiçeklerinde boğulmayı kanıksamışlardı. Güle oynaya ölüyor gibiydiler. Bahara hükmediyordu ölüm.

Diyeceğim o ki ölüme ses vermiyordu insanlar. Ölüm de seslenmez olmuştu insanlara.

Acımasız ve çok ince hesaplanmış bir saldırı ile inançlı bir savunma arasında sıkışıp kalmıştı koca bir ülke, koca bir halk.

Böyle bahar olmazdı. Böyle bahar kutlanmazdı.

1 Mayıs'ın bahar bayramı olduğu bir kez daha tartışıldı. İşçiler emekçiler bizim bayramımız dedi bir kez daha 1 Mayıs'a, yalancının bahar bayramına.

Olaysız 1 Mayıs yaşandığı haberi ile süslediler gazeteler birinci sayfalarını. Olaysız 1 Mayıs olmazdı. Ankara'da 1000, Antalya'da 260 kişi gözaltına alındı. DİSK yöneticileri ile birlikte 200 kişi Gayrettepe'ye götürüldü İstanbul'da.

1980 baharının o güzel 1 Mayıs günü, böylece olaysız yaşandı. Olay denilince, artık, ölüp sırtüstü uzanmak akla geliyordu. Tutuklanmak, gözaltına alınmak, yaralanmak, olay olmaktan çıkmıştı çoktan beri.

Olay, Kayseri ya da Nevşehir'de ana muhalefet partisi il başkanlarının vurulup öldürülmesiydi.[3]

Haberlerin başlıklarından kan fışkırmaya başladı.

"5 ilde 7 kişi öldürüldü" haberi "7 kentte 13 kişi öldürüldü" haberinden daha az önemli görünmeye başladı insanlara.

O mayıstan sonra yazan, çizen, okuyan herkes hep ölümü yazıp çizdi ve okudu.

Mecidiyeköy Fulya deresinde işkence edilerek öldürülen Haluk Kaşıkçı ve Necdet Demir'in cesetlerinin üzerine bırakılan notta "Hiç bir komünist cezasız kalmayacak" yazılıydı.[4]

Haber, fotoğraflı olacaktı.

Fulya deresinin yeşil çimenleri üzerine uzanmış iki insan uyuyor gibiydi, ilk bakışta. Elleri arkadan, ayakları bileklerinden düğümlenmiş gibiydi. "Paketleyip atmışlar bunları" dedi.

Çimenlerin yeşili çekti dikkatini birden. Ne kadar canlıydılar. Herkes deklanşöre basıyordu ama bu çocuk başkaydı.

Burnuna taze ot kokusu geldi. Masmavi bir gökyüzü de vardı fotoğrafta. Ciğerlerindeki soluğu yeniledi, derin bir nefes daha aldı.

Üzerinde uzanıp yatan şu insan olmasa "baharın en güzel günleri.." diye birinci sayfanın göbeğine bile yakışırdı. Göğsünden hayat fışkırıyor gibi olsa da iki genç ölüyü daha sırtlanmıştı bahar kokulu toprak.

O yıl bahar ölümün sessizliğine gömmüştü yeşili maviyi. "Bu çocuk çok iyi fotoğrafçı" diye geçirdi içinden. Birinci sayfanın fotoğrafları tamamdı.

Baharı kanla süslemeye kalkışanların kim olduğunu düşündü.

---

3 CHP Kayseri İl Başkanı Mustafa Kulkuloğlu 7 Mayıs 1980, Nevşehir İl Başkanı Zeki Tekinel ile Yavuz Yükselbaba 17 Haziran 1980, İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu 15 Temmuz 1980 tarihinde öldürüldü. 1980'de CHP'lilere saldırılar yoğunlaştı. Aralarında Adana İl Başkanı avukat Ahmet Albay, Bülent Demir, Burhanettin Erozan, Ethem Kaya, Mete Erdem olmak üzere 50'ye yakın CHP'li öldürülecekti.

4 12 Haziran 1980 Milliyet, *Cumhuriyet*, Hürriyet.

Gazete baskıya girinceye kadar, kimbilir kaç kişi daha ölecekti. Cetvelini alıp ölçülerini yazdı fotoğrafın arkasına "bütün kalıplara" diye bir de not düştü. Gelişen haberler, bu haberin arkasına sıralanacaktı. Öteki ölümler, yaralanmalar, gasp, soygun, silahlı saldırı, pankart, afiş ve benzeri olayları "Birden devama döneriz" diye düşündü.

Baharla gelen dirilişe ölüm katmaya kimin hakkı vardı? Canı sıkıldı. Pencerenin önüne gitti, mayıs dallarına çoktan su yürümüştü. Yeniden canlanıyorlardı.

Baharın ortasındaki iki kan lekesini düşündü. Canı sıkıldı.

Dövüşmeyen bilmezdi böyle acının sızısını. Dövüşmeyen bilmezdi böyle acının umutları yok ettiğini. Birer birer ölüp gidiyordu çocuklar. "Ankara'ya bir not geçelim" dedi, yazı dizisi için.

Teleks tıkırdamaya başladı.

İstanbul'dan gelenle, Kopenhag'dan iki teleks notu bir mayıs sabahı Ankara'da buluştu. Önce İstanbul'dan geleni okudum. Yazılışlerinden geliyordu. "Yirmi yaşında gençlerin birbirine işkence yaptığı günlere geldik" diye başlıyordu not. "Bu konunun üzerine gidip, kim kime işkence yapıyorsa, bir bir ortaya koyalım" deniyordu.

Kopenhag'dan gelene uzandı elim sonra. Başlığı ile birlikte otuz satırlık, soluk yüzlü bir haberdi.

Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı bir araştırmaya göre, fiziksel işkencenin etkileri yıllarca sonra da olsa ortaya çıkıyordu. Yıllar sonra gerçekleri ortaya çıkaracak bir çalışmanın haberini yazmak ne güzel gazetecilikti.

Kimsenin yaptığını yanına kâr bırakmayan bir inat ne tutarlı bir duruştu.

"Merkezi Londra'da bulunan Af Örgütü adına araştırmayı yürüten Danimarkalı doktorlar, elde ettikleri sonuçların, işkence kurbanlarının tedavi edilmesinde yeni bir sistemin geliştirilmesine yardımcı olacağını belirtiyorlar.

1979 Mayıs'ında başlatılan araştırma Arjantinli 14 eski siyasi hükümlü üzerinde yürütüldü Arjantinli hükümlülerin, serbest bırakıldıktan birkaç ay sonra yapılan muayenelerinde, işkence gördükleri, kanıtları ile ortaya

çıktı. İşkencelerin yıllar sonra bile, fiziksel ve ruhsal etkilerinin sürdüğü, böylece, ilk kez resmi bir raporla açıklandı.

Af Örgütünün tıp danışmanlarından Dr. Ole Vedel Rasmussen, fiziksel işkence izlerinin yıllar sonra ortaya çıkarılabileceğine ilişkin bulguları açıklarken 'birçok insan fiziksel işkencenin etkilerinin kısa sürede geçeceğine inanır, araştırmalarımız işkencenin uzun dönemli etkilerinin olduğunu da gösteriyor' dedi. Dr. Rasmussen, özellikle psikiyatrik bozuklukların iyileştirilmesinin bazı vakalarda olanaksız olduğunu bildirdi."[5]

İki teleks notunu da özenle katlayıp cebime koydum.

Günlerce ölüm mü

Günler sonra Ankara teleksi baskı zor zulüm işkence ayıbıyla dolu sayfalarla yeniden tıkırdamaya başladı:

"Yazışlerine not: Arkadaşımız Erbil Tuşalp'in hazırladığı röportajın başlık önerilerini ve spotlarını geçiyoruz. Selamlar. Yılmaz Gümüşbaş."[6]

Yıllarca ne haberler, ne yazılar geçilmişti Ankara teleksinden. Darbeler, ölümler, yargılamalar, tutuklamalar.

Aslında iki üç sözcüğe sığdırılan kısa başlıklar yaşananların özeti gibiydi:

"Bir İşkence Ülkesi", "Günlerce Ölüm", "Direnen Canlar"

Ölümlerden ölüm, acılardan acı beğen gibi bir şey.

Uzun başlıkları geçmek için soluklandı Ankara teleksi. Kıdemli teleks memuru Halil Bey, burnunun ucuna dek inen gözlüklerini parmağıyla geriye doğru itip bir şeyler mırıldandı. Yaşlı parmakları dayanmıyordu artık böyle acılara. Yüreğinin eridiğini belli eden öfkeli bir sesle "İçimi çürütüyorlar, utanmıyorlar, arlanmıyorlar" dedi, teleksin tuşlarına dokundu:

"Türkiye'de işkence yapıldığını gösteren endişe verici belirtiler gide-

5 Dr. Ole Vedel Rasmussen, 1984-85 yıllarında Türkiye'de işkence gören 14 siyasi tutuklu üzerinde de bir araştırma yaptı. Dr. Rasmussen'in araştırması "İşkence İzleri ve Sürgünde Yaşayan İşkence Kurbanları Üzerinde Kontrollü Bir Çalışma" adı ile 1986 yılında yayımlandı.

6 Yılmaz Gümüşbaş, *Cumhuriyet* Gazetesi Ankara Bürosu

rilmiş, işkence sonucu ölümler, işkenceciler ve yüzlerce işkence olayı ile vahşet belgelenmiştir."

"İşkence savcının gözünden kaçıyorsa ya da savcı işkence savlarını soruşturmaktan kaçınıyorsa, iki kişinin kolları arasında duruşmaya getirilen sanığa, adalet dağıtacak yargıcın 'Sana ne yaptılar?' diye sorması gerekmez mi?"

"Ankara'dan bir örnek: Şahan Mert Yılmaz, doğmadan önceki ömrünün yarısını sorguda, yargıda ve cezaevinde geçirdi. En zor günleri ise Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün altıncı katında, annesinin 18 günlük sorgusunda yaşadı. Bir damlacık Şahan, ana karnında copa da, elektriğe de dayandı ve inadına doğdu."

"Türkiye'de işkence olayı araştırılırken, İstanbul'u gözardı etmek olanaksız. 1980 yılı baharında Alemdağ gözetim evinden, Ali Sami Yen Stadının alt katından, Dolmabahçe Sarayı'nın yanındaki köhne bir yapıdan, Bayrampaşa'da bir evden ve adı eski bir konut yolsuzluğuna karışmış önemli holdinglerden birinin bodrum katından işkence haykırışları yükseliyor."

"Giresun'daki örnekler, 'ölmeden zaptı tutulan' Osman Can Baran, 'mezar toprağı yedirilen' Hikmet Özer'in öyküleriyle anlatılıyor."

"Diyarbakır'da gözaltı ile ölüm aynı ağıtla karşılanıyor artık."

"Recep Estik Küçükköy Karakolunda 12 Nisan'da babasından, sigara ve ekmek istedi. 13 Nisan'da 'Recep öldü' dediler."

"Halil Işık'ı yakalayan polis tabancasının namlusunu ağzına dayayıp 'Öldüreyim mi seni?' diye sordu. Tek el silah patladı, soru yanıtlanamadı."

"Gözaltı süresi yasal olarak 15 gündü. Ama Nazım Doğan ve Ali Rıza 82 gün gözaltında kalarak inanılması güç rekor kırdılar. Onları Hayri Durmuş 55, Halil Kurtay 40, Ali Yaverkaya 33, Yılmaz Çamlıbel 30 günlük gözaltı süreleri ile izleyip dereceye girdiler."

İstanbul teleksinden bir uyarı sinyali geldi:

"Yazıişlerinden bir not var, geçeyim mi Halil Bey?"

Ankara teleksinden yol verdi Halil Bey "hadi geç bakalım" demeyi unutmadan.

"*Ankara Büroya not;*

Sevgili Hasan, sırada Yugoslavya ile Orhan Kemal-Nazım Hikmet

mektupları var. Sayfa, Eylül ayının ilk yarısında boşalacak. Ancak yazının tümünün 8 Ağustos'ta elimizde olmasını rica ediyoruz. Bu arada anonslar elimizde olursa, hem televizyon hem gazete ilanı için kolaylık olur. Selamlar. Orhan Erinç"[7]

Bir süre daha tıkırdadı Ankara'nın teleksi uzun başlıkları İstanbul'a ulaştırmak için:

"Kendilerine İçişleri Bakanının Türkiye'de işkence yapılamaz dediğini anımsattım..."

"Kimi kadınların ırzına geçilmeye kalkışıldı, kimileri çırılçıplak soyularak sorgulandı..."

"Elektrik, falaka, sigara söndürmek alışılmış yöntemler artık, yenileri geliştiriliyor..."

"40 santimetre enindeki tabutluklar karargâh binasının arkasındaki tel örgü ile çevrili alanın içinde..."

"İşkence kurbanları ve işkence belgeleri ile uğraşırken, sık sık 'gerçek mi bunlar' diyor insan. Gerçekten daha korkunç..."

"Doktorlar otopsiden, savcılar işkence suçu duyurusundan korkuyor..."

"Yaşam; gözaltı, sorgu, işkence, cezaevi, korku ve umursamazlıkla özdeş..."

Halil Bey ve teleksi insan olanın yüreğini söken sözcükleri ulaştırmak için 1980 güzünün o uğursuz Eylül sabahına dek durup dinlenmeden aralıksız çalışıp tıkırdadı. 12 Eylül gece sabaha karşı Türkiye'nin tüm teleksleriyle birlikte son sözcükleri iletemeden çok uzun sürecek koyu bir sessizliğin sesi oldu:

"Oktay ağabey hepimiz bürodayız, biraz önce asker..." notunu tamamlayamadan "darbe oldu" diyemeden sustu.[8]

Telefonlardan da ses gelmiyordu artık. Radyoyu açtık, televizyonun başına toplandık.

1980 baharında başlayan çalışma, Eylül ayının 12'sinde gün ışımadan,

---

7 Hasan Cemal, *Cumhuriyet* Gazetesi Ankara temsilcisi. Orhan Erinç, *Cumhuriyet* Gazetesi Sorumlusu Yazışleri Müdürü

8 Oktay Kurtböke, *Cumhuriyet* Gazetesi Genel Yayın Müdürü.

arşivin tozlu raflarına doğru yola çıktı. Çok uzun süre orada kalacak, sararacaktı.

Cumhuriyetin yazgısıydı bu. Aslında çok uzun yıllar önce arşivin tozlu raflarına saklanmıştı cumhuriyet. Cumhuriyetin öyküsü böyleydi..

İşkence ülkesinin kapağı

Kan damlamaya başlamıştı bir kez, sonu gelmeyecekti. Onun bunun eli karışmıştı, onun bunun gözü değmişti topraklarımıza, insanlarımıza, siyasetimize. Aslında çoktan başlamıştı bu işler. Yeni yeni, yiğit yiğit karşı çıkıyordu insanlar.

Hıdır, Vedat ve Ali ile yazılmaya başlayan liste, "tarihi sırasıyla" İbrahim Kaypakkaya, Cahit Şenyüz ve İ. Gökhan Edge ile uzayıp gidecekti.

Bir siyaset adamı Bolu'da kürsüye çıktı. "Babalara sesleniyorum" dedi konuşmasının ara yerinde:

"Bir babanın oğlunun sağlıklı ellerinden aldığı, iki gün önce yazılmış bir mektup üzerine, kolunda giyecek ve yiyecek çıkını gittiği cezaevinde göreceğini ve kucaklayacağını umduğu oğlu için, kendisine, oğlunun bir gün önce intihar ettiği haberi verildiğini biliyorum. Kendisiyle birlikte alınıp memleketine götürdükleri evlat naaşının kurşunlarla delik deşik olduğunu gördüğünü biliyorum."[9]

Bir general İbrahim Kaypakkaya'nın babası Ali Kaypakkaya'ya, Diyarbakır Askeri Hastanesinin bir odasında pat diye söyleyiverdi oğlunun öldüğünü.[10]

Anlayamadı.

"Oğlun öldü diyorum" diye yineledi söylediklerini general.

"Neden ölsün?" dedi. "Öldü diyorum" diye sözünü noktaladı general.

"İşte yazdığı mektup, sağlığı yerindeydi, iki gün önce geçti elime" diye üsteledi Ali Kaypakkaya. Son sözünü söyledi general. "İntihar etti oğlun, intiharrr..."

---

9 CHP Genel Sekreter Yardımcısı Ferda Güley, *Yeni Adımlar* Dergisi, Sayı 8, sayfa 16. *Emekçi* Dergisi, Sayı 4, sayfa 53.

10 Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Şükrü Olcay

Babasına göre intihar etmezdi İbrahim.

Ali Kaypakkaya 340 lira verip bir tabut, 70 lira verip bir kefen bezi aldı. 240 lira daha ödeyerek THY'nin uçağı ile geldiler, oğlunun ölüsü ve İbrahim'in babası Ankara'ya. Parası çıkışmadıkça, devlet ödüyordu geri kalanı. Devletin büyüklüğü buradaydı aslında. 70 liraydı koca kefenin değeri. Yaşam çok ucuzdu aslında. 340 liraya tabut, 70'e kefen nerde görülmüştü.

Devlet büyüktü ama yaşam çok ucuzdu.

Ucuzlamıştı.

İbrahim, Çorum-Alaca'nın Karakaya Köyünde gömüldü.

İbrahim, Tunceli'nin Vartinik Mezrasında, tabancasını ona buna verip insan avlatan, dönemin ünlü askerlerinden birinin müfrezesine yakalandı.[11] Ali Haydar Yıldız öldü. Televizyon haberciliği gelişmediği için, akşam haberlerinde gösterilemedi Ali Haydar'ın ölüsü. Gazeteler yazdı bir gün sonra. İbrahim, yaralı vücudunu sürüyerek kaçıp kurtuldu. İki gün sonra Mirik Mezrasında yakaladılar onu da. Zincire vurdular. Gökçe karakoluna kadar, yaşamının belki de en uzun yolunu yürüdü. Her adımı, bir damla kan bırakt karla kaplı ovaya.[12] Ayaklarından, parmak uçlarından donmaya başladı. Donan yerlerini kesip attılar daha sonra hastanede. Şubat ayının ilk günü Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığına teslim edildi. Diyarbakır Ziya Gökalp Caddesindeki bir binada 18 Mayıs 1973 tarihine dek, ölünceye dek sorguladılar İbrahim'i:

"16 Mayıs 1973 günü saat 10.00'da hücresinden alınarak götürülmüş, bu durum hücre arkadaşları tarafından görülmüştür."

Cezaevi müdürlüğüne başvuran tutuklulara, cezaevi yönetimi, İbrahim'in komutanlıkça sorgu için istendiğini, 16 Mayıs'ta götürüldükten iki gün sonra hiçbir gerekçe gösterilmeksizin cezaevinden kaydının silinmesinin bildirildiğini söylemişti.

İbrahim sorguya götürüldüğü gün askeri savcılıkta sorgu için bulunan Cemil Oktay, İbrahim'in gözleri bağlı olarak birtakım sivil şahıslar tarafın-

11 Üsteğmen Fehmi Altınbilek. Dr. Necdet Güçlü'nün öldürülmesinde kullanılan tabancanın üsteğmen Altınbilek'e ait olduğu saptandı.

12 Tanık Mehmet Demir'in ifadesi. TKP-ML-TİKKO-TMLGB Davası. Klasör No. 4, Dosya No. 2, Sıra No. 57/1-2

dan askeri savcılıktan çıkartılıp, sivil bir otomobile bindirildiğini görmüş ve bunu koğuşuna döndüğünde Seyithan Dokay ve Hasan İlter'e söylemişti.

Hasan İlter, İbrahim'le bir yüzleştirilme sırasında savcı Yaşar Değerli'nin İbrahim'e "senin cezanı çok yakın bir gelecekte, kendi ellerimizle vereceğiz" dediğine tanık olmuştu.[13]

Mayısın kabaran toprakları, gencecik insanları yutmaya başlamıştı yeniden. Doymayacaktı, uzun bir süre daha doymayacaktı.

İnsan haklarının açık seçik çiğnenmesine ilişkin anılar, 1970'lerden başlıyor.

Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün onuncu katından uçup giden Hıdır Altınay'ın 12 Mart alevinin habercisi olduğunu kim bilebilirdi. Soğuk bir Şubat günü, düştüğü, düşürüldüğü, atladığı, atıldığı pencerenin kırık camlarını görmüştük uzaktan. Hür Pen-Sen sendikası genel sekreteri Hıdır, 28 Şubat 1971 tarihinde gözaltına alınarak "saraya" götürüldüğü gün intihar etmişti.

Emniyet açıklaması böyleydi. Vedat ve Ali'nin de sorgu kurbanları olduğu söylenmişti.

Vedat Gevret 12 Mart baskınından hemen sonra yurtdışına çıkmış, 1972 yazında Lübnan güvenlik güçlerine yakalanarak Ankara'ya gönderilmişti. Sarayın merdivenlerinden ayakları ile çıkmış, o da, pencerelerden kuş gibi uçup gitmişti.

Emniyet açıklaması böyleydi.

Haseki Hastanesi otobüs durağında siyasi polisin gözaltına aldığı Ali Kayahan'ın sorgusu 6 Şubat 1973'te başlamış, ancak sonuçlanmamıştı. İstanbul Emniyeti, sorgu sırasında öldüğü savlarına karşılık Ali'nin yakalanmadığını söyleyerek, işi uzun süre "idare" etti. Haziran Hareketi Davası sanıklarından Mustafa Üstüntaş'ın ortaya çıkıp bildiklerini anlatmasına dek sürdü bu yalan. Üstüntaş, en ince ayrıntılarını bile anlattı Ali'nin yakalanma öyküsünün. 7 Şubat'ta Harbiye'de Merkez Komutanlığında Ali ile karşılaştığını, Erkut Selçuk ve Ali Vardal'ın da tanık olduklarını söyledi. Ali'nin dudaklarının kenarından kan sızıyordu. İstanbul polisinde

13 Diyarbakır Askeri Cezaevinde bulunan bazı tutukluların Sıkıyönetim Komutanlığına verdikleri 28 Mayıs 1973 tarih, 1900-73/74 kayıt sayılı dilekçe, TKP-ML davası tutanakları.

"Mete Altan ve yeşil gözlü şahıs" tarafından Haseki durağından alınan Ali Kayahan'ın cesedi 1977 başlarına dek arandı. Bulunamadı. Unutuldu.[14]

Ölen ölmüştü, kalan sağlar bizim olsa da yeni ölümlere yol vermişti eli kanlı hareket memuru. Ölümle kovalamaca çoktan başlamıştı aslında.

Cahit'in adı listenin beşinci sırasında yazılıydı. Cahit Şenyüz İstanbul'da Kocamustafapaşa polis karakolunda dövülerek öldürüldü. Hukuk öğrencisiydi. Siyasi de değildi üstelik, 25 Ocak 1975 günü akşamı aşırı alkol aldığı gerekçesiyle karakola götürülmüş, bir güzel dövülmüştü. Beyoğlu İlkyardım Hastanesine koma durumunda götürülen Cahit 30 Ocak 1975'te canını teslim etmişti. Polisin alkol koması demesine karşın Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü "kafaya isabet eden bir travma sonucu beyin kanaması" diyordu.[15]

İ. Gökhan Edge'nin adı ise, aynı yıl, listenin altıncı sırasında yer aldı. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi İ. Gökhan Edge, Kasım ayının 23'ünde Diyarbakır'da gözaltına alındı, aynı gün öldü. Polisin "ifade vermemek için hap alarak intihar" savına karşılık, Diyarbakır Tıp Fakültesi Adli Tıp uzmanları "işkence sonucu ölüm" yargısını raporlarıyla doğrulamışlardı.[16]

Kopenhag'dan Ankara'ya ulaşan notu düşündüm. Yıllar sonra da kanıtlanabiliyordu işkence savları. Eskileri ortaya çıkartılarak, yeniler önlenebilecekti belki. Oysa yeniler zaman bırakmıyordu eski defterleri karıştırmaya. 1980'li yıllar başlarken de aynı savlar sürüp gidiyordu çünkü. Bir yılda, 1979'un başından 1980 sonbaharına dek 11 can daha ekleniyordu Hıdır'ların, Vedat'ların, Ali'lerin, İbrahim'lerin, Gökhan'ların yanına.

Türkiye'nin toplumsal ve siyasal tarihini yazanlar, gece girdikleri sorgu odalarında sabahın ilk ışıklarında birer anı olarak kalan bu insanları hesaba katar mıydı?

---

14 İstanbul 1. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinde görülen Haziran Hareketi Davası tutanakları. İstanbul Cumhuriyet Savcılığına yapılan 19 Kasım 1974 tarih, 974/77018 sayılı başvuru.

15 Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Kürsüsü Başkanlığının 2 Mart 1976 tarih ve 116/905 protokol sayılı raporu. İstanbul Cumhuriyet Savcılığınca hazırlanan iddianamede Cahit'in işkence ile öldürüldüğü savı yineleniyordu.

16 Dr. Enver Adımanoğlu, Dr. Erdal Işıkoğlu'nun otopsi raporları.

Hüseyin Karakaş, Yaşar Gündoğdu, Recep Estik, Mehmet Özen, Remzi Yalvaç, Oruç Korkmaz, Cuma Özaslan, Necdet Bozkurt, Recai Ünal, Aslan Badem ve Osman Mehmet Özsoy ölümle sonuçlanan sorgulamaların Türkiye belgeleriydiler.

Bu gerçeği kim değiştirebilirdi? Önceki yılların da gerçekleri vardı. İşkenceyle ölüm yaygın değildi ama o yıllardan kalan unutulmaz ölüm acıları vardı. Nasıl unutulurdu? "Bir İşkence Ülkesi"nin kapağı çaresiz kaldırılacaktı.

Anadolu'nun köklü mirası

Batıdan esen özgürlük rüzgârlarının Türkiye kıyılarına ulaştığı günlerde 25 Temmuz 1968'de Vedat Demircioğlu öldü. 28'inde TBMM'nin önünde öğrenci sorunlarının görüşülmesini isteyen öğrencilerden Atalay Savaş, toplum polisinin copundan kaçarken, bir minibüsün altında can vermişti.

Kanlı Pazar'da 6. Filo'nun gelişini protesto için toplanan gençliğe saldıran gericilerin Ali Turgut Aytaç ile Duran Erdoğan'ı öldürmelerinin tarihi 16 Şubat 1969 olarak belleklere kazınıyordu.

1969 Ağustos'unda Tunceli'de Mehmet Doğan Klan, Pir Sultan Abdal oyununun oynanmasının engellenmek istenmesiyle çıkan olaylarda, bir güvenlik görevlisince vurularak öldürülmüştü.

O yıl Işık Mühendislik'i basan faşistler Mehmet Cantekin'i öldürdüler. Cantekin'in cenaze töreninde ise Taylan Özgür vuruldu.

Aralık ayında birbiri ardına Mehmet Büyüksevinç, Battal Mehetoğlu ve işçi Şeref Aygün öldürülüyordu.

1970'lere girildiğinde ülkeyi kan tutmaya başlamıştı. 13 Nisan 1970'te Dr. Necdet Güçlü, 30 Nisan'da Yaşar Serpin öldürüldü.

Devrimci öğrenciler, işçiler ve sendikacılar yıl sonuna dek birbiri ardına öldürüleceklerdi. Yaşar Yıldırım, Mustafa Baylan, Necmettin Giritlioğlu, Hüseyin Çapkan, Hüseyin Arslantaş, Firuz Mehmedi, Nail Karaçam, İlker Mansuroğlu'nun ölümlerine seyirci kalınacaktı. Ölümle oynayanların ellerini kollarını sallayarak dolaşmaları 1970 yılından sonra başlıyordu.

1971'de Amasya TİP İl Başkanı Şerafettin Atalay ve ODTÜ öğrencisi Niyazi Tekin öldürülerek 12 Mart'a doğru koştular.

Ölümler ölümleri kovaladı sonra. Gerçek değişmedi. Sürek avı başladı. Saldıranların hesabı tutmadı. Kaçan korkan yoktu. Ölüme göz kırpan genç insanların öyküleri dilden dile dolaşıyordu. Direnen savunan bu genç insanların öyküleri yepyeni bir dönemin temel taşları olacaktı.

12 Eylül 1980 öncesini anlatan "Bir İşkence Ülkesi"nin kapağını kaldırınca, yaşanan olayların boyutları daha iyi anlaşılıyordu.

Bir İşkence Ülkesi'nin "Başlarken"i şöyle başlıyordu:

"Türkiye son on yılda, dönem dönem ağır işkencelerin yaşandığı, insan haklarının gerçekten çiğnendiği bir ülke oldu.

Türkiye insanı ülkenin ağır ekonomik-siyasal bunalım dönemlerinin bedelini, yaşamı ve acıları pahasına, ağır fizik ve psikolojik işkencelerle ödemek zorunda kaldı.

Güney Amerika'dan Orta ve Güney Afrika'dan, Orta ve Uzakdoğu'dan kulaklarımıza gelen işkence öyküleri, bizde de anlatılmaya, yazılıp çizilmeye başladı.

Anadolu yarımadasının bu kötü ve köklü mirası; işkence ve zulüm tarihte olduğu gibi, artık bilinçli olarak halkın gözü önünde yapılmıyor. Günümüzde bu işlem kapalı kapılar arkasında yürütülüyor. İşkencenin ülke ve toplum çıkarlarını korumak, birlik ve beraberliği sağlamak için bazı 'kötü niyetli' kişilere uygulandığı halka kabul ettirilmek isteniyor. Bu çaba kitle iletişim araçlarından, özellikle yazılı basından, resmi devlet propagandasına kadar her alanda kendini gösteriyor."

Bunun siyasal alanda somut örnekleri de vardı. Örneğin CHP ve AP liderlerinin ülkede bir baştan bir başa en sıcak biçimde tartışılan "kontrgerilla" olgusu karşısındaki tutumları şaşırtıcıydı.

CHP lideri Bülent Ecevit "Devletin kontrgerilla adı altında kurulmuş resmi bir örgütü olmadığı" görüşünü savunurken, AP lideri ve şimdiki Başbakan Süleyman Demirel bu işkence üretim merkezinin çalışmalarını "Devletin kanun içindeki faaliyeti" olarak tanımlıyordu.

"Devlet katında bu yaklaşımla değerlendirilen işkence, bugün sessizce onaylanan, en azından karşı çıkılmayan bir olgu artık Türkiye'de."

"Türkiye, iki milyonu acı çektiren, kırk milyonu acı çeken halkın ya-

şadığı bir ülke oldu. 1980 yılında yaşam öldürmeler, kurşuna dizilmeler, gözaltı, sorgu, işkence ve cezaevleri ile özdeş duruma geldi. Doktorlar otopsiden, savcılar işkence duyurusunu incelemekten, yargıçlar işkence savını kabul etmekten çekiniyordu."

"Polis soruşturmasının, genelde, işkenceye dayanan özel bir teknikle yapıldığını, devletin tüm yönetici kadroları biliyor."

"1971'den bu yana gözaltı süreleri sürekli olarak uzatılıyor."

"İlk soruşturma, usul yasalarımızda belirtilmesine karşın, cumhuriyet savcılarınca yapılmıyor."

"Mahkemeler, işkence altında alınan, ikrara dayalı ifadelerle karar veriyor."

"Hazırlık soruşturması sırasında sanığın avukatı ile görüşmesine engel olunuyor."

"İşkence aygıtları kamu iktisadi teşebbüslerinde üretiliyor."

"Kısaca, iç güvenlik politikasında işkenceye göz yumuluyor."

Okumuş duymuş gibiyim

1980 yılının bu savları daha 1970'lerde yanıtlanmıştı. İnsan haklarının çiğnenmesine ilişkin savların yanıtı sanki bir merkezde yazılmış gibiydi. Devletin işkence suçuna bakışında ortak bir dil vardı.1973 tarihli resmi bir belgede "insan hakları ile ilgili olarak ileri sürülen savların, insan haklarını koruma amacı dışında siyasi nedenlerle ortaya atıldığı" peşin peşin anlatılıyor, savlar daha sonra yanıtlanıyordu.

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı General Faik Türün'ün, Ankara Sıkıyönetim Komutanı General Namık Kemal Ersun'un insan hakları ile ilgili savlara yanıtları hep aynıydı.

Ya susuluyor ya da aynı biçimde konuşulup işkence yadsınıyordu.

Kızıldere olayı sanıklarından avukat Şener Şadi suçluyordu:

"Aynı gece Mahir Çayan ve arkadaşlarının nerede oldukları sorusuna yanıt vermediğim için bir kurşuna dizme senaryosu düzenlediler. Samsun Bölge Jandarma Komutanı albay ile Tümgeneral Tevfik Türüng tarafından bizzat işkence yapıldı. Yüz bin lira para dahi teklif edildi.

Bana bütün sanıkların önünde işkence yapıyorlardı. 'Bir avukata böyle

yaparsak sizlere neler yaparız, varın hesap edin' diyerek, bütün Kızıldere sanıklarına gösteriliyordum.

Her tür işkencenin denendiği bu bir hafta içinde, her iki ayağımdan ikişer olmak üzere dört tırnağım söküldü. İki kaburga kemiğim kırıldı. Anüsüme soba demiri sokulmak suretiyle iki ay süreli bir kanamaya sebep olundu..."[17]

Ne mahkeme General Türüng'e sordu, ne de Türüng Paşa konuştu.

Bu savlar karşısında kendini savunan, savundukça bocalayıp batanlar da vardı.

Faik Türün'e göre işkence savlarının doğuş nedeni "Sanıkların başlıca savunma silahı" olmasıydı:

"Biz bunlara 'tepeden inmeciler' deriz. İhtilal metodu ile iktidara gelmek, milletlerarası platformda Yunanistan gibi bir diktaya gidildiğini yaymak... Bütün bunlar dış âlemdeki bazı kuruluşları harekete geçirmek içindir. Mesela Fransa'daki Demokratik Hukukçular Cemiyeti veya İngiltere'deki Af Derneği örnekleri gibi.

Bana göre, ortada hedef olarak bazı asker ve sivil şahısları küçük düşürme amacıyla gözdağı vermek arzusu var. Mahkemeleri baskı altında tutarak pasif kalmalarını sağlıyorlar. Devletten de kimse konuya sahip çıkmak istemiyor.

Sizi şerefimle temin etmek isterim ki, cop sokulduğuna, ırza geçilmiş olduğuna maddeten imkân ve ihtimal vermiyorum... Mesela İlkay Demir var, kocası idamlık, kendisi müebbet. Dış âlemde aksettirdiklerinde, kadın arkadaşlarının ırzına geçildiğini, kendisinin bu işkenceye tâbi tutulmadığını yazıyor, söylüyor. Şimdi teeddüp ederek söylüyorum: Peki ama ırza geçenler varsa, diğerlerinden daha güzel olan İlkay'ın ırzına geçmekten neden mahrum etsinler kendilerini."[18]

1973 yılı başlarında Ankara Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun işkence savlarına karşı çıktı. Ersun Paşa'ya göre, bu yıkıcı

17 İstanbul 1 Numaralı Askeri Mahkemesi, Kızıldere Olayları Davası, syf. 531

18 "Faik Türün Konuştu", *Cumhuriyet*, Cüneyt Arcayürek, 7 Şubat 1974

ve bölücü faaliyetler dış merkezlerden idare ediliyordu:

"Daha 1967 Kasım'ında Readers Digest'ta çıkan 'Meksika'yı Yıkmak İçin Sovyet Planı' adlı yazıda bu iddiaların nereden kaynaklandığını bulmak mümkündür. Unutulmamalıdır ki, bu durum devam etmektedir.

Ben, demokratik bir düzen ile idare edilen dünya devletlerinin uyguladığı normal sorgulama metodlarının dışına çıkılmadığını tekrar etmeye bile lüzum görmemekteyim.

Hayatları bize emanet edilmiş olan bu kimselerin genel sıhhi muayenelerden dahi geçirildiklerinin bir vakıa olduğunu belirtmek isterim. Bu kadar insani şartlar ile hareket etmemize rağmen, işkence kampanyası taktiğinin bir süre daha devam edeceği kanısını da beslemekteyim."[19]

Bu yanıtların benzerlerini daha sonraları hep duyacaktık. 23 Haziran 1973 tarihini taşıyan belgedeki görüşlerin her dönemde ısıtılıp ısıtılıp gündeme getirildiğini görecektik. İşkence savlarının amacı, onlara göre, her dönemde aynıydı.

Yüksek Komuta Konseyinde görüşülüp tartışılan belge tam 435 sayfa. Her satırı, her satırın her sözcüğü baskıyı ve zulmü anlatıyor.

"İşkence Kampanyası" başlıklı bölümü okurken, insan ister istemez "Ben bunları bir yerde duymuştum, bir yerde okumuştum" demekten kendini alamıyor.

1980'in savları da, 1980 sonrasının savları da sanki bir politika gereği daha 1973'lerde yanıtlanıyor gibi. Eski bir şarkı gibi.[20]

O gün söylenen, bugün de söyleniyor. Bugün söylenen, yarın da söylenecekti.

---

19 *Yeni Halkçı*, 23 Ocak 1973

20 12 Mart'ın Ziverbey işkenceleriyle ünlü İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün'ü savunan Orgeneral Turgut Sunalp 12 Eylül cuntasının başbakan adayıydı. Yıllar sonra 12 Mart'ın copla tecavüz savına farklı bir pencereden bakıyordu. Turgut Sunalp, Türün'ü "... Yine bir kıza copla tecavüz edildiği iddia edilmişti. İddia eden kız da ciddi şekilde, ağır derecede komünistti. Özür dileyerek söylüyorum, taş gibi delikanlı oğlanlar var elimizde, yirmi yaşında, yirmi bir yaşında.. Yani kalkıp da bir kıza bu yoldan işkence yapacaksa, copa müracaat etme ihtiyacını hisseder mi? Değil mi?" diye savunacaktı. (Güldal Kızıldemir, Sabri Yücesoy *Nokta* dergisi, 3 Kasım 1985)

Mukavemetçi belgesi

Yüksek Komuta Konseyinin üyeleri, büyük bir salondaydılar. Büyük bir masanın çevresine dizilmişlerdi. Büyük bir sessizlikle dinliyorlardı o eski şarkıyı. Hiç eskimeyecek şarkıyı:

"Tüm bu tezvir ve hiyanet dolu teşebbüslerdir ki, dünyanın her tarafında, siyasi tutuklularla ilgilenen insancıl kuruluş Amnesty International'i harekete geçirmiş bulunmaktadır. Bu hümanist kuruluşun Türkiye'deki siyasi tutuklularla ilgilenmesi şüphesiz görevleri icabıdır. Ancak ellerinde bulunan bir isim listesiyle Türkiye'ye gelmeleri ve bu listeye göre demokrasiye kastetmiş kişilerle görüşmek istemeleri kendilerini tek yönlü harekete itmiş, neticede gayeleriyle bağdaşmayan tutuma yöneltmiştir.

1971 yılından bu yana üç defa Türkiye'yi ziyaret eden örgüt mensupları, hükümet nezdinde tutuklu komünistler için şefaat dileğinde bulunmuşlarsa da, son ziyaretlerinden önce tutuklularla görüşme arzusunu göstermemişlerdir.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkındaki hükmün infazını müteakip, demokratik mukavemetçilerin hazırladığı asılsız dokümanlarla iyice şartlandırıldıkları halde, başlangıçtan beri şantajcı niteliği ile tanınan sanıklarla görüşmek üzere üçüncü ziyaretlerini yapmışlardır.

Birleşmiş Milletler teşkilatında ve Avrupa Konseyi'nde istişari rolü bulunan Amnesty International mensupları, Avrupa Konseyi'nin bazı üyeleri üzerinde etkili olmuşlar, Konsey toplantısında Türkiye ile ilgili bir raporu okutmuşlardır. Raporun takdimini müteakip Avrupa'daki aşırı solcu gazetelerde yayınlatmışlardır.

Söz konusu gazetelerden pasajlar alarak konuyu hatırlatmaya çalışalım:

Hapishanede yapılan mülakat açıklandı. Bayan Demir (müebbet hapse mahkûm müfrit solcu, anarşist ve şantajcı) gerek erkekler, gerekse kadınlar için, sık sık erkeklerin tenasül organları üzerinde olmak üzere elektrik şoku kullanıldığını işittiğini, fakat şahsen bu aletleri görmediğini Amnesty International heyetine ifade etmiştir. Bayan Demir, kadınların erkeklerin vajinasına ve anüsüne cop sokulduğunu, ciddi iç iltihaba, kanamaya veya enfeksiyona sebep olduğunu bizzat kendisinin bildiğini ifade etmiş, sorguları sırasında vahşice tecavüzde bulunduktan sonra, ce-

zaevi hastanesini muntazaman ziyaret eden diğer kadın mahkûmların kendisinin el yazısı ile hazırlanmış bir listesini Amnesty International'a vermiştir." (Sunday Times, 18 Aralık 1972)

İşkence yaptığı iddiası

Aynı konuda *Observer* gazetesinde yer alan haber de şöyledir:

"Amnesty International heyeti, Bayan Demir'in gerçekleri söylediği inancındadır. Bütün mülakat boyunca serinkanlılığını muhafaza etmiştir. Herhangi bir şüphesi veya bilgisi söylentilere dayandığı takdirde bunu belirtmiştir."

Le Monde gazetesi ise yayınladığı yazıda şöyle diyor:

"Zararsız ideolojik akımlara karşı giriştiği mücadele, Türk Askeri Adliyesinin en basit insan haklarına ne derece kıymet verdiğini göstermektedir.

Avrupa Konseyi İstişari Asamblesi muhtemelen Türkiye'de insan haklarına saygı gösterilmesini yeniden ele alacaktır. Ekim ayında Ankara'nın temsilcisi Türkiye'ye bir tahkikat komisyonu gönderilmesini tavsiye eden kimselerin bu istemini baştan savmışlardır. Ama bu yoldan uzun müddet devam edemeyeceklerdir. Zira günün birinde Avrupa'daki uluslararası örgütlerin fısıltı halinde söylenen şeylere, yani Türkiye'de demokrasinin insan haklarının alay konusu olduğunu yüksek sesle ilan etmelerine mani olamayacaklardır."

Söz konusu iddiaları cevaplamadan önce Amnesty International hakkındaki bir noktayı daha açıklayalım. Şadi Alkılıç'ın 1968 yılındaki tutukluluğu sırasında THK'nin İngiltere kolunu idare eden Selma Achword, *Ant* dergisinin 107. sayısında şu mektubu yazmaktadır:

"Bir süredir Kardeş Derneği ve Amnesty International, BBC Televizyonunun direktörü Mr. Godan Wats tarafından BBC'ye davet edildim. Birkaç gün içinde Şadi Alkılıç için hazırlanmasını istediğimiz programı yayınlayacaklarını söyledi. Ve o gün programın son hazırlıkları yapıldı. Şimdi amaç Fransa'da bir kampanya açmak, anladığıma göre Berlin'deki toplumcu arkadaşlar da harekete geçiyor.

Görülüyor ki, Amnesty International'i harekete geçirenler Türkiye'yi yıkmak isteyen, başta Türk komünistleridir."

Amnesty International son olaylarla ilgili söz konusu raporunda ise 100'den fazla tutuklunun ailesi ve avukatlarının bilgisine müracaat ettiğini söylüyorsa da, bunların isimlerini vermemektedir. Ne var ki kendisine bilgi veren kaynak Türkiye Demokratik Direniş adında iftira kampanyasını açan kişiler olduğu inkâr edilmeyecektir.

İlkay Demir'le olan görüşmesi ve yukarıda mahiyeti açıklanan senaryosu ise, hazır bir oyunun sahnelenmesinden başka bir şey değildir.

"Zira İstanbul Sağmalcılar Ceza ve Tutukevinde birçok siyasi ve gayrisiyasi hükümlü bulunduğu halde, Amnesty International'in Türkiye'ye gönderdiği heyetin TCK'nin 146/1 maddesini ihlal suçundan müebbet hapse hükümlü ve müfrit solcu anarşist ve şantajcı İlkay Demir'i muhatap alırken, hükümlüye bir hukukçu heyet olarak yükletilmiş fiillerin mahiyeti, işleniş tarzı, sosyal ortam ve nedamet hisleri gibi affı gerektirip gerektirmeyecek mahiyette sorular tevcih etmeleri yerine, bunlardan söz açmayarak aşağıdaki sorularla konuşmayı sürdürmeleri iddialarına kılıf arama kanısı uyandırmaktadır:

Soru: Sorguya alınan dövüldü mü?

Soru: Sizi dövdükleri yerde asker var mıydı ve döşeme tahta mıydı?

Soru: Avukatınız ifade aldı ve İngilizce olarak bize verdi. Bunlar doğru mudur?

Soru: Arkadaşlarınız hakkında çok kötü şeyler söylediler. Bu hususta savcı olan eşim size sorular soracak. Sizlere tasallutta bulunuldu mu?

Soru: Erkeklere de bir şey yapmışlar mı?

Soru: İşkence aletleri nelerdir? Resmini çizebilir misiniz?

Soru: Hangi hapishane daha iyidir?

Bunlara benzer daha birçok soru sorduktan sonra cevapları imzalatmışlardır. Konuşmalar ayrıca ses cihazı ile de kaydedilmiştir.

İlkay Demir ve kendilerine işkence yapıldığını iddia ettiği arkadaşlarının ailesi ve avukatları mahkeme ve komutanlığa böyle bir işkenceye ve tasalluta maruz kaldıklarını bildirmiş değillerdir.

Diğer yandan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ile ilgili duruşmalar sırasında birkaç sanığın, dayak yedikleri hakkındaki iddiaları Askeri Savcı tarafından incelenmiş ve takipsizlikle sonuçlanmıştır.

Askeri Mahkeme, işkence yapılıyor şeklindeki sanık iddialarını savcılığın takipsizlik kararı üzerine, mahkemeyi işletmemek için yapılan ajitasyonlar olarak değerlendirmiştir.

Şüphesiz bu husus duruşmaları izleyen basın yayın temsilcilerinin de malumudur.

İlkay Demir işkence iddialarını arkadaşlarından işittiğini söylemiştir. Fakat diğer kadın ve kız sanıklar gibi kendisinin aynı işleme niçin tâbi tutulmadığını izah etmemiştir. Diğer taraftan komünist Bizim Radyo 31 Ocak 1973 günü yaptığı yayında 'İlkay Demir bizzat kendisine barbarca işkence yapıldığını söylemiştir' demektedir. Bu haberi İlkay Demir'le konuşan Amnesty International üyelerinin okumalarını dileriz. Zira iddianın mesnetsiz oluşu böylece meydana çıkmaktadır.

Askeri cezaevleri hakkında da son derece iğrenç iftiralar ileri sürülmektedir. Halbuki sanıkların bulunduğu tutukevleri, Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının normal durumlarda vazife yaptığı bürolardır. Lüzumuna binaen yerler küçük bir tadilat ile tutukevleri olarak kullanılmaktadır.

Son derece kötü yemek veriliyor iftiralarına gelince; yedikleri yemekler silahlı kuvvetlerin günlük rasyonudur, en ufak bir değişiklik yoktur. Aynı kazanda ve aynı ilgiyle hazırlanmaktadır.

Şimdi Amnesty International'ın kaynak olarak kullandığı ve kasıtlı, çeşitli işkence iftiralarını kapsayan 'File on Turkey' kitabından bir başka iddiayı görelim:

Söz konusu kitabın 36. sayfasında Tayfun Cinemre'nin, 'THKO militanlarından' Cihan Alptekin'le birlikte Tekirdağ'da kendilerini yakalamak için takip eden güvenlik kuvvetlerine karşı verdikleri mücadeleden sonra yakalanmış oldukları hatırlanacaktır. Her türlü ikaza rağmen teslim olmamış ve bu nedenle tarla içerisinde mücadeleli bir takipten sonra yakalanmış, kendilerini yakalayanlarla birlikte, o anı tespit eden fotoğraflar basınımızda yer almıştır. Halbuki bu fotoğraflar polis karakolunda yapılan bir işkence iddiası olarak kitapta yer almaktadır. Ve altında dramatik

ifadeler bulunmaktadır.

Keza aynı kitabın 54. sayfasında Kadriye Ezel İncili'ye sinir bozucu ilaç verilmek suretiyle sinirlerinin yıpratıldığı, şizofrenik yapıldığı iddia edilmektedir. Bu iddianın İngilizce çevirisi ise kitabın 61. sayfasında yer almakta, fakat sinir bozucu ilaç tabiri bulunmamaktadır. Bu kasıtlı bir tercümedir. Çünkü ilgililer, tıpta herhangi bir organı tahrip amacıyla ilacın imal edilmeyeceğini, bilakis her ilacın tedavi edici zorunlukta bulunduğunu belirtmektedirler.

Daha önce, Fransız kadın avukatlarından Madame Lafaveron'un Türkiye'ye gönderilmesi ve icraatını anlatmış, fakat bir noktaya, yani politik istismar edilişine değinmemiştik. Fransız avukatın gelişini, İstanbul'daki örgüt elemanlarına bildirmek için yazılan mektubun ilgili pasajı ise aynen şöyledir:

'Mektup eline geçer geçmez kolları sıvayın. Bugün bir arkadaş İstanbul'a indi. Kendisi Fransız ve avukat Association Française des Juristes Demokrates adına geliyor.

Emin'in haberi var. Kendimizi ve onu tehlikeye atmadan yardım edin, çok önemli gerekli malzemeyi sağlayın. Ekteki mektubu da ulaştırın. Ama çok dikkatli olun. Elçiliğin dolayısıyla oradakilerin haberi var kanısındayım. Peşine herhalde birisini takarlar. Tedbirli olun. Dönüşünü İstanbul üzerinden yaptırın ve topladıklarının kopyasını mutlaka bana ulaştırın. Tabii usulüne göre söyleyin. Siyasi olarak da yararlanmanın yollarını arayın bu olaydan.'

Şüphesiz, mütercim iddianın inandırıcı olmasını sağlamak kastıyla, gülünç olan kısmını İngilizce'ye çevirmemiştir.

Dıştaki kampanyaya ilave olarak bir İstanbul gazetesinde aynı tema işlenmiş. Hatta daha ileri giderek yurtdışında Türkiye Mukavemet Teşkilatı tarafından bastırılarak, Avrupa gazetelerinde neşredilen, Avrupa Konseyi üyelerine sunulan, Bizim Radyo'nun programlarında malzeme olarak kullanılan kitaplar nevama tefrika edilmeye başlanmıştır.

Devamlı olarak içerde ve dışarda gözaltında veya tutuklu bulunan kişilerin sorgulamaları esnasında ceza ve tutukevlerinde işkenceye maruz kaldıkları ve dövüldükleri iddiası ortaya atılmaktadır. Sıkıyönetim komu-

tanlıklarına bağlı Askeri Ceza ve Tutukevlerinde bu şekilde olaylar meydana gelmemiştir. Aksine, hasta olanlar derhal tabip muayenesine tabi tutulup gösterilen lüzuma göre gereği yapılmaktadır. Bu maksatlar için tutukevlerinde tabip ve yeteri kadar sağlık personeli görevlendirilmiş olup; acil tedavi için gerekli her türlü ilaç, araç ve gereç hazır bulundurulmaktadır,

Hastanelerde muayene ve tedavilerine lüzum görülenlerin ise yetkili hastanelerde muayene ve tedavileri yapılmaktadır.

İşkence yapıldığı iddiaları karşısında sıkıyönetim komutanları tutuklu veya gözaltında bulunan kişileri gruplar halinde, işkenceye maruz kaldığını iddia eden şahısları münferiden tam teşkilatlı hastanelere göndererek sıhhi muayeneye tabi tutturmuşlardır. Yapılan muayeneler sonucunda hiçbir işkence ve dövülme olayının mevcut olmadığı raporlarla tespit edilmiştir.

Bu kadar insani şartlarla hareket edilmektedir. Bu iddiaların maksadı idareyi zorlamak, kendi çıkarları istikametinde avantajlar sağlamak, sıkıyönetim komutanlıklarını ve güvenlik kuvvetleri mensuplarını yıpratmaktır, gerçekleri bilmeyen dış kamuoyunu etkilemektir."[21]

Bir İşkence Ülkesi'nin sayfalarında dolaşırken, 1973'lerde dillendirilen "reddiyenin" 1980'li yılların sonuna doğru utanıp sıkılmadan yenilendiğini, aynı öfkeyle aynı yalanın dillendirildiğini düşündüm. Şarkı hep aynı şarkıydı. Bestesi ve sözleri ile hep o şarkı:

"İnsan hakları ihlal ediliyor diyorlar, işkence yapılıyor diyorlar. Bu işkence yapılıyor teranesi hiç bitmemiştir, sevgili vatandaşlarım. İşkence bitmemiştir diyenlere bir misal vereceğim.

Sene 1979. Bir partinin başkanı düzenlediği basın toplantısında bakın ne diyor? 'İktidar, muhalefete mensup vatandaşlara karşı her çeşit kanunsuz zulüm ve işkencelerde bulunmuştur. Bu insanlık ve anayasa dışı işkenceler hâlâ her yerde devam etmektedir. Ayrıca iktidar, anayasanın hiç kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağına ilişkin Anayasa'nın 14.

21 Marmara Toplantısı Devlet Brifingi, Türkiye'de Yıkıcı Faaliyetler, 30 Haziran 1973, syf. 397 - 407.

maddesini ihlal etmektedir.' Bunu bir gazeteden okudum, 8 Ocak 1979 tarihli bir gazeteden.

18 Mart'ta yine bir partinin genel sekreter yardımcısı son günlerde Erzurum'da işkence olaylarının arttığını söyleyerek, soruşturma açılmasını istiyor. Yine Mart'ta Samsun mitinginde gençler, işkenceyi protesto için kanlı gömlekleri ile yürüyorlar.

İktidarın değiştiği 1980 senesine geliyoruz. Nevşehir'de vali ve polisin halka işkence uyguladığını ve partililerin gözaltına alındığını söylüyor. Başka bir olayda, gözaltına alınan iki ODTÜ öğrencisine elektrik verilerek, üzerlerinde sigara söndürülüyor. Yine başka bir olay; Çırak-Der olayı. O zaman dernek boldu ya. Çırak-Der Van başkanı istenilen ifadeyi vermediği için işkence görüyor. Fotoğrafıyla beraber, fotoğrafını da basıyor gazete.

Şimdi yurtdışında bu konuda söylenenlere bakalım. Brüksel'de toplanan Dünya Sendikalar Konfederasyonu ve Uluslararası Demokratik Hukukçular Örgütü'nün hazırladığı bir raporda, Türkiye'de gözaltına alınanların işkenceden geçirildiği belirtiliyor. Yine uluslararası bir şeyde; Avrupa Parlamentosunda, Fransız üyeler Türkiye ziyaretlerinden sonra düzenledikleri basın toplantısında anti-demokratik baskıların ve işkencelerin olduğunu söylüyorlar.

Sevgili vatandaşlarım, bu işkence iddiaları kolay kolay bitmez tükenmez. Ve bildim bileli bu işkence iddiaları ortaya atılmıştır. Halbuki biz 12 Eylül'den sonra işkence olaylarının üzerine gittik. Ve ilk defa olarak hiçbir hükümet döneminde yapılmayan tahkikatı da yaptık. Hakikaten işkence yapmış olanlar varsa mahkemeye verdik. Başka hiçbir dönemde yapılmadı bu."[22]

Bestesi, güftesi ve korosuyla şarkı hep o bilinen şarkıydı. Koro şefinin değişmesinden başka bir yenilik yoktu. Copu da cipi de falakası da askısı da manyetosu da eskiden kalmaydı.

Recep öldü İsmet yaşıyor

Ankara'da İstanbul'a ulaşamayan, dizgiye, baskıya giremeyen, 1980 Eylül

22 Cumhurbaşkanı Orgeneral Kenan Evren, 27 Aralık 1985 Kahramanmaraş

Ölücesinin "Bir İşkence Ülkesi"nin sayfalarına döndüm.

Türkiye'de işkence olgusu araştırılırken, sokakları birer cinayet çıkmazına dönen 1980 İstanbul'unu göz ardı etmek olanaksızdı. "Bir İşkence Ülkesi"nin ilk sayfalarında İstanbul vardı. Yedi tepeli bu kentin, siyasal soruşturma merkezlerinden biri, bir tepede, Gayrettepe'deydi.

Gayrettepe'den geçenler anlattılar.

Birinci Şubenin ana kapısından girip, telsiz odasının karşısındaki merdivenden indikten sonra sağa dönüldü mü, iş başlıyordu.

Salt Gayrettepe'nin Birinci Şube'nin insan yutan kapısı yok İstanbul'da. Alemdağ gözetimevinde, Ali Sami Yen Stadının alt katında, Dolmabahçe Sarayının yanındaki binada, Bayrampaşa'da ve adı eski bir konut yolsuzluğuna karışmış büyük holdinglerden birinin alt katında onlarca, yüzlerce kapı vardı insanlığın yüzüne kapanan.[23]

Recep'in yüzüne 10 Nisan'da kapandı kapılar. İşçi Recep Estik 10 Nisan 1980'de babasıyla evlerinde son gecesini geçirdiğini bilmiyordu. Yemek yediler. Kahveye çıktı. Silah bulundurmaktan gözaltına alındı. 13 Nisan'da Küçükköy Karakolunda kendini asarak intihar ettiği söylendi. Başta babası Mesut Estik olmak üzere, birçok insan, "Kendini asarak intihar etmiştir" açıklamasına inanmadı. Recep kendini asmazdı çünkü.

Mesut Estik biri İstanbul Cumhuriyet Savcılığına, biri İstanbul Barosuna iki dilekçe yazdı:

Baba: Mesut Estik
Oğul: Recep Estik
Sanıklar: Son Cuma gününü Cumartesine bağlayan gecede, oğlum Recep'i sıkıyönetim karakolunda döven ve neticeden, öldürerek intihar etti süsünü veren, o geceki görevli polisler.

İzahı: Oğlum Recep Estik, üzerinde güvenlik kuvvetlerince yapılan aramada bir, evde yapılan aramada ise bir, cem'an iki adet tabanca bu-

23 12 Mart döneminin İstanbul'daki sorgu yerleri mahkemelerde açıklandı. 1. MİT İstanbul Bölge Başkanlığının Erenköy Ethem Efendi Caddesi, Hünkar Sok. No. 8'deki köşkü (Zihni Paşa Köşkü); 2. Harbiye Merkez Komutanlığındaki yeni yapı; 3. İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şubenin Sirkeci Sansaryan Hanı üçüncü katındaki eski yeri; 4. İstanbul Emniyet Müdürlüğünün Gayrettepe'deki yeni binasının ikinci katı. *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1974

lunması üzerine, önce sıkıyönetim komutanlığına götürülmüş, orada bir hayli dövülüp işkence edildikten sonra Küçükköy Polis Karakoluna teslim edilmiştir. Burada da bir hayli dövüldükten sonra, oğlum, güya, intihar etti diye cesedi bana verilmiştir.

Oğlum nezarette kendini asacak sicim vs. aleti nasıl bulur? Ben o kanaattayım ki, her nedense, görevliler oğlumu astı, kendi intihar etti gibi bir durum yarattılar.

Ceset henüz morgdadır. Üzerinde inceleme yapılırken ileri derecede dövülüp dövülmediğinin izler kaybolmadan tespitini, karakoldaki vazifeliler hakkında da adam öldürmekten soruşturmanın derinleştirilmesini rica ederim.[24]

İstanbul Baro Başkanlığına yapılan başvuru daha ayrıntılıydı. Baba Estik, olanları, ölüm yolculuğunda sanki oğlunun yanındaymış gibi anlatıyordu:

10 Nisan1980 perşembe günü akşam yemeğini oğlum ile birlikte yedikten sonra oğlum evden ayrıldı, kahveye gitmiş ve kahveden çıkarken güvenlik kuvvetlerinin (askerlerin) arama yapması üzerine kendisinde tabanca bulunması nedeniyle gözleri bağlanarak Küçükköy Karakoluna götürülmüş, bu sırada saat 23.00'te ben de evde iken ekip gelip evde arama yaptı, benim asılı ceketimin cebinde de bir tabanca bulmuşlar. Beni de gözaltına aldılar. Sıkıyönetim Bayrampaşa Karargâhına götürdüler. Orada Recep'i gözleri bağlı, ayakkabısı çıkarılmış ve ayakları şiş olduğu halde bana gösterdiler. Orada Recep'ten başka, adının İsmet Koç olduğunu sonradan öğrendiğim bir başka şahıs da vardı, onun da gözleri bağlı ve ayakkabıları çıkarılmıştı. Beni dışarı çıkardılar, içerden dayak ve bağırtı sesleri geliyordu.

Gece saat iki sıralarında oğlum Recep'i sürükleyerek tuvalete götürürken, bana hitaben 'Bu komüniste yedirdiğin ekmek haram olsun, senin de yediğin ekmek haram olsun' dedi. Tuvaletten sonra sürükleyerek tekrar içeri aldılar. Akşam yemeğinde evde sıhhatli ve neşeli olan oğlum gördüğü işkence sonunda yürüyemeyecek durumda idi.

24 İstanbul Gaziosmanpaşa Cumhuriyet Savcılığına verilen 15 Nisan 1980 dilekçe

Aynı gece saat 03.30 sıralarında Recep ve İsmet'i sürükleyerek götürdüler. Beni 11 Nisan 1980 günü saat 11.00'e kadar tuttular, bu saatten sonra Küçükköy Karakoluna götürdüler. Orada saat 16.00'ya kadar bekledikten sonra evde bulunan tabanca ve Recep ile ilgili ifademi aldılar ve sonra serbest bıraktılar.

12 Nisan 1980 Cumartesi günü ikâmetgah ve nüfus suretlerini alarak saat 09.00'da karakola gittim, oğlum Recep'in ihtiyaçlarını sordum, içeriden sesini duydum, sigara, ekmek istedi, istediklerini aldım getirdim. Bir ara başka bir sanığı nezarete atarlarken Recep'i ayakta gördüm, kendisine 1000 lira verdim. Başka para istiyor musun diye sordum, başı ile hayır dedi. Ben karakoldan ayrıldım.

13 Nisan 1980 Pazar günü tekrar karakola gittiğimde, şişman bir komser Recep'i merkeze yolladık dedi. Karakoldan ayrılınca rastladığım akrabalarım bana Recep ölmüş dediler. Ben de inanmadım. Adliyede savcıyı aradım bulamadım, tekrar karakola döndüm, başkomsere sordum. Başkomser: 'Recep içerde bulduğu bir naylon çuvalın iplerini sökerek kendini pencere parmaklıklarına asmış, intihar etmiş, başın sağolsun' dedi. Otopsiyi Cerrahpaşa hastanesinde yapmışlar, sonra morga götürmüşler, ben cenazeyi morgdan aldım.

Ben Tahtakale uzun çarşıda esnafım, oğlum müteveffa Recep ise işçidir. Kendisi hayata bağlı, gerek kafa sağlığı bakımından sağlıklı bir insandı. İntihar etmesi düşünülemez. Hele benim karakolda ve Sıkıyönetim Merkezinde gördüğüm işkence görmüş hali bende kesin olarak öldürüldüğü kanısını yaratmıştır.

Sonuç: Yukarıda açıkladığım olaylar gösteriyor ki, oğlum Recep Estik karakolda öldürülmüştür. Katillerinden adalet önünde hesap sorulması ve bu konuda ilgili hukuk ve ceza davaları açılması için gereken hukuki yardımların yapılmasını Baronuzdan ve görevlendireceği avukatlardan istirham ederim. Saygılarımla.[25]

Recep'in gözaltına alındığı gece Küçükköy Şemsipaşa'da bir kişi daha gözaltına alındı. O da, herkesin bildiği o yerden, dizlerinin üstünde sürünerek Küçükköy polis karakoluna getirildi. İsmet Koç, Recep'in sesi-

25 İstanbul Barosu Başkanlığına verilen 17 Nisan 1980 tarihli dilekçe

ni son duyanlardandı. İsmet Koç yaşayan Recep'in son tanığıydı. Canını kurtardıktan sonra öğrendi Recep'in öldüğünü. Acılarının sızısı yüreğine doğru yürüdü, Recep'in yokluğuna eklendi. Bir dilekçe de İsmet Koç yazdı İstanbul Baro Başkanlığına, Recep'e yapılanlara tanık değildi ama haykırışlarını duymuştu. Ölümün ağarttığı acılı yüzünü bir kerecik olsa da görmüştü. Recep'in ölümünü belki aydınlatır diye düşündü. Konusu 'Kolluk kuvvetlerinin yaptığı işkence' olan yüzlerce, binlerce dilekçeden birine de o imza koydu.

Devriyeler arama yapmıştı. "Muhitten şahsen tanıdığı Recep'i de aramışlardı. İsmet'ten bir şey çıkmamıştı, Recep'in üstünde bir tabanca bulundu. Gözlerini bağlayıp bilmedikleri bir yere götürdüler ikisini de, Recep'in acı dolu haykırışlarını duydu İsmet orda. Yugoslav göçmeniydi İsmet de, Recep de.

"Tito'nun piçi, komünist piçler" diye dövdüler uzun bir süre. Küçükköy nezarethanesinde bir ara Recep'i gördü. Acılarından fırsat buldukça Recep'i düşündü İsmet.

Recep askerliğini yeni bitirmişti. İş buldukça çalışıyordu. Tornacılıktı bir işi. Bir işi de, iş aramaktı, işsiz olduğunda. İş buluyor çalışıyor, bulamıyor iş arıyordu. Annesi on yıl kadar önce ölmüştü. Neden diyenlere yanıt veremiyordu. İçinden, yoksulluk işte diyordu. Yoksulluğun simgesi iki küçük kardeşi Bursa'da yetiştirme yurdunda büyüyorlardı. Çok özlüyordu onları Recep. Özlediğini belli etmiyordu kimseye.

Recep de göçmendi, İsmet gibi. İsmet'e sorguda söylediklerinden Recep'e de söylemişlerdi. Recep'i tekmelemişlerdi Yugoslavya'dan geldiği için. Ama Recep anlatamadı kendisine de "Tito'nun piçi" dediklerini.

Recep ile İsmet iki damla gibiydiler. Birlikte gözaltına alındılar. Recep öldü. İsmet yaşıyor. Recep'in babası sağlam, İsmet'in babası kanser.

Bir doktor bir doktora

1980 baharında doğaya can yürürken, canı soysuz insanların eline teslim edilen yüzlerce binlerce insan ölmekle kalmak arasında gidip geliyorlardı.

Doktor Dursun Kırbaş da bunlardan biriydi.

Bir söylentiye göre, işkence uygulamaları üzerine araştırma yürü-

ten bir bilim adamıydı Doktor Kırbaş. Kanıtlar toplamaya çalışıyordu. Gayrettepe'de tam 13 gün işkence altında yaşayarak gerekli verileri toplayacaktı.

Doktor Kırbaş'ın işkence öyküsünün ötekilerden bir ayrılığı var. Ayrılığın kaynağı, işkence izlerini görmeyen bir başka doktorun tutumundan ileri geliyor. Doktordu ama kimbilir belki de işkence yanlısıydı.

28 Mart 1980 Salı sabahı saat 05.30'da 500 kadar kitabıyla birlikte Gayrettepe'ye götürülen Kırbaş'ın anlattıkları şöyle:

"Birinci gün yapılan sorgulamada iş ve özgeçmişim üzerinde sorular soruldu.

İkinci gün örgütün Feriköy'deki ameliyathanesinin yerini söyleyeceksin dediler.

Üçüncü gün, konuşmazsam işkence konusunda mütehassıs kişilere teslim edileceğimi bildirdiler."

İşkence başlayınca günler bitmiyor dakikalar, saatler ilerlemiyordu. İşkence aralıksız sürüyordu. Altıncı günün sonunda Doktor Kırbaş'ın ve işkencecilerin vardıkları noktada, "Kırbaş'ın cerrah olmadığını söylemesinden", işkencecilerin ise "başka cerrah adı istemesinden" başka somut hiçbir şey yoktu.

Altıncı gün Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Psikiyatri Rotasyon asistanı Doktor Dursun Kırbaş, işkence öyküsüne "ayrı bir hava" veren ilginç bir olayla karşılaştı:

"İşkencenin altıncı günü ateşim yükseldi. Ve aşırı terlemeye başladım. Gece Taksim Hastanesi dahiliye kliniğine götürüldüm. Doktor arkadaş bronşektazi ve akut üst solunum enfeksiyonu tanısı koydu ve 'işkence izleri beni ilgilendirmez' dedi. Antibiyotik yazdı ve istirahat etmemi önerdi. Şubeye geri götürdüklerinde işkence yeniden başladı. Meslektaşımın biraz önceki istirahat önerisi aklıma geldi, güldüm."

Doktor Kırbaş işkencenin son gününü, on üçüncü günü anlatırken işkence izleri ile ilgilenmeyen meslektaşını düşünmekten kendini alamadı.

İşkenceciler insan sağlığına bu kadar yakın ilgi gösterirlerken hekimler neden göstermiyorlardı:

"Son günmüş. Yazılı ifademi almaya çıkardılar 'örgüt üyesiyim diyeceksin' diye tembihleyip anadan doğma soydular. Üzerime uzun süre su sıktılar. Tir tir titriyordum. Daha sonra ayrı bir odaya aldılar ve pencereyi açarak hava cereyanına tuttular. Yaptıkları işkenceden iz kalmayacağını, ama benim tek ciğerle öleceğimi söylediler."

Yaşananlar tehdit, teşhiş, tedavi, elektrik, dayak, aşağılama ve küfürden oluşan bir paket program gereği gibiydi.

İşkence izleri için "beni ilgilendirmez" diyen Taksim Hastanesindeki "meslektaşı doktoru" düşündü Doktor Dursun Kırbaş. Sonra Hipokrat geldi aklına. Hücresinde yeni bir işkence seansını beklerken yeminini anımsamaya çalıştı:

"Din, ırk, milliyet, parti veya sosyal sınıf kavgalarının görevimle hastam arasına girmesine izin vermeyeceğim. İnsan hayatına ana karnına düştüğü andan itibaren mutlak saygı göstereceğim. Tehdit altında olsam bile tıp bilgilerimi, insanlık yaşamı aleyhine kullanmayı kabul etmeyeceğim."

Herkese çeşitli yerinden

Doktor Kırbaş ağır işkence günlerini, aklından çıkaramadığı Taksim İlkyardım'daki meslektaşının Hipokrat'ın yeminini içselleştirememe nedenini bulmaya çalışarak geçirdi.

Olmadı. Kendine geldikten sonra nisanın on dördünde, on üç günlük işkence öyküsünü, "İstanbul Barosu Başkanlığına" diyerek, oturup yazdı:

"28 Mart 1980 Cuma sabahı saat 05.30'da siyasi polis ve sıkıyönetim askeri kuvvetlerince evime baskın düzenlendi. Yapılan aramada suç unsuru hiçbir alet bulunamadı. Yalnız, kitapçılarda satılan sol içerikli yayınlardan birer tane kütüphanemde mevcuttu. Bunların bir kısmı, 500 kadarı, zabıt tutularak alındı. Aynı anda evimde misafir olan bir

arkadaşla birlikte Gayrettepe'deki siyasi polise götürüldük. Üzerimizdeki kimlik ve bazı eşyalar alındıktan sonra, 1,5 metreye 2 metre uzunluğundaki bir hücreye üç kişi konulduk.

Birinci gün yapılan sorgulamada ne iş yaptığım ve özgeçmişim üzerine sorular soruldu ve arkasından da, sorulanlara doğru cevap vermezsem işkence konusunda mütehassıs olan kişilere verileceğim konusunda tehditler yapıldı. Bütün sorgulamalar sırasında gözlerim bağlıydı. Nitekim ikinci gün sorgulamada 'bize örgütün Feriköy'deki ameliyathanesinin yerini söyleyeceksin' dediler. Ben kendilerine cerrah olmadığımı ve hiçbir örgütle ilişkim olmadığını söylediğimde, önce ağzıma silah dayadılar, sonra karnıma. Daha sonra da en galiz küfürlerle birlikte yumruk, tekme saldırıya geçtiler. Bu, ben yere düşünceye kadar devam etti. Devamlı olarak öldüreceklerini ve bunun da hesabını kimsenin sormayacağını söylüyorlardı.

Daha sonra belimden üstünü soydular. Burada çok uzun bir ameliyat izini görerek, ne olduğunu sordular. Ben de, tıp fakültesinde okurken sol akciğerimin yarısının alındığını söyledim. Bunun üzerine benim öldürülmemin daha kolay olacağını söylediler ve yumruklamaya başladılar. Daha sonra gelen bir başkası, sert ayakkabıları ile ayak parmaklarımı ezdi. Aynı kişi bana 'bilimsel' işkence yapacaklarını söyleyerek dizkapaklarıma vurmaya başladı. Önce sert bir cisimle, daha sonra da ayakkabılarının burnu ile vuruyorlardı. En sonunda yere yıkıldığımda, tekmelemeye devam ediyorlardı. Bütün dizkapaklarım, ayak bileğime kadar yara içinde kalmıştı. Bütün bunlar olurken en galiz küfürler ediliyordu. Daha sonra aynı gün, her iki elimden elektrik kablolarına bağlandım. Uzun bir süre elektrik işkencesi yapıldı. En sonunda başımdan aşağı soğuk su döktüler. 'Şimdi tek ciğerinle gebereceksin' diyorlardı. Bu artık elimizde ölecek diyerek hücreme kapattılar. İşkenceye götürülen bütün kişiler aynı yollardan geçiyordu. Zaten saatlerce başkalarına yapılan işkence çığlıklarını dinletiyorlardı.

Daha sonra tekrar işkenceye çıkarıldığımda, benim Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde psikiyatri rotasyonu yaptığımı, cerrahi ile alakam olmadığını söylediğimde, 'o zaman bildiğin cerrah arkadaşlarının ismini söyleyeceksin' diyorlardı.

İşkencede geçirdiğim altıncı günde gece sabahlara kadar ateş ve ter içe-

risinde olmam üzerine Taksim Hastanesi Dahiliye Kliniğine götürüldüm. Doktor arkadaş bronşektazi, akut üst solunum enfeksiyonu tanısı koyarak, 'işkence izleri beni ilgilendirmez' dedi, antibiyotik yazdı, istirahat etmemi önerdi.

Siyasi Şubeye döner dönmez tekrar işkenceye alındım. Dayak ve küfür faslı devam ediyordu. Aynı zamanda hücrelerde kaldığımız süreler içerisinde de maddi ve manevi işkence sürüp gidiyordu. Tuvalete giderken tokat atmak, küfür etmek, tuvalete göndermemek, 8-9 kişiye iki dakikalık tuvalet izni vermek günlük, olağan işler haline gelmişti. Yine, 5-6 gün işkence edenlerin yanında kalıp, yiyecek içecek verilmeyen ve devamlı işkence edilen insanlar bulunuyordu. Bunları yukarı çıkarılıp getirilirken öğreniyorduk. Birçok insanın ayakları patlamıştı. Herkese vücudunun çeşitli yerlerinden elektrik veriliyordu (penis, kulak memesi vs). Bazı arkadaşların anüslerine cop sokulmuştu. Aynı olay için bana da girişimde bulundular. Daha sonra kız kardeşlerimin ellerinde bulunduğunu söyleyerek, onları iğfal edeceklerini ileri sürüyorlardı.

Bütün bu maddi ve manevi işkenceler altında on üçüncü güne geldik. O gün yazılı ifade almaya çıkardıklarında 'Şu örgütün üyesiyim diyeceksin' diyerek anadan doğma soyup lavaboya götürdüler. Hortumla uzun süre soğuk su sıktılar, bütün vücudum soğuktan tiril tiril titriyordu. Daha sonra bir odaya alıp kapı ve pencereyi açarak soğuk hava cereyanına tuttular. Bütün bunları yaparken 'buradan çıkınca hiç iz kalmayacak; ama sen bu tek ciğerinle burdan ayrıldıktan sonra ölmelisin' diyorlardı. Daha sonra üstümü giydirip ifademi imza ettirdiler. Bu sırada da devamlı dövüp küfür ediyorlardı.

Gönderildiğimiz askeri savcılık, Alemdağ'da gözaltına alınmamızı istedi. Gözaltına alındığımız yerde askeri hekim sol bacağımda kalan ekimoz izlerini tespit etti. Bunlar Alemdağ'da halen bulunabilir. Öteki darp izleri kaybolmaya başlamıştı. Bunu bilinçli yapıyorlardı. Askeri savcılığa gidileceği sırada iz bırakacak işkenceleri yapmıyorlar, örneğin soğuk su gibi yöntemlere başvuruyorlardı.

İlk çıkarıldığımız askeri mahkemede salıverilmemize karar verildi.

Bana yapılan işkenceleri özetleyecek olursam, ağzıma silah dayadılar, vücudumun muhtelif yerlerine devamlı olarak yumruk ve tokat yedim; terli terli üzerime soğuk su döktüler, elektrik verdiler; diz kapaklarıma ve

ayak bileklerime kan çökünceye kadar vurdular, ayak tabanlarıma vurdular, ayak parmaklarımı ezdiler, soğuk suyun altında uzun süre tuttular ve arkasından soğuk hava cereyanına tuttular, devamlı manevi işkence yaptılar, akrabalarımı tehdit ettiler.

Bütün bunlardan sonra hayatımdan endişe ediyorum.

Halen bütün eklem ağrılarım devam ediyor. Sağ kulağımda akıntı başladı ve işitme kaybı mevcut."

İstanbul Tabip Odası, Dr. Dursun Kırbaş'a yapılan somut işkencelerden hareket ederek, "İşkence sorununu ilgililere ve kamuoyuna duyurmak üzere" 18 Nisan Cuma günü bir basın toplantısı düzenledi.

Sorun 29. Dünya Tıp Kongresinde de tartışılacaktı:

"İşkenceye tabi tutulan kurbanın işlediği var sayılan suç ne olursa olsun, bu kişi, ister suçlanan, ister suçu saptanmış bir kişi olsun ve işkence kurbanının inançları ve güdüleri ne olursa olsun; düşünülebilen her durumda, doktor işkenceye göz yummamalı, kayıtsız kalmamalı ve işkenceye katılmamalıdır. Bu konuda herhangi bir tehdit söz konusu ise doktor bunu açıklamalı ve mesleğinin onurunu korumalıdır."

Basın toplantılarında anlatıldı işkenceler, işkenceciler. Kongrelerde konuşuldu, panellerde tartışıldı.

İşkence durmuyor, durdurulamıyor dahası artarak tırmanarak sürüyordu.

Kaplan Üçok da insan haklarının çiğnenmesi ile tıp arasındaki ilişkinin ilginç örneklerinden biriydi. Ne ilki, ne de sonuncusuydu ama. Kaplan Üçok, doktorların aldırmaz tutumunun katkısı ile kurumlaşan işkencede, tıbbın payının ortaya çıkması için hazırlanan bir örnek gibiydi.

Kaplan Üçok'a 5-18 Mart 1980 tarihleri arasında gördüğü işkencede "elektrik uygulaması" için tam beş gün ayrıldı. Bir ellerinde elektrik üreticinin manyetosu, bir ellerinde kablo beş gün süreyle vücudunun tüm girinti ve çıkıntılarına elektrik verdi polisler Kaplan'ın. Koskoca beş gün elektrik ile yatıp kalktı Kaplan, elektrik ile içli dışlı oldu. Beş günlük elektriğe karşı, beş günlük rapor verdi doktorlar Kaplan Üçok'a. Beş

günlük raporun yargı kararlarını etkilemeyeceğini biliyormuş gibi.

Kaplan, Ahmet'in durumunu düşünüp, daha kötüsünün başına gelmediğine sevindi. O günlerde, belki de yüzyıllar öncesi kıyılarında dolaştığı Ege'de Hipokrat bir kez daha vuruldu can evinden, İzmir'de. Ahmet Özdil, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi hastanesine "siyasi hasta olduğu" gerekçesiyle alınmadı. Manisa Emniyet Müdürlüğünün beşinci katından intihar etmek için atladığı açıklanan Özdil, 15 Nisan 1980'de gözaltına alınarak sorgulanmıştı. Siyasi hasta, İzmit Devlet Hastanesine yatırıldı. Oğlunun başucunda gözyaşı döken Emine Özdil, bir an önce müdahale yapılması için çırpınıyordu. Gazeteler daha sonra Ahmet Özdil'in hastanede, tam dokuz gün müdahale edilmeden bekletildiğini yazdılar. Ahmet hasta yatağında unutulup gitmişti.

İstanbul'da münteşir

Bahar Osman Mehmet Önsoy'u bir zalimin zulmüyle sevenlerinden koparıp götürdü. Osman 5 Mayıs 1980 tarihinde Gayrettepe'ye getirilmişti. Ölümcül işkence gördü. Haydarpaşa Askeri Hastanesine yatırıldı. 21 Mayıs'a dek ölümle yaşam arasında gitti geldi. 22 Mayıs sabahı yaşama gözlerini yummuştu.

Babası ölüm acısını pişmanlıkla yoğurdu günlerce. Polis, Osman'ı babasına "ancak gözleri bantlı olarak gösterebileceğini" söylemişti. Hayır demişti babası. Keşke dedi günlerce. "Gözleri bantlı olsa da son kez görebilseydim" pişmanlığını atamadı üzerinden uzun süre. Saçını okşardı. Yüzüne dokunurdu, kokusunu alırdı "bir ihtiyacın var mı" diye sorardı en azından.

"Yok yere gözaltına alınan genç işkencede öldü" başlığı ile haberleştirilen Osman'ın ölümü gizini koruyor.

Osman 5 Mayıs sabahı bir muhasebe bürosu aramak için evinden çıktı. Bindiği belediye otobüsünde bulunan silah ve mermiler nedeniyle tüm otobüs yolcuları ile birlikte gözaltına alındı.

"Başın sağolsun" haberi PTT emeklisi babasına 26 Mayıs'ta ulaştı. Tebliğ "oğlun askeri hastanede öldü" biçiminde yapıldı.

Bir baba olarak vücudu çürükler içindeki oğlunun cesedini morgda, kendi elleri ile yıkayacağını düşünemezdi. Böyle bir şey düşünülemezdi. "Sinirlerini gerip" kadife gibi tenini severek, okşayarak yıkamıştı oğlunu.

Bir insan nasıl bu duruma sokulurdu anlayamadı.

Göz göze geldi gözü açık giden oğluyla. "Son nefesime kadar uğraşacağım" dedi, seni öldürenin kim olduğunu buluncaya dek katilinin ensesinde olacağım. İlk günlerini "anadan üryan" olarak kendilerine teslim edilen oğlunun giysilerini, kimliğini ve yakalandığı gün üzerinde bulunan 20 bin lirayı aramakla geçirdi. Paradan çoktan vazgeçmişti ama giysilerini görmek istiyordu annesi. Kimliğini görmek, onu kucaklamak, bağrına basmak istiyordu.

Emekli memur Mehmet Önsoy ile eşi Fatma Önsoy'un gözünün içine baka baka büyüttükleri oğulları Osman iktisat fakültesini o yıl bitirmişti. Bir büro tutup muhasebecilik yapacaktı. Evden büro tutmak için çıktı, bir daha dönemedi. Halkalı-Eminönü otobüsünde avukat Yunus Kavan cüzdanının çalındığını söyleyince, şoför, aracı Topkapı Toplum Zabıta Amirliğinin önüne çekti. Aramada parayı çalan bulunamadı ama sahibi bilinmeyen bir çanta içinde 5 tabanca ile 156 mermi ele geçirildi. İlk aşamada yolculardan 95'inin gözaltına alındığı belirtildi. Gözaltına alınanlardan biri de Osman'dı. Babası, aradan üç gün geçtikten sonra eve gelip her yeri didik didik arayan polislerden öğrendi Osman'ın gözaltında olduğunu. Gayrettepe'ye gitti geldi, ancak görüşemedi. Polisler bir hafta sonra yeniden geldiler. "Osman renkli çamaşır istiyor" dediler "çamaşırları al, seni de götürüp oğlunla görüştüreceğiz."

Gayrettepe'de iki saat boyunca baba Önsoy sorguya çekildi. Birinci Şube müdürlerinden biri, oğluna suçunu kabul etmesi için baskı yapmasını önerdi. Silahların kendisinin olduğunu söyleyecekti. "İnsan oğluna nasıl böyle bir suçu kabul etmesini söyler" dedi "o benim canımdan bir parça değil mi?"

"Beni oğlumla görüştürmek için getirmediniz mi buraya?" diye soracak oldu. Müdür yine sert çıktı. "Oğlun anadan üryan, göremezsin" dedi. "Anadan üryansa üryan, benim oğlum değil mi, üryan da olsa görürüm yavrumu" diyecek oldu. Mehmet Önsoy Birinci Şube'den kovuldu.

Gayrettepe polis merkezinde, bir insanın anadan doğma çıplak dolaşmasının ne anlama geldiği çok iyi biliniyordu bir işkence ülkesi olan Türkiye'de. Sabır ve dayanıklılık diledi oğlu için Mehmet Önsoy evinin yolunu tuttu. O gece ve daha sonraki günler hiç konuşmadı, Mayıs'ın yirmi altısına dek.

5 Mayıs'ta gözaltına alınan Osman 17 Mayıs 1980 günü saat 01.00'de Haydarpaşa Askeri Hastanesine kaldırıldı. 22 Mayıs günü orada öldü. Babasına dört gün sonra, 26 Mayıs'ta haber verildi. Ayın 28'inde de ölüsünü teslim ettiler oğlunun. 31 Mayıs'ta ölümünden dokuz gün sonra toprakla kucaklaştı Osman.

Osman Mehmet Önsoy'un Haydarpaşa Askeri Hastanesi Baştabibi Hazım Özkan tarafından onaylanan, hariciye mütehassısı Tabip Ön Yüzbaşı Çetin Özeralp tarafından 28 Mayıs 1980 tarihinde düzenlenen "ölüm raporu", gördüğü işkencenin en büyük kanıtıydı:

"Mehmet oğlu Osman Önsoy 17 Mayıs 1980 günü 2483 karantina ve 179 servis numarası ile kliniğimize nöbetçi tabip tarafından yatırılmıştır. Gerekli tedavisi nöbetçi tabipleri tarafından başlanmış olup, hasta hariciye uzmanı tarafından 20 Mayıs 1980 günü görülmüştür. Vücudun muhtelif yerlerinde kesici aletle olması muhtemel kabuklanmış ve enfekte olmayan, tahminen bir hafta önce husule gelmiş yaralarla cevap vermiyor ve abdestini yatağına yapıyordu.

TA.80/49 Hb. 110/Da. I'di. Parantenal beslenmeyi hasta red ediyor ve hareketiyle buna mani oluyordu. Karın yumuşak, akciğer sesleri tabii idi. Ateş normal hudutlarda idi. Hasta apatik görünümde olup, herhangi bir ıstırap belirtisi yoktur. Aç kalmak suretiyle intihar teşebbüsünde olduğu kanaati uyandı. Bu tablo 22 Mayıs 1980 günü solunum ve dolaşım yetmezliğinden vefat etmiş olduğunu bildirir rapordur."

"Vücutta tahminen bir hafta kadar önce kabuk bağlayan, büyük bir olasılıkla kesici bir aletle meydana gelen yaralar olmasına" karşın, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı sıkı bir açıklama yaptı. Olay inceleniyordu, titizlikle inceleniyordu üstelik.

Birinci Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 42 gün sonra yaptığı açıklamada Osman'ın ölümünde "işkence eyleminin bulunmadığı" bildiriliyordu. Ölüm "taze akut ülser zemininden menşeli iç kanamadan" meydana gelmişti. Bu bulgu da, işkence yapılmadığının kesin kanıtıydı. Sıkıyönetim komutanlığının üç maddelik açıklamasına göre Osman şöyle ölmüştü:

"1-) 5 Mayıs 1980 günü Topkapı'da güvenlik kuvvetlerince bir belediye otobüsünde yapılan aramada ele geçirilen bir çanta içindeki 5 adet tabancanın sahibi olduğu iddiası ile hakkında sıkıyönetim adli mercilerince soruşturma açılan Dev-Yol adlı yasa dışı örgüt üyesi sanık Osman Mehmet Önsoy'un 22 Mayıs 1980 günü tedavi altında iken Haydarpaşa Askeri Hastanesinde ölmesi ile ilgili olarak, olayın yasal gereğini ve ayrıca o tarihteki bazı gazetelerde yer alan işkence iddialarını ve sanığın babasının aynı iddialarla komutanlığa yaptığı başvuruyu da dikkate alarak askeri savcılıkça anında başlatılan soruşturma ve ceset üzerinde adli tıp müessesesinde yaptırılan otopsi 9 Haziran 1980 günü sonuçlandırılmış bulunmaktadır.

2-) Adli tıp otopsi raporunda, ölümün 'taze akut ülser zemininden menşeli iç kanamadan meydana geldiği' kesinlikle belirtilmiş ve böylece sanığın ölümünde bir işkence eyleminin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

3-) Buna göre, ölüm olayından beri İstanbul'da münteşir Cumhuriyet, Aydınlık ve Demokrat isimli gazetelerin kendilerine komutanlıkça yürütülen işlemler hakkında sürekli bilgi verilmesine rağmen, devamlı ve ısrarlı bir şekilde sürdürdükleri işkence iddialarına dayalı neşriyatın asılsız ve gerçek dışı olduğu yasalar içinde feragat ile görevlerini yapmakta olan güvenlik kuvvetlerinin yıpratılmasını hedef aldığı açık bir şekilde anlaşılmıştır. Bu yönü ile adı geçen gazetelerin sorumluları hakkında yasal işleme başlanmıştır."

Baba Mehmet Önsoy askeri savcılığın kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararına da itiraz etti. "Son nefesime kadar uğraşacağım" demişti bir kez. Dosya Birinci Ordu Askeri Mahkemesine geldi.

Mahkeme ilginç bir karar verdi. Dosya üzerinde yapılan incelemeden Osman Mehmet Önsoy'un işkence nedeniyle öldüğü anlaşıldı:

"Dosyada bulunan tüm belgeler, otopsi raporu hastayı muayene eden uzman tabiplerce düzenlenen değişik tarihli raporlarda ortaya konan bulgular ve bilimsel açıklamalar bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde, olay günü belediye otobüsünden sağlıklı olarak alınıp Emniyet Birinci Şubeye götürülen Osman Mehmet Önsoy'un adı geçen yerde kaldığı süre içinde, kendisine ağır işkenceler yapılması nedeniyle vefat ettiği

açıkça anlaşıldığından, yasal hiçbir dayanağı olmayan sıkıyönetim askeri savcılığının kovuşturmaya yer olmadığı kararının kaldırılarak Emniyet Birinci Şubede görevli kişiler hakkında gözaltı sırasında işkence ile adam öldürmek suçundan ötürü kamu davası açılması gerekliliğine, 353 sayılı yasanın 110. maddesi uyarınca oybirliği ile karar verilmiştir."

Osman'ın öyküsünün en büyük eksiği, askeri mahkemenin bu kararına karşın işkencecilerin bulunamaması oldu. İstanbul Barosu Ağustos ayı başında, mahkeme kararına göre "bu vakte kadar" dava açılması gerektiğini belirten bir bildiri yayınladı.

İşkenceciler bulunamadı ama Önsoy ailesinin öteki fertlerine işkence yapılacak zaman vardı. 12 Eylül'den sonra baba Önsoy küçük oğlu İbrahim için düştü Gayrettepe yollarına. Osman işkencede yitmişti, İbrahim işkencedeydi.

Önsoy baba küçük oğul İbrahim'i aradı bir süre Selimiye'de, Hasdal'da, Kabakoz'da, Alemdağ'da, Davutpaşa'da, Metris'te, Sağmalcılar'da, Sultanahmet'te. Sorgu merkezleri, gözaltı yerleri çoğaldıkça kurban arama işi de iyiden iyiye zorlaşmıştı. Eskiden bir Gayrettepe vardı.

İstanbul Barosunun Ağustos ayında yayınladığı bildiride, kız arkadaşı Ferhan Çinioğlu ile birlikte gözaltına alındıktan sonra, 3 Ağustos'ta koma halinde Haydarpaşa Numune Hastanesine kaldırılan Faruk Tuna'nın da öldüğü belirtiliyordu.

1980 öncesinin işkence kurbanlarından biri olan Faruk'un öldürülmesi ile ilgili yargı yolu uzun bir süre işletilemeyecekti.[26]

Kayışını boğazına taktı

Emine'in, Yaşar'ın, Arif'in paylarına düşen işkenceyle noktalamamak gerek İstanbul'u. İstanbul daha nice zulümler yaşayacaktı. İstanbul'da Emine'den Yaşar'dan Arif'ten sonra bir de Saydıklar ailesi vardı.

Emine Ayıkoğlu'nun öyküsü Kadıköy postanesi önünde başladı ve tam 13 gün sürdü:

26 "Ölüm İstanbul'da, Dosya Diyarbakır'da", *Yeni Gündem*, Yıl 2, Sayı 26.

"5 Nisan'da götürüldüm, tam 13 gün fiziki ve manevi işkence gördüm. Falakadan sonra yere raptiye atmışlardı, üzerinde dolaştırdılar.

8 Nisan öğleye kadar ayakta bekletildim.

Elektrik verildi ve üzerime su döktüler.

9 Nisan günü elektrik, falaka ve sudan sonra, ellerimden kalorifere bağlanarak 6 gün yiyecek ve su verilmeden bekledim."

Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığına Yaşar Çark imzası ile verilen bir dilekçede, on dört günlük sorgulama süresinin bayrama rastlayan üç gününde işkencenin durdurulduğu anlatılıyordu:

"29 Ekim-11 Kasım 1979 tarihleri arasında Birinci Şubede kaldığım on dört gün içinde, üç günlük bayram tatili hariç, on gün boyunca, cezaevi doktorunun tespit ettiği izlerden anlaşılacağı gibi, işkence gördüm."

Askeri savcılığa verilen bayram tatilli işkence dilekçesi aynen şöyle:

"29 Ekim 1979 tarihinden, 11 Kasım 1979 tarihine kadar Birinci Şubede kaldığım 14 gün içinde, üç günlük bayram tatili hariç maddi ve manevi işkence gördüm. Askeri savcı tarafından vücudumdaki işkence izleri bariz bir şekilde görülmüştür.

Birinci Şubeye getirildiğimde istedikleri ifadeyi vermediğim takdirde, şubeden çıkışın olamayacağını söyleyerek, tekme tokat vurmaya başladılar ve dipçiklediler.

Sorgu için çıkarıldığım işkence odasında gizli örgütten olduğumu söylediler. Hiçbir örgütle ilgili olmadığımı söylediğimde tekme ve yumruklarla 5-6 polis yere yatırdı. Falakaya bağlayıp değişik tipte sopalarla vurmaya başladılar. Bir müddet sonra üstümde hiçbir şey bırakmadan soydular. Tuvalet olduğunu sandığım yerde, soğuk suyu hortumla üzerime sıktılar. Yeniden bir odaya getirip sandalyeye bağlayarak sağ el ve sağ ayak küçük parmaklarıma kablo bağlayıp elektrik verdiler. Bunlar üç günlük bayram süresi hariç, on gün boyunca değişik biçimlerde uygulandı.

Elektriği boynumdan, kulağımdan, dudaklarımdan, göbeğimden, erkeklik organımdan veriyorlardı. Bu işkencelerde sopayı makatıma dürtü-

yor ve 'seni hadım edeceğiz' diyorlardı.

İşkenceler sırasında iki defa kendimden geçtiğimi hatırlıyorum. Hemen soğuk su dökerek ayıltıyorlardı. Bir defasında yukarı sorguya çıkarken gözlerime taktıkları bantın falaka esnasında açılmasıyla 5-6 kişi üzerime atıldı. İçlerinden birisi, işkence yaparken bağladıkları kayışı boğazıma takarak sürüklemeye başladı. Boğacağını ve öldüreceğini söyleyerek küfretmeye başladı. Bir müddet sonra boğazımdan hırıltılar gelmeye başladı. Ellerim ve ayaklarım titrediği anda, kendimden geçerken içlerinden bir polis bıraktırdı.

Falakadan ayaklarım şişmiş ve parmak uçlarım kan toplamıştı. Bana sürekli bilmediğim olaylar hakkında sorular soruyorlardı. 'Ya olayı kabul edeceksin ya da isim vereceksin' diyorlardı. Kan toplamış ve şişmiş ayaklarıma basıyor, saçlarımı çekiyorlardı. Ve Birinci Şubeden sağlam veya sağ çıkılmayacağımı, bir ay burada kalacağımı, gerekirse burada kalmam için bir ay daha izin çıkaracaklarını söylüyorlardı.

Birinci Şubeden çıkmak için mevcut hazırlık ifademi verdim. Sürekli olarak sıkıyönetimde ifademi değiştirdiğim takdirde yeniden Birinci Şubeye getirileceğimi söylüyorlardı. Mahkemede de, yapılan işkencelerin etkisi ve geri götürüleceğim korkusu ile o ifadeyi verdim.

Birinci Şubede hazırlık ifadem baskı ve işkence ile alındığından, hukuki hiçbir dayanağı yoktur.

Dilekçemin dosyama eklenmesini saygılarımla arz ederim."

17-30 Ekim 1979 tarihleri arasında İstanbul'da gözaltına alınan Arif Kurtdişioğlu da bayram tatilinden yararlananlardan. Ancak geçtiği işkence çarkında yabancı birkaç dişli var. Arif, yabancı öğeleri şöyle anlatıyor:

"Ayaklarımı bağladılar. İki kişiden biri kalın, diğeri ince sopayla vurmaya başladılar. Ayaklarım şişince sopanın keskin tarafında zıplatmaya başladılar.

Sırtımı uzun süre duvara çarparak ciğerlerimi dökeceklerini söylüyorlardı.

İzin aldıklarını ve bana aylarca işkence yapabileceklerini söylüyorlardı. Araya bayram tatili girdi."

Arif Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığına bir dilekçe verdi:

"17 Ekim 1979 tarihinden 30 Ekim 1979 tarihine kadar Birinci Şubede kaldım. 2-3 gün hariç, her gün sorguya çıkarıldım. Sorguda sürekli olarak gizli örgüte üye olduğum ve yönetici olduğum kabul ettirilmeye çalışılıyordu.

Kabul etmeyince üzerimdeki her şeyi çıkarttırıp yere yatırıyorlardı. Ayaklarımı bağlayarak iki kişi, biri ince, diğeri kalın sopa ile sürekli ayaklarımın altına vuruyorlardı. Ayaklarımın altı şişince kaldırıyorlar, ayaklarımın altına sopanın sivri tarafını koyarak onun üstünde zıplatıyorlardı. Sonra tekrar yatırıp falakada dövüyorlardı.

Saçlarımı koparırcasına çekiyorlar, sırtımı uzun süre duvara vuruyorlar, istediklerini kabul etmezsem ciğerlerimi duvara vura vura sökeceklerini söylüyorlardı.

Sayısını hatırlayamadığım olayları, kimin yaptığını soruyorlardı. Ya da bu olayları yaptığını söyledikleri şahısların isimlerini sayıyorlar ve o olayı, o şahısların yaptığını duyduğumu söylememi istiyorlardı. Bilmiyorum deyince de, çıplak bir vaziyette yere yatırıyorlar, erkeklik organımdan ve vücudumun çeşitli yerlerinden elektrik veriyorlardı. Bir seferinde sorgulama sırasında kendimden geçmeme rağmen, sopayla bacaklarıma vurup beni ayılttılar ve tekrar dövmeye devam ettiler.

Sorgulamaya her çıkışımda 1,5 saat bazen daha fazla tutuyorlar ve sürekli işkence yapıyorlardı. Çıkarıldığım bir sorgulamada bazı şahısları tanıdığımı, bombaların yerlerini söylememi istediler. Bilmiyorum deyince yine çırılçıplak soyunmamı istediler. Ve vücudumun üst kısmını eğdirdiler, ırzıma geçeceklerini söylediler. Ve ondan sonra makatımdan içeri sopa soktular.

İstedikleri ifadeyi vermezsem beni aylarca orada tutabileceklerini söylüyorlar, gerekirse kaçarken vuruldu deyip öldüreceklerini belirtiyorlardı.

Birinci Şubedeki ifadem baskı ve işkence altında alınmıştır. Bunun için hukuki dayanağı yoktur. Dilekçemin dosyama eklenmesini saygı ile arz ederim."

Bayram tatiline çıkan işkenceci polislerin, yaptıkları işi doğal saymala-

rı, araştırılması gereken bir konu. Ailesinden tam dört kişiyi sorgu odalarına veren emekli öğretmen Abdullah Aksakal'ın bu konuda anlattıkları, işkence ve psikolojiyi gündeme getiriyor ister istemez.

Aksakal, bir gün çocuklarının sağlık haberini almak için Ankara'da emniyet sarayına gitti. İnancı olan bir kişiydi Abdullah Aksakal. Namaz kılar, oruç tutardı.

Namaz vakti geldi. Sarayın mescidine indi:

"Mescitte işkenceci olarak bildiğim birini görünce dünyam yıkıldı. Namaza durmuştum, vazgeçtim. İnsanlara biraz önce yaptıklarını bu kadar kolay unutan bu adamla birlikte Tanrının huzurunda olmayı kabul edemedim, kendimi dışarı zor attım. Normal insanlar olamaz bunlar."

İnanıyorlar, seviyorlar; görme, tutma, koklama duyuları var bu insanların. Ana karnında işkence odalarından geçen Şahan Mert Yılmaz'ın annesinin anlattıkları, bir zorunluluğu gündeme getiriyor. İşkencenin yaygın olduğu ülkelerde, işkenceye karşı çıkanların bilmesi gereken bir konunun, işkence-psikoloji konusunun, araştırılmasını zorunlu kılıyor. Şahan'ın annesinin gözlemleri ilginç:

"Tümü alkollü olup, yaptıkları işten zevk alıyor gibiydiler. Sarhoş olmadıkları zaman, sanki başka insanlardı. Alkolden aldıkları güçle, elektrik verirken, birbirlerine 'Bak ne güzel şekilden şekile giriyor' diyerek kahkaha ile güldüklerini de gördüm."

Korkunun akla gelmeyecek çözümler arattığı, baskının çare ürettirdiği Saydıklar ailesini bırakıp İstanbul'un işkence öykülerine nokta koydum. Bir İşkence Ülkesi'nin sayfaları arasında dolaşmayı erteleyip, başka bir konuyu araştırdım. Psikoloji ve işkence, tıp ve işkence, hukuk ve işkence konularında kimler neler söylemişti, kimler neler yapmışlardı?

2. bölüm

Aslen Şili'den şimdi sürgünde yaşıyor

Bayan Vasquez profesör

1976'larda bir psikolog değinmişti konuya. Gündüz Vassaf "Dünyanın her yerinde zulüm ve terörle yönetilen ülkelerde yapılan işkenceler artık günün konusu oldu. Baskıya dayanan hükümetler, kendileriyle aynı düşüncede olmayanların, konuşmasından, yazmasından korkanlar, çıkarlarını korumak için, muhaliflerini yıldırmak için her çeşit işkenceye başvuruyorlar" diyordu. "Psikoloji ve İşkence" başlığı ile konuyu bir günlük gazetenin sütunlarına aktarmıştı:

"Uluslararası Af Örgütü geçtiğimiz yıl dünya ülkelerinin yaklaşık üçte birinde, devlet politikasının bir parçası olarak işkence uygulandığını bildiriyor. Kimi hükümetler işkence yaptıklarını şiddetle reddederken, kimileri saklamaya bile gerek görmüyor. Hemen her gün İran'da Şah'ın muhaliflerinin tutuklandığı ve asıldığı haberleri geliyor. Şah işkence yaptırdığını kabullenmekle kalmayıp, Amerikan *Time* dergisine, ülkesinde kullanılan en son işkence yöntemlerini anlatıyor. 'Artık işkence yapmamıza gerek kalmadı. Çünkü gelişmiş ülkelerin kullandığı psikolojik yöntemleri kullanıyoruz' diyor.

Şahın sözünü ettiği psikolojik yöntemler, bugüne dek görülmüş en kor-

kunç işkence biçimleridir.

Birçok ülkede bu zulüm ve işkenceye karşı tepkiler giderek artıyor. İstanbul'da 4-8 Ekim tarihlerinde toplanan ve sadece bilimsel olması gereken 12. Ulusal Psikiyatri ve Nöroloji Bilimleri Kongresinde, düşünceye karşı baskı rejimleri ve psikolojik işkence, 170 nöropsikiyatri uzmanı, psikoloj, asistan ve sosyal hizmet uzmanı tarafından kınandı. Paris'te Temmuzda toplanan 11. Uluslararası Psikoloji Kongresinde de en çok ilgi yaratan ve tepki uyandıran konu, işkence sorunu oldu. Psikologların yeni işkence yöntemlerinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında işkencecilerle işbirliği yaptığına ilişkin kongreye sunulan bir rapor Avrupa basınında yankılar uyandırdı ve kongrede oybirliği ile kınandı.

Kongre şimdiye dek yapılan en büyük psikoloji kongrelerindendi. Dünyanın dört bir yanından gelen psikologların sayısı 2300'ü aşıyordu. İşkenceye ait raporun okunacağı gün Paris Üniversitesi'nin kongre salonu sadece psikologların değil; televizyon ve basından başka, konuyla ilgilenenlerle de tıklım tıklım doluydu.

İşkence sorununu kongreye bayan Vasques getirdi. Vasquez Fransa'da bir üniversitede psikoloji profesörü. Aslen Şilili. Şimdi sürgünde yaşıyor. Halkın oyu ile iktidara gelen sosyalist Allende öldürülüp fasişt askeri cunta iş başına geçince, Prof. Vasquez işinden olmuş, ülkesinden kaçmak zorunda kalmış. Zaten cuntanın başa gelmesinden bu yana Şili'de zulme ve katliama uğrayan yüz binlerce insan gibi, psikologların yüzde 80'i öldürülmüş, kaybolmuş, hapse atılmış veya sürülmüş. Geriye kalan yüzde 20'si hastanelerde işkence merkezlerinde, işkence deneme ve araştırma enstitülerinde hükümetle işbirliği içine girmişler.

Prof. Vasquez raporunda 1973 hükümet darbesinden 1976 Martına kadar Şili'deki işkencenin gelişimi üstüne ayrıntılı bilgi verdi. İşkencenin psikolojik yöntemlerle nasıl birleştirildiğini anlattı.

Şili'nin, İran'ın ve Şah'ın sözünü ettiği, 'çok gelişmiş ülkelerin' neden alışılagelmiş işkence yöntemleri yerine, psikolojik yöntemler kullandığı raporda belirtiliyor. En önemli neden, psikolojik işkencenin gözle görülür, elle tututur iz bırakmaması ve daha etkili olması.

İşkencede amaç, insanın yılması, kendine inancının, direncinin kırıl-

ması oluyor. Psikolojik işkence doğrudan insanın kafasına, kişiliğine ve düşünce sistemine yöneliyor. Karmaşık psikolojik yöntemlerle kişinin dünyası altüst ediliyor. Her şeyden şüphelenir, kimseye güvenemez hale getiriliyor. Bütün değer ölçüleri sarsılıyor, kendisine saygısı sıfıra indiriliyor. Sonunda tam anlamıyla işkencecilerin kontrolüne girip onların dediklerinin dışına çıkamaz hale getiriliyor. İşte Vasquez, bunu raporunda bütün ayrıntılarıyla anlatıyor.

Bütün dünyada işkence yöntemleri birbirine benziyor. Sanki işkenceciler tek bir işkence okulunda eğitilmiş, sonra da öğrendiklerini uygulamak için ülkelerine dönmüşler gibi.

İran Şah'ı çok gelişmiş ülkelerin işkence yöntemlerini kullandıklarını bizzat söylüyor. Solinas, "Sıkıyönetim" adlı kitabında, Birleşik Amerikalı işkence uzmanlarının idaresinde Washington ve Panama'da kurulan işkence eğitim merkezlerinden söz ediyor.[27] Burada Amerika'ya dost ve müttefik ülkelerden gelen öğrencilere en son işkence yöntemleri öğretiliyor.

Prof. Vasquez ve arkadaşları işkence üzerinde bilimsel bir araştırma da yapmışlar. Çalışmaları iki sene sürmüş. İşkenceye uğrayanlardan, polisten, psikologlardan bilgi toplamışlar. Hapishanelerde, işkence odalarında olup bitenleri öğrenmişler. Topladıkları bilgiler değerlendirilince, ortaya, uygulanan işkencenin genel bir planı çıkmış. Hemen her ülkede benzer sistematik işkence uygulandığı sonucuna varmışlar.

Vasquez raporu, gizli okullarda okutulan işkence yöntemlerini ve işkence bilim ilişkisini gün ışığına çıkarmış. Rapor dünyadaki işkence gerçeğinin amacını, plan ve programını önümüze seriyor.

Ders kitabı gibi anlatıyor. İşkencenin amaçları şöyle sıralanıyor:

Bilgi edinmek,

Hükümete karşı her çeşit muhalefeti önlemek için kişileri korkutmak, sindirmek,

Kişileri işbirliği yapacak duruma getirmek,

İşkence tekniğini denemeler yaparak geliştirmek, yeni ve daha etkin işkence yöntemleri bulmak.

---

27 "Sıkıyönetim" Franco Solinas'ın senaryosuyla Costa Gavras'ın filme aldığı bir yapıt. Senaryo Ülkü Tamer tarafından romanlaştırıldı. Kavram Yayınları, Aralık 1985.

Her şey hesaplı, her şey plana uygun yapılıyor. Bir işkencecinin gaddar, bir diğerinin anlayışlı olması diye bir şey yok. Yapılan işkenceler işkence yapanların kişiliklerine değil bir plan, programa bağlı.

Plana göre, dört çeşit işkence biçimi var. İkisi bedeni işkence, ikisi de psikolojik. Bedeni işkencenin iki tipi var. Vahşi ve hesaplı. Psikolojik işkence de klasik ve modern diye ikiye ayrılıyor.

Vasquez'in araştırması, son zamanlarda en çok hesaplı ve modern işkence biçimlerinin kullanıldığını gösteriyor.

Vahşi işkencede ölüm oranı çok. İlkel, kanlı ve iz bırakıyor. Sanık mahkemeye çıktığı zaman belli oluyor. Pek de başarılı değil, çok kişi çözülmüyor çünkü. Ser verip sır vermiyorlar. Psikologlara göre, inançla direnç arasında bağlantı var. İnanan direniyor.

Sille tokat dövüyorlar. Elektrik şoku veriyorlar. Zangır zangır titriyor insan. Hem kadının her erkeğin ırzına geçiyorlar. Köpek de kullanıyorlar bu iş için. Özellikle yetiştirdikleri köpekleri var. Elleri ayakları bağlanmış tutsağa saldırıp ırzına geçiyor. Günlerce aç ve susuz bırakıyorlar. Susuzluktan çişini içecek duruma getiriyorlar insanı. Saçlarından asıp tırnaklarını söküyorlar.

Bu tip işkenceler hükümeti zor durumda bırakıyor, sıkıştırıyor. İşkence kurbanı yaşarsa izi kalıyor. Hesap soruluyor. Kim yaptı; kim emir verdi? Ölürse de açıklamak güç. Hapishanede devletin güvencesinde bir insan nasıl ölür? Nasıl intihar eder? Sorularına yanıt gerek.

Bu yüzden 'hesaplı işkence' yöntemi geliştirilmiş. Bu da iz bırakıyor ama daha az insan ölüyor. İşkencecilerle işbirliği yapan 'çok gelişmiş ülkelerin' bilim adamları, deneylerle insanın ölmeden ne kadar dayanabileceğini hesaplamışlar.

Ellerinde işkence tarifeleri var: On sekiz yaşında bir genç kız göğüslerinin uçlarına verilen şu kadar voltluk elektriğe, bu kadar dakika dayanabilir. Ya da elli beş yaşında bir erkek sürekli aydınlık, boş bir hücrede uykusuzluğa ve açlığa, ölmeden şu kadar saat dayanabilir. Bu hesaplara dayanılarak, işkence giderek artırılan dozlarda yapılıyor.

Bir de psikolojik işkence var. İz bırakmıyor. Ölen olmuyor. İşkence yapan hükümetlerin aleyhlerindeki kanıtlar azalıyor. Şimdiye dek kullanılan

yöntemlerin en etkilisi. Psikolojik işkence sonucu çıldırdılar oluyor. Kimi belleğini yitiriyor. Geçmişine ait hiçbir şey hatırlamıyor. Anasını babasını tanıyamaz hale getiriliyor. Kimi çocukmuş gibi davranmaya başlıyor. Kimi kendi iradesiyle hareket edemez hale geliyor. Yemek yedirtiliyor. Yatırtılıyor. Elini bir pozisyona koysanız, saatlerce, günlerce kımıldamadan aynı durumda kalıyor.

Psikolojik işkencede çok çeşitli yöntemler kullanılıyor. Tutsağa kendisi hakkında ölüm kararı alındığı, ertesi sabah kurşuna dizileceği bildiriliyor. Bir din adamı hücresinde gelip son arzularını soruyor. Yakınlarına mektup yazıyor. Sabah kurşuna dizilmek üzere meydana çıkarılıyor. Gözleri bağlanıyor. Askere nişan al komutu veriliyor. Tüfekler şakırdıyor. Birden bir sessizlik. Ve kendisine hükmün ertelendiği bildirilip tekrar hücresine gönderiliyor. Annesinin öldürüldüğü bildiriliyor. Karısının artık kendisinden nefret ettiği, bir daha kendisi ile görüşmek istemediği söyleniyor.

Bunlar klasik psikolojik işkence örnekleri. Zayıflatıyor, sarsıyor, her şeyden şüphelenir, kimseye güvenemez hale getiriyor kişiyi. Artık çevresinde kendisi ile ilgilenen bir tek işkenceciler kalıyor. Dünyayla bütün ilgisi koparılıyor. Yalnızlaştırılıyor.

Bu aşamadan sonra modern psikolojik yöntemlere başvuruluyor. Sürekli aynı müzik çalınıyor. Üç gün, beş gün, on gün. Yemeğe gizlice ilaç koyuyorlar. Hayaletler, sesler gelip yok oluyor. Yardım etmek için gelen ve samimi tavırları ile güven kazanan doktor işkencecilerden biri çıkıyor. Kendisine hipnoz yapılıyor. Vücudunun her yerine şişler batırılmış gibi hissediyor. Geceyi gündüzden ayırt edemez hale getiriliyor.

Günleri, ayları şaşırıyor. Zaman kavramı kalmıyor. Aciz, şaşkın, zavallı, her şeyi kabullenen bir hale getiriyorlar insanı. Artık kendisine ne dense yapacak, ne istense söyleyecektir.

Baskı devletlerinin işkenceci memurları, tekniklerini sürekli ilerletiyorlar. Çeşitli ülkelerin işkenceci memurları bilgi değiş tokuşunda bulunuyorlar. 'Çok gelişmiş ülkelerin' işkence uzmanları dost ve müttefik ülkelerdeki işkenceci öğrencilerine son gelişmeleri ve teknikleri bildiriyorlar.

Vasquez'in raporu burada bitiyor. Rapor üzerine Şili'de işkence memuru gibi çalıştırılan pisikologlar ve kimi de yabancı ülkelerde yetiştirilen

işkence uzmanları, Birinci Uluslararası Psikoloji Kongresi adına oybirliği ile protesto edildi.

Bu arada, kimi delegeler başka ülkelerde de benzer uygulamaların olduğu, bunların kınanması gerektiği üzerinde duruyorlar. Brezilya ve Arjantin'de işkencenin, F. Almanya'da psikolojik işkence sonucu Ulrike Meinhof'un intiharının ve SSCB'de muhaliflerin akıl hastanelerinde yatırılıp ilaçla susturulmalarının kınanması istendi. Bu noktada Amerikalı oturum başkanı gündemin tamamlandığını ileri sürerek oturumu kapattı. Salonu terk etmeyen delegeler, sosyal ve politik baskılar veya herhangi bir baskı amacıyla psikoloji ve psikiyatrinin Brezilya, Arjantin, Almanya ve SSCB'de kullanılmasını kınayan bir metni kabul ettiler."[28]

Türkiye'deki gelişmelerin, dünya ülkelerinin üçte birine ayak uydurmasına sevinenler var mıydı?

Yirmi kırbaçtan fazlası için

Yılların hukukçusu Faruk Erem, aynı yıl, 1976'da "İşkencenin Hukuktaki Yeri" üzerine konuştu. Hitler Almanya'sında Marksistlere, Rus ve Polonyalı serserilere işkence yapılması yasallaştırılmıştı:

"Sanıklara işkence yapıldığı hakkındaki sorunuzu, evvela bu konudaki Barolar Birliği'nin düşüncesini, genel olarak açıklamak suretiyle cevaplandırmak isterim. Ülkemizde işkence ve dayağın sona ermesi için Birliğimiz yoğun bir çaba içindedir. İlgilileri uyarmak için girişimlerimiz sürmektedir. Fakat ne yazık ki yöneticiler işkence ve dayağı hâlâ olağan kabul eden bir anlayıştan kendilerini kurtaramamışlardır.

Ülkemizde zaman zaman yoğunlaşan işkence iddiaları sürüp gitmektedir. Elimizde bu iddiaların haklı olduğunu kanıtlayan mahkeme kararları da vardır. İşkence uygulamasını geleneksel 'karakol tatbikatı' olarak haklı gören düşüncelere de rastlanmaktadır. Böyle düşünenlere göre, 'Mademki zor kullanılarak itiraf elde edilebiliyor, o halde sanığa konuşuncaya kadar işkence uygulanabilir, yeter ki itiraf elde edilebilsin'. İşte bu anlayış Türkiye'mizde nefretle reddedildiği bir düzeye ulaşmadıkça,

28 11. Uluslararası Psikoloji Kongresi, Paris, Temmuz 1976'da.

pek çok şeyden, özellikle 'hukuk devletinden, insanlık doktrini'nden söz etmeye hakkımız olmayacaktır.

Almanya'daki Nazi döneminde Hitler'in emirnamesi şu hükümleri getiriyordu:

Marksistlere, sabotajcılara, tedhişçilere, mukavemetçilere, paraşütle indirilen ajanlara, anti-sosyal unsurlara, Rus ve Polonyalı serserilere işkence uygulanabilir.

İşkence duruma göre şunları kapsar: Gıdayı (ekmek ve suyu) azaltmak, sert yatak, ışıksız hücre, yorucu bedeni hareketler, uykusuz bırakmak, kırbaçlamak (20 kırbaçtan fazlası için hekimden mütalaa alınacaktır). Burada doktorun fikrinin alınması insanlık nedenine dayanmıyordu. 'İtiraf' etmeden ölen kişiden bir şey öğrenmek mümkün olmayacaktır. Gestapo'nun bulunduğu her şehire bir 'işkence merkezi' kurulmuştu. Bu uygulama yadırganamazdı. Hitler böyle bir rejim seçmişti.

Devletimiz demokrasiyi, hukuk devletini, sosyal devleti benimsemiştir. Hukuk devleti yönüne, hangi yönlü olursa olsun bir diktatörlük (totaliter devlet) kabul etmiş olsaydık, belki de işkence meşru sayılırdı. 'Hukukun üstünlüğü' huzurunda gayri meşru sayılan devletlerde işkence 'meşrudur' bir çeşididir. Anayasamız (madde 14) 'Kimseye işkence yapılamaz' diye emrettiğine göre, münferit olayları aşan 'sistemli işkence' TCK'nın 243. maddesinden taşar ve 146. maddeye yaklaşmış olur. Unutmamak lazımdır ki, tutuklanmış veya gözaltına alınmış kişinin hayatı ve sağlığı hükümetin sorumluluğu altındadır.

Bazı rejimler 'devlet hakları' ile 'insan hakları' arasında birincilerin tercihi yolunda bir anlayışa dayanır. Halbuki 'hukuk devleti' bu hakları bağdaştırabilmiş, bunu başarabilmek için de 'anayasal rejimi' getirebilmiştir.

Anayasamızın 14. maddesine göre, ceza 'insani' olmak zorundadır. Sanık, hükümlüden evvel gelir. O halde, hükümlüye işkence edemezken, sanığa işkence edilebilir mi?

Bir an için işkenceyi meşru sayalım, hatta Hitler'in emirnamesi gibi bir 'işkence kanunu' çıkarıp onu normal bir soruşturma aracı haline getirelim. Türkiye'mizde bulunan genel sonucu ne olur?

Önce mahkemeye, savcıya ihtiyaç kalmaz. İşkence uzmanları onların

yerini alır. Sonuçta 20. yüzyılda ünlü bir 'engizisyon' örneği yaratırız.

İşkence ürünü itirafa rağmen, kişinin sonuçta suçsuz olduğu anlaşılsa, yapılanı nasıl izah edeceğiz? Suçsuzlara yapılan işkencelerin toplumda doğurduğu çöküntülerin zararı ile işkencenin sözde faydasını karşılaştırmak gereksiz midir?

Kaldı ki işkence uygulamasında genel sonuca bakmak gerekir. İşkence ile elde edilen itirafa dayanan 'haksız hükümler' az değildir. Hatta bunlar, pek az da olsalar, bir gün haksızlıkları anlaşıldıkça 'toplumsal tepki' bütün düzeni sarsabilir, zararları pek ağır olur.

Acının mutlaka gerçeği söyleteceği sanılmamalıdır. Acı, işkence göreni sadece konuşturur. Acıya tahammül fizyolojik bir özelliktir, kişiden kişiye değişir. Fizik acının derece derece artırılması, susmayı ölüme tercih edenlerin de bulunduğu sadece varsayımdır. Şüphesiz işkence tehdidinin bile yeterli sayıldığı zayıf kişilerden çok, dirençli yapılara rastlanabilir. Fakat sonunda işkencenin istenen şekilde konuşturmayacağı insan yoktur.

'Dayaksız sorgu' usulleri (günlerce ayakta tutmak, uyutmamak, aç bırakmak, doğal ihtiyaçlarına müsaade etmemek, dayanılmaz ışık altında günlerce sorguya çekmek ve benzerleri) işkence değil midir? Bu usullerle 'dayaklı, elektrikli' sorgu arasında nesnel fark yoktur. Bunların hepsine, yoğunluk farkı olmakla beraber, 'fizyolojik işkence' denilebilir; fakat 'manevi işkence' asla gözden uzak tutulmamalıdır. Bunun da pek çok çeşidi vardır.

İşkencenin iz bırakmayan ilginç uygulamalarından yabancı yapıtlarda söz edilmektedir. Bazı maddelerin, özel surette hazırlanmış kliniklerde tedavi adı altında zerk edilmesi ve bu ilacın dayanılmaz feci ağrılar verdiği, tekrarlanmak tehdidi ile itirafların alındığı ileri sürülmektedir. Sanığı 'işkenceli sorgu' yoluyla yargıçtan önce cezalandırmak isteği teşhis edilmelidir. Yargıç, sonunda ne kadar verirse versin, sorgu kılığı altında 'peşin idari ceza' çok düşündürücüdür. İdari-adli karması zabıtanın buna alet olduğu bilinmektedir.

Ceza adaletine ilişkin uygulamalarda çok dikkatli olmak lazımdır. Sakıncalı tutumlar sürdürülürse sonuç şu olacaktır: Türk toplumu uygar

milletler topluluğundan çekilmiş duruma düşer. Bunun insanlık tarihi önündeki sorumluluğunu paylaşmaya bugünkü kuşaklar hiç de istekli görünmüyor.

İşkence, insan soyunun, insanca bir yerinin yıkılmasıdır. Ortaçağın engizisyon artıkları ile donatılmış bir ceza usulü kanununun 'iktiası' ve buna eklenen düşüncesiz, bilinçsiz ve ilkesiz uygulamalar Türk ceza adaletini çağ dışına itmiştir. Her yönden Türk ceza yargılamasının insanileştirilmesi gerekli hale gelmiştir."

Sorgu kılığı altındaki ceza, bu tarihten sonra iç güvenlik politikasının değişmez ilkeleri arasına girdi ve birçok genç insanın sonunu belirledi.

Tek canlının insan olması

1977'lerde işkence durmadı, ama konuşulmaya devam etti. Karşı çıkılmaya da. Bir tıp doktoru değindi konuya, ayrıntılarıyla.

"Kimilerine, ülkemizde işkencenin böyle ayyuka çıkışına bile toplumun geniş bir tepki göstermemesi, şaşırtıcı gelebilir. Gerçekten de, geniş, yaygın, etkili bir tepki olmuyor. Bunda şaşacak pek bir şey yok... Ülkemizde dayak işkenceden sayılmaz" diyen Dr. Erdal Atabek, konuyu "İşkence" başlığı ile bir günlük gazetenin sütunlarına şöyle aktarıyordu:

"Sanki ipe götürür gibi, koluna bacağına sıkı sıkı yapışıp sürükleyerek odanın ortasına çekiyorlar. Tekme yumruk yıkıyorlar yere. Biri üzerine çöküyor. Eziliyorsun altında. Aklına kötü şeyler geliyor.

İki dar gelirli insan, işlerini bitirince görevlerini kusursuz yapmanın gönül rahatlığı içinde doğruluyorlar, üstlerini başlarını düzeltiyorlar. Tepesi açık olan gözlüklünün başı, tavanın önünde küçülerek senden uzaklaşmış gibi. Sigarasını tüttürüyor.

- Konuşacak mısın?

Yaralısın'dan bir bölüm bu.[29] Erdal Öz'ün bu yapıtında işkence bütün öğeleriyle göz önüne seriliyor. Fiziki işkence, fizyolojik işkence, psikolojik işkence ne varsa anlatıyordu. Hayvanın hayvana yapmadığını insanın insana yapması, işkencenin tüm canlılar arasında insana özgü bir şey ol-

29 *Yaralısın*, Erdal Öz, Cem Yayınevi, 1978.

ması ilginçti. Uygarlığın gelişmesi, insanın teknik düzeyinin yükselmesi işkenceyi ortadan kaldırmamış, daha incelikli uygulamaların yapılmasını sağlamış. Fizik işkenceye elektrik enerjisi girmiş, psikolojik işkenceye insanı aşağılama, iradeyi çökertme ve yanıltma yöntemleri girmiş. Giderek 'beyin yıkama' yolu ile kişilik değiştirmenin yolu bulunmuş. Böylece işkence ortadan kalkmak şöyle dursun, daha da gelişmiş. Görülen o ki, daha da gelişecek. Ama neden?

Evet, neden işkence? İki durumda işkencenin uygulandığını görüyoruz. Birincisi saklandığı sanılan gizleri söyletmek için, diğeri de cezalandırma yöntemi olarak. Sorgu ve ceza. Kişi birinde sanık, diğerinde suçlu. Kanıtlandı ki, işkence ile yapılan sorgu geçersiz. Çünkü yanıltıcı. Bir ceza olarak işkence ise cezanın bütün amaçlarına aykırı.

İşkence yoluyla yapılan sorgulamada, kişinin direncine bağlı olarak değişen süre sonunda, istenen her şeyi söyletme olanağı var. Çok az kişi işkenceye sonuna kadar dayanabilir. Çoğunlukla istenen şeyler 'itiraf ettirilir'. İşkenceden kurtulmak için insan hırsızlık yaptığını, adam öldürdüğünü, gizli örgüt kurduğunu her şeyi, ama her şeyi söyleyebilir. İşkence yanlıları 'İyi ya, başka türlü söyletilemeyeni ortaya çıkarıyoruz' diyeceklerdir. Ama öyle değil, işkence altındaki insan doğruyu, yalanı düşünemez. Bilmediğini uydurur, yakışsın yakışmasın uydurur; çünkü yapacak bir şey yoktur. Artık tek amaç işkenceden kurtulmaktır. İşkenceciler de bilir bunu. Neyin doğru olduğunu, neyin zorla söylendiğini ayırmaya çalışırlar. Böyle bir sorgu yöntemi, bırakınız hukuk dışılığı, hangi doğruyu ortaya koyar?

Ceza olarak işkence, ilginçtir, çoğunlukla düşünce suçlarına uygulanır. Suç ne kadar görece ise, suçlama ne kadar zayıfsa, ceza da o kadar vahşileşir. Geçmişte de öyleydi. Hıristiyanların aslanlara parçalattırılması, inanç suçlamasına verilen cezaydı. Bugün de dolandırıcılara, hırsızlara, katillere reva görülmeyen işkence, düşüncelerinden ötürü suçlu görülenlere kıyasıya uygulanıyor. Bu da işkence sadizminin kökeninde nasıl bir ürküntü yattığını gösterir.

Kimilerine göre, ülkemizde işkencenin böyle ayyuka çıkışına bile toplumun geniş bir tepki göstermemesi şaşırtıcı gelir; gerçekten de, geniş,

etkili ve yaygın bir tepki olmuyor. Bunda şaşılacak pek bir şey yok. Ülkemizde, dayak işkenceden sayılmaz. Kocanın karısını dövmesi erkekliğin şanındandır. Çocuğu dövmek en yaygın terbiye yoludur. 'Kızını dövmeyen dizini döver' kabulüyle cennetten çıkan dayak, toplumumuzu da cennete çevirir. Çocuğunu dayakla eğiten, evinde erkekliğini dayakla gösteren bir toplumda dayak işkenceden sayılmadığı gibi, işkence de öyle kıyamet koparacak işlerden sayılmaz. 'Canım, onlar da karışmasalardı öyle işlere' ya da 'sanki onlar başka türlü mü yapacaklar?' gibisine yargılarla iç rahatlatılır. Hele psikolojik işkencelerin her türlüsünün yaşanmakta olduğu toplumumuzda, bu işleri anlatmak daha da güç. Evliliklerin büyük bir bölümü başlı başına bir psikolojik işkencedir. İnsan ilişkilerinin değişik biçimleri, psikolojik işkencenin incelenmeye değer örnekleridir.

İşkence işkenceye karşı gerçekten gösterilmesi gereken tepkiyi göremez, toplum yaşamımızdaki bu kökenden kaynaklanıyor. Oysa işkence, kuşkusuz bazı görevlilerin sadist yapısından doğmuyor. İşkence bireysel bir iş değil. Görevli burada gerçek işkenceci bile değil. Bir araç o.

İşkencelerin düşünce ve inanç suçlarıyla birlikte görülmesi bir rastlantı değil. Çünkü düşünce ve inançlar değişebilen şeyler. Değişebilme, yaygınlaşma, şimdi suç sayılanın gelecekte onur; şimdi onur sayılanın gelecekte suç sayılması gibi oluşumlar; düşüncelerin, inançların özellikleri. Onun için de bu gibi suçlamalarda işkence, kişiye yapılan işlemi çok aşarak bir toplumsal yıldırma işlevi yapıyor. Bu yolla toplumda, ortada olan kişilere, karanlıkların gizliliği, yalnızlığın ürküntüsü, acı vermenin korkusu, aşağılamanın utancı anlatılıyor. Toplumda dehşet duygusu yaygınlaştırılmak isteniyor. İşkencenin toplumsal görevi bu. Bu görev kuşkusuz, toplumdaki sınıfsal çatışmalardan kaynaklanıyor. Özellikle sosyo ekonomik yapısını zorlayan bir toplumda, kurulu düzenin sürdürülmesi güçleşiyor. Eğer böyle bir güçlük olmasa, bugünkü kapitalist gelişme sürecini özgürlük içinde, uygarca sürdürme olanağı bulunsa, egemen sınıflar da işkenceye başvurmadan, böylesine sevimsiz bir görünüme girmeden işi yürütmeyi yeğlerlerdi. Ama durum değişiyor. Değişen düşünceler, milli gelir dağılımının alt ve orta dilimlerinde yaşayanları, durumlarına siyasal

çözümler aramaya götürüyor. Toplumda zorun, öldürmenin, işkencenin ortaya çıkması bundan. Herkes durumuna razı olmaya zorlanıyor. Küçük ölçekli önlemlerle yetinmek, kısa süreli çözümlere sevinmek gerek. Yoksa iğneli fıçılar bekler insanı. İşkencenin anlattığı bu. Asıl işkenceci de bu egemenliği sürdürmek isteyenler. Arkasındakiler araç.

İşkence bir insanlık suçu. İster sorgu için olsun, ister ceza olsun, işkencenin insanlık suçu olması değişmez. İşkencenin bu toplumsal dayanakları, bireyci davranışlardan kesinlikle ayırmak çok önemli.

Toplum, karısını dövmenin, çocuğunu dövmenin alışkanlıklarından sıyrılmalı ve onlara anlatılmalı ki işkence, bundan çok ayrı, çok başka bir şey. İnsan olan herkesin, uygarlık savında olan herkesin işkencelere karşı çıkması gerek. Geriye kalanların paylaşacakları ise, utanç ve hiç unutulmaması gereken sorumluluktur."

Birkaç yıla varmadan iğneli fıçılar bekleyecekti insanları, gidişin nereye doğru olduğunun kimse farkında değildi ama.

Hücrede tek başına

Türkiye'nin insan haklarına aykırılık sabıkası, sorunun kaçınılmaz olarak uluslararası düzeyde tartışılmasına neden oldu. 1978 yılında Uluslararası Af Örgütü'nün yıllık raporunda Türkiye'ye geniş yer ayrıldı. Af Örgütü özellikle İstanbul kentine dikkat çekiyordu. Dağı taşı altın olan yedi tepeli İstanbul, dünyanın işkence merkezlerinden biri olacaktı.

İstanbul Barosu soruna eğildi. Gözaltı uygulamaları, işkence olayları ve tutukevlerindeki koşullar cumhuriyetin nitelikleriyle, hukuk devleti ilkesiyle ve uluslararası yükümlülüklerle bağdaşmıyordu. Kurallar anlaşılmaz bir inatla çiğneniyordu:

"Kimin ne zaman nereye götürüleceği, idarenin insafına terk edilmiştir. Her operasyon sırasında yüzlerce insan toplanıp gözaltına alınmaktadır. Kitlesel gözaltı hayatımızın bir parçası olmuştur. Şu an, bu sayı binleri aşmaktadır. Üstelik bugüne kadar kaç kişinin gözaltına alınıp kaç kişinin yargıç önüne çıkarıldığı ve yargıç tarafından kaçının tutuklanıp kaçının serbest bırakıldığı, serbest bırakılanların da kaç gün gözaltında kaldıkları

bilinmiyor.

Gözaltına alınanlar için yakınlarına haber bile verilmiyor. Bu yüzden çok sayıda anne, baba, eş ve kardeş onları ararken ıstırap içinde kıvranıyor. Oysa Anayasamızın 30. maddesi 'tutuklamada' olduğu gibi, 'yakalananların' da hemen yakınlarına bildirilmesini öngörür. Ama bu Anayasa hükmü de işlemiyor, işletilmiyor. Yani, hukuk devletinin en temel ilkeleri çiğneniyor.

Ayrıca, gözaltındaki sorgulamalar kamu vicdanını derinden yaralamaktadır. Baromuza yapılan başvurular dehşet verici örneklerle doludur. Bazı meslektaşlarımızın saptadığı bulgular ve gazetelere kadar yansıyan açıklamalar, gözaltı sorgulamasının işkence üzerine kurulduğunu gösteriyor. Bu konuda her gün yeni yeni şikâyetler alıyoruz. Dilekçeler, raporlar, resimler sunuluyor. Anlatımlara göre, sanıklar çırılçıplak soyuluyor, taş zemine yatırılıp üzerlerine su sıkılıyor; cinsel organlarına, çenelerine yahut kulak memelerine elektrik veriliyor. Çoğunun vücutlarında sigara söndürülüyor. Bazılarının makatlarına cop sokuluyor. Falaka ve dayak, sorgulamanın ayrılmaz bir parçası oldu. Bu işlemler sanık 'hazırlanmış bir ifadeyi' imzalayana kadar sürdürülüyor. İmzalamaya yanaşmayanlar tehdit ediliyor. Kimisinin ağzına silah namlusu dayanıyor, kimisi tavana asılmakla, kimisi pencereden atılmakla korkutulup 'suçu' kabule zorlanıyor.

Bazen emniyet müdürlüğü binasının beşinci katından camları kıran bir sanığın kendisini aşağı attığını duyuyoruz."

(Manisa Emniyet Müdürlüğünden atlayan Ahmet Özdil'in durumu. 19 Nisan 1980, *Aydınlık*)

"Bazen de bir karakol nezarethanesinde 'eline geçirdiği küçük bir ipi ilkin dörde ayırıp sonra uç uca ekleyen bir sanığın kendisini tavana asarak intihar ettiği' açıklanıyor."

(Recep Estik'in Küçükköy Karakolundaki ölümü, 16 Nisan 1980, *Günaydın* gazetesi)

"Sonra, bir başka gün, bir başka sanığın Ankara Birinci Şube 8 No'lu

hücrede 'tek başına bulunduğu sırada beton zemin üzerinde yatar durumda görüldüğü ve hemen hastaneye götürüldüğü, ama hastanede öldüğü' haberi veriliyor. Otopsi raporuna bakıyoruz, 'kafa içi beyin zarı kanaması' deniliyor."

(Ankara'da Birinci Şubede ölen Yaşar Gündoğdu'nun durumu. 21 Nisan 1980, *Cumhuriyet*)

"Diyarbakır Tıp Fakültesi öğrencisi bir hasta gözaltında iken koma halinde Diyarbakır Tıp Fakültesi Numune Hastanesine getiriliyor. Ama sağlık durumu çok kritik olan bu hasta, tüm uyarılara rağmen hastanede bırakılmayıp, iki saat sonra geri götürülüyor."

(Tahir Besen'in durumu, Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi'nin başvurusu)

"Bütün bir toplumu bu konuda duyarlı olmaya çağırıyoruz. 25 yaşında bir insan niçin kendisini tavana assın yahut pencereden atsın? Bir hücrede tek başına duran bir insanın kafa içi beyin zarı neden kanasın? Bu soruların elbet bir cevabı olmalıdır.

Herkes, cevabını alana kadar ve sorumluların yakasına yapışılana kadar bu soruları sormalıdır. Ta ki, işkenceciler ortaya çıkarılsın ve hepsi toplumun nefretinde boğulsun.

Eğer bu olaylardaki sanıklar gerçekten kendilerini bizzat camdan atmışlar, tavana asmışlar yahut kafalarını duvara vurup beyin zarlarını kanatmışlarsa, demek ki katlanamayacakları 'bir şey' vardır. Aksi halde, kim bu tatlı cana kıyar? Yalnız eziyet ve işkence cana ağır geldiği zamandır ki, yine canı korumak için, yani eziyetten kurtulmak için cana kıyılır.

Kısacası, gözaltı sorgulamaları bir sorun olup çıkmıştır. Hukuk devletini savunan herkes, bu sorunu çözmek zorundadır. Söylentileri yalanlamakla bir yere varamayız. Çünkü işkencenin söylentisi bile toplumu huzursuz kılar. Hukuk devletini yaralar. Bir doktor gazetecilerin önünde 'bana 15 gün işkence yaptılar' diye haykırmışsa, bütün kafalar ve vicdanlar bu dehşeti yaşar. İşte biz, toplum olarak bu dehşeti yıkmak zorundayız, yani yalanlamak yerine, inandırmak durumundayız. İnandırmak için

de işkenceyi önleyecek koşulları yaratmalıyız"[30]

Tüm iyi niyetli çabalara karşın bu koşullar yaratılmayacaktı. Çabalar ancak bir yıl kadar daha sürdürülecek ve bir sabah temel insan hak ve özgürlüklerinin askıya alındığı tüm dünyaya duyurularak, yeni hesaplaşmalara itilecekti toplum.

Suçluyu bulmak için

1980 Mayıs'ı hareketli geçti. Türkiye Barolar Birliği, Türk Hukuk Kurumu ile demokratik kitle ve meslek örgütleri insan haklarının çiğnenmesi ile ilgili gelişmeleri çeşitli düzeylerde tartışmaya açtılar. Türkiye Barolar Birliği Cumhurbaşkanlığına, Millet Meclisi Başkanlığına, Başbakanlığa, Genel Kurmay Başkanlığına konuya ilişkin bir rapor sundu. Türk Hukuk Kurumu "Baskı yöntemleri ile alınan ikrar ifadelerine dayalı adli hataların önlenmesi ve yargı adaletini şaşırtıcı girişimlerin engellenmesi" konusunda kamuoyu katkılarını çağıran ilginç bir açıklama yaptı. Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi ve Türkiye Barolar Birliğinin girişimleri ile gerçekleşen Tıp-Hukuk Kurultayı toplandı.

İnsan haklarına aykırılıkların her geçen gün artması siyasi ortamı koyu karanlığa sürüklüyordu.

İşbaşındaki Demirel Hükümeti 12 Kasım 1979'da kurulmuş, daha güvenoyu bile almadan Milli Güvenlik Kurulu'nu toplantıya çağırmıştı. Başbakan Süleyman Demirel, ordunun "anarşi ve terör" sorununun üstesinden gelmesini istiyordu. Ancak, sorunun siyasal boyutundan habersizdi. 22 ay süren CHP iktidarında 2532 yurttaş öldürülmüştü; ölümler tırmanıyordu, tırmandırılıyordu. CHP Nevşehir İl Başkanının cenaze töreninde ana muhalefet partisi genel başkanı Ecevit'e yapılan silahlı saldırı dünyayı karıştırırken Süleyman Demirel rahattı, çok rahattı üstelik. "Valinin bana verdiği bilgiye göre Nevşehir'de sükûnet vardır" diyordu. Ecevit "Kölelik yerine ölümü göze alanların özgürlüğü yaşatacağını" söylüyor, Nevşehir'de yaratılmak istenen durumun "işgal altındaki ülkelerde bile görülemeyecek bir kötüye gidiş" olduğunu duyuruyordu.

Alpaslan Türkeş, arada bir söze karışıp, militanlarına işaret veriyor, "İç

30 İstanbul Baro Başkanı Avukat Orhan Apaydın

savaş çıkarmak isteyenlerin komünistler olduğunu" hatırlatıp, yeni acılara neden oluyordu.

Demirel yaz başında kış uykusuna yatmıştı. Ecevit daha uyanıktı, ancak güçsüzdü. Parti içi sorunlarını abartmış, kendi ile barışık olmayı, çevresi ile barışık olmaya yeğlemişti. Güzel ve anlaşılır sözler söylüyordu her fırsatta:

"Çağımız artık ölmek için değil, yaşamak ve yaşatmak için bir araya gelmek isteyenlerindir. Solun bazı kesimlerinden de gelen terör ve şiddet yok mu? Elbette var ama onları da besleyen büyük ölçüde sağ terördür. Cumhuriyet Başsavcısının önünde MHP hakkında değişik sıkıyönetim komutanlıklarından gelmiş suç duyuruları var. Şimdi Türk adaletinin gereken işlemi yapmasını bekleyeceğiz."

Demirel erken seçim deyiverdi, bir sabah uyanınca. Cumhurbaşkanı için yapılan seçimlerde 75. turdan da çıkmamıştı devletin başı. Erken seçim yaklaşımı Ecevit'i çileden çıkartmaya yetti. "Sokak başlarını kurtların tuttuğu bir ortamda Demirel hangi erken seçimden söz ediyor?" dedi Ecevit. "Hükümetin seçim istediği, buna karşı muhalefetin seçimden kaçtığı tek ülke Türkiye'dir" dedi Demirel ve yanıtına da en çok kendi güldü. Aslında, ordunun iktidar niyetine karşı hem iktidarın, hem de muhalefetin bu denli iyi niyetle baktığı tek ülkeydi Türkiye.

Siyaset arenasında, iktidar da muhalefet de gündemlerinden karşılıklı olarak çıkarmışlardı insan hakları sorununu. Sorun Türkiye'nin değil sanki. Devletin dört yüce makamına, Cumhurbaşkanına, Millet Meclisi Başkanına, Başbakana ve Genel Kurmay Başkanına gönderilen rapor, gazete sayfalarına bile tam yansımadı.

Türkiye Barolar Birliği'nin raporu Fahri Korutürk'e ulaştı. Korutürk gidiciydi. TBMM Başkanı Cahit Karakaş'a ulaştı. Cumhurbaşkanlığına aday olsam mı diye düşünüyordu o sıralar. Başbakan Süleyman Demirel'in iki temel sorunu vardı: Ekonomiyi düze çıkarmak ve Cumhurbaşkanı seçimini kilitleyerek erken seçime gitmek. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in ne ile uğraştığını daha sonra öğrenecektik hep birlikte.

İlgililerce okunup okunmadığı bile tartışılacak rapor bir Mayıs sabahı

postaya verildi:

"Türkiye Barolar Birliği, TC Anayasası'nın ve anayasa düzeni ile anayasal hak ve özgürlüklerin savunucusudur. Çünkü ancak anayasanın öngördüğü özgürlükçü demokratik düzen içinde savunma hakkının gerçek bir anlamı vardır. Ve çünkü ancak böyle bir çoğulcu demokratik düzen içinde barolar ve Türkiye Barolar Birliği yüceltici ve olumlu bir işleve kavuşabilir. Her türlü kısıtlayıcı veya baskıcı rejimlerde barolar ancak bir çıkar topluluğunun dar ve kısır çıkarlarını savunma örgütü durumuna düşer.

Bu nedenledir ki, Türkiye Barolar Birliği ve barolar anayasamızın güvencesi altında olan her türlü temel hak ve özgürlüklere yönelen tehditlere ve sınırlama girişimlerine karşı savaşmak zorundadırlar. Yoksa işlevlerini ve ödevlerini yapmamış olurlar.

Ülkemizde türlü toplumsal, ekonomik ve siyasal bozukluklardan kaynaklanan anarşi ve terör olaylarının tırmanmakta oluşu nedeniyle TBMM'ce yine anayasal bir düzenleme olan sıkıyönetim düzenine geçilmesi uygun görülmüştür.

Türkiye Barolar Birliği de, savunma görevi yapan bütün avukatlar da anayasal tüm kurumlar gibi sıkıyönetim kurallarına saygılıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, sıkıyönetim de bir hukuki düzenlemedir. Hukuki ve yasal bir düzenleme olan sıkıyönetimde de Anayasanın 11. maddesinde yer alan 'Kanun, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunamaz' ilkesi ana ölçü olarak yürürlüktedir. Bu nedenle sıkıyönetim dönemi içinde de başta 'savunma hakkı' ve 'hak arama özgürlüğü' olmak üzere, bütün hak ve özgürlüklerin tümüyle ortadan kalkmış sayılması kabul edilemez. Böyle bir uygulama anayasanın dışında yeni bir düzen arama ve getirme çabasına dönüşebilir.

Bu nedenlerledir ki, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu 10 Mayıs 1980 günkü toplantısında, son aylarda birliğimize iletilen somut ve kanıtlı olaylara dayanarak, başta mesleğimizin temel işlevi olan savunma hakkına ve insan hak ve özgürlüklerinin özüne yöneltilen her türlü kısıtlama ve ortadan kaldırma girişimlerini en yüksek sorumluluk ve görev makamlarının bilgisine sunarak tarihsel görevini yapma zorunluluğunu

duymuştur."

Rapor "Birliğimize ulaştırılan ve inandırıcı kanıtlara dayanan, anayasaya, yasalara ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan ilkelere aykırı uygulamalara son verilmesi umuduyla bilgilerinize sunarım" tümcesiyle bitiyordu.[31] Umut hiçbir zaman gerçekleşmedi. Yeşermedi bile.

Konuşan tartışan bir Mayıs yaşadı Türkiye o yıl. TMMOB, Çağdaş Hukukçular Derneği, TÜMAS, TÜMÖD, Türk Tabipler Birliği Ankara Tabip Odası, Enerji-Der yöneticileri ortak bir basın toplantısı düzenlediler Mayıs ayının ortalarında:

"Anayasadaki ve yasalardaki çeşitli hükümlere karşın 'işkence suçu'nun dünyadaki çeşitli ülkelerde sürüp gitmekte oluşu insanlık için yüzkarasıdır.

Son aylarda bu yüzkarasının yeniden Türkiye'ye bulaşmakta olduğunu gösteren endişe verici belirtiler vardır. Bu basın toplantısını, söz konusu belirtileri somut örnekleriyle Türk ve dünya kamuoyunun gözleri önüne sermek ve sorumluların kesin olarak cezalandırılmasını istemek için yapıyoruz. Çünkü inanıyoruz ki, işkence sorumluları açıkça teşhir edilip, kamunun gözleri önünde açıkça cezalandırılmadıkça, bu suç ortadan kalkmayacaktır.

Ama yine biliyoruz ki, işkenceciler sonradan teşhis edilmelerini zorlaştırmak için, işkence sırasında kurbanların gözlerini bağlar ve kendilerini tanınmaz duruma getirmek için her şeyi yaparlar.

Yalnız bu saklanış sadece cezadan kaçmak için değildir. Bilimsel araştırmalar göstermiştir ki, işkence suçu işlenirken görünüşte verir gibi gözüktüğü sadist zevke karşın, özde suç işleyenleri de kendi gözlerinde küçülten, onları aşağılatan bir suçtur. Saklanışın bir nedeni de utançtır; aşağılık olmanın verdiği ezikliktir.

Ne yazık ki, başka birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de geçmişteki işkence suçlarının çoğu cezalandırılmadan kalmıştır. Bunun en büyük nedeni, siyasal sorumluluk taşıyanların, en azından böyle bir yöntemi kullananlara göz yummuş olmakla, onlarla bütünleşmeleri ve suç ortağı

31 Rapor, Türkiye Barolar Birliği Başkanı Avukat Atilla Sav'ın imzasıyla gönderildi.

durumuna gelmeleridir. Suçları kovuşturmak onların da işine gelmez.

İşte bunun içindir ki, son yıllarda 'işkence suçu'nu, savaş suçu, soykırımı suçu gibi 'insanlığa karşı suçlar' kategorisine sokmak ve dünyanın neresinde olursa olsun cezalandırılmasını sağlamak için girişimlerde bulunulmuştur. Bu konuda hazırlanan bir uluslararası sözleşme Birleşmiş Milletler'in önümüzdeki genel kurulunda görüşülmeye başlanacaktır.[32] Bu sözleşme yürürlüğe girdikten sonra işkence sorumluları kendi ülkelerinde cezalandırılmaktan kurtulsalar bile, insanlığın pençesinden kurtulamayacaklardır.

Ayrıca, hiç iz bırakmaz diye bilinen işkence çeşitlerinin vücuttaki hücreler üzerinde bıraktığı izleri saptamak ve işkence suçlarının ispatlanmasını bu yoldan da kolaylaştırmak için yapılan uluslararası çalışmalar vardır.

Görülüyor ki, işkenceyi söküp atmak için bütün insanlık seferber olmuş durumdadır. Basın toplantımız, bu seferberliğe katkıda bulunabilirse, kendimizi mutlu sayacağız."

Önce ölenler sıralandı

Toplantının en ilginç yanı, insan haklarının çiğnenmesi ile ilgili söylemin kanıtlarla süslenmesiydi. Türkiye'nin bir işkence ülkesi olduğunu kanıtlayacak veriler toplanmaya başlanmıştı artık. Durdurulamazdı.

Önce işkence sonucu ölenler sıralandı tek tek, sonra işkence görenler sayıldı:

1- Hüseyin Karakaş: 1959 doğumlu, 1 metre 80 santimetre boyunda. Daha önce sağlığına ilişkin hiçbir şikâyeti yok. Hacettepe Üniversitesi Hastanesi'nde çalışıyordu. 24 Aralık 1979 günü saat 11.00 sıralarında, bildiri dağıtma suçundan Hacettepe Üniversitesi'nde bulunan karakola götürülmüş. 1 saat sonra saat 12.00 sıralarında Anafartalar Emniyet Amirliği'nden gelen bir ekibe teslim edilmiş. Burada ne gibi bir işlem gördüğü bilinmiyor. Burada Emniyet İkinci Şubeye götürülmüş, merdi-

32 BM Genel Kurulu 1975'te İşkenceye Karşı Bildirgeyi benimsedi. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne ek olarak bu temel üzerine hazırlanan "İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme", 10 Aralık 1984 tarihinde üye ülkelerin imzasına açıldı. Türkiye sözleşmeyi imzalamayan ülkeler arasında bulunuyor.

venleri çıkarken ağzından kan gelmeye başlamış. 24 Aralık 1979 günü (yakalandığı gün) saat 17.40'ta Ankara Numune Hastanesi Beyin Cerrahisi Bölümü'ne kaldırılmış ve yatırılmış. 25 Aralık 1979 günü, polisçe gözaltına alındığının ertesi günü, sabah saatlerinde ölmüştür. Hüseyin Karakaş, ölümünden aşağı yukarı 4 saat önce, kendisini bu duruma polislerin getirdiğini söylemiştir. Ayrıca 'Beni polisler öldürecekler. Bunu, Allah için yakınlarıma söyleyin' demiştir. Bu konuşmanın tanıkları vardır. Ölüm üzerine Ankara'da yapılan otopsi sonucu, ölümün 'adi ölümlerden sayılabileceği' sonucuna varılarak, gömülmesine izin verilmiştir. Ancak, ölenin yakınlarının itirazı ve bazı tanıkların dinlenmesi üzerine bu rapor İstanbul Adli Tıp Meclisi'ne gönderilmiştir. Adil Tıp Meclisi raporunun sonuç bölümü şöyledir:

"24 Aralık 1979 günü bildiri dağıttığı ihbarı ile yakalanan ve Anafartalar Polis Merkezine teslim edilen, burada ifadesi alındıktan sonra Birinci Şube Müdürlüğüne götürülmek üzere iken merdivenlerden inerken aniden rahatsızlanması görüldüğü ve bu sebeple hastaneye nakledildiği iddia edilen 20 yaşlarında Hüseyin Karakaş'ın klinik olarak ve otopsi sonucu tespit edilip yukarıda yazılan bulgulara göre beyin kanamasından öldüğü, her ne kadar bu kanama otopside damar bozukluğu gibi patolojik sebeplere bağlı denilmişse de, kanamaya sebep olacak hiçbir damar bozukluğundan bahsedilmediğine, tarif edilen kanamanın yeri ve niteliğine, bildiri dağıtma gibi aktif halde iken yakalandığına göre, haricen iz bırakmayacak bir kafa travmasına maruz kalmış ve bu nedenle ölümü mucip beyin kanamasının husule geldiğinin kabulu gerektiği, bu kanamanın olaydan evvel eski patolojik sebeplere bağlı olduğunun kesin belirtileri bulunmadığı mütalaasına varıldı."

2- Yaşar Gündoğdu: 1955 doğumlu, 1 metre 65 santimetre boyunda. 18 Nisan 1980 günü polisçe gözaltına alınmış. Nereye götürüldüğü, ne yapıldığı bilinmiyor. Bir gün sonra Ankara Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdürlüğünce savcılığa telefonla "Adı geçen kişinin Birinci Şubede 8 numaralı hücrede tek başına yatarken, beton zemin üzerinde yatar durumda görüldüğü, Numune Hastanesi Acil Servisi'ne kaldırıldığı ve bu hastanede öldüğü" bildiriliyor.

Yapılan otopsi sonucu düzenlenen raporda, Yaşar Gündoğdu'nun vücudunun 18 yerinde değişik büyüklük ve derinde darp ve cebir arazı bulunduğu, teker teker açıklanıyor: "Yukarıda geniş bir şekilde hastane müşahade kâğıdındaki bilgiler ve otopsi bulguları kaydedilmiş olan Yaşar Gündoğdu'nun kafa içi beyin zarı kanaması sonucunda öldüğü kanısına varılmıştır. Vücutta tespit olunan baştaki iki ekimoz kafa içi kanaması ile ilgili bulunmaktadır. Başın sert yere çarpması veya çaptırılması veya bu kısımlara sert bir cisimle vurulması sonucunda meydana gelmiş olabileceği kanısına varılmıştır... Ölüm sebebi yukarıda bildirildiği gibi kafa travmasına bağlı (darbe veya çarpma) beyin zarı kanaması neticesinde olmuştur. Midede bulunan gıda artıklarına nazaran ölümünden 3-4 saat evvel yemek yemiş olduğu saptanmıştır. Mevcut evrakta 19 Nisan 1980 günü saat 03.25 raddelerinde hastaneye yatırıldığı, koma halinde geldiği, sabah saat 08.15'te öldüğü, koma halinde sindirimin çok yavaşladığı nazara alınırsa, şahsın komaya girmeden bir süre önce yemek yemiş olabileceği kanısını vermektedir."

3- Gülseren Kayın: 21 yaşındaki bekâr, işsiz, 30 Nisan 1980 günü 27 Mayıs Karakoluna götürülüyor ve akıl almaz derecede işkenceye tutulduğunu söylüyor. Aşırı derecede vajinal kanamasının başlaması nedeniyle polis memuru Fevzi Karakuş tarafından H.Ü. Büyük Acil'e getiriliyor. Kadın-Doğum, Dahiliye, Üroloji tarafından görülüyor ve kadın doğum tarafından anestezi altında muayeneye alınıyor ve şu bulgular bulunuyor: Sol labia majorada 6x4x3 cm boyutlarında hematom mevcut. Hymen ile vajenin birleşim yerinden orifisin 3/4'ünü içine alacak şekilde ayrılma mevcut, vajen duvarında bir şey gözlenmemiş, pıhtılar temizlenerek yırtık yerler sütüre edilmiş. İdrar sondası takılarak Bölüm 83'e yatırılarak 7 gün tedavisi yapılıp taburcu edildi.

4- Mustafa Nayır: Kurtuluş Lisesi Beden Eğitimi öğretmeni, 8 Mayıs 1980 tarihinde tanıklığına başvurulacağı gerekçesiyle Emniyet Müdürlüğüne götürülüyor, Birinci Şubede sabaha kadar sorgulandığını söylüyor; kafasına sert bir cisimle vurularak yara açılıyor ve acil olarak Numune Hastanesi Beyin Cerrahisine getirilerek yatırılıyor ve halen de gözlem altında bulundurulmaktadır.

5- 3 Ocak 1980 tarihli Demokrat gazetesinde Ankara eski Dev-Genç başkanı Necdet Bozkur'un işkencede öldürüldüğü haberi yer almıştır. Bir hafta önce gözaltına alınan Necdet Bozkurt 1 Ocak'ta İskenderun Merkez Karakolunun dışında ölü olarak bulunmuş ve kaçarken arkadan vurulmuş süsü verilmiştir.

6- Kuşadası Karakolunda 5 Ocak 1980 tarihinde Baki Uzunkaya adlı vatandaşa Ü.G.D binasına bomba attığı suçlaması yöneltilerek işkence yapıldığı ve bunun geçici doktor raporu ile tespit edildiği bildirilmektedir.

7- Kars Emniyet Müdürlüğü'nde gördüğü işkence sonucu Oruç Korkmaz adlı işçi 2 Şubat 1980'de ölmüştür. 9 Ocak'ta annesi ve karısı ile birlikte tutuklanan Oruç Korkmaz'ın vücudunun çürükler içinde olduğu görülmüştür. Bunun üzerine annesi Cumhurbaşkanına ve başkana birer telgraf çekerek "bu canavarca gidişe son verilmelidir" demiştir.

8- Gürsoy Aydın ve Temel Tiryakioğlu adlı Ziraat Fakültesi öğrencileri 9 Şubat 1980 tarihine Demokrat gazetesine yaptıkları açıklamada 30 Ocak 1980 tarihinde gözaltına alındıklarını ve 10 gün süre ile işkence yapıldığını söylediler. Bu olay Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde olmuştur.

9- Diyarbakır Emniyeti Birinci Şube ekiplerince gözaltına alınan PTT-DER eski şube başkanı Remzi Yalvaç'ın sorgulaması sırasında ölmesi üzerine, annesi Fehime Yalvaç barodan yardım isteyerek, dava açacağını belirtmiştir. 2 Mart 1980.

10- Antalya Gazipaşa'da faşistlerin bildiri dağıtması nedeniyle çıkan olaylarda gözaltına alınan 10 devrimciden 7'sine işkence yapıldığı, doktor raporu ile saptanmıştır. 6 Mart 1980.

11- Ünye'de 24 Şubat'ta gözaltına alınan 43 kişiye işkence yapılmış, bu da Ünye Devlet Hastanesi'nden verilen raporlarla belirlenmiştir. 25 Şubat 1980 tarih ve 55.59 60 sayılı raporlarla 2 ila 10 gün arasında istirahat verilmiştir. 10 Mart 1980.

12- Bursa Emniyeti'nde işkence yapıldığı iddiaları yoğunlaşmıştır. Annesi, oğlu Hasan Telli'yi tanıyamamıştır. 11 Mart 1980.

13- Yeraltı Maden-İş Genel Başkanı Çetin Uygur, "Aşkale'de işkence ile gizli örgüt yaratılmak isteniyor, Aşkale Polis Karakolu, Erzurum Çarşı Karakolu bir işkence ve suç giydirme evi olarak kullanılıyor" demiştir.

14 Mart 1980.

14- Ordu CHP Milletvekili Ertuğrul Günay, Ünye'deki faşist teröre değindikten sonra, "Polisler Gestapo gibi davranıyor" demiştir.

15- Avanos'ta işkence gören 31 kişi savcılığa başvurarak, doktor raporu ile polisler hakkında davacı oldukları söylemişlerdir. 1 Nisan 1980.

16- Gözaltına alınan İplik-İş yöneticilerine işkence yapıldığı öne sürülmüştür. 2 Nisan 1980.

17- Pazarören Öğretmen Lisesi'ndeki faşist baskıları kınayan öğrenci velileri, "Çocuklarımızın vücudunda sigara söndürülüyor" diye açıklama yapmışlardır. 8 Nisan 1980.

18- 10 Nisan 1980'de CHP'li Çetin Bozkurt, Doğu işletmelerinde çalışan işçilere önce işkence yapıldığını, sonra da iş akitlerinin feshedildiğini ileri sürmüştür.

19- 11 Nisan 1980 tarihinde CHP Kars Milletvekili Araslı, Kars'ta işkence, baskı ve sürgünlerin doruk noktasına ulaştığını bildirmiştir.

20- Ağrı'da işkence yapılarak yurttaşların şehri terk etmeye zorlandığı bildiriliyor. Dört kadın öğretmen dört gün işkencede tutularak şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. 13 Nisan 1980.

21- ODTÜ öğrenci temsilcisine Emniyet 2. Şube'de üç gün süreyle işkence yapıldığı ve vücudunun çeşitli yerlerine elektrik verildiği bildirilmiştir. 14 Nisan 1980.

22- 16 Nisan 1980 tarihinde Niğde Aksaray'da gazete bayii sahibi Cengiz Tarhan'a karakolda işkence yapıldığı ve Aksaray Devlet Hastanesi'nden 8 gün iş ve gücüne mani olur diye rapor verildiği bildirilmiştir.

23- Enerji-Der TEK işyeri temsilcisi Yaşar Doğan'ın işkence sonucu öldürüldüğü açıklanmıştır. Vücudunun çeşitli yerlerinde yara izlerinin bulunduğu doktor raporu ile belirlenmiştir. 21 Nisan 1980.

24- Manisa Emniyet Müdürlüğü'nün 5. katından atladığı öne sürülen Ahmet Özdil'e polisler işkence yapmıştır ve bunun bir parçası olarak Ahmet Özdil'i bizzat polisler Emniyetin 5. katından aşağıya atmışlardır. 27 Nisan 1980.

25- 28 Nisan 1980 tarihinde CHP Genel Sekreter Yardımcısı Altan Öymen "Hükümet terörü bazı karakollarda polisler tarafından uygulanmak-

tadır" demiştir. Kayas'ın Ege Mahallesi'nde bazı vatandaşlar karakola götürülerek işkence yapılmaktadır.

26- 29 Nisan 1980. Aksu Eğitim Enstitüsü'nde işkence yapıldığı ileri sürülmüştür.

27- "Yenişehir Sağlık Koleji Müdürü de işkenceye başladı" başlıklı bir haber var. Habibe Özgür merkez hükümet tabipliğinden 7 günlük rapor almıştır. 2 Mayıs 1980.

28- 7 Mayıs 1980 tarihinde Bursa'da gözaltına alınan herkes, gizli örgüt kurmaktan suçlanıyor. Bursa'da emniyetin en üst katının işkencehane olarak kullanıldığı öne sürülmüştür.

29- İnşaat mühendisi Atalay Ekinci'ye Kars Emniyet Müdürlüğü'nde işkence yapıldığı ileri sürülmüştür.

Düşündürücü ve güçlü savlarla dolu bir basın toplantısıydı. Gereği gibi yansımadı kamuoyuna. Gereği gibi tepki de görmedi.

Kim durdurursa durdursun

Tıp-Hukuk Kurultayı 1980 Mayıs'ının sonunda toplandı. Kurultayda ilk kez "toplumsal işkence" kavramı dile getirildi. Olanlara, yaşananlara bir türlü anlam veremeyenler için, sorun böylece daha anlamlı kılınıyordu:

"Hangi demokrasiden, hangi özgürlükten söz ediyoruz? Demokrasi de özgürlükler de yaşayan insan içindir. Oysa ülkemizde bugün, yaşamak, yaşayabilmek bir sorundur. Hiç kimsenin, hiçbir yerde can güvenliği kalmamıştır. Bu kurultayı düzenleyen Türkiye Barolar Birliği de Türk Tabipler Birliği de yaralıdır, acılar içindedir. Üyelerimiz öldürülmektedir. Avukatlar, hekimler öldürülmektedir. Kadınlar, çocuklar öldürülmektedir. Hastaneler kurşunlanmaktadır. Evlerin kapıları cehennemin kapıları olmuştur. Sokaklar cinayet çıkmazları olmuştur.

Bu cinayetler, bu saldırı, bu terör neden diye soranlarımız vardır. Biz sormuyoruz, biz biliyoruz. Bu terörü anlamsız bulanlar, üzüntü belirterek görev yaptığını sananlar yanılıyorlar. Bu terörün anlamı çok açıktır. Toplum sindirilmek istenmektedir. Toplum yılgınlığa düşürülmek istenmektedir. Toplum korkan, suskun, sinmiş, yılgın insanlar topluluğuna dönüştürülmek istenmektedir. Amaç da açıktır. Toplumda uyanan bi-

linçlenme, toplumda gelişen örgütlenme, yükselen demokratik istemler kanla boğulmak istenmektedir. Bunun adı faşizmdir.

Dünya emperyalist sisteminin en gerici, en kanlı, en şoven biçimi olan faşizm, toplumda artık sürdürülemez duruma gelen sömürü düzenini zorbalıkla, kanla ayakta tutma çabasındadır.

Sömürü düzeninin ulaştığı boyutları çok açık görüyoruz. İşçilerin, memurların, emekçilerin sofralarından et çekilmiştir, süt çekilmiştir, peynir çekilmiştir. Dört kişilik bir ailenin aylık beslenme gideri on bin liranın üstüne çıkmıştır. Serbest piyasa ekonomik politikasıyla bir yerlerde üretim tüketim dengesi kurulabilir. Çünkü emek geliriyle artık birçok mal alınamaz duruma gelmiştir. Alınamayan etin fiyatı artmaz, içilemeyen sütün fiyatı artmaz.

Ev kiraları ortalama aylık ücretin üstüne çıkmıştır. İnsanın vazgeçilmez gereksinimleri olan beslenme, konut, giyinme, işine gidip gelme, giderek daralan olanaklarla sosyal çıkmazlar yaratmaktadır. Sürdürülmek istenen düzenin çizgileri bunlardır. Bu çizgiler, sosyal çelişkilerin çizgileridir, sosyal bunalımın çizgileridir. Topluma zorla kabul ettirilmek istenen düzen budur.

Ve topluma çözüm olarak anayasanın değişmesi sunulmaktadır. Topluma çözüm olarak özgürlüklerin kısıtlanması, giderek ortadan kaldırılması sunulmaktadır. Topluma çözüm olarak otoriter rejim özlemleri sunulmaktadır. Toplum, terörle, kanla sindirilmek istenmekte, "Bu olaylar dursun da, nasıl durursa dursun, kim durdurursa durdursun" dedirtilmek amaçlanmaktadır. Toplum bu amaçla, sosyal bir işkence ortamına sürüklenmektedir. Can güvenliği kalmayan toplumda, görev güvenliği de bırakılmamakta, kamu görevlileri oradan oraya sürülmektedir.

Demokratik görevlerimiz, bu nedenlerle birinci görevimiz olmaktadır. Teknik işlevler gibi görünen çalışmaların tümü de, ancak demokratik görevlerimizin ışığında yürütülebilir. Anayasayı korumadıkça, insanı özgür kılan haklarımız sağlanmadıkça, ne adalet görevini yerine getirebiliriz, ne de sağlık görevini.

Bugün, adaletin de sağlığın da ortaklaşa karşısına çıkması zorunlu bir konu, işkencedir. Tarihin karanlıklarına gömülmesi gereken işkence, tersine, bilimsel ve teknik gelişmelerle de desteklenerek, bedensel, psikolojik incelikler kazanmış olarak sürdürülmektedir. Bilinmelidir ki, işkence

bir insanlık suçudur. Yalnız hukukçuların değil, yalnız hekimlerin değil, toplumdaki herkesin karşı çıkması gereken bir insanlık suçudur işkence. İşkencecilerin üstü örtülmemelidir. İşkence hiçbir işkencecinin yanına bırakılmamalıdır. Bunu sağlayacak olan da toplumun örgütlü güçleridir. Toplumlar bunalım dönemlerini atlatırlar. Toplumlar yaralarını sararlar. Ama bu bunalımlardan geriye onursuzluk değil, onur kalmalıdır. Güvensizlik değil, güven kalmalıdır; utanç değil övünç kalmalıdır."[33]

Yargı neden ilgisizdir

Kurultaya sunulan en gerçekçi bildiri, avukat Hüseyin Gökçeaslan'ın derlediği bir çalışma oldu. Gökçeaslan, "İşkenceciler karşısında savcıların, yargıçların ve doktorların sorumluluğu yok mu?" sorusuna yanıt aradı bildirisinde.

Savcıların, yargıçların ve doktorların sorumlulukları vardı elbette. İşkence tüm dünyada onlarla, onların katkıları ya da onların karşı çıkmalarıyla güvenlik politikası oluyor ya da olamıyordu:

"Ülkemiz işkence ve cinayetlerin kol gezdiği, hukuk dışı uygulamaların olağan hale geldiği bir toplum durumuna getirildi. 1961 Anayasası'nın getirdiği temel hak ve özgürlükleri içine sindiremeyenler, sosyal hukuk devleti yerine, bir azınlığın cennetini gerçekleştirmeyi amaçlayanlar iktidara geldi. Bu, bir avuç azınlığın sınırsız refahını sağlamak ise, geniş halk yığınlarının baskı altına alınması ile gerçekleşebilirdi.

İşkence ve cinayetlerin nedeni budur. Bunun içindir ki, işkence ve cinayetlere, halka saldırılara göz yumuldu. Çoğu zaman devlet olanaklarıyla bu saldırılar desteklendi.

Peki, işkence ve cinayetler karşısında yargı adamlarının sorumluluğu yok mudur?

Yargı adamları azınlığın mutluluğu için çaba gösteremez. İktidarların baskısına boyun eğmemeleri için yeterli güvenceye kavuşturuldukları halde, yargı adamları neden işkence ve cinayetler karşısında ilgisizdir?

Bugüne kadar işkence ve cinayetler konusunda sadece işkence uygulayıcıları suçlandı. İşkence ve cinayetlerin gelişmesinde yargıç ve savcıları-

33 Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanı Dr. Erdal Atabek.

mızın, işkencecileri koruyan tutumları üzerinde hiç durulmadı. İşkence uygulayıcıları kadar, bunlara göz yuman savcılar da, yargıçlar da suçludur. Savcı ve yargıçların işkencecileri koruyan tutumları değişmezse, işkence ve cinayetler önlenemez.

Bugüne kadar işkenceyle birçok insan öldürüldü. Hıdır Altınay, İbrahim Kaypakkaya, İsmail Gökhan Edge, Hüseyin Karakaş ve Yaşar Gündoğdu bunlardan yalnızca birkaçı.

TCK'nın 450/3. maddesi işkenceyle adam öldürme fiili için idam cezası öngörmüştür. Kaç tane işkenceci yargılanıp idama mahkûm oldu?

Türkiye'de 12 Mart, MC'ler döneminde ve bugüne kadar her gözaltına alınan insan işkenceden geçirilmiştir.

Kontrgerillanın geliştirdiği işkence yöntemleri, neredeyse karakollara kadar ulaştı. İşkence türleri falaka, kum torbasıyla dövme, cinsel organlara, makata, ağıza elektrik verme, koltuk altlarına kızgın yumurta koyma vb. Son zamanlarda iz kalmaması için önce cimnastik yaptırılmakta, kan akışı normale getirilmekte ve sonra işkence uygulanmaktadır.

İşkence olaylarının ihbarı halinde bir kısım savcılar iyi niyetle hareket ederken, bir kısmı da ihbarları ciddiye almıyor.

Orhan Alkış adlı bir genç gözaltına alındı ve işkence gördü. Cezaevine gönderildikten bir gün sonra (30 Ağustos 1977 günü) Nöbetçi Ankara Savcısı'na durumu anlatarak, doktora sevkini istedim. Vekâletim olmadığı ileri sürülerek dilekçem kabul edilmedi. Bunun üzerine Alkış'ın annesini getirdim, o da kabul edilmedi. O sırada Ankara C. Savcısı Mehmet Elverenli de yanımızdaydı, o da tartışmaya katıldı. 'Ne yapalım kardeşim, suç işlemesinler, suç işleyenlere gül mü atacağız?' dedi. Bunun üzerine savcının sözlerini de içeren bir dilekçeyi yıldırım telgrafla savcılığa gönderdim. Alkış aynı gün doktora gönderildi ve işkence gördüğü saptandı.

Nesim Aydın ise gözaltında iken, annesinin başvurusu üzerine, Yenimahalle C. Savcılığı'na işkence ihbarını içeren bir dilekçeyi arkadaşımla gönderdim. Nöbetçi savcı "O avukata söyleyin, savcılıkla falcılığı karıştırıyor' biçiminde yakışıksız bir sözle dilekçemi kabul etmedi.

Selami Kara adlı bir gencin avukatı, soruşturmayı yürüten İzmir C. Savcı Yardımcısı Y. Hulusi Uccu'ya götürüp, işkenceden kurtulması için

teslim etmiş. Savcı ise polise göndermiş ve Kara işkenceyle suç ikrarında bulunmuş. Şu an tutuklu.

Oysa yasaya göre emniyet mensupları savcı muavini sıfatıyla ifade alıyor. CMUK'nun ek 3. maddesine göre, bu tür olayların tahkikatı bizzat savcının yapmasını gerektiriyor. (İzmir Barosu avukatlarından Güntekin Göktürk Suarlı'nın anlatımından)

Kula banka soygunu olayında aranan Ahmet Derya Varilci adlı gencin avukatı, Varilci'nin gözaltına alınmasından beş gün sonra Kula Savcılığı'na giderek müvekkilini görmek istediğini söylemiş. Savcı yardımcısı ile birlikte karakola gitmişler; Varilci'yi sedye üzerinde ayaklarından kanlar boşanırken bulmuşlar. Varilci şimdi İzmir Tepecik Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde yatıyor. Gördüğü acı ve zor sonucu gırtlak veremi oldu. (Avukat Güntekin Suarlı'nın anlatımından)

Kaplan Üçok adlı bir genç 5 Mart 1980 tarihinde Ankara'nın Güdül kazasında gözaltına alındı. Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün 6. katında bir gün süreyle psikolojik işkence uygulandı. Ondan sonra beş gün cinsel organından, makatından, parmak uçlarından ve ağzından elektrik verildi. Sonra da falakaya yatırıldı, copla dövüldü. Ardından İzmir'e götürüldü. İzmir'de de dört gün işkence gördü. 18 Mart 1980 günü İzmir C. Başsavcısı Muavini A. Necmi Ercan'ın karşısına kolunda iki polisin yardımıyla çıktı ve sorgusu yapıldı. Kaplan Üçok'un ifadesini alan savcı muavini Eren 'Neden ayakta duramıyorsun?' diye sormamış. Üçok'un doktor raporu ile işkence gördüğü açıkça ortada olduğu halde, savcı neden işkenceciler hakkında kamu davası açmamıştır?

Kaplan Üçok yine kolunda iki polisle sulh hâkiminin karşısına çıkmış. Peki, hâkim neden işkence olayını ihbar etmemiş? Kaplan Üçok sağlığını yitirdi, idrarından kan geliyor, cinsel organı çalışmıyor. İzmir C. Savcılığı 1980/5290 numaralı dosya ile işkenceciler hakkında takipsizlik kararı verdi. Gerekçesi 'sanıklar tanımadığından' olmuştur. Sanıkları bulmak savcının görevi değil mi?

İnsan haklarına, hukuka, anayasaya saygılı olacağına yemin eden savcılarımız işkenceciler karşısında böyle davranırsa, işkence nasıl önlenir?

İşkenceciler hakkında dava açılması oldukça zor. Savcılar re'sen hare-

kete geçmedikleri gibi, kimi zaman da işkence olaylarını örtbas ediyorlar. Birçok olayda sanık işkenceciyi tanımakta, elinde doktor raporu da bulunmakta, ama başka deliller olmadığı gerekçesiyle işkenceci hakkında kamu davası açılmamaktadır. Ya da kimi zaman işkenceciler bulunmadığı, bilinmediği gerekçesiyle takipsizlik kararı verilmektedir.

Metin Özuğurlu adlı bir genç 23 Şubat 1979 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde işkence gördüğüne ilişkin doktor raporu olmasına karşılık, savcılık üzerine takipsizlik kararı verdi. Gerekçe olarak da sanıkların bilinmemesi gösterildi. Bunları bulmak savcıların görevi değil mi?

29 Eylül 1977 tarihinde gözaltına alınan Suphi Göl ve arkadaşları altı gün işkence gördükten sonra Altındağ Adliyesi'ne gönderildi. Suphi Göl dışındaki sanıklar tutuklandı. Suphi Göl'ü adliye binasında polisler tekrar yakaladılar, emniyete götürüp tekrar işkence yaptılar. Suphi Göl ve arkadaşları Odalar Birliği'ne patlayıcı attıkları gerekçesiyle tutuklanmışlardı. Suphi Göl, savcı yardımcısının karşısına çıkarıldığında böyle bir suç işlemediğini söyledi. İfade sonunda dışarı çıktığında, kendisini getiren polis memurları 'Suçu kabul et, yoksa bir daha emniyete götürürüz' diye tehdit ettiğinden, savcının karşısına ikinci çıkarılışında işlemediği bir suçu kabul etmek zorunda kalmıştır.

İşkenceyle alınan ifadeler sonucu, Suphi Göl hakkında üç ayrı dava açıldı. Emniyet Müdürlüğü Suphi Göl'ün ilk gönderildiğinde tutuklanmamasını sert biçimde eleştirdi. Bir sanığın tutuklanmasına Adliye karar verir. Emniyetin bu yazısı Adliyenin manevi şahsiyetini tahkir edicidir. Bu yazı karşısında Ankara Savcılığı ne yaptı? Sadece sustu.

Birçok işkence olayından sonra doktor raporu alındığı, işkenceci tanındığı halde, başka delil bulunmadığı, şahit gösterilmediği gerekçesiyle kamu davası açılmıyor. İşkence olayları konusunda takipsizlik kararı veriliyor. Örnek olması açısından birinin gerekçesini aynen sunuyorum:

3 Kasım gün ve 1977/4314 hazırlık numaralı Yenimahalle C. Savcılığı kararında şöyle denilmektedir: '...Şikâyet dilekçesinde ve alınan ifadesinde, olaya şahit göstermemiş olup, bu durumda müştekinin iddiası ve ibraz ettiği rapor haricinde sanıkların kendisini dövdüklerine dair başka delil elde edilmediğinden...'

Bunun gibi örnekler gösteriyor ki, işkencenin bu kadar yaygınlaşmasında, savcıların görevlerini yapmaması ve suçluları korumasının payı çok büyük.

İdamlık işkenceci

"Savcılarda görülen durum, yargıçlar için de söz konusu. Bugüne kadar kamuoyuna yansıyan pek çok işkence olayı var. Ama işkencecilerin mahkûm olduğunu ne yazık ki görme olanağı bulamadık. İşkenceyle adam öldürmenin cezası, Ceza Yasası'nın 450/3. maddesine göre idamdır. Hiç idama mahkûm işkenceci duydunuz mu?

Bolu'nun Yağlıca İlçesinde Dursun Duman adlı bir genç, kimlik sorularak karakola götürülüyor. Karakola götürülürken hem Durmuş Şakır adlı başçavuş tarafından dövülüyor, hem de karakolda dövülüyor. Sonuçta Dursun Duman, karakolda aldığı darbeler sonucu beyin kanamasından öldü. Maktulün babasının şikâyeti üzerine Düzce Ağır Ceza Mahkemesi'nde kamu davası açıldı, işkenceci tutuklandı. Fakat itiraz üzerine işkenceci ertesi gün serbest bırakıldı.

"CMUK'nun 104. maddesinde tevkif sebepleri sayılmıştır. Delillerin değiştirilmesi, yok edilmesi, sanığın kaçması... durumlarında tevkife başvurulur. Bütün bu koşullar bulunduğu halde, sanık elini kolunu sallaya sallaya geziyor.

Sivas Cezaevi Müdürü Ayhan Kiremitçi hakkında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla şikâyetler oluyor. Bunun üzerine Hüseyin Demir ve birçok kişi dinleniyor. Tanıklar müdürün yolsuzluk yaptığını belirtiyorlar. Müdürün, görev başında kalırsa kendilerine baskı yapacağını da söylüyorlar. Hüseyin Demir ifadeye ikinci kez çağrıldığında, baskı gördüğünü ve kendisini öldüreceklerini söylüyor. Ama müdür yine görevi başında, tanıklara baskı yapılıyor; Hüseyin Demir yapılan işkenceler sonucu ölüyor. Diğer tanıklar da başka yerlere sürülüyor. Ayhan Kiremitçi ise Sivas Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nin 1977/92 esas, 1977/200 sayılı kararıyla aklanıyor.

Ankara ağır cezalarından birinde yürütülen Kurtcebe Okyar ve arkadaşları hakkındaki işkence davası beraatle sonuçlandı. Gerekçe şöyle: '... TCK'nın 243. maddesi gereğince cezalandırılmaları için haklarında kamu davası açılmış ve takip raporu alınmış ise de, müdahil olay sonrası polis

albümünden sanıkları teşhis etmiş olup, diğer kötü muamelede bulunan şahısları aynı albümde tanıyıp bulamadığı anlaşıldığından, mevcut sanıkları bu nedenle sıhhatli olarak teşhis ettiği şüphesi görüldüğünden...'

Mağdur sadece Kurtcebe Okyar ve iki arkadaşını albümden tanımış, ötekilerini tanıyamamıştı. Bir kısmını tanıyıp, bir kısmını tanıyamamasından sağlıklı olmadığı sonucuna varılıyordu. Mağdurun bütün işkencecileri tanıması zorunlu muydu; bu ne biçim gerekçeydi?

Güvende hissediyorsa

İşkenceci, işkence yaparken kendisini güvende hissediyor, başına bela gelmeyeceğine inanıyor. İşkencecinin yargı önüne çıkması çok zor. Çıksa bile kurtulma inancı nedeniyle yeni işkencecilerden hak ettikleri hesap bir türlü sorulmadı. Eğer hesap sorulsaydı, bugün bu tablo yaratılmazdı. İşkencecileri koruyan odak şöyle bir hava estiriyor: 'İşkence olmadan nasıl gerçeği ortaya çıkarırsın? Bunlar ülkenin düşmanları, konuşturmak için de işkenceden başka yol yoktur..' İşkenceyle gerçek ortaya çıkarılıyorsa, nerede kaldı insan hakları, insan onuru, insanlığın yüzyıllardır yürüttüğü demokrasi mücadelesi?

Diğer yandan bir kısım yargıç ve savcılarımızın da işkenceye karşı olduklarını ve bu konudaki olumlu davranışlarını görmek mümkün.

İşkenceden medet uman karanlık güçler, işkenceciler lehine yargı çevrelerinde yarattıkları hava, hâkim ve savcılarımızı bu konuda duyarsızlaştırdı. Barolar Birliği'ne düşen görev, bu olumsuz havayı gidermek, hâkim ve savcılarımıza destek vermek, onları cesaretlendirmektir.

Doktorluk mesleğine başlayan her genç doktor "Hipokrat" andını içer. Gerek insana saygı ve inanç dolu bu and, gerek işkenceye karşı en açık ve yüreklilikle kaleme alınan ortak isteğe rağmen, kimi doktorlar ülkemizde işkence uygulanmasında araç olmuşlardır. İşkence çoğu kez doktorların bilgisi, hatta yardımı altında yapılıyor.

İşkence kurbanlarından Hüseyin Karakaş'la Yaşar Gündoğdu'nun raporları üzerine çok konuşulacaktı:

Hüseyin Karakaş'la ilgili rapor: Hacettepe Hastanesi'nde memur olarak çalışan Hüseyin Karakaş, 24 Aralık boykotunda bildiri dağıttığı gerekçesiyle polis tarafından gözaltına alındı ve bilinmeyen bir yerde işken-

ce yapıldı. Gözaltına alındığı günün akşamı şuuru kapalı biçimde Ankara Numune Hastanesi'ne getirildi. Getiren polisler 'arabada getiriyorduk, birden fenalaştı' deyip kaçmışlar. Hüseyin Karakaş hastanede beyin cerrahi servisine yatırıldı, kendisine geldiğinde işkence gördüğünü söyledi ve ailesine haber verilmesini istedi. 25 Aralık 1979 günü saat 13.10'da da öldü.

26 Aralık 1979 günü otopsi yapılmış, otopsi raporunda, kafa içinde subdural kanama, beyaz cevherde orta kısmında ceviz cesametinde kanama odakları ve beyin ezilmesi tespiti yer almaktadır.

Bu bulgulara karşılık ölüm sebebi; 'ölümün beyin kanaması ve beyin zarı zedelenmesinden ileri geldiği, beyindeki kanamanın travmaya neden olmayacağı, kanamanın nedenleri damar hastalığı' olarak düşünüldü. Kanamanın ölümden 2-3 gün evvel meydana gelmiş bulunduğu tespit edildi. Ölüm adli tıp bakımından 'tabii' ölümler arasında mütalaa edildi.

Ankara Tıp Fakültesi Adli Tıp Fakültesi'nde çalışan Prof. Dr. İbrahim Tunalı, Uz. Dr. Cahit Zentürk, Uz. Dr. Özer Kendi isimli doktorlar bu raporu imzaladılar.

Bu rapor İstanbul Adli Tıp Meclisi'nin 21 Ocak 1980 gün ve 116 sayılı kararıyla bozuldu ve ölüm, 'kafada haricen iz bırakmayacak bir kafa travması nedeniyle olmuştur' denildi.

Yaşar Gündoğdu ile ilgili rapora gelince, yine söylenecek çok şey var: Enerji Bakanlığı'na bağlı TEK'te çalışan ve Enerji-Der isimli derneğin işyeri temsilcisiydi Yaşar.

19 Nisan 1980 günü gözaltına alınmış, emniyete götürülmüş, daha sonra Birinci Şube 8 No'lu hücrede tek başına şuuru kapalı biçimde bulunmuş; Numune Hastanesi Acil Servisine götürülmüş, şuuru hiç açılmamış, beyin cerrahisi servisine yatırılmış ve ölmüş. Otopsi raporunda ölüm sebebinin kafa travmasına bağlı beyin zarı kanaması sonucu olduğu belirtiliyor. Dikkat çeken husus, raporda; 'bu travma, başın sert bir yere çarpması, çarptırılması veya bu kısımlara sert bir cisimle vurulması sonucu meydana gelebileceği kanısına varılmıştır' denildikten sonra; 'söz konusu travmanın şahıs tarafından kendi kendine sert yerlere çarpmak veya düşmek suretiyle yapılmış olmalarının ihtimal dahilinde bulundu-

ğu' belirtiliyor ve 'kesin olarak neyle yapıldığının tarafımızdan tespitinin mümkün olmadığı' ifade ediliyor.

Ankara Tıp Fakültesi Adli Tıp Kürsüsü'nde çalışan Prof. Dr. Adnan Öztürk, Prof. Dr. İbrahim Tunalı, Uz. Dr. Cahit Zentürk'ün imzaladığı ve hastanın ilk geldiğinde beyin cerrahi doktorunun verdiği 8856 numaralı, 24 Nisan 1980 tarihli hasta dosyasında (Ankara Numune Hastanesi Beyin Cerrahi) 'Bilinç kapalı, koma halinde, depresyon rijiditesi kapalı' yazılı.

Tıbbın bugüne kadar bu konudaki mevcut verilerine göre, bir yüksek amperli elektriğin kısa sürede insan vücuduna uygulanması sonucunda, beyin ölümü oluşmakta ve bu yukarıdaki bulguyla birlikte, kalp uzun süre çalışabilmektedir. Buna rağmen raporda, 'alçak voltajlı ve amperli elektrik uygulamalarında haricen vücutta bir belirti husule gelmeyebilmekte, fakat bu elektrik uyarını kalp hareketlerini hızlandırmak suretiyle ölüm teşekkül edebilmektedir. Burada böyle bir ölüm bahis konusu değildir' deniliyor.

1980 ilkbaharında tıp ve hukuk sınıfta kalıyordu, söylenenlerle. Ortaya konulan savlar ve kanıtlar işkencecilerin 'nasıl olsa hesap sorulmaz' inancını güçlendiriyordu. Yapılacak en iyi iş neydi o zaman? Bu sorunun yanıtı, bir süre daha katlanmak mı olacaktı?

3. bölüm

Dibimizi oyuyorlarmış da haberimiz yokmuş

Zat-ı devletleri ve bazı...

Kadın, erkek, yaşlı, genç, işçi, öğrenci, öğretmen, çocuk vatandaşlarına durup dinlenmeden ayrımsız işkence yapılan bir ülkede, birilerinin bu vahşetten sorumlu olması gerekirdi. İçişleri bakanından karakol polisine, savcısını yargıcını, istihbaratını, emniyetini, ordusunu, jandarmasını kapsayan geniş bir alanda ortak bir sorumlusu olmalıydı bu işin. Araştırılsa bulunurdu. Araştırılmıyordu.

İçişleri Bakan Vekili Orhan Eren "bazı sanıkların vücutlarında sigara söndürerek işkence savında bulunduklarını" söyleyecek kadar kayıtsız bakıyordu soruna. Etimesgut Karakolunun komiseri de bu umursamazlıktan etkilenip, karşısına dizdiği insanlara "bana Amut İbrahim derler davacı davalı anlamam, kim olsa döverim" diyebiliyordu.

Amut İbrahim o gün, yani 1980 yılının 11 Mart günü, karşısına diktiği sanıklarla konuşuyordu. Onun için ister davalı olsun ister davacı, karakolun kapısından giren herkes sanıktı.

"Açın bakalım avuçlarınızı" dedi. Serüven "sizinle bir tanışalım hele.." diye başlıyordu:

"*Polislik hayatımda amuda kaldırmadığım iki cins insan kaldı. Biri*

doktorlar, bir de parlamenterler. Merak etmeyin onlarla da tanışacağız. Gün yakındır, merak etmeyin."

Günün yakın olduğunu kim bilebilirdi. Altı ay sonra Amut İbrahim'in özlemle beklediği günler gelecekti.

Nasıl gelindi?

Adım adım gelindiğine ilişkin görüşler, sonunda hep haklı çıkan görüşler oldu.

Çok gerilere gitmeden 1966'lara bakalım. On yıl geriye gidip 1976'lara dönelim. Her şey o kadar açık ki.

1966 yazında, Cumhuriyet Senatosunda dönemin en önemli belgeleri açıklanıyordu.[34]

Kürsüdeki senatör "E.M. rumuzu kullanan Amerikalı bir görevliye verilen rapordaki Türkiye'deki iktidarın sürekliliği için 'içe karşı dıştan yardım ve destek' planının" ayrıntılarını anlatıyordu. Rapor Amerikalı görevliye bir Türk tarafından verilmişti.

Senatör "Basit bir casusluk olayı değildir bu" diyecekti:

"Yurdumuzdaki siyasi, iktisadi, sosyal yıllardaki önemli olayların bu raporlarda belirtilen plan ve tertiplere son derece uygun yürütüldüğünü göreceklerdir."

"Gelecekte Anayasamıza, demokratik düzenimize, temel hak ve özgürlüklerimize karşı girişilecek tertipleri bu belgelerin ışığı altında önceden kestirmek mümkündür."

"İçten ve dıştan sinsice yönelecek bu tehlikelere karşı da hepimizin uyanık bulunması ve karşı önlemlerin zamanında alınmasında zorunluluk vardır."

Senatörün uyarılarını da dayandırdığı raporda o güne değin dosyalarında uykuya yatırılan gerçekten önemli bilgiler vardı. Onun bunun eli karışıyordu içişlerimize, onun bunun gözü değiyordu topraklarımıza, onun bunun eli uzanıyordu insanlarımıza.

İlk bakışta bir seçim değerlendirmesi izlenimi veren 28 Aralık 1965 tarihini taşıyan rapor şöyle başlıyordu:

---

34 Senatör Mucip Ataklı Cumhuriyet Senatosunda Milli Birlik Grubu adına 7 Temmuz 1966 tarihinde konuştu.

"Seçimlerden sonra ortaya çıkan ve sizi ilgilendiren bazı güçlükler aşağıdaki koşulların bir sonucudur:

Öteki bazı hususlarla birlikte 27 Mayıs hükümet darbesi, ekonomik sorunlar, iç ve dış politikada muhalefetle olan ciddi görüş ayrılığımız büyük güçlüklere neden olmaktadır. Ünlü Af ve Seçim Kanunlarının değiştirilmesi ile ilgili sorunlar bize karşı bir birleşmenin mümkün olduğunun belirtileridir.

'Çetin ceviz' beklenildiği üzere eskiden yaptığı gibi Atatürk'ün milli politikası, ikili anlaşmalar, üsler gibi can sıkıcı sorunları yeniden ortaya atmaya çalışarak hükümete karşı entrika ve saldırılarını artırmaktadır.

Bu nedenle herkesin ortak görüşü şudur ki, bu tehlike muhalefetin tedrici şekilde parçalanmasını ve bütün arzulanmayan sonuçları ile birlikte, sol ve sol eğilimlilerin benzeri bir birlik yaratmasını önlemek üzere boğulmasını tahrik eder, hatta bizi buna zorlar.

Öte yandan çok etkili bir tarafsızlaştırma çabalarının daha başarılı olarak uygulanmasının, ortak çabalarla sağlanması gerekli görülmektedir. İlişik listenin bunda yardımcı olacağı kabul edilebilir.[35]

Benim araştırmalarımın sonucu olarak ikili anlaşmalar ve üslerle ilgili sorunları şöyle saptadım: Amerika ve NATO ile birlik olmamız gereğini hatırdan çıkarmayarak, -ki bu, karşılıklı anlaşmalar olmadan mümkün değildir- içinde bulunulan durumu etkilemeyecek bazı değişiklikleri kabul etmek konusundaki eğiliminiz, yapıcı olarak kabul ediliyor. Öte yandan, bu tutum muhalefete de uygun gelecektir.

Cumhurbaşkanının bozulan sağlığının yeni sorunlara neden olacağı açıktır. Tedavi düşüncesi hâlâ tartışılmaktadır. Eğer durum, yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesini zorunlu kılarsa, genel yargıya göre, bugünkü koşullar altında en uygun olan Bay Ürgüplü'dür.

---

35 Dickson Raporu'nda tarafsızlaştırılması istenen kişilerle ilgili listede şu kişiler var: Kemal Satır, Turhan Feyzioğlu, Orhan Öztrak, İlhami Sancar, Bülent Ecevit, Feridun Cemal Erkin, Lebit Yurtoğlu, Suphi Baykam, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Selim Sarper, Hasan Işık, Sıtkı Ulay, Coşkun Kırca, Şefik İnan, Osman Köksal, Sadi Kocaş, Hüsnü Özkan, Celal Erikan, Refet Ülgenalp, Refik Tulga, Cemal Tural, Necdet Uran, Fahri Özdilek, Mucip Ataklı, Nuri Arslantaş, Ahmet Yıldız, Mustafa Ok, Feridun Akkor, Numan Esin, Nuri Koçtürk, Türkkaya Ataöv, Ahmet Güryüz Ketenci, Yücel Akıncı.

Gerçi ordu komutanlığı bizim, ülkedeki gerçek nüfuzumuzu kabule başlamıştır ama askerler adına bazı müdahalelerde bulunulması gözden uzak tutulmamalıdır."

Atatürk'ün ulusal politikası, İkili Anlaşmalar, üsler "can sıkıcı" konulardı, Amerikalı albaya bilgi ulaştıran bu vatanı herkesten çok seven yurttaşımıza göre. Bunların yeniden ortaya atılması, hükümetin arzuladığı rahatlıkla çalışmasını önleyebilirdi. Muhalefetin iktidar karşısında birleşmesi tehlikeliydi ve mutlaka parçalanmalıydı. Solun birleşmesi boğulmalıydı. Arzu edilmeyen sonuçlarına karşı boğulmalıydı, terrör ortamı yaratarak olsa da, yasa dışı yöntemlerle olsa da boğulmalıydı.

Senatör, E.M.'nin Amerika'nın Ankara'daki Kara Ataşesi Albay Dickson'a gönderdiği mektubu da okuduktan sonra "Bedbahtların ortak planlarını açığa vuran bu yüz kızartıcı belgeler üzerinde yorum yapmıyorum" dedi ve kürsüden indi.

AP sıralarından "Kim yazmış bunu, nereden gelmiş...?" sesleri yükseliyordu. Soru yıllarca yinelendi durdu. Kim yapıyordu bunları? Kimin eliydi uzanan? Yapılmak istenen neydi?

Soruların yanıtları, daha başka deyişle sorunun çözümü, her zaman olduğu gibi tarihin yargısına bırakılacaktı. Nasıl olsa en tarafsız yargı tarihin güçlü ellerinde ürerdi, sonra zaman her şeyi "hal"lederdi. Bir süre sessiz kalındıktan sonra Albay Dickson'a bilgi sızdıran E.M. de unutuldu, Albay Dickson da.

Dosya alındı, dolabın alt gözüne kilitlendi, bir sonraki darbede anımsanıncaya kadar unutulup gitti.

1968'in baharında Batıdan esmeye başlayan fırtınanın ilk şoku, Türkiye'nin kıyılarına ulaştığında, ülkede yüksek sesle konuşan öfkeli genç insanların varlığı yadsınamayacak kadar çoktu.

Gençlik hareketleri olarak başlayan karşı görüş ilk meyvelerini vermeye başlamıştı.

Gençlik hareketi olarak tanımlanabilecek ilk eylem 1968 baharında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başladı. Başörtülü bir kız öğrencinin disiplin kuruluna verilmesi ile başlayan gelişme, fakültenin işgaline dek sürdü. İkinci boykot Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde, üçüncüsü

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde gerçekleştirildi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'ne sıçrayan boykot ve işgaller Haziran ayında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne, oradan da Ankara Hukuk'a geldi.[36]

Öğrenciler sınav günleri arasında süre olmasını istiyorlardı; eleme sınavlarının kaldırılmasını, kitap fiyatlarının indirilmesini istiyorlardı. Burs, kredi ve yurt sorunlarının çözümlenmesini istiyorlardı.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin boykotları destekleme yürüyüşünde, istekler toplumsallaştı. Öğrenciler, o güne değin kimsenin duymadığı şeyler söylemeye başlıyordu. O yılların üniversite öğrencisi "tefeciye değil, öğrenciye kredi" diye bağırıyor, "eğitimde fırsat eşitliği" istiyor, "tüccar profesöre hayır" diyordu. "İşçi ve köylü çocukları için üniversite" istemini haykıran gençleri sevmeyen yoktu. Halkın yıllardır söylemek isteyip de söyleyemediği isteklerini hiçbir karşılık beklemeyen bir avuç genç insan dillendiriyordu.

1969-1970 ders yılında daha da siyasal bir biçime bürünen isteklerle koca koca sorunlar dile getirilecekti. Halka dönük eğitim dendi, NATO'ya hayır dendi, emperyalizmi kovacağız dendi. 1970'lerin başında bu gelişmelerden rahatsız olanlar, beş yıl önce gündeme getirilen rahatsızlıkları unutmuş görünüyorlardı.

TİP'in Bursa Kongresi'nde olanlar unutulmuştu. Komünizmle Mücadele Derneği üyelerinin kongre basmaları, altı kişiyi yaralamaları sanki başka bir ülkede olmuştu.[37] TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki konferansı da basılmıştı,[38] Türkiye Milli Talebe Federasyon Genel Merkezi de.[39]

Cumhuriyet savcıları Bursa olaylarında Komünizmle Mücadele Dernekleri ile Milliyetçiler Derneğinin etkili olduğunu saptıyordu. Bazı

36 Türkiye'de ilk işgal ve boykot İlahiyat Fakültesi'nde 15 Nisan 1968'de gerçekleştirildi. İşgal ve boykotlara Erzurum Ziraat'te 26 Mayıs, Ankara Ziraat'te 30 Mayıs, Ege Ziraat'te 3 Haziran, Orman Fakültesi'nde 4 Haziran, DTCF'de 10 Haziran, Ankara Hukuk'ta ise 11 Haziran'da başlandı.

37 5 Temmuz 1965

38 16 Mart 1966, Ankara

39 17 Mart 1966, İstanbul

AP'liler hakkında da kovuşturma açılmıştı. Kuvayi Milliye Derneğinin kapatılmasını istiyorlardı.

İzmir'de, Antalya ve Malatya'da Atatürk yontularına saldırıldığı unutulmuştu.[40] Yargıtay Başkanının gericilik konusundaki uyarmaları sanki başka ülkede olmuştu.[41] İstanbul Üniversitesi Rektörü Egeli üniversitelileri gericilikle savaşa çağırıyordu.[42]

Türk polisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde arama yapmaya kadar ileri götürdü işi. Üniversiteye girip giremeyeceği tartışılan polis 1969'larda meclise giriyordu.

İsyancı yılların olayları, birbirine eklenerek büyüyüp gelişti. Sorun, birçok yerde konuşuluyor, tartışılıyor ama çözüm aranmıyordu. Genç insanların ölümleri birbirine eklenip büyüyordu. 1976'lara gelindiğinde sorun "Komisyona havale" edildi.

Senato Araştırma Komisyonu "Toplumu etkileyen şiddet olaylarının kökeni ve nedenleri hakkında" sonuçlandıramayacağı bir araştırmayı başlattı.

Sayılar konuşuyordu artık:

1970-1974 döneminde meydana gelen olaylarda 52 kişinin ölmesine karşılık bu sayı 1975'te 34'e, 1976'da 90'a yükselmişti. İki yılda 124 ölü.

71-74 arasında 290 kişinin yaralanmasına karşılık 1975'te 694, 1976'da 1515 kişi yaralanmıştı. İki yılda 2209 yaralı.

71-74 arasında 15 banka soyulmasına karşılık 1975'te 10, 1976'da 39 banka soyulmuştu. İki yılda 49 soygun.

71-74 arasında parti binalarına 5 saldırı yapılmasına karşılık 1975'te 24, 1976'da 38 saldırı yapılmıştı. İki yılda 62 saldırı.

71-74 arasında 149 bomba patlamasına karşılık 1975'te 9, 1976'da 170 bomba patlamıştı. İki yılda 179 bomba."

Kimin kime saldırdığı, kimin saldırıda kimin savunmada olduğu belli değilmiş gibi gösterilmek isteniyorsa da, matematiği sevenler saldırının kimden geldiğini, hangi ellerin öldürmek için silaha sarıldığını kolayca

40 10, 12, 20 Nisan 1966

41 7 Eylül 1966, İmran Öktem. Gericiler bu uyarıyı, daha sonraki yıllarda İmran Öktem'in cenaze namazını kıldırmamanın gerekçesi yapmaya kalkışacaktı.

42 2 Kasım 1966

anlayabiliyordu.

"...1975, 1976 yıllarında ölenlerden siyasi görüşleri saptanabilen 48 kişiden 37'sinin sol, 11'inin ise sağ görüşlü olduğu" saptanıyordu.

Saldırının iktidarın koruma şemsiyesi altında gelişip büyüdüğüne ilişkin kanıtlar vardı.

Senato Araştırma Komisyonu raporunun başlangıç bölümünde ayak direyenlerin kimler olduğu, nasıl ayak diredikleri açık açık anlatılmıştı:

"...Bu aşamada Başbakan ve İçişleri Bakanı ile Komisyon arasında bazı sürtüşmeler olmuş ve konu giderek bir anayasal nitelik kazanmıştır. Sayın Başbakan kendisine bağlı olan Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığından istenilen bilgilerin gönderilmesini engellemiş, Sayın İçişleri Bakanı da bazı bilgileri gizlilik nedeniyle vermemiş ve yayınladığı bir genelge ile valilerin komisyonumuza bilgi vermesini yasaklamıştır. Komisyonumuz İçtüzüğün 137. maddesinin kendisine verdiği yetkileri hatırlatmak amacıyla Başbakanlığa şu yazıyı yazmıştır:

"Sayın Süleyman Demirel
Başbakan

Cumhuriyet Senatosu 15.4.1976 tarihinde verilen iki önergeyi kabul ederek, toplumu etkileyen şiddet olaylarının kökenlerini, nedenlerini araştırmaya karar verip, 15 kişilik bir komisyonu görevlendirmiştir.

Komisyon, sürüp gitmekte olan bu olayların nedenlerini ve kökenlerini araştırırken bunların meydana gelmesinde dış etkenlerin mevcut olup olmadığı üzerinde durmak zorunluluğunu duymuş ve bu hususta kurumların mevcut bilgileri göndermesini Dışişleri, İçişleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı başkanlığından rica etmiştir. Bu yazılara yanıt verilmemiştir.

Yine bu amaca yönelik olarak Milli Güvenlik Kurulunun Mayıs ayında yaptığı toplantıya sundukları son raporların birer suretlerini göndermeleri İçişleri Bakanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı müsteşarlığından rica edilmiştir. Bu yazımıza MİT Müsteşarlığından yine yanıt verilmemiş, İçişleri Bakanlığı yazısında 'Milli Güvenlik Kuruluna rapor vermenin söz konusu olmadığını, kurul toplantılarında Bakanlıklarınca da bir sunuş yapılmakta olduğunu, bu sunuşun gizli süren görüşmelerin bir parçası-

nı oluşturduğunu, bu gizliliğe aykırı davranmanın mümkün olmadığı'nı bildirmiştir.

Anılan müsteşarlıktan bilgi gönderilmemesi üzerine zatı devletlerine yazılan yazıya da bugüne kadar yanıt alınamamıştır.

Olayların kökenleri ve nedenleri, özellikle bu hususta var olduğu hükümetçe sık sık belirtilen dış etkenleri incelemeden, bunlara doğru teşhis koymak mümkün olamayacağı ve doğal olarak da önerilecek tedbirlerde isabet bulunmayacağı meydandadır.

Diğer taraftan sürüp giden olayların hükümetçe bilindiği ve yetkili kurullarda değerlendirildiği ifade edilen iç ve dış etkenlerinin, bu hususların meydana çıkarılmasında anayasal görev yapan Araştırma Komisyonundan, gizlilik nedeni ile saklanması, görevin tam olarak yapılmasına engel teşkil edecek mahiyettedir.

Komisyonun görevini zamanında ve tam olarak yapabilmesine yardımcı olmanızı ve bunun için MİT Müsteşarlığından ve İçişleri Bakanlığından istenilen bilgilerin gönderilmesi hususunda ilgililere gerekli emri vermenizi saygılarımla rica ederim."[43]

Anayasanın 88. içtüzüğün 137. maddeleri yokmuşçasına, zatı devletlerinden gelen yanıt, komisyon üyelerini şaşkına çevirecekti:

"Komisyonunuzun MİT Müsteşarlığınca hazırlanarak Milli Güvenlik Kuruluna sunulan raporun gönderilmesi talebini havi yazıları incelenmiştir.

Komisyonunuzca müşahhas şekilde belli konu veya konular hakkında hükümetten istenecek her türlü bilginin verileceğini ifade eder, saygılar sunarım."[44]

Zatı devletleri Başbakan Süleyman Demirel, istenen bilgileri vermedi ama hiçbir zaman vermem de demedi. 1969 seçimlerinden sonra, işlerin her gün biraz daha karıştığını, yokuşun her gün biraz daha dikleştiğini görmüyordu. Komisyonun bu bilgileri istemeye hakkı olup olmadığı tar-

43 TBMM Cumhuriyet Senatosu Şiddet Olaylarını Araştırma Komisyonu, Dışişleri Bakanlığından 2.6.1976 gün ve 95 sayılı, İçişleri Bakanlığından 2.6.1976 gün ve 96 sayılı, MİT Müsteşarlığından ise 2.6.1976 gün ve 97 sayılı yazı ile bilgi istedi. Yanıt alınamayınca Başbakanlığa 122 sayılı bir "tekit" yazısı gönderildi.

44 Başbakanlığın 5.8.1976 gün ve 106-245/9338 sayılı yazısı.

tışmasıyla sanki kilometre dolduruluyordu.

Senato Araştırma Komisyonu kendisine tanınan süreyi iki kez doldurdu. Komisyon tüm çabayı gösteriyor, her tür yöntemi deniyordu. İşlerin sonuna doğru zatı devletleri ve bazı bakanlar komisyona çağrıldılar.

Gelmediler.

Ama 1976 baharında daktilo tıkırtısı ile başlayan çalışma, 1980 sonbaharında tank sesleri ile bitti.

Hod be hod alınan

Albay Dickson'ın amacı, İbrahim'in düşlerini de kapsıyordu. Amut İbrahim Eylül ayının 12'sinde Dickson'ı anımsadı. Dickson İbrahim'i çok sevmişti. Çırak olarak yanına almıştı. OPS'a İPS'e götürüp eğitmişti onu.[45] Bildiklerini anlatmıştı bir bir. İbrahim'in dünyası değişmişti birden.

Kin dolmuştu içi. Eskiden öfkeyle döverdi, öfkesine kin karışmamıştı. Kin mikrobunu kaptığının ayırdındaydı ama bu mikroptan arınamayacağını da biliyordu. Kendine göre kurtuluşu olmayan bir hastalığa yakalanmıştı Amut İbrahim.

Karakoluna gelen insanları, ister davalı ister davacı olsun, amuda kaldırmaya o yıllarda başladı. Tank sesleri yıllarca geriye götürdü İbrahim'i. Dickson'ın anlattıklarını ve okuduklarını düşündü.

12 Mart daha yeni olmuş gibiydi. On ikileri karıştırmamalıydı bundan böyle. İlki 12 Mart, ikincisi 12 Eylül'dü. 27 Mayıs'ta küçük bir çocuktu. Başbakan asılmıştı, bakanlar asılmıştı ama değişen bir şey yoktu. Sokaklar yine savaş alanı gibiydi. Banka soygunları, adam kaçırmalar, mitingler, yürüyüşler yapılıyordu. 27 Mayıs'ın ne olduğuna aklı hiç ermedi. 12 Mart'ı biliyordu ama. 12 Eylül'ü de öğrenirdi elbette. Öğrenmezse öğretirlerdi.

12 Mart'ta asılanları düşündü. Yiğit çocuklardı. Yüreği cız ederdi, onları anmak için toplantı düzenleyenlere cop sallarken. Her nedense sevmişti onları; tanımadan, bilmeden. Mitinglerde, yürüyüşlerde onların resimlerini taşıyanlara hiç bulaşmazdı. Görmezden gelirdi. Resimlerini

45 "Başkan Ford'un Amerikan halkının okumasını istemediği CIA raporu", Orhan Duru, Milliyet, 5 Mart 1976. OPS: Uluslararası Kalkınma Örgütünün (AID) Kamu Güvenliği Dairesi. IPS "müttefikleri iç güvenlikleri konusunda eğiten" Uluslararası Polis Servisi.

seyrederdi yalnızca.

12 Eylül'de asılacakları düşündü, tankların sokaklarda dolaşmaya başladığı o sabah. Gün ağarmadan yola çıkan tanklar Etimesgut karakolunun önünden geçerken karakolun önüne çıkıp "gitmeyin..." diye bağırmak geçti içinden.

Meclisin doğu yanındaki AP grup toplantı salonunda çıt çıkmıyordu. 13 Mart 1971 tarihindeki toplantıda, bir gün öncesinin zatı devletleri, AP Genel Başkanı olarak konuşuyordu:

"...Büyük bir buhranla karşı karşıyayız. Neden büyük bir buhranla karşı karşıya kaldığımızı huzurunuzda açıklamanın zamanı değil. Ancak, açık alınla şunu ifade edeyim ki, bunu bir gün açıklamak nasip olursa, bilinmeyen birtakım hususlar ortaya çıkacak ve zannediyorum ki, bizim anayasa ve hukuk devletine ve cumhuriyete sadık olmaktan başka kusurumuzu kimse bulamayacaktır.

Devletin yüksek hizmetlerini görenlerin bildikleri devlet sırlarından öyleleri vardır ki, bunlar zamanı gelmeden açıklanamaz. Hatta bazıları hiçbir zaman açıklanamaz. Benimle beraber mezara gidecek olan bu hususların, olayları aydınlatıyor diye açıklanmasını arkadaşlarım benden istemesinler.

Silahlı kuvvetlerin idareye talip olmaları veya idareye el koymaya kendilerini mecbur hissetmeleri, ister istemez onları kendi vazifelerinden uzaklaştırır. Siyasetin içine sürükler. Müdahale için her zaman sebep bulunabilir. Bu da müdahaleyi itiyat haline getirir."

Zatı devletlerinin son sözleri birçok insanın gözlerini yaşartmıştı. Zatı devletleri şapkasını alıp gidiyordu ama söyleyeceklerini esirgemiyordu. "Halkın verdiği iktidar emanettir" diyordu: "Hod be hod alınan her iktidar bir gasptır. Zaman bunların hiçbirisinin 'mahiyetini ve vasfını' değiştirmez..."

Grup toplantısından sonra AP Genel Başkanı olarak odasına çekildi. Eve nasıl gideceğini düşündü. Otobüse binemezdi, taksi çevirse olmazdı. "Her şeyin çaresi bulunur" dedi kendi kendine. Eve gitmek sorundu. Bir gün önce, Bakanlar Kurulunun son toplantısından çıkarken olanları bir

daha yaşamak istemiyordu. İstifa eden başbakan makam arabasının şoförünün kaçıp gittiğini görmüştü. Bunu hiç unutmadı.[46]

12 Mart Muhtırası birdenbire ortaya çıkan bir tepkinin ürünü müydü; yoksa çok önceden planlanan senaryonun bir parçası mıydı? Yıllar sonra "Dibimizi oyuyorlarmış da haberimiz yokmuş" diyen dışişleri bakanı ne demek istemişti?[47]

Bu soruların yanıtını bulmaya zaman kalmadan bir Eylül sabahı egzoslarından alev çıkan tanklar sokakları yeniden dolduracaktı. Senaryo çok açıktı.

ABD, haşhaştan üretilen eroinden yakınıyordu. Türkiye'de haşhaş ekilmeseydi, Amerika'da eroin içilmeyecekti. Başkan Nixon, Kissinger'in kulağına "Hükümet değiştirme pahasına olsa da, eroin akımını durdurun" diye fısıldamıştı.

Amerikalı büyükelçi William J. Handley, Ispartalı Süleyman Demirel'e "sert ve tehditkâr" konuşmaya kalkınca, kendisini kapının dışında bulmuştu.

"...Türk hükümeti üzerindeki baskıların başarısızlığı nedeniyle Amerika, BM Uyuşturucu Maddeler Komisyonu'ndan yardım istedi. BM'nin buna göstereceği tepki, ümit kırıcıydı.

Önemli bir Washington yetkilisinin 'Şimdiki durumda bütün sorunun çözümü Türk hükümetine ya da Türk hükümetinin değişmesine bağlı' dediği haber alınmıştı.

Amerika'nın istemediği hükümet, 12 Mart Muhtırası ile çekilmek zorunda bırakılan Demirel hükümetiydi. Brüksel'de, Belçika'nın bu ünlü kentinde Kuzey Atlantik Paktı'nın karargâhında NATO perdesi arkasında Amerikan Merkezi Haber Alma Örgütü (CIA) Amerika'nın Ulusal

46 Uzun yıllar Başbakan Süleyman Demirel'in makam şoförlüğünü yapan Komiser Saadettin Kartalkıran, bu olaydan kısa bir süre sonra öldü.

47 Dışişleri eski bakanlarından İhsan Sabri Çağlayangil, gazeteci-yazar İsmail Cem ile 7 Şubat 1976 tarihinde uzun bir görüşme yaptı. Politika gazetesinde 12 Mart 1976 tarihinde "Çağlayangil, 12 Mart'ı Açıklıyor" başlığı ile yayınlanan dizi büyük yankılar uyandırdı. Çağlayangil, 12 Mart'ta büyük ölçüde CIA'nın olduğunu söylüyor; "Yabancı istihbarat örgütlerinin elinde imkân var, içime girmiş. Enfiltre benim içimde. Onun için hiç şaşmam, aramam da, nasıl yaptı, bulamam" diyordu.

Güvenlik Komitesinden aldığı emir gereğince, Türk hükümetini değiştirmek için ağını kurmuştu. Bu ağa kimler, niçin ve nasıl düştüler?

12 Mart'ın getirdiği 'Partilerüstü güçlü hükümet'in aldığı ilk karar 400 yıldan beri ekilen, Türk köylüsünün büyük bir kesiminin gıdası, yağı, hayvan yemi ve gelir kaynağı olan haşhaşı yasaklamak oldu. Türk ve Amerikan hükümetleri kararı açıklamak için ortak bir gün seçtiler. Bu tarih 30 Haziran 1971 idi.

Başkan Nixon, FBI Ulusal Akademisi'nde 86. dönem mezunlarına hitaben yaptığı konuşmada Başbakan Nihat Erim'in tutumunu 'Cesur ve devlet adamı niteliğine yakışır bir tutum' olarak tanımladı."[48]

Darağaçları o yıl kuruldu başkentin orta yerine. Üç güzel insan o yılın baharında asıldı. Can fışkırıyordu cezaevi avlusundaki kara kavağın dallarına. Can yürüyordu boynu bükük leylak ağacının yapraklarına.

Baharın nemi sinmişti avluya, ölümün sesi sinmişti Mamak'ın tüm koğuşlarına. Gece saat 03.00'te avukat Halit Çelenk'in kapısı çalındı. Ankara savcısı Fazıl Alp bekliyordu.[49]

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hazırdılar.

"Sorun, hukuk ve yasa sorunu değildi. Sorun, salt siyasi bir sorundu. İnfazlar yapılacaktı. Onlar ölüme hiç korkmadan, en küçük bir kuşku duymadan, seve seve gidiyorlardı."[50]

Deniz'in, Yusuf'un, Hüseyin'in idamlarını isteyen askeri savcı, "Olaylara neden olan siyasal ortamı siyasi iktidarın yarattığını" da savlıyordu. Mahkeme ölüm cezasını vermiş, askeri savcının iktidarla ilişkin savına da, sanık ve avukatlarının iktidarı suçlayan savunmalarına da hiç değinmemişti.[51]

---

48 "12 Mart", Turhan Bilgin, *Milliyet*, 22 Mart 1976.

49 İnfazda savunma avukatlarından Halit Çelenk, Mükerrem Erdoğan bulundu.

50 *İdam Gecesi Anıları, Gezmiş-Aslan-İnan*, Halit Çelenk, Ülke Yayınları. Avukat Halit Çelenk'in Mamak Askeri Cezaevinde 13 Mart 1972 tarihinde Deniz, Yusuf ve Hüseyin'le yaptığı konuşmadan.

51 16 Temmuz 1971 tarihinde başlayan dava büyük bir hızla 2 ay 23 gün sonra tamamlandı. Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, Başkan Tuğgeneral Ali Elverdi, Hak. Alb. Ahmet Tetik, Hak. Yb. Mehmet Turan'dan oluşan heyetince 9 Ekim 1971'de verilen üç idam kararını, Askeri Yargıtay 2. Dairesi 10 Ocak 1972 tarihinde onayladı. Deniz, Yusuf ve Hüseyin 6 Mayıs

İşçisi, köylüsü, emekçisi bir ulus onlar için gözyaşı dökecekti. Deniz, Yusuf ve Hüseyin bir Mayıs sabahının ellerine bırakılacaktı ama. Uyarmalara, konuşmalara, kararlara kulak tıkanmıştı bir kez. "Ben ölüm cezasına ilke olarak karşıyım" diye bir ses yükseldi TBMM'den:

"...Bugün burada Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın hayatlarının bağışlanması için konuşmamın nedeni, ölüm cezasına ilke olarak karşı bulunuşum değildir. Yasalarda ölüm cezası yer aldığı sürece, somut ölüm cezalarına ilke açısından karşı çıkmanın yararsız olacağını da biliyorum. Konuya hukuk açısından da bakmıyorum. Bu, hem bizim yetkimiz dışındadır, hem de Türk yargıçlarının adaletine güveniyorum. Konuşmamın, ölüm cezasına çarptırılan gençler için iyi duygular, düşünceler beslemekle de ilgisi yoktur. Bu gençlerin hiçbirini tanımam. Hiçbirinin düşüncelerine hiçbir zaman katılmadım. Hiçbirinin eylemlerini doğru bulmadım. Doğru bulmak şöyle dursun, onların düşüncelerine de, eylemlerine de herkesten daha çok, daha sürekli, daha yüksek sesle karşı çıktım.

Bu gençlerin hayatlarının bağışlanması dileğinde bulunmayı gerekli görüşümün başlıca nedeni şudur: Bu gençler ne kadar ağır suç işlemiş olurlarsa olsunlar, o suçların, bu gençlerden daha başka ve daha büyük sorumluları vardır. Bu gençler kışkırtılmışlardır, oyunlara sürüklenmişlerdir. Sahne arkasında bu kışkırtmaları yapmış, bu oyunları, bu tuzakları hazırlamış olanlardan birçoğu serbest ve itibarlı durumdadırlar. Hiçbirinin hakkında kovuşturma yoktur. Onların günahı birkaç gencin hayatlarıyla ödenmek ve örtülmek istenmektedir. İşte bu büyük bir haksızlıktır. Tarih bu kadar büyük haksızlığa katlanmaz, günün birinde örtüyü kaldırıverir.

Şimdiye kadar kendimi tuttum. Geçmişin, geçmişte kalmasını diledim. Fakat mademki geçmişle ilgili hesaplar bazı insanların hayatıyla kapatılmak isteniyor; artık bunu yapmaya kendimi mecbur sayıyorum. Gençlerin işledikleri suçlardan, başkalarının da sorumlu oldukları iddiasına, şimdi, gençleri kurtarmak üzere bir mazeret olarak sarılıyor değilim.

1972'de asılarak öldürüldüler.

Daha eylemler olurken ve gençleri uyarırken de bu teşhisimi söylemiştim.

Grupta yaptığım bir konuşmada şöyle diyordum. Birçok sabotaj girişiminin, silahlı eylemlerin ardında bu tahrikçi ajanların bulunduğu artık açıkça ortaya çıkmıştır... Bütün bunların gerisinde, bazen açıkça sahnede, bazen de perde arkasında, Türkiye'de demokrasiye bağlanan umutlar sönsün, demokrasi yıkılsın, bir dikta rejimi kurulsun, bunun için gerekli birikim olsun diye stratejiler çizen, tertipler yapan yaşını başına almış kişiler vardır... Bizim kınadığımız, bizim affedemediğimiz, arayış çağındaki heyecan çağındaki gençleri, hiç utanmadan, sıkılmadan kendi siyasal amaçlarına alet etmek isteyenlerdir. O gençlerin ardına gizlenerek, o gençleri kullanarak siyaset yapmaya kalkışanlardır. Bizim kınadığımız şey, kendi cesaret edemedikleri suçları çocuklara işletenlerden farksız birtakım karanlık niyetli, yaşını başına almış, diktacılık hevesleri kursaklarında kalmış kimselerdir.

Öyle anlaşılıyor ki, bazı çevreler geçmişin bir daha deşilemeyeceğini sanarak, kendilerinden başka pek çok kimseyi, kuruluşu suçlamak ve kendi günahlarını birkaç gence ödettirmek cüretini kendilerinde bulmaktadırlar. Bu durumda geçmişin sorumlulukları üzerinde durmak zorunluluğu ortaya çıkıyor. Kaldı ki bir parlamento, hele o parlamentonun dilekçe komisyonu, üzerinde karar vereceği ölüm cezalarını görüşürken, suçların nasıl bir ortamda ve ne gibi etkenlerle işlenmiş olduğunu araştırmak ve göz önünde tutmak zorundadır. Yasa koyucular, ölüm cezasına yol açabilecek kadar ağır suçların, göz önünde tutulması gerekli siyasal ve sosyal etkenleri veya sonuçları da bulunabileceğini düşündükleri içindir ki, ölüm cezaları konusunda parlamentoya bazı yetkiler tanımışlardır. Şimdi bu etkenler üzerinde durmak istiyorum.

Bazı sağcı diye bilinen militan gruplar, resmi teşvikle, en azından teşvik ölçüsüne varan bir himaye ve müsamaha ile açıktan silahlanmaya başlamışlardır. Solcu veya devrimci diye bilinen bazı topluluklara, o toplulukların yasalara göre düzenlenmiş toplantılarına saldırılarda bulunmuşlardır. Bu gibi olaylar karşısında devlet politikası tek yanlı kullanılmış, saldırıda bulunanlara destek olmak üzere kullanılmıştır. Polisin böyle kullanılması

kamu vicdanında isyan uyandırıcı biçim ve ölçülere varmıştır. Kamu vicdanını bırakınız, polisin kendi vicdanında isyan uyandırmış ve toplum polisi, tek yanlı siyasal amaçlarla kullanılmak istenmesini protesto etmiştir.

Bir taraf silahlandırılıp, resmi himaye görürken, karşı tarafa saldırıda bulunurken, karşı tarafın da silahlanmasını önlemek çok zordur. Karşılıklı silahlanmada böylece hızlı bir tırmanma başlamıştır.

Bu arada, büyük küçük kentlerimizin camilerinde, kanlı cihad çağrıları da başladı. Bu cihad çağrıları herkesin kulaklarının dibinde yapılıyordu. Devlet bu çağrıları biliyordu. Kim kime karşı cihada çağrılıyordu? Toplumda, barışın kardeşliğin merkezi olması gereken camilerde bu tür çağrılarla kızıştırılan insanlar, sokaklara büyük kalabalıklar halinde döküldüler. Kanlı saldırılara geçtiler. Zamanın iktidarı ise bunlara 'vicdan özgürlüğünün tezahürleridir' deyip geçti. Kısacası, kentlerimizin sokaklarında yıllarca vuruşuldu, çarpışıldı.

Başkentin ortasında, çoğu devlete ait olan öğrenci yurtlarında gençlik grupları birbirlerini yargılamak üzere 'mahkemeler' kuruyorlardı. Birbirlerini yakalayıp işkence yapıyorlardı. Ne özerkliği vardı bu yurtların, ne dokunulmazlığı. Ona rağmen, bu yurtlara yıllarca devlet gücü girmedi. 'Anarşik ortam' denen ortam, böyle oluştu ülkemizde.

Suç işleme potansiyelinin, suç işleme kolaylığının ve cesaretinin cüretinin gitgide artmasına yol açıldı. Genç insanlar bir yandan suça itildiler, bir yandan da suç alanında serbest bırakıldılar. Siyasi Partiler Yasasının açık hükmüne rağmen, yarı askeri kamplarda bazı gençlere silahlı eğitim verildi. Herkesin gözü önünde düzenlendi bu kamplar. Bir grup gençlik, resmi makamların ve milletin gözü önünde, siyasal amaçlı paramiliter kamplarda, yarı askeri kamplarda, silahlı eğitim görürken, bir karşı gençlik grubu da, Filistin'deki gerilla kamplarında eğitim görüp, silahlı eylemler yapmak üzere Türkiye'ye dönüyorlardı. O kamplarda hem gerillacılık eğitimi, hem de Marksist ve Maoist doğrultuda ideolojik eğitim görüyorlardı. Eğitim görüp yurda dönen gençlerden bazısı, güney sınırlarımızdan içeri girdikten sonra yakalandılar, yargılanmaya başladılar. Fakat kimi beraat etti, kimi serbest bırakıldı. Nasıl sağlandı bu? 1970 başında Dışişleri Bakanlığının, mahkemelere gönderdiği bir raporla

sağlandı. Bu resmi raporda Filistin'deki kampların komünistlikle ilişkisi bulunmadığı, bunların topraklarını İsrail'den kurtarmak için bağımsızlık mücadelesi veren milliyetçi örgütler olduğu, yakalanan gençleri temize çıkarıcı, aklayıcı bir üslupla belirtiliyordu. Oysa o sırada ben, bir resmi mevkide bulunmadığım ve devlet sırlarını bilmediğim halde, gençlerimizin Filistin'de eğitilmelerinin Türkiye'ye karşı bir yabancı komplo olabileceğinden, bu işin içinde bir Kızıl Çin oyunu bulunabileceğinden söz ediyordum. Yurdun en ırak köşelerindeki konuşmalarımı bile yakından izleyen, teyplere aldıran hükümet ise, benim İstanbul'da yaptığım ve basına verdiğim konuşmam üzerine durmak ihtiyacını bile duymuyordu.

Komando kamplarının hesabı kimseden sorulmayacak... O kadar gencin bir yabancı ülkede Marksist, Maoist eğitim ve gerillacılık ve sabotaj eğitimi görmeye gitmelerine göz yumanlardan, yakalandıkları zaman onları serbest bıraktırmak için resmi raporlar gönderenlerden hesap sorulmayacak. Fakat bütün bu karanlık tertiplerin tuzağına düşen birkaç genç, bu tertiplerde ve ağır ihmallerde baş sorumluluğu taşımış olanlardan bazılarının oylarıyla idam sehpasına gönderilecek... Eğer, milletin ve insanlığın bunu hazmedeceği, tarihin bunu örtbas edeceğini sananlar varsa, çok yanılıyorlar.

Bütün bu kışkırtmaların, tuzakların, oyunların hesabı sorulmayacak. Fakat bu kışkırtmaların, tuzakların, oyunların kurbanları olan birkaç genç asılacak... Bunu tarih bağışlamaz.

Şimdi üç gencin ölüm cezası uygulanmazsa, yaptıkları yanlarına kalırsa, ileride yüzlerce genci aynı cezalara mahkûm etmek gerekebilirmiş. Mecliste ileri sürülen bu gerekçeyi, iyi niyetle belirtilmiş bir görüş olarak kabul ediyorum; fakat bu mantığın öteki yüzü de var; eğer bazı imtiyazlı kişiler, birtakım karanlık siyasal tertipler uğrunda, çocukları, gençleri suça itip de idam sehpasına göndermenin ve kendilerini temize çıkarmanın bu kadar kolay olduğunu görürlerse, ülkemizde bu tür oyunların ardı arkası gelmez ve kolay kolay Türk toplumu bir daha huzura erişemez. Türk demokrasisi kolay kolay düzgün işler hale gelemez.

O dönemde yönetimin başında bulunanların sorumluluğu çok ağırdır. Fakat sorumlu olan yalnız onlar da değillerdir. Demokrasiye ve halka

inanmayan bir kısım aydınların, bir müdahaleye ve dikta rejimine zemin hazırlanmasını ne kadar istemiş oldukları, içlerinden bazısının bu uğurda ne kadar çaba göstermiş oldukları inkâr edilemez. 12 Mart 1971 öncesi dönemde, yalnız resmi makamların değil, geniş halk toplulukları dışında kalan birçok çevrelerin, kuruluşların sorumsuzca davranmış oldukları inkâr edilemez. Gençlerin rejimi tahribe yönelen şiddet eylemlerinin tahrik kaynakları arasında, hiç kuşkusuz, bu gibi bazı çevreler de yer almaktadır.

Eğer bu gençlerin işlediği suçlarda, sorumluluğun ne kadar yaygın olduğu ve nerelere kadar bulaştığı, hiç değilse hafifletici neden olarak hesaba katılmaksızın, tek yanlı bir suçlama ve cezalandırma yoluna, hem de en ağır ölçüsüyle cezalandırma yoluna gidilirse, birtakım yetişkinlerin ve eski yetkililerin sorumlulukları, günahları, geniş ölçüde kendi kurbanları olan bazı gençlerin canları ile ödetilmek istenirse, duruma daha serinkanlı ve çok yönlü bakılabilecek günler geldiğinde, derin pişmanlıklar duyulabilir. Toplum şimdiye kadar olduğundan daha derin bunalımlar içine düşebilir.

Onların eline fırsat geçseymiş, hepimizi öldürürlermiş. Ölüm cezalarının uygulanması için bu gerekçeyi de ileri sürenler oldu Mecliste. Olabilir. Fakat Sayın Başbakan geçen gün bu konuda güzel bir şey söyledi. Hatırlıyorum: "Eşkıyaya karşı eşkıya olamayız' dedi.

Demokrasiye inananlarla inanmayanlar arasında elbette önemli farklar olacaktır. Davranışlarda, tepkilerde, uygulanan müeyyidelerde farklar olacaktır. Demokrasiye inananların gösterebileceği tepkileri gösterdikten, onların uygulayabileceği müeyyideleri uyguladıktan sonra, demokrasiye inanmanın yararı ne olur, farkı ne olur?

Kaldı ki, sizden hayatlarının bağışlanması istenen bu gençler adam öldürmediler. Ellerine fırsat geçtiğinde ve kendilerini kurtarmak için gerektiğinde bile elleri varmadı adam öldürmeye.

Hiçbir demokratik ülkede, ideolojik suça bu kadar ağır ceza uygulanamaz. Yasalar gereğince verilmesi gerekse ve verilse de uygulanmaz.

'Biz o ülkelerden değiliz' denebilir. İktisaden bir olmadığımız doğrudur. Ama hepsinden eski bir uygarlığımız, bir devlet geleneğimiz vardır.

Ayrıca yüzyıllık bir parlamento rejimi ve çeyrek yüzyıllık bir çokpartili demokrasi deneyi vardır gerimizde. Böyle bir toplumun, devlet için zararlı gördüğü ideolojilerle, akımlarla mücadele için, daha demokratik, daha yumuşak fakat daha etkili yöntemler bulabilmesi gerekir.

Bir düşünceyi besleyenleri öldürmekle, o düşünce öldürülmüş olmaz. Ortam varsa, hele bir de o düşünceyi besleyenler gereksiz yere martir yapılırsa, o düşünce büsbütün gelişebilir. Gerekli olan, o düşünceyi yaşatan, güçlendiren ortamı kaldırmanın yolunu bulmaktır; etkisiz kılınmak istenen düşüncenin karşısına daha etkili ve inandırıcı düşünceyle çıkabilmektir.

Siyaset organlarına, özellikle parlamentoya düşen ödev, ölüm cezalarını, toplum koşulları açısından, toplumsal nedenleri açısından ve toplum yararı açısından, doğuracağı toplumsal ve siyasal sonuçlar açısından tartmaktır. Bu ölçülere vurularak tartıldığında, gençler için ölüm cezasının fazla ağır geldiğinin görüleceğine inanıyorum. Yıllar yılı ülkemizde öyle bir hava esti ki, nice babalar çocuklarına sahip çıkamadılar. Hocalardan nicesi öğrencilerine sahip çıkamadılar. Devleti yönetenler devlete sahip çıkamadılar.

O yüzden, büyüklerin günahları veya yetersizliği yüzünden, devleti yönetenlerin günahları veya yetersizliği yüzünden veya belki onları da aşan bazı etkiler yüzünden, gençler arasından pek çok kurban verildi bugüne kadar. Artık bu kadar kurban yetsin diyorum. Onun için bu ölüm cezalarının bağışlanmasını diliyorum."[52]

Mayıs sabahının elleri kana bulandı. Mayıs sabahlarından yeşeren umutlar çınlattı ortalığı yıllarca. Deniz'in söylediklerini duydu Yusuf, Yusuf'un söylediklerini duydu Hüseyin. Deniz'in, Yusuf'un, Hüseyin'in söyledikleri söylendi sonra, yıllarca, bir baştan bir başa ülkenin her köşesinde.

12 Mart anılarının yazılıp konuşulmaya başlandığı tarihlerde Süleyman

52 CHP Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'in TBMM Dilekçe Komisyonunda Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan'ın yaşamlarının bağışlanması için babalarınca verilen dilekçe ile ilgili görüşmeler sırasında, 27 Mart 1972 tarihinde yaptığı konuşma.

Demirel, yine zatı devletleri olmuş, yeniden başbakanlık koltuğuna oturmuştu.

Bakanlar Kurulu, şiddet olaylarını görüşüyordu. Gazeteciler olağanüstü toplantının gizini çözmeye uğraşıyordu. Olağanüstü toplanacak ne vardı. Ölen ölüyordu. Zulmün beyleri kanlı sevdalarının tadına her gün biraz daha varıyordu. İnsan avını şenliğe dönüştürmüşlerdi.

Toplantının ilk bölümüne Emniyet Genel Müdürlüğü ile MİT temsilcileri katıldılar.[53]

İçişleri Bakanı üzerinde "Çok Gizli" yazılı bir rapor sundu. Bir gün sonraki gazeteler "İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, Başbakan Yardımcısı Alpaslan Türkeş ve Emniyet Genel Müdürü Metin Dirimtekin'in Bakanlar Kurulunda tartıştıklarını" yazacaktı.

Raporun "Sağda aşırı faaliyetler" bölümü ile Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde ilk kez "resmi bir belge" ile Türkeş'in "komandoları" suçlanıyordu:

"Komünizme tepki olarak gelişen, daha çok millete, devlete ve törelere aşırı bağlılıkla başlayan ve bir kısım taraftarlarının ırkçılığa kadar uzandığı bu akımın yurdumuzda aldığı isim, milliyetçi-toplumlumcu akımdır.

Önce Müslümanlıkla Türkçülüğü bir arada ele alarak Şair Mehmet Emin Yurdakul'un 'Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur' dizesinde ifadesini bulan bu akım, Birinci Meşrutiyetin ilanını takip eden yıllarda ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Osmanlı Devletinin çöküşüne mani olmak için çareler arayan, fertler arasında sosyal bağların sağlamlaştırılmasını amaçlayan bir cereyan şeklinde belirmiştir. Sonraları, Osmanlı İmparatorluğu döneminden cumhuriyet dönemine miras kalan bu akımın taraftarları arasına fanatik şovenistler de katılınca daha çok ırkçılığa ağırlık veren gelişimin doğal bir sonucu olarak, milli bütünlüğümüz açısından zararlı bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Bu akımın taraftarları 1944 yılından sonra faaliyetlerini daha çok dernekler içinde sürdürmeye çalışmışlar ve 1961'e kadar uzanan nispeten

53 Bakanlar Kurulu'nun 8 Şubat 1977 tarihindeki olağanüstü toplantısına sunulan raporu gazeteci Aytekin Yıldız 24 Şubat 1977 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınladı.

hareketsiz dönemde teşkilatlanmaya başlamışlardır.

Bugün kurulan dernek sayısı 50'nin üzerine çıkmıştır. Derneklerin en disiplinli ve teşkilatlısı Ülkü Ocakları Derneğidir. Kendi tüzüğünde yer alan amaç maddesine göre, Ankara ve İstanbul'daki fakültelerle yüksek okullarda okuyan öğrenciler arasında 'Türk milliyetçiliği şuurunu işleyip güçlendirmek ve onları memlekete yararlı birer milliyetçi yapmak' amacıyla kurulan Ülkü Ocakları Derneği 1969'da üniversite ve yüksek okul bulunan illerimizde Ülkü Ocaklarının tümünü içine alan bir birlik haline gelmiştir.

Milliyetçi-toplumcu kesim taraftarlarınca ülke çapında teşkilatlanmaya devam olunması, kamplar açılarak, bu kamplarda gençlerin yetiştirilmesinden sonra, yurdumuzda öğrenci hareketleri yeni bir aşamaya girmiş, olaylar kanlı sağ-sol mücadelesine dönüşmüştür.

Vurucu güç sayılan komandoların neden oldukları olaylarda tabanca, tüfek gibi silahlarla, öteki patlayıcı maddeler kullanılmaktadır. Toplu halde kaldıkları yurt ve benzeri yerlerde yapılan aramalarda da silah ve patlayıcı maddeler bulunmaktadır. Bu durum militanların her geçen gün biraz daha silahlanma yoluna gittiklerini açıkça ortaya koymaktadır.

Milliyetçi-toplumcu hareketin geliştirdiği faaliyetler, bu kesimin özellikleri nedeniyle giderek yoğunlaşacağı intibasını vermektedir. Aşırı sağ kesim, dikkati çeken şu özelliklerini koruyacaktır:

1. Mensuplarının sayıca artması, 2. Örgütün çok disiplinli davranması, 3. Bütün yan kuruluşlara hâkim merkezi bir otoritenin var olması, 4. Örgüt mensuplarının hızla bir yerden bir yere intikal kabiliyeti içinde bulunması, 5. Pek çok devlet kuruluşlarına belirli ölçülerde sızmış ve yerleşmiş olmaları, 6. Fanatik vurucu timlerin kurulması.

Hal böyle iken, politik ortamdaki mücadelelerde bir yumuşama olmadıkça, olaylarda ve gelişmelerde yumuşama olacağını ümit etmenin aşırı bir iyimserlik olacağı kanaatindeyiz."

12 Mart'ı nesnel bir gözle değerlendiren Süleyman Demirel'in sağı solu hiç belli olmuyordu. İktidardan uzaklaşınca asker ve politikacı ilişkisine sağlıklı bakan, gerçekçi yorumlar yapan Demirel, 12 Eylül'den üç

yıl önce "faşizmi lanetlemek hayalet taşlamaktır" dediğini unutuyordu. Başkanlık ettiği bakanlar kurulundan okunan çok gizli damgalı rapordaki faşist tehlikeyi bilerek "Türkiye'de faşist yoktur, ama devleti yıkmak isteyen bir sürü komünist vardır" saptaması onu boğulmaktan kurtaracak bir can simidiydi:

- Ülkü Ocaklı gençlere karşı son günlerde yoğun bir kampanyaya girişildiği görülmektedir. Özellikle CHP tarafından yapılan bu suçlama ve iftiralarla ilgili olarak düşüncelerinizi rica edebilir miyim? Sizce Türkiye'deki huzursuzluğun kaynağı ülkücüler midir?

-Milliyetçi gençlerin, Türk milliyetçiliği ülküsü etrafında toplanmış bulunan gençlerin Türkiye'ye zarar vermeleri mümkün değildir. Milliyetçi olmayacaksınız da ne olacaksınız? Komünist olduğunuz, solcu olduğunuz zaman kusur olmayacak da, milliyetçi olduğunuz zaman mı kusur sayılacak? Milliyetçiliği kusur sayanlar solcular dır. Solcular Türkiye'de bizden başka kimse olmasın ki, rahatça devleti yıkmanın imkânını elde edelim düşüncesindedirler.

Milliyetçi düşünceyi mağlup etmek mümkün değildir. Aslında devletimizin, cumhuriyetimizin ve şanlı tarihimizin kökünde bu düşünce yatar. Milliyetçi gençlere daima muhabbet ve takdir ile bakmışımdır. Esasında milliyetçi bir kişi olarak ve milliyetçi bir partinin başı olarak bizim taşıdığımız ve devamlı olarak ülkemizin burcunda tutmaya niyetli olduğumuz bayrağın taraftarlarını takdir ve muhabbetle karşılarım. Milliyetçi gençlere yöneltilen hücumların, milliyetçi partilere ve onların liderlerine yönetilen hücumlarla aynı karakterde olduğunu ve aynı menşeden geldiğini ifade edebilirim. Bunlar gençlerimizin ümidini kırmaz, bilakis mücadelelerinin haklılığını ortaya kor. Ve mücadelelerini artırır. Varlık nedenlerini çok daha güçlü hale getirir. Ülkücülere yapılan hücumlar fevkalade haksızdır. Ve esasen CHP'nin ülkücülere saldırması normaldir. Türk anayasası 'Suçluyu suçsuzu kanunlar tayin eder' der. CHP suçluyu da, suçsuzu da kendisi ilan eder, tayin eder. Siz suçsuzluğunuzu ispatla mükellef tutulursunuz. Engizisyon devrinden beri böyle bir şey olmamıştır."[54]

54 "Liderler Açıklıyor", Yaşar Okuyan, *Hergün*, 24 Şubat 1976.

Ana babadan özür

Çok partili siyasi yaşamın ana muhalefet partisi lideri Bülent Ecevit olayları bir başka biçimde değerlendiriyor, kendisinin parti dışı solu suçlaması gibi Demirel'den parti dışı sağı suçlamasını bekliyordu. Bunu çözümü başlatacak önemli bir adım olarak görüyordu.

Basın toplantısını izleyen gazetecilere "Ecevit Zorbalığa Karşı" adlı bir broşür dağıtılmıştı.[55]

"...Solculuk ve devrimcilik görüntüsü altında, zorbalık yapan, aslında solculukla da devrimcilikle de ilişkileri çok şüpheli olan dikta özlemcileri.

...Dev-Genç'in kanlı eylemlerini yönetenler, heyecanlarını sömürerek arkalarından sürükledikleri bir kısım gençlere de, sözde kurtarmak istedikleri Türk halkına da ihanet içindedirler.

...Gerekirse silahlarının üstüne silahsız gideceğiz. Fakat hiçbir zaman silahlı tedhişçiliği solculuk sanan sahte devrimcilerin kanlı ellerine vermeyeceğiz."

Ecevit'e göre Demirel de sağın eylemlerini, eylemcilerini kınasa, Türkiye'nin "Anarşi ve Terör" sorunu çözümlenecekti. Demirel'in "Milliyetçilik ve toplumculuk görüntüsü altında zorbalık yapan, aslında milliyetçilik ve toplumculukla da ilişkileri çok şüpheli olan dikta özlemcileri..." demesi sorunu çözmeyecekti. Ecevit siyaset yapıyor, Demirel'in arkasından dolaşıp puan topluyordu. 1977 yılı Ecevit'in puan toplama yılı oldu. Ağzını her açışında, sokağa her çıkışında alkışlanıyor, alkışlanıyor, alkışlanıyordu:

"...Türkiye'de şiddet eylemlerinin yeniden başlaması Sayın Demirel'in yeniden başbakan olma hevesine kapıldığı günlere rastlıyor. Ama bu bir rastlandı değildir.

Yaz ayları boyunca yer yer 'halklar' edebiyatı ile bizim toplantılarımızı engellemek isteyenler, karşılarında hükümeti bulmadılar, hükümetçe eli kolu bağlanan devlet güçlerini bulmadılar, sadece CHP'yi buldular. Kar-

55 30 Ocak 1976

şımıza çıktıkları her yerde, böylelerine 'Türkiye'de halklar yoktur, halk vardır' dedik. Aralarında kışkırtıcı ajanlar olduğundan kuşku duymadığımız bu gibi kimselerle bizi tuzağa düşürme heves ve tertipleri böylece sonuçsuz kaldı.

Aftan yararlanan şiddet eylemcisi katillerin başında bazı Ülkü Ocaklılar gelir. Bunlardan adam öldürdüğü için 24 yıla mahkûm olmuş bir genç 1975 Nisan'ından beri, yani Sayın Demirel'in başbakan oluşundan beri Ülkü Ocakları genel başkanıdır. Ülkü Ocaklarının eski genel başkanlarından biri de yine aftan yararlanan bir katildir. AP Genel Başkanı aftan yararlanmış bu katillerin desteği ile hükümet etmektedir. Türkiye onun için yeniden kardeş kanına bulanmıştır.[56]

Şimdi Demirel'e soruyorum: Benim solcu geçinen bazı şiddet eylemcileri için söylediklerimi Ülkü Ocaklı katiller için söyleyebilecek midir? Sol tedhişçi olduğu açıklananlara uygulanan kadarını da değil, demokratik hukuk devletinin gereği olan tedbirleri onlara uygulatabilecek midir? Böylelerinin dernekleriyle partisinin veya hükümette bulunan herhangi bir partinin veya kişinin ilgisi olmadığını ya da kalmadığını açıklayabilecek midir? Başbakan olabilmek uğrunda, katillerin kongrelerine çiçekler ve başarı dilekleri gönderdiği için Türk ulusundan ve çocuklarını yitirmiş ana ve babalardan bir kez olsun özür dileyecek midir?"

Demirel Ecevit'e, Ecevit Demirel'e "lanet" yağdırıp "kin ve öfke" kusarken, insanlar ölümle el ele kol kola yaşamaya alıştılar. Ecele kol takılmış gibiydi. Bir köşebaşında ya da bir kapıdan çıkarken uzanıveriyordu masum insanların üzerine. Polis şaşkınlığından ölülerini vermiyordu insanların. Morgların önü de ana baba günü olmuştu. Gazeteler eksiksiz ölü listeleri vermek için yarışıyordu. Ölü saymada hiç sektirmeyen muhabirler türemişti. Dikkatler genç ölüler üzerinde yoğunlaşmıştı. Günlük, haftalık aylık dökümler yapılıyordu.

Örneğin bir gazetenin birinci sayfasında "1-25 Ocak 1977 tarihleri arasında çeşitli siyasi olaylar sonucu 19 gencin hayatını yitirdiği saptandı"

56 Dev-Genç üyesi Naim Karaçam'ı öldürmekten sanık olarak yargılanan Sami Bal, Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesince 24 yıl ağır hapse, Ülkü Ocakları Genel Başkanlarından İbrahim Doğan 10 yıl hapse çarptırılmışlardı.

haberinin olması Demirel ve Ecevit için "istatistiksel veri" olmaktan öte bir anlam taşımıyordu:

"1 Ocak: 31 Aralık'ta Beşiktaş Mimarlık Yüksek Okulu'na Ülkücüler tarafından girişilen saldırıda vurulan üniversite öğrencisi Necip Bozalıoğlu kaldırıldığı hastanede öldü."

"6 Ocak: Gaziantep'te Ülkücülerin Atatürk Lisesi'ne yaptıkları saldırıda vurulan işçi Yaşar Çatalbaş öldü."

"10 Ocak: Ankara Gazi Lisesi'nde çıkan silahlı çatışmada yoldan geçmekte olan 45 yaşındaki Mehmet Yeşilyurt vurularak öldü."

"11 Ocak: Sivas'ın İmranlı ilçesinde çıkan çatışmada sağcı olduğu bildirilen Sinan Sevim adlı genç, arabadan açılan ateşle öldürüldü. Aynı gün Erzurum'da Ülkücülerin bıçakladığı arkadaşlarını ziyarete giden üç gencin üzerine komandoların açtığı ateş sonucu Ahmet Söken adlı genç öldürüldü."

"13 Ocak: Ahmet Söken'in cenazesinin Viranşehir'e götürülmesi sırasında polis Tunceli'de gösteri yapanlara ateş açtı. Cafer Erdem adlı öğrenci polis kurşunuyla can verdi. Aynı gün İstanbul Fikirtepe Lisesi'nde çıkan kavga sırasında Atatürk Eğitim Enstitüsü'nden sağcı öğrenci Çetin Koçoğlu başına sopa ile vurularak öldürüldü."

"14 Ocak: Bir hafta önce komandolar tarafından kurşunlanan lise öğrencisi Rıfat Çiçek hastanede öldü."

"16 Ocak: İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi Aytekin Taşçı, kimliği meçhul kişilerce öldürüldü."

"20 Ocak: Antalya'da Hüseyin Koç adlı devrimci öğrenci komandolarca sokak ortasında kurşunlanarak öldürüldü."

"21 Ocak: Hüseyin Demir adlı bir tutuklu Sivas Cezaevinde öldü. Tutuklu ve Mahkûmlarla Dayanışma Derneği, Hüseyin Demir'in cezaevinde işkence ile öldürüldüğünü öne sürdü. Aynı gün İstanbul DMMA'yı basan komandolar Levent Ersoy'u öldürdüler."

"22 Ocak: Trabzon'da bir evde meydana gelen patlama sonucunda Yüksel Eriş adlı bir öğretmen öldü."

"23 Ocak: MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş Manisa'da konuşma yapacağı gün, ülkücüler Manisa CHP Gençlik Kolları üyesi Ali Rıza Yerli'yi şişleyerek öldürdüler."

"24 Ocak: Isparta Keçiborlu'da afiş asan işçi Mestan Büyükkorkmaz, komandolarca tabancayla; Malatya TÖB-DER üyesi Mehmet Yılmaz, komandolarca kalbinden bıçaklanarak; İskenderun Ticaret Lisesi öğrencisi Yavuz Çalışkan komandolarca açılan yaylım ateşi sonucu öldürüldü."

"25 Ocak: İstanbul'da sten makineli tüfeklerle açılan ateş sonucu Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencileri Hüseyin Yabuz ve Baki Ünlü sokak ortasında öldürüldüler."[57]

Haber "Yılbaşından bu yana 19 genç öldürüldü" başlığı ile yayınlanacaktı. Öldürülenlerin büyük çoğunluğunun, sol görüşlü insanlar olduğuna değinen pek olmadı. Kimlerin, niçin öldürüldüğü sorusu hem sorulmadı, hem de böyle bir sorunun getireceği kargaşaya neden olunmak istenmedi.

İstenmedi çünkü toprağa düşen genç insanların sayısı her gün biraz daha artıyordu.[58]

---

57 *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1977

58 1975 ve 1976 yıllarında ölenler şöyle sıralanıyor: Necdet Durmaz (Ankara), Abdi Gönel (İstanbul), Burcu Öztürk (Ankara), Hüseyin Ezer (Sivas), Mehmet Toprak (Kars), Ahmet V. Karabulak (Bursa), Ahmet Deveci (Kırşehir), Yusuf Vehbi Yılmaz (Kırıkkale), İbrahim Kocakırın (Muğla), Ekrem Söğüt (İstanbul), Ayhan Alkan (Ankara), Zühtü Pehlivanlı (AP eski milletvekili, Ankara), Şevket Özcan (İzmir), Alpaslan Gürnüş (Ankara), Yaşar Özcivelek (İstanbul), İsmail Tığlı (İstanbul), Muharrem Çivikuran (İstanbul), Cezmi Yılmaz (İstanbul), Halit Pelitözü (İstanbul), İsmet Yücel (Ulukışla), Kazım Göktaş (Malatya), Kenan Dayıoğlu (Ankara), Hasan Kadıoğlu (Seydişehir), Şükrü Bulut (Ankara), Yunus Ceyhan (Ankara), Nuray Erenler (Ankara), Atilla Demirtop (Reyhanlı), Atilla Özkan (İstanbul), Mustafa Şenpınar (Maraş), Zeki Yılmaz (Ankara), Mehmet Şenses (Malatya), Bekir Altındağ (Malatya), İlker Akman (Malatya), Hasan Basri Temizalp (Malatya), Yusuf Ziya Güneş (Malatya), Metin Arıkan (İstanbul), Özer Elmas (İstanbul), Cahit Şenyüz (İstanbul), Semih Erbek (Ankara), Mustafa Sargın (Ankara), Mümtaz Akkaya (Nazilli), Yılmaz Keskindemir (Eskişehir), Hüseyin Güzel (İzmir), Mehmet Örner (İstanbul), Ata Yıldırım (Ankara), Selahattin Karakoç (Diyarbakır), Orhan Aydın (Trabzon), Muhtar Karazenli (Kayseri), Sami Ovalıoğlu (Ankara), Hüseyin Hatipoğlu (Isparta), Hakan Yurdakuler (Ankara), Burhan Barın (Ankara), Orhan Ensari (Ankara), Fatma Karataş (Adıyaman), Mehmet Dağbaşı (İstanbul), Ali Fuat Okan (İstanbul), Timur Demir (İstanbul), Mehmet Kocadağ (İstanbul), Sitemkar Başboğa (İstanbul), Mehmet Göncü (Nevşehir), İbrahim Türkeş (Afyon), Mustafa Ertaş (Erzurum), Fahir Doğan (Ankara), Feyzi Aslansoy (Ankara), Erdoğan Yalçıngil (İstanbul), Enser Bingöl (Ankara), Tahsin Kazan (Gaziantep), Mehmet Yaylacı (Gaziantep), Örner Çevik (Gaziantep), İlhan Emre (Gaziantep), Yemlihan Söylemez (Gaziantep), Mehmet Ali Özpolat (Gaziantep), Muharrem Aslan (Amasya), Mehmet Kudal (Amasya), Ramazan Sevindik (Amasya), Refik Safa (Amasya), Örner Kaban (Gaziantep), İrfan Ala (İstanbul), Güler Çetin (İstanbul), Muharrem Çetinbay

Demirel'in iktidardan uzaklaşıp yerine Ecevit'in gelmesi durumu değiştirmeyecekti. Ecevit iktidarında da, 12 Mart'tan bu yana çokça sözü edilen "kontrgerilla" konusunda bile açık bilgilere sahip olunamadı. İş, bir dizi örgütten söz edip, konuyu daha anlaşılmaz kılmaktan öte gidemedi. Ecevit "Yaptığım araştırmalara göre, Türkiye'de devletçe düzenlenmiş bir kontrgerilla yoktur. Yani kontrgerilla devletin görevlerinde bulunmuş kimselerin yapmış oldukları yanlış tanımla ve bir adlandırmanın ardında bir yanlış yorumlamanın da bulunduğu bellidir. Bu yanlış yorumu yapanların, yanlış uygulama yaptıkları da bellidir" diyordu.59

Ecevit bunları söylerken kontrgerilla diye adından çokça söz edilen bu kuruluşun varlığını kabul ediyor muydu? Devlet silaha sarılmış mıydı? Bu soruların yanıtları, kimlerin niçin öldürüldüğü gerçeğini ortaya çıkarabilirdi. Ama bu sorulara yanıt hiç aranmadı.

Amut İbrahim Albay Dickson'ın buyruğu ile silaha sarılmıştı ve bu işi yıllardır sürdürdüğü usta işi bir politikayla gerçekleştiriyordu. Bir yanda baskı ve zulmün ve elbette cinayetlerin odağında bir siyasi hareket vardı, bir yandan da bu işlerde kullanılan güvenlik güçleri.

Amut İbrahim'i Albay Dickson'la dost yapan bilinmeyen güç neydi?

Bu sorunun yanıtının aranmaya başladığı yıllarda, atı alan çoktan rüzgâra karışıp gitmişti bile. Erzincan Senatörü Niyazi Ünsal, "Size bugün bir tehlike mesajı vereceğim" diye sözlerine başladığı yıl, 848 kişi

(Bursa), Necdet Salih (Trabzon), Ali Yıldırım (Ankara), Ali Naci Çobanoğlu (Konya), Ahmet Lale (İzmir), Hüseyin Kara (İstanbul), Sanber Burak (Manisa-Salihli), Mehmet Ayaz (Mardin-Mazıdağ), Mehmet Aliş (Mardin-Mazıdağ), Nail Korkmaz (Malatya), Ahmet Deveci (Kırşehir), Melih Kurtar (Elazığ), Ali Alpay (Elazığ), Sadık (Elazığ), Mehmet Emin Ece (Ankara), Orhan Seçilmiş (Ankara), İsmail Tuncel (Elazığ), Yusuf Tanık (İstanbul), Yakup Keser (İstanbul), Emine Yumuşaklı (Gaziantep), Faruk Sevinç (Ankara), Kazım Dişçioğlu (Erzurum-Pasinler), Halil Yavuz (İstanbul), İsmet Yücel (Niğde-Ulukışla), Yaşar Özcivelek (İstanbul), Ali Gümüş (Ankara), Enver Ulgun (İstanbul), Şinasi Küçükusta (Gaziantep-Kilis), Gafur Tanyıldız (Ankara), Zülfikar Uralçın (İstanbul), Rıza Akdemir (Erzincan-Çayırlı), İsmail Tığlı, Muharrem Çivikuran, Recep Sırvan (Manisa-Turgutlu), İsmail Gökhan Edge (Diyarbakır), Tufan Kılıçel, Murat Ülgen (Adana-Ceyhan), Aydın Güler (İstanbul), Cezmi Yılmaz (İstanbul), Halit Pelitözü (İstanbul), Mustafa Halis Tazebay (Ankara), Aynur Sertbudak (Ankara), Şefik Özdemir (Diyarbakır), Cengiz Baş (Elazığ), Gıyasettin Karahan (Diyarbakır), Tamer Benian (İzmir), Hasan Kadıoğlu (Seydişehir), Cengiz Şen (İzmir), Hasan Şimşek (Şavşat), Münir Çetinkaya, Salih Yavuz.

59 Bülent Ecevit'in 3 Şubat 1978 tarihli basın toplantısı.

ölecek, 7132 kişi yaralanacaktı. Türkiye'nin kan gölüne çevrileceği 1978 yılının ilk günlerinde, o güne değin hiç alışılmayan bir biçimde konuşuluyordu Türkiye Büyük Millet Meclisinde:

"Buyrun Sayın Niyazi Ünsal, söz sırası sizin efendim.

Niyazi Ünsal (Erzincan Senatörü) – Değerli arkadaşlarım, size bugün bir tehlike mesajı vereceğim. Dikkat ederseniz sadece mesaj diyorum, tam bilgiler vereceğim demiyorum. Tam bilgiyi size ve yetkililere vermeye buradaki sınırlı zamanımız yetmez. Yetkili yetkisiz herkese ve tüm halka, ileride bu tehlikenin tam bilgilerini vereceğim, kanıtlarını bir bir ortaya koyacağım.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'de vuruşan bir gençlik var. Ölen ve öldüren bir gençlik var. Türk gençliği bu noktaya nasıl geldi? Batıdaki gençlik olayları durduğu halde, bizde neden durmuyor, aksine gün geçtikçe yoğunlaşıyor? Bu konuda önemli bir gizin örtüsünü kaldıracağım bugün.

Birkaç gündür burada, bizlerin konuşmalarını konu ederek, karşı açıklamalarda bulunanlar var. Anılarını anlatanlar var. Yer yer telaşa kapılıp, basın toplantısı yapan generaller var. Onlar, açıklayacağım konuları yalanlasalar da, saptırmaya çalışsalar da, gerçekleri hiçbir zaman gizlemezler. Günlerdir, milli savunmamız içinde geliştirilen Özel Savaş Dairesinden söz ediliyor. Biz de bu daireden söz ettik. Çünkü biz bu dairenin niçin kurulduğunu biliyoruz. Özel Savaş Dairesi ya da Grubu, yasal ve legal bir kuruluştur. Kuruluş üzerinde hiçbir diyeceğimiz yoktur ve olamaz. Savunmamız için zorunlu ve inandırıcı bir kuruluştur. O zaman, biz neden bu kuruluşun üzerinde duruyor ve gündeme getiriyoruz?

Özel Savaş Dairesi, şu günlerde, karanlık bir örgüte kılıf yapılmaktadır. Yasal ve legal olan bir kuruluşu, illegal bir kuruluşa karıştırarak geçiştirmek istiyorlar. Bu kuruluşu örtmek, kapatmak istiyorlar. Bu çabanın içinde olanlardan biri Cihat Akyol'dur. Akyol 'Ben Özel Savaş Dairesi Başkanlığında bulundum' diyor. Hayır, o bu dairenin değil, STK'nın başkanlığını yaptı. STK başkanlığı sırasında imzaladığı kurs belgelerinin asılları elimdedir, gösterebilirim.

Nedir STK? Seferberlik Tetkik Kurulu'nun kısa adıdır. Bu isim de bir kılıftır. İsmi böyledir ama yaptığı iş bu değildir. STK bir yeraltı örgütüdür. Bu yeraltı örgütünün bir eli Türkiye'deki gençlik olaylarının, karışıklıkların içindedir. Diğer elinin nerede olduğunu Milli Savunma Bakanlığı'ndan alacağım izin ölçüsünde ileride açıklayacağım.

Akyol'lar, Türün'ler, Ali Elverdi'ler, Koçaş'lar, Fuat Doğu'lar başlarını artık kumun içinden çıkarmalıdırlar. STK, bu örgüt, Türkiye, Yunanistan ve Batı Almanya'yı kapsayan bir zincir içinde kurulmuştur. Gizlidir, gizli bir örgüttür. Kendisi hakkında Genelkurmay Başkanlığı kısmen bilgi sahibidir. Kuvvet komutanları bilgi sahibi değildir.

Değerli üyeler, bu örgütün kurduğu tuzakla, sadece gençler değil, Türkiye'nin geleceği de çok yakından ilgilidir. Bunun ne olduğu, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının sıkıyönetim mahkemelerindeki dosyalarda vardır. Oralarda daha önceden açıklanmıştır. Bu açıklamaları STK'da kurs görenler yapmıştır. Bu örgütün, sualtında, yeraltında sakladığı silahların zaman zaman gençliğin ve bazı illegal örgütlerin eline nasıl geçtiği bilinmektedir.

Sayın üyeler, sayın General Akyol 'Beni koruyun, tedbir alın' diyor. 'Bazı mihraklar beni boy hedefi yaptı' diyor. Akyol haklıdır. Gerçekten can güvenliği şu anda tehlikededir. Ama kimdir bu bazı mihraklar?

Ben söylüyorum: Bir zamanlar başında bulunduğu örgüttür. Çünkü bu örgüte aldıkları elemanlara, faşist ülkelerde görülmeyecek, duyulmayacak bir yemin ettiriliyor. Bu yemin genel anlamıyla şöyle: 'Burada öğrendiklerimi herhangi bir yerde açıklarsam, söylersem vücudumun ortadan kaldırılacağını şimdiden kabul ediyorum.'

Beyler, bu kuruluşun çekirdek kadrosu subaydır. Bunun dışında her kadrodan, her meslekten, her sınıftan insan vardır. Belli eğitimden sonra sabotajlarda, tahriklerde, baskınlarda, vurucu kırıcı işlerde, soygunlarda, kısaca anarşist olayların her türünde kullanılırlar. Bu örgüt bazı derneklere benzer. Adı başka, işi başkadır. Hani adı yardım derneğidir ama içeride kumar oynatılır, başka işler yapılır. Öyledir.

Şimdi bu kuruluş hakkında ilgililerden açıklama bekliyorum. Bu iş yeni hükümetin işi değildir. Hatta değişen hükümetlerin de işi değildir. On-

ları da aşan bir iştir. Genelkurmay Başkanlığının kısmen bilgisi vardır. Anımsayacaksınız, burada yaptığım bir konuşmada 'Türkiye' de ikinci bir devletin varlığını hissediyoruz' demiştim. AP'li arkadaşlar 'Bu ne demektir?' diye bağırmışlardı, kınamışlardı. Merak ederlerse öğrenirler ne olduğunu bu örgütün. Türkiye'de ikinci bir devletin varlığının hissedilmesinin ne demek olduğunu. Bu örgütü hükümetler bilmez dedim. Nedir bunun anlamı? Türkiye'de bir örgüt faaliyette bulunacak, hükümetler bunu bilmeyecek, bunun anlamı nedir? Peki, kim bilir bu örgütün ne yaptığını, nasıl kurulduğunu?

Şu anda ben biliyorum arkadaşlar. Niçin ve nasıl kurulduğunu biliyorum. Yetkililerle konuştuktan sonra, oyuna gelen gençlere ve halkımıza açıklayacağım.

Beyler bu iş, işgal altındaki ülkelerde uygulanan bir plan sonucudur. Herhangi bir ülke, bir saldırı sonucunda işgal edilirse, işgale uğrayan ülkede neler yapılacağını öğreten, eğiten bir örgüttür. Ama bizim ülkemiz bir işgale uğramadan, plan son yıllarda uygulamaya konulmuştur. Türkiye'deki son olaylarda, ülke işgal altına girdikten sonra yapılacak işlerin bir kesitini görüyoruz. Türkiye işgal altında mıdır arkadaşlar? Bunu yetkililerden ve ilgililerden öğrenmek istiyorum, bilmek istiyorum. Bu sorunun yanıtını, Türkiye'de olanlara bakarak, siz değerli üyeler lütfen kendiniz bulunuz. Ben büyük bir ustalıkla sağlanan gerçekleri, eğer yaşayabilirsem, ileride korkmadan ve çekinmeden açıklayacağım.

Bu adamların ipliğini, gücüm yeterse açığa çıkaracağım. Bu yolda ölen çocukların hesabını göreceğim. Bu açıklamaları benden önce ilgililer yaparsa, göreceksiniz ki, vuruşan gençler barışacaktır. İnanıyorum ki, kavga belli bir ölçüde duracaktır. Ama o zaman, bazılarının bu ülkede yaşama hakkı kalmayacaktır. Generallerin telaşı budur.

Türün, Elverdi, Koçaş, Akyol ve Fuat Doğu size sesleniyorum. Hami devlet ne demektir? Türkiye'nin hamiliğini kim üstlenmiştir. Bir general olarak bu deyimin anlamını onlar daha iyi bilirler. Bildiğinizi niçin saklıyorsunuz? Dünkü gazetede yaptığı bir açıklamada 'Gerçekleri söylemek vatanperverliktir' diyor. O zaman söylesinler hami devlet ne demektir? Sayın Türün, 'Ben polemiğe girmem' diyor. Beyler, bu işler polemik işi

değildir. Ulusal ağırlıkta, ulusal büyüklükte ve saygınlıkta işlerdir. Ulusal ağırlıklı işlerde susmayı bir ölçüde anlarım, ama yanlış bilgi vermeyi ve konuları saptırmayı asla anlamam.

Bakın Türün nasıl saptırıyor işleri. Türün EBU'dan söz ediyor gazetelerde. EBU, Esas Bilgi Unsuru demektir. Askeri mevzuatta ST-101-5 talimnamesinde geçer. Komutanın bir konuda karar vermesine yarayan bilgi demektir. Yargı kararıyla bunun ne ilgisi vardır? Sayın Türün, gazetedeki açıklamasında 'Sorgulamalarda EBU'lar bulunuyordu' diyor. EBU'lar bir komutanın herhangi bir konuda karar vermesi için bilgi toplar, verirler. Yargıcın karar vermesine yarayacak bilgileri toplamada EBU'lar nasıl kullanılıyor? Bunu anlayamıyorum. Sayın Türün ya yalan söylüyor ya da amaçlı olarak saptırmak istiyor.

Bunları niçin deşeliyorum diyeniniz varsa, bunlar bilinmedikçe gençler arasındaki çatışmalar durmaz. Hükümetin açığa çıkaracağı karanlık iş buradadır. Bu konuda Sayın Koçaş da çelişkiye düşüyor. Açıklamasının bir yerinde 'Kontrgerilla bizden sonra kurulmuştur' diyor. 'Bizim günümüzde kontrgerilla yoktu' diyor. Aynı konuşmanın başka bir yerinde 'Ben Milli Güvenlik Kurulunda kontrgerillanın yaptıklarına karşı çıktım' diyor. Hem bizden sonra kuruldu diyor, hem de olmayan bir örgütün faaliyetlerine Milli Güvenlik Kurulunda karşı çıkıyor. Bunlar çelişkidir. Demek ki Sadi Koçaş zamanında kontrgerilla varmış.

Sayın üyeler, bazı generaller bu kuruluş için, yani kontrgerilla için ahkâm kesiyorlar nedense. Böyle bir kuruluş yoktur diyorlar. Kim böyle bir kuruluş vardır diyor? Böyle bir kuruluşun olduğunu kim söylüyor? Kontrgerilla...

Ali Gürbüz (Sivas Milletvekili) – Suphi Bey geçen gün söyledi.

Niyazi Ünsal (Erzincan Senatörü) – Öğrenin de, ne olduğunu, nasıl bir tehlike olduğunu anlarsınız. Öğrenin, bunları öğrenmeden olmaz. Kontrgerilla legal bir örgüt değildir, illegal bir kuruluştur. Biz ilerde STK'nın ne olduğunu açıkladığımız zaman, sayın generaller Türkiye'de kontrgerillanın olup olmadığını anlarlar.

Sayın üyeler, can güvenliğinin olmadığını açıklayan generaller açıklama yapıyor, ama nedense şu 10 milyon dolarlık yeşil yeşil dolar teklifini bir türlü açıklamıyorlar. Biz açıklayacağız, bu işler için kimlere 10 milyon

doların teklif edildiğini açıklayacağız. Daha doğrusu, sıkıyönetim mahkemelerinden geçen bilgileri, bu kez biz sadece buralarda değil, halka da açıklayacağız. Onlar oralarda gizli kalmayacak.

Bay Akyol diyor ki 'Ben bu konunun uzmanıyım'. Biz de biliyoruz uzman olduğunu, İkinci Cephe Hükümetinin sivil savunmanın başına kendisini niçin getirdiklerini de biliyoruz. Açıklayacağız bunu. Yunanistan seçimlerinde faşist partilere sunulan milyonlarca doların, 1977 seçimlerinde bizde de egemen olması amaçlanmıştır. Ama Türkiye'deki halkın önünde, doları aşacak bir umut vardır.

Sayın üyeler, konuşmamı topluyorum. Özel Savaş Dairesi Genelkurmaya bağlı kadrolu, yasal ve yararlı bir kuruluştur. Biz de bu kuruluşta görevli olmadığı halde, bir generali bu örgütün başında gösterdik.

Geçen konuşmamızda bazılarının yalan söylemesini sağlamak için yaptık bunu. Şimdi ortaya çıkarılmalıdır. STK'da başkanlık yapanlar bilinmelidir. Bekliyoruz. Bir süre daha bekleyeceğiz. Ama hiçbir zaman susmayacağız. Gizli depolardan, yeraltından, sualtından silahları çıkarıp, bunları anarşistler kullanıyor diye yalan yanlış bilgiler, televizyonlarda, gazetelerde halka gösterenler, halka sergileyenler artık bundan böyle bunu yapamayacaklardır.

Sağda olsun, solda olsun, tüm gençliğe bildiriyoruz. Geçmiş hükümetler bilerek, bilmeyerek, sizi bir mafyanın eline teslim etmiştir. Gençlik olarak bunu anlamaya çalışın. Bunu anladığınız gün birbirinizi kucaklayacaksınız. Biz size her bakımdan yardımcı olacağız ve karanlıkları aydınlığa çıkaracağız."[60]

1980'in karanlık günleri aydınlanamayacaktı oysa. Kötü günlerin yakın olduğunu herkes görüyordu. Karanlık bir kere ekilmişti toprağa, çaresi yoktu, bedeli ne olursa olsun ürün alınacaktı.

Irza tecavüz ile ilgili

"Sayın Başbakanımız" diye başlayıp "Derin saygılarımı lütfen kabul buyurunuz" diye noktalanan mektup, bir AP milletvekili tarafından Süleyman

60 TBMM Bütçe Plan Komisyonunun 23 Ocak 1978 tarihli tutanakları.

Demirel'e gönderilmişti:[61]

"...İzmir il başkanımızın isteği üzerine Tariş İplik Fabrikası bünyesindeki hadiselerin delillerle sabit feceat karşısında durumu zat-ı âlilerine arz zarureti hâsıl olmuştur."

Bahis konusu gün iplik fabrikasında 500 işçinin işi bırakmak zaruretinde kaldığı, bunların tamamının AP'li olduğu ve tamama yakın olanlarının Çiğli Belediye binasında toplanmış bulunduğu, durumu görmemiz gereken il başkanımız tarafından bildirildi."

Şikâyetleri dinlemeye başladık, şurasını hemen arz etmek isterim ki, her şikâyeti delille tespit ettik.

Ülkücü İşçiler Derneği piyango biletleri, çekiliş zamanı geçmiş olmasına rağmen, AP'li işçilere 50 lira mukabilinde zorla satılmıştır. Almak istemeyenler dövülmüşlerdir, dövülmektedirler. Tarafımızdan bu kişilerin salonda olup olmadığı sorulmuş, bu kişiler huzura alınmış ve yüzdeki darp izleri bizzat müşahade edilmiştir.

Ülkücü İşçiler Derneğinin aidat makbuzları karşılığında AP'li işçilerden zorla para toplanmıştır. MHP genel merkezinden emir verildiği, seçim için para toplanacağı bildirilerek her işçiden 100-200 lira talep olunmuştur, talep olunmaktadır. Vermeyen işçiler işkenceye muhatap tutulmuşlardır.

Örnek olarak ilişikte takdim kılınan bülten ve benzeri MHP bildirileri AP'li işçilere zorla dağıttırılmaktadır. İmtina edenler dayağa maruz kalmaktadır.

İki adedi örnek olması için takdim kılınan üye kayıt fişleri ile derneğe zorla üye kayıt edilmektedir. AP'liler zorla partiden istifaya davet olunmaktadır. Bunu yapmayanların cezası işkencedir. Bu da sabittir.

Milli Eğitim Bakanımız Ali Naili Erdem aleyhine yapılan yürüyüşe AP'li işçiler zorla iştirak ettirilmişlerdir.

Irza tecavüz ile ilgili hususlar tespit edilmiştir: Bu feci hali burada açıkça izahtan utanç duyuyorum. Aynen arz ediyorum: Elif Türkmen: 'Bana ve arkadaşlarıma burada söyleyemeyeceğim çirkin tekliflerde bulundu-

61 AP İzmit Milletvekili Talat Asal'ın 27 Şubat 1977 tarihli mektubu.

lar. Makine araçlarına sokup sıkıştırmak istediler. Zorla götürmek istediler. Gitmedim. Korkumdan 10 gün işe gidemedim. İşi bırakmak istedim, bıraktırmadılar. İsim veriyorum, oba başkanı Mehmet Kandilli.' Bu ifadelerin karşısında diğer kadınların konuşmasına müsaade etmedik.

Maalesef bunların tamamı doğrudur. Hatta daha ilerisi vardır. Özel işkence odaları meydana getirilmiştir. Bunların, dövülenlerin sesi duyulmasın diye gürültülü yerlerde yapıldığı bize ifade olunmuştur. Bize mensup ya da bize yakın olanlar, idareciler, hepsini doğrulamışlardır.

Bu zorbaların tamamı Genel Müdür Yardımcısı Aydın Tanyel'in himayesindedir. Onun teşviki ve idaresi altındadır. Derhal ve mutlaka ilk tedbir olarak bu adamın görevden alınması şarttır."

Bir milletvekilinin "derin saygıları" ile sunduğu bu tehlikeli gelişme Milliyetçi Cephe hükümetinin uyumunu bozmuyordu.

Belleklere kazınan

Ülkenin üstüne kara bir bulut çökmüştü. Ortalık her geçen gün biraz daha kararıyordu. Ölüm, bir baştan bir başa yurt tutmuştu ülkeyi. Malatya'dan, Nurhak'tan, Kızıldere'den, Zeytinburnu'dan, Gaziantep'ten, devletin de eline silah aldığı haberleri geliyordu. İzlenen ve canlı olarak yakalanması olanaklı olan eylemcilerin üzerlerine kurşun sıkılıyordu.

Devlet koruyacağına öldürüyordu. Sorunun bu yöntemle çözülemeyeceği devlet katında da biliniyordu:

"...Gerek 1971'den önce, gerekse sonra izlenen ve çember içine alınan kişilerin Nurhak dağlarında, Malatya'da, Kızıldere'de, Zeytinburnu'da, Gaziantep'te diri olarak yakalanmaları mümkün iken, hükümet bu yola gitmemişti. Kaldı ki, kanıtların saptanması, öteki örgüt üyelerinin yakalanması ve yargıç karşısına çıkarılması gerekliyken, hükümet bu insanları öldürterek kanıtların kaybolmasına neden oldu.

Öte yandan henüz suçlu oldukları kesinlikle saptanmamış kimselerin yargılamadan cezalandırılmaları yolunu açtı."

Yıllar önce ABD hesabına çalışan E.M.'nin TBMM kürsülerinden açıklanan mektubundaki düşleri gerçek oluyordu.

"Sol bölünmeliydi, arzu edilmeyen sonuçlarına karşın, terör ortamı yaratılarak olsa da, yasadışı yöntemlerle olsa da sol boğulmalıydı" önerisi gerçeklik kazanıyordu.

Cumhuriyet Senatosu Şiddet Olaylarını Araştırma Komisyonu raporuna geçen iki örnek olay Türkiye'deki insan avını anlamaya, anlatmaya yetiyordu:

"...Sayın İçişleri Bakanının verdiği bilgiye göre, 8 Haziran 1976 günü Gaziantep'in Nuri Pazarbaşı mahallesinde Baleoğlu sokaktaki bir evde silah bulunduğu ve bu evin niyet ve maksatları cümlenin malumu olan bir kısım komünist anarşistler tarafından gizli örgütün üssü haline getirildiğinin öğrenilmesi üzerine, bir silahlı mukavemetin de vuku bulacağı hesaplanarak emniyet mensuplarından kurulu bir görev grubu mahalline sevkolunmuştur...

Emniyet Müdürü alt komisyonumuza verdiği bilgide 'Buraya silah getirileceğini biz daha önceden haber almıştık. Uzun süreden beri takip ediyorduk. O ev zaten bizim için malumdu. Silahlı bir çatışma ihtimalini düşünerek, otomatik silahlı ve çelik yelekli kuvvetler kurduk. İçeriye ilk defa sivil polislerin girmesi ve mümkün mertebe canlı yakalanmaları için emir verdim' dedi.

Emniyet Müdürü, 'Bir silah kaçakçılığı ihbarı mı alındı, yoksa THKO'nun karargâhı ihbarı mı?' sorusuna, 'Oraya silah getirildiğini, ama hangi amaçla kullanılacağını bilmediği' yanıtını verdi.

Valinin alt komisyonumuza verdiği bilgiye göre de, olay başlangıçta bir evde bulundurulan silahların yakalanması olarak gösterildi. Ancak bir başka güvenlik örgütü temsilcisi başka şeyler söyledi. 'Operasyonun olacağı bize haber verilmedi, verilmiş olsaydı bu biçimde yapılmasına engel olurdum' dedi.

Adana DGM savcılarının Komisyonumuza verdiği bilgiye göre, evin silah deposu olarak değerlendirilmesi, operasyonun başarısızlığını örtmek içindi ve emniyet müdürü yetersizdi.

Ev abluka altına alındığına göre, ablukayı sürdürüp içeridekileri niçin canlı yakalamayı amaçlamadınız, sorusuna vali: 'İlin özelliği bakımından gecikmenin sakıncalı olacağı, halkın psikolojik olarak işe karışacağı ve

olayların daha büyük boyutlara ulaşacağı endişesi hâkim oldu' yanıtını verdi.

Yaralı polis memuru Çağlayan 'Bu operasyon gereksiz bir operasyondu. Ben ve arkadaşlarım boşuna yaralandık, şehitlerimize yazık oldu. Çoktan beri takip ettiğimiz bu kişileri yakalayıp getirme emri verilseydi, ben kimsenin burnu kanamadan bu işi yapardım' dedi.

Gaziantep savcı yardımcısı ise, 'Anarşist olarak nitelenen ve öldürülen kişilerin sıva işçisi oldukları biliniyordu, takip sonunda yakalanabilirdi' diyordu."

Tek çıkış kapısının bulunduğu bir eve baskın verip içerdekileri kurşunlamanın adı kim ne derse desin insan avıydı. Av her iki taraf için de pahalıya mal olmuştu. İki sıva işçisi anarşist diye öldürülürken, çatışmada iki jandarma, iki polis, bir işçi de ölmüştü. Altı kişi de yaralı vardı.

İnsan avı olarak yaşanan bir başka örnek daha vardı, resmi belgede. Zeytinburnu operasyonu izleri 1980 sonlarına dek sürülen bir av olarak anımsanacaktı.

1976'larda Atilla Özkan öldürüldü, 1981'de ise, o tarihten beri aynı nedenle aranan Süleyman Cihan işkence edilerek öldürülüp kimsesizler mezarlığına gömüldü. Av aralıksız sürüyordu. Zeytinburnu ile ilgili belge, 1976 avını şöyle anlatıyordu:

"...Örnek olarak göstermek istediğimiz ikinci operasyon Zeytinburnu'da İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından 18 Ocak 1976 tarihinde yapılan ve Atilla Özkan isimli bir gencin ölümüyle sonuçlanan operasyondur.

Zeytinburnu'da bir kahvede Hasan Aksu, üzerinde bir tabanca ve bir dinamit lokumu ile yakalanmıştır. Aksu polisi birkaç gün yanlış adresler vererek oyaladıktan sonra operasyonun yapıldığı adresi vermiştir.

Bu ihbar üzerine komiser muavini Mete Altan komutasındaki bir ekip evi sarmıştır. Komiser muavini ile bir polis memuru tabancalarını çekerek eve girmişlerdir. Atilla Özkan, kardeşi Ali Naki Özkan ve Seyfi Cansu karşılarında tabancalı kişiler görmüşler, Atilla komiser muavininin eline sarılarak tabancayı almak istemiştir. Boğuşma sırasında polis memuru ateş ederek Atilla'yı öldürmüştür.

Emniyet Müdürlüğü verdiği bilgide, 'Eve yapılan baskın sırasında, polise

evden ateş edildiğini ve polisin ateşe karşılık vererek eve girdiğini, evde kısa süren bir boğuşmadan sonra biri hafif, diğeri ağır olmak üzere üç kişinin yakalandığını, o sırada aynı eve girmekte olan dördüncü bir kişinin tabancasıyla ele geçirildiğini, hastaneye kaldırılan ağır yaralı şahsın kurtarılamayarak öldüğünü' belirtmiştir.

İstanbul DGM savcılığı komiser Mete Altan, polis memuru Muhsin Bodur ile Atilla Özkan ve Ali Özkan adına kayıtlı tabancalar ve jarjörler ile olay yerinde bulundukları bildirilen beş kovan, üç mermi ve cesetten çıkarıldığı bildirilen merminin incelenmesi Adli Tıp'tan istenmiştir.

Bu raporun incelenmesinden şu sonuçlar çıkmıştır: Baskın sırasında, iddia edildiği gibi, içeriden dışarıya ateş edilmemiştir. Çünkü içeride bulunan kovanların Yılmaz ve Ali Özkan'a ait olduğu belirtilen tabancalardan çıkmadığı anlaşılmıştır. Vücuttan çıkan mermi çekirdeği bir üçüncü tabancaya aittir. Bu tabanca Adli Tıbba gönderilmemiş bir tabancadır. Ali'ye ait olamaz, komiser Mete Altan'a ait olamaz. Geriye polis memuru Hasan Bodur kalmaktadır. Bodur'un tabancasından da atılmadığına göre, onun çift tabanca kullandığı anlaşılmaktadır. Ölümü intaç eden mermi bu ikinci tabancaya aittir ve Adli Tıp müessesesine gönderilmemiştir."[62]

Zeytinburnu'da yakalanan Hasan Aksu, Ali Naki Özkan ve Seyfi Cansu'ya akıl almaz işkenceler yapıldı. Aksu'nun tırnakları söküldü.

TİKKO üyesi olduğu savı ile yakalanan Hasan için verilen rapor, yüzyıllar önce yazılmış gibiydi:

"...Sağ ayak başparmağında yeni sökülmüş tırnağın yeri, sağ ve sol ayak parmaklarında ve tabanda maddi ekimoz, her iki ayak bileğinin ön yüzünde maddi yara, her iki ayak tabanında, sigara ile olması muhtemel yanık yarası.

Etkisinde kaldığı travma ile ilişikte belirtilen bulgular, kişinin 10 gün mutad işgücüne engel olarak, tıbbi tedavi ile 20 günde iyi olabilir niteliktedir."[63]

62 TBMM Cumhuriyet Senatosu Şiddet Olaylarını Araştırma Komisyonu raporu, sayfa 200-209.

63 İstanbul, Kadıköy Adli Tabipliğinin Hasan Aksu'ya verdiği 5 Şubat 1976 tarih, 515 sayılı raporu.

Tırnakları sökülen, tabanlarında sigara söndürülen bir insanın elbette söyleyecekleri olacaktı. Ali Naki Özkan da aynı işlemlerden geçirildi. Hasan da, Ali Naki de, örgütün işçi komitesi sorumlusunun Süleyman Cihan olduğunu söylediler. Süleyman o günlerden aranmaya başlandı.

Tunceli'nin Ovacık ilçesinde doğmuştu. Elazığ'da işçi olan babasının yanında orta ve lise öğrenimini yaptı. Öğretmen okulunun fark derslerini vererek ilk diplomasını aldı. Sonra 1970'lerde Galatasaray Mühendislik'te Kimya bölümüne girdi. Hem çalıştı, hem okudu. Yakalandığı güne kadar, yakalanacağı anı düşündü hep.

Çifte tabanca oyununa gerek duyulmuyordu 1980'lerde artık. Vazgeçilmişti. Sorgu odalarına girenlerin, yer göstermeye götürülenlerin, kendilerini pencereden atmaya başladıkları bir dönemde yakalanacaktı.

29 Temmuz 1981'de gözaltına alındı. "Hüviyeti meçhul" bir kişi olarak 30 Temmuz'da, Kadıköy'de bir apartman katından kendisini attığı söylendi. Ölüm haberi, Zindanaltı kimsesizler mezarlığına gömüldükten tam üç ay sonra iletildi ailesine.

Nasıl öldüğünü bilen 24 tanık vardı. Nasıl öldürüldüğünü bilenlerin tanıklıkları geçerli sayılmadı.[64]

Süleyman Cihan gerçekten "hüviyeti meçhul" bir kimse miydi? Yoksa 1976 kışında Zeytinburnu'da başlayan avın 1981'deki son kurbanlarından biri miydi?

Karışık işlerdi bunlar, başbakanın yanaklarını şişire şişire "gıllı gışlı işler" dediği, belli ki böyle şeylerdi.

Süleyman Cihan'ın işkence ile öldürüldükten sonra bir apartmanın altıncı katından aşağı atıldığı savıyla dava açıldı. Atilla Özkan'ın öldürülmesi için de dava açılmıştı. Sonuç beklendiği gibi oldu. Operasyonu yöneten polis şefi Mete Altan ve arkadaşları aklandı.

Ölen ölmüştü ama kalan sağların nerede ne yaptığı belli değildi. Aslında görünürde de kimseler yoktu.

---

64 İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesine 12 Aralık 1984 tarihinde kardeşi Ahmet Cihan tarafından verilen dilekçede Süleyman Cihan'ın öldürülüşüne tanık olan, öldürüldüğünü duyan kişiler şöyle belirtiliyordu: H. Ayata, M. Ayata, M.A. Kankotan, N. Kankotan, M.H. Güleryüz, H. Gündüğan, M. Yıldırımtürk, E. Çiftçi, A. Yıldız, B. Şahin, M. Ergün, H. Kantarcı, S. Demirci, H. Kaysoylu, N. Karabulut, T. Alpaslan, S. Ekinci.

Başkentin sakin sabahlarını severdi Amut İbrahim. Nöbette erken kaytarıp yürüyerek eve gitmek yılların alışkanlığı olmuştu. Her seferinde ilk kez görüyormuş gibi bakardı çevresine.Yine öyle yaptı, durdu başını ağır ağır çevirdi devlet mahallesine şöyle bir baktı. Çöl ortasında vaha izlenimi veren yeşille kucaklaşmış Kumrular sokaktan yürüyerek inmişti. Yüksek bürokratların oturduğu Saraçoğlu konutlarının önünden geçerken bir kez daha devletin yüceliğini düşündü. Duyan olmayacaktı ama devlete acımasız zalim diyenlere oturaklı bir küfür salladı. Hem aylık veren hem konut veren devlet acımasız olmazdı. Bunca yıllık polisti ama hiç lojmanda oturmamıştı.

Erkenci olmasına canı sıkıldı biraz. Karakoldan bir an önce uzaklaşmak için erken çıkıyordu aslında. Bu alışkanlığı nedeniyle adı kaytarıcıya çıkmıştı. Bulvara çıkınca rahatlıyordu, geniş kocaman bir caddede yürümek, daha güvenli geliyordu. Ara sokaklardan geçerken arkasından bir el uzanıyor gibi oluyor, parmakları boynunda hissediyordu.

Güven parkın adı bile rahatlamasına yetiyordu.Yeşilin her türünü barındıran koca bir alan. Üstünde "övün, güven, çalış" yazan dev bir heykel. Önündeki havuzun fıskiyelerinden gökyüzüne tırmanmaya çabalayan bir su demeti.

Park duvarının kenarında çiçek satan üzüm gözlü çocukların önünden geçerken Albay Dickson'u gördü. Önce şaşırdı, sonra sevinmiş gibi yaptı. Amerikan Askeri Ataşesi Paul Huges'un azıcık gerisinde, süklüm püklüm yürüyordu. Amerikalı askerler sivil giysileri içinde çok komik oluyorlardı.

Dickson 'Bizim İbrahim' diye tanıştırdı. OPS ve IPS'deki başarılarından söz etti. Diplomat William Butis Macommer, Evans Fotos ile birlikte geldi. Emanuel Bogss diye biri geldi sonra. 'Sendikacı Bogss' diye tanıştırıldı. Josef Zisko'nun adını bir yerlerden duymuştu. Toplantının yarısında Winslow Peck diye biri girdi içeri, uçağındaki gecikme nedeniyle, kusurun kendisinde olmadığını söyledi. Kan ter içinde kalmıştı zavallı. Macommer ülkesine dönüyordu. Türkiye'den ayrılırken deşifre olduğu için canının çok sıkıldığını belirterek sözlerine başladı. 1965'lerden bu yana yapılanların genel bir değerlendirmesini istiyordu. Herkes tek tek konuştu.

Bu toplantıya hangi özelliği nedeniyle çağrıldığı sorusuna yanıt bulamıyordu.

Amut İbrahim'in içinde yangın vardı sanki, öldürülenlerin kendi yurttaşları olduğu aklına gelince alevler sarıyordu her yanını. 'Bunları hiç karıştırmamalıydı işin içine' diye düşündü.

Konuşma sırası ona geldiğinde ortalıkta yoktu. Yaptıklarını düşününce, bir gün hesap vereceği geldi aklına. Kendini dışarı zor attı. Bulvara çıktı yeniden. Parkta bir kanepeye oturdu, bir sigara yaktı. 'Ben bir avcıyım' dedi. Bir ses duydu: 'Hadi canım, cellat sen de.'

Kahve köşelerinde 'Avcı mıyım, cellat mıyım' diye yıllarca düşündü. Avcıysa, kimi avlıyordu. Cellatsa, kimin celladıydı?

Papatya falına baktı, parkta bir başına oturduğu zamanlar, 'avcı-cellat, avcı-cellat' diye.

Büyük oğlunu operasyonda vurdular. Çatışmada vuruldu dediler.

Acısı, yüreğinin tam orta yerine oturdu. Gözlerini yumuncaya dek, bir daha konuştuğunu gören olmadı. Elindeki papatyasına gülüyordu ara sıra.

Cellat çıkınca üzülüyor, avcı çıkınca seviniyordu.

4. bölüm

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterlik Dairesine

Aslı ile Zilan

Türkiye dikdörtgeninin uzun köşegenlerinin bir ucunda İstanbul, bir ucunda Diyarbakır vardı. Bir İşkence Ülkesi'nin İstanbul'unda dolaşıyorduk. Saydık ailesinin öyküsü kalmıştı 1980 yılından anlatılacak.

Yıldırma amacına yönelik bir baskı, bir psikolojik işkence yöntemi olarak yürürlüğe konulmuştu kentin bazı yörelerinde. Kartal Cevizli'de Saydık ailesi kurban seçilmişti. Ailenin tüm erkekleri 2 Şubat 1979 ile 18 Nisan 1980 tarihleri arasında tam sekiz kez sorgu odalarına konuk edildi. Biri çıkıp, biri giriyordu. Birine sevinirken, birine üzülüyorlardı.

Baskıdan bunaldıkları bir gün çözümü bulundu. "Biz Elazığ'ın Sivrice kazasından 1950 yıllarında İstanbul'a gelen Saydık ailesiyiz" diye, tarihe belge olarak kalacak bir mektup o gün yazılmaya başlandı.

1950'lerden beri çok üzülmüş, çok sevinmişlerdi bu koca kentte. Ama hiç bu kadar heyecanlanmamışlardı. Sözcükler birbirine eklendi, satırlar birbiri ardına dizildi mektup noktalandı.

Saydık'ların en büyüğü başını kaldırıp yüksek sesle okumaya başladı bulduklarını çözümü. "Hepimiz burda mıyız?" diye sordu. Eksik vardı yine. Yine alıp götürdükleri vardı. Ahmet'e, Abbas'a, Hasan'a, Cemal'e, Resul'e, Kenan'a ve Fehmi'ye diye okumaya başladı:

"Bizler ailece çalışıp geçinen kimseleriz. Bizim en ufak gayri meşru bir işimiz ve kazancımız yoktur.

Olanları görüyorsunuz.

Başka çıkar yolumuz olmadığı için Türk Silahlı Kuvvetlerinin Selimiye Kışlasında veya bir başka karargâhında, bize bir yer tahsis edilip, askeriyenin tayınından ve karavanasından verilerek, yaşamımızı sağlamaya ve devam ettirmeye yardımcı olunuz."

Soyadı Saydık olan Ahmet, Abbas, Hasan, Cemal, Resul, Kenan ve Fehmi güvenlik güçlerince her istenildiğinde, sebepli sebepsiz her istenildiğinde, karakola götürülüp sorgulanıyordu. 1980 Şubat'ında Kartal Emniyet Amirliğinde yaşadıkları, aile boyu işkence olarak hiç unutulmayacaktı.

Cemal Saydık ailenin büyüğüydü. İlk imzayı o attı. Sonra herkes imzaladı. Tümü Tekel işçisi olan Saydık ailesinin erkeklerinin suçu sendika değiştirme istekleriyle ortaya çıkmıştı. Türk İş'e bağlı Tek Gıda-İş Sendikasından ayrılıp Çağdaş Gıda-İş Sendikasına katılmışlardı.

Hiçbir yasada olmayan "sendika değiştirme" suçu nedeniyle gördükleri baskı onları çözüm aramaya itmiş, hiç olmazsa yaşamak için son çare olarak bir kışlaya sığınmayı seçmişlerdi.

Başvurunun örneklerinden birer tane de Cumhurbaşkanına, Başkana ve Genel Kurmay Başkanına gönderildi.

Bulunan çözümde, sözü edilen Selimiye Kışlasının bir başka adı daha vardı. 1980 İstanbul'unda Selimiye, askeri bir cezaeviydi, tutukeviydi. Herkes öyle biliyordu Selimiye'yi. Can güvenliği için cezaevinden umut beklenen bir toplumdu artık Türkiye.

Saydık ailesi bir başka tür işkencenin, toplumsal işkencenin kurbanıydı.

Benzer örnekler Türkiye'nin her yanında, her yöresinde yaşanıyordu. Benzer olay, Adıyaman'ın Kâhta ilçesi Ortanca köyünde de yaşandı. Ortanca'dan sınır dışı edilen Yusuf Çetinkaya 30 yıldan bu yana Ortanca'nın muhtarıydı. Adını unutmuştu insanlar "muhtar emmi" demekten. Kâhta'ya her gidişinde yeni bir dert götürüyordu, Ramazan Yıldırım'a. Partiye, CHP'ye uğruyor, tutuklananları, baskınları anlatıyor-

du. İlçe başkanı Yıldırım'ın masasına bir dilekçe bıraktı, Ankara'ya gönderilmek üzere, genel merkeze:

"Köyümüz sıkıyönetim güvenlik kuvvetleri tarafından aralıksız gözaltında tutulmaktadır. 30 yıldan beri köy muhtarlığı yapan Yusuf Çetinkaya köyden sınırdışı edilmiştir.

Muhtar Çetinkaya ile birlikte, Mehmet Kemal, Hasan Turan, Yusuf Aslan, Hasan Aslan, Ali Doğan ve Kamber Tanrıverdi, Halil Ezen, Hamo Alan, Aziz Aydın 27 Mart 1980 tarihinde alınan bir kararla sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarılmışlardır.

Bu nedenle, hanelerde çalışacak erkek kalmamıştır. Saygılar."

Büyük sürgünler denenecekti daha sonraları, aynı yörelerde. 1980 başlarında deneme, sınama yapıldığını kim bilebilirdi ki? Kırlarda, köylerde, kentlerde sokaklar erkeksiz bırakılıyordu.

"Türk toplumunun temeli olan aile" ölçeğinde, toplumsal muhalefet etkisizleştiriliyor, darmadağın ediliyordu. Köyler, kentler boşaltılmak isteniyordu. Göçler başlamıştı. Güçler yer değiştiriyordu. Büyük bir plan uygulanıyordu. Yakacık'tan, İstanbul'un Yakacık'ından yükselen bir yakınma ne güzel anlatıyordu bu büyük planın uygulanmasını:

"Aşağıda imzaları bulunan bizler, son günlerde çok yoğun baskıların uygulandığı, mevcut ortamın hak aranmaz hale getirildiği Yakacık'ta oturmaktayız.

Hangi nedenle olduğunu bilemediğimiz uygulamalarla, evlerimiz kolluk kuvvetlerince aranmakta, birçok kişi gözaltına alınmaktadır. Götürülenlerle irtibat kurmak, nereye götürüldüğünü öğrenmek bile mümkün olmamaktadır. Öğrendiğimiz kadarıyla ilçemiz genelinde de bu tür uygulamalar yaygındır.

Aşağıdaki imzalardan anlaşılacağı gibi, eşlerimiz, çocuklarımız aynı şekilde ve hiçbir neden belirtilmeden gece yarısı evlerinden alınıp götürülmüşlerdir. Nedendir, niçindir bilememekteyiz. Götürülenlerin içlerindeki Fevzi Eryılmaz Yakacık Belediyesinin CHP'li üyesidir.

İnsan hak ve özgürlüklerinin korunmasında, demokratik yapının deva-

mında vazgeçilmez işlevi olan Sayın Baronuza durumu iletmek ve bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da böylesi sorunlara eğilineceğinden şüphe etmeden yardımlarımızı rica etmekteyiz."

Bu yakınmanın altındaki imzalar, yaşanılan gerçeği çok daha iyi anlatıyordu. 1980 yılının 26 Mart'ında korku dokunuyordu Yakacık'ta. Eşi Aysun Eryılmaz, babası Cemal Karakuş, annesi Elif Aslan, babası Kemal Sarıçam, annesi Gönül Artan, annesi Seile, annesi Hatice, eşlerini, çocuklarını arıyorlardı. Korkuyorlardı, çekiniyorlardı.

Türkiye'nin öteden beri korkulan, çekinilen yörelerinden gelip sığınmışlardı koca kente. Türkiye dikdörtgeninin uzun köşegeninin bir ucundan doğru akıp gelmiş, kaçıp gelmişlerdi.

Tenasül uzvuna ip

1970'li yıllardı, yine bahardı. Nisan ayında, Ankara Büyük Postanesinin telgraf bölümüne, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Doğu'daki anayasaya aykırı davranışların önlenmesine ilişkin bir telgraf uzatılmıştı. Telgrafın yanıtı Genel Sekreter Cihan Alpan imzasıyla sekiz gün sonra, 20 Nisan'da gelmişti. Olayların araştırılabilmesi için "Kaynakların saptanması ve bilgilerin acele olarak Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterlik dairesine iletilmesi" istenmişti.

Rapor hazırlanmış, fotoğraf, ses bantı gibi belgeler eklenip Çankaya'ya postalanmıştı:

"Silvan ilçe merkezi, jandarma komutanlığına bağlı 6 helikopter, donatılmış 4 bine yakın jandarma ve komando, topçu keşif uçaklarının desteği ile kuşatılmıştır. İlçedeki evler ve dükkânlar sabah saat 04.00'ten akşam saat 19.00'a kadar didik didik aranmıştır. Evlerinden çıkarılan halk üç özel kampta toplanmıştır.

Silvan Feridun mahallesinde, Molla Mehdi ve amcası dövülmüş, savcılığa başvuran Molla Mehdi, savcı tarafından kovulmuş, nezarete atılmış ve kendisine işkence yapılmıştır.

Abdülkerim Ceylan, Nusret Bilici ve Mahmut Okutucu kaymakamlığa gidip yapılanların doğru olmadığını, yasalara uymadığını söyleyince, kaymakamdan 'Gidip istediğiniz yere şikâyet edin' cevabını almışlardır. Abdülkerim Ceylan nezarete atılmıştır.

Bismil merkeze bağlı Çekildiz köyünden Şehmuz Esen ve oğlu, dayısı Reşit ve oğlu, amcası Mehmet ve oğlu karşılıklı çırılçıplak soyundurularak karıları ve gelinlerine teşhir edilmiş ve falakaya yatırılmışlardır. Reşit adındaki vatandaş intihara teşebbüs etmiştir.

Merkeze bağlı Eski Çölte köyünden Abdülkerim Kaplan ve kardeşine üç saat işkence yapılmış ve her ikisi de komaya sokulmuşlardır.

Kembelu köyünden Ramaden Ramazan, Nevzat Kaya, Hacı Yusuf ve isimlerini açıklamaktan çekinen diğer vatandaşlar falakaya yatırılıp dövüldükten sonra zorla halay oynattırılmışlardır.

Köpekli köyünden Yusuf adlı bir vatandaşla iki çocuğu ve köy muhtarı işkence görmüşlerdir.

Düvel köyünden Dursun Yanardağ, oğluna yapılan işkenceye dayanamayarak, oğlunun üzerine kapanmış; bunun üzerine kendisi de dövülmüştür. Komaya giren bu vatandaş Diyarbakır Tıp Fakültesi Hastanesi'ne kaldırıldıktan dört gün sonra ölmüştür.

Mardin ili Mazıdağı ilçesi Küfrak köyünde vatandaşlar evlerini terk etmişlerdir. Kaçarken 5 yaşındaki bir kız çocuğu gece kırlarda kaybolmuştur.

Derik'in Sadan köyünde kadınlara sarkıntılık edilmiş, Revşat köyünde ise köy imamının tenasül uzvuna ip bağlanarak köy içinde zorla dolaştırılmıştır.

Midyat'ın Arnas köyünde Hıristiyan olan vatandaşlar zorla sünnet edilmek istenmiştir. Narlıdere (Helağ) köyünde muhtar, AP ilçe başkanının teşvikiyle birçok kere falakaya yatırılmıştır.

Savur ilçesi Barıman köyünde firari Mehmet Çelik'in karısı ve kızı üç gün dağda dolaştırılmıştır. Gundık köyünde halk beş saat süre ile bataklığın içinde tutulmuştur. Cizre köyü muhtarı Mehmet Kile'nin yumurtalıklarına taş bağlanıp koşturulmuştur. Cafer Cin'in altı dişi kırılmıştır. Cılın köyünde kadın ve erkekler soyularak karşılıklı beklet[illegible]ilmişlerdir. Deriş köyünde halk çevre köylere göçmüştür. Kavsar köyünde yapılan işkenceye dayanamayan Mahmut Öztaş ölmüştür. Tizyan köyünde hamile bir kadın çocuğunu düşürdükten iki gün sonra ölmüştür. Dara köyünde, oğluna yapılan işkenceye dayanamayan bir vatandaş, kalp krizi geçirerek

ölmüştür.

Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Zıving köyü halkı, topluca yerlerde sürün-dürülmüştür. Sıve köyündeki 100 hane halkı Türkiye sınırlarını terk etmişlerdir."[65]

On yıl sonra "Diyarbakır'da yapıldığı iddia olunan yasadışı uygulamaları yerinde görmek üzere görevlendirildik" diye başlayan bir raporda "değişen çok az şey olduğu" gerçeği vardı.

İki rapordan dumanı üstünde tüten en yenisini okuyan herkesin 1980'lerde de Diyarbakır ilinin Türkiye'de insan haklarının çiğnenmesinde özgün bir yeri olduğuna inanması hiç zor değildi. 1980 baharında, Diyarbakır'da ölümle gözaltı bir tutuluyor, gözaltına alınanlar için yas tutuluyordu. On yıl sonrasının raporundan da acı gözyaşı ve kan damlıyordu:

"Kurulumuz, Diyarbakır Barosu Başkanı Avukat Cevdet Yardım, baro yönetim kurulu üyeleri ve bazı avukatlarla görüşmüştür.

Baro başkanı 'İşkenceler konusunda iki kişinin öldüğü bilinmektedir. Bu konuda Diyarbakır Barosuna yansımış çok sayıda başvuru vardır. Bize ulaşan başvuruları Türkiye Barolar Birliği'ne sunduk ve birliği olağanüstü toplantıya çağırdık' dedi.

Baro yönetim kurulu üyeleri ve öteki üyeler bu iddiaları doğrulayan bilgi ve belgeleri bize vermişlerdir."

Genel-İş Sendikasının Diyarbakır Şube Sekreteri Nazif Kaleli 1980 Nisan'ında gözaltına alınmıştı. Nazif'in öyküsünden kentte, hastane ile hapishane olgusunun karıştırıldığı sonucu çıkarılabiliyordu. Kaleli, gözaltına alındıktan sonra koma halinde 4 Nisan akşamı tutukevine getirildi. Aynı gece askeri hastaneye sevkedildi. Hastanenin ilgili servisi bulunamadığı için 5 Nisan'da tutukevine geri gönderildi. Kaleli'nin sorguda,

65 Cumhurbaşkanına Sunulan Doğu Raporu, Devrim, 26 Mayıs 1970, Sayı 32. Devrimci Doğu Kültür Ocakları tarafından hazırlanan raporda, "Devletin başı olan size bildiririz ki, DDKO'nun bütün Doğulu vatandaşlarla birlikte, ordu ile halkın karşı karşıya getirilmesinden duyduğu acı ve endişe sonsuzdur" deniliyordu.

belkemiği ve omuriliği zedelenmişti. Tıp Fakültesi Hastanesi Ortopedi Kliniğine kaldırılması uygun görüldü. Doktorlar "felç ve beyin harabiyeti yapabilecek" yaşamsal tehlike bulgularını ortaya koydular. Öyle ki, Kaleli'nin Ankara'da bir hastanede tedavi edilmesini önerdiler. Kolordu, Kaleli'yi geri istiyordu. Hastane vermiyor direniyordu. Kolurdu direndi, hastane direndi. Sonuçta hastaneden hapishaneye geri yollandı Kaleli.

Kaleli Diyarbakır Tıp Fakültesi Hastanesinde yatarken, karyolasına ayağından kelepçelenmişti. Ziyaret günü eşi dostu gelip gözyaşı döktüler başucunda.

Zilan da geldi. Beş yaşındaki kızı. Ürkek ürkek girdi odaya. Beyazlarla bezenmiş odada bir pırıltı gördü. Babasının ayağındaki bileziğe baktı. Karyolaya yaklaştı. Kelepçenin zincirine dudağını dayadı ve öptü. "Acıtma babamın ayağını" dedi.

Zilan'ın kocaman gözlerinden sicim gibi yaşlar iniyordu. "Acıtma babamı, acıtma emi" diye sıkı sıkı uyardı kelepçenin zincirini. Kaleli tüm acılarını unuttu. Kızının gözünden süzülüp ayak bileklerini ısıtan gözyaşının sıcaklığını yerleştirdi yüreğine. Günlerce, aylarca, yıllarca gözyaşları ile avundu kızının.

Her şeyi ile değişik bir kent Diyarbakır, insan hakları açısından da. Örneğin, sorgudan sonra kurbanların götürüldükleri kırk santim genişliğinde, sadece ayakta durulabilen hücreleri ile değişik. Sorgu sırasında öteki canlılardan, örneğin köpeklerden yararlanılması ile değişik. Kurbanların üzerine köpek salınmasıyla değişik. Gözaltında 30 gün kalan yüksek mühendis Yılmaz Çamlıbel bu tür sorgulamadan geçenlerden biri.

Gözle görülebilen bir başka özelliği daha var kentin. Rapora göre gözaltı süreleri yasal sınırlarını aşıyor. Zaman zaman ikiye, üçe katlanıyor. "Yasa dışı örgüt elemanlarına yasa dışı reçeteler" anlayışı ile Nazım Doğan ve Ali Rıza adlı zanlılar tam 82 gün gözaltında tutuldular. Yasal gözaltı süresi 15 gün iken Hayri Durmuş 55, Halil Kurtay 40, Ali Yaverkaya 33, Yılmaz Çamlıbel 30 gün gözaltında kaldılar.

Diyarbakır'da işkence kurbanlarının durumlarını araştıran kurulca hazırlanan raporun bir bölümünde, insan haklarının çiğnenmesindeki boyutu kavratacak önemli ipuçları var:

"İşkenceler konusunda söylentiler ürküntü verecek biçimde yaygındır. İşkenceler sonunda dili tutulan ve bir daha açılmayan Adnan Odabaşı, erkeklik yeteneğini yitiren Abdullah Baltacı, yürümeyen Zeki Adsız sakat kalanlara birer örnektir.

Diyarbakır Cezaevinde 15 yaşından küçük çocuklar vardır. Görüştüğümüz ve bize 'Suçumuz ne amca?' diyen bu çocuklardan birkaçının adı Sinan Özdemir, Mehmet Koyunsatan, Cumali Çalgıcı ve Mahmut İçke'dir."

1980 baharının Diyarbakır belgelerinden bazıları, 1970 baharını anımsatacak kadar şaşırtıcı.

Ferhan Türk'ün anlatımı ile Şikestun köyü olayını dinleyenler zulmün boyutunu kolaylıkla anlıyor:

"Diyarbakır Askeri Savcılığına 24 Mayıs 1980 tarihinde verilen dilekçede yazıldığı gibi, köy halkı meydana toplanarak dövülmüş, malları talan edilmiştir. Gözaltına alınan köylüm Mehmet Özen işkenceye dayanamayarak ölmüştür."

Fehime Yalvaç'ın anlatımı ile ölüm-oğlum-ana yüreği duyarlığı bir tümceyle sergileniyor:

"Oğlum kendisini tanıyamayacağım durumda ölü olarak bana teslim edilmiştir."

Bir cezaevi öyküsü anlatılıyor sonra:

Tutuklu ve hükümlüler Mayıs ayının üçünde askeri cezaevine getirilen Yılmaz Çamlıbel'in başına toplanmışlardı. Ali Tank, Ruşen Aslan, Zeki Bayrak, Muharrem Özkahraman, Ömer Altıntop ile Hüsamettin Aslan "tutanaktır" deyip gözlemlerini kayda geçiriyor:

"Sıkıyönetim askeri mahkemesince tutuklanıp 2 Mayıs 1980 günü gece saat 21.30 sularında Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Cezaevine getirilen

Yılmaz Çamlıbel'in baş dönmesi, kusma ve burun kanaması gibi hastalık belirtileri göstermesi üzerine kendisinden sorulduğunda: 16 günden beri gözaltında bulunduğunu, bu süre içinde işkenceye tabi tutulduğunu, iç organlarının bu sarsıntılar neticesinde sarsıldığını, kanama, kusma ve bulantının bundan meydana geldiğini söyledi. Ayrıca vücudundaki işkence izlerini de gösterdi. Yılmaz Çamlıbel'in vücuduna bakıldığında karın, sırt ve bacaklarında darp izlerinden mütevellit aşırı derecede morartıların meydana gelmiş olduğu, morartıların bacak ve baldır kısmında daha da çok olduğu görüldü. Yılmaz Çamlıbel'e gözaltı sürecince yapılan işkence sonucu durumunun tehlikeli oluşu ve yapılan işkencenin izlerinin tespit edilmesi için iş bu tutanak imza altına alındı. 3 Mayıs 1980"

Mayıs acı dolu

Hukukçulardan oluşan bir kurul sıralanan yüz kızartan bu savları araştırmak için Mayıs ayının sonuna doğru Diyarbakır'daydı. Diyarbakır ve yöresindeki insan hakları uygulamaları anlatan rapor, kamuoyuna Haziranda açıklandı:

"DİSK Yürütme Kurulu'nun karar ve istemi üzerine, DİSK Hukuk Danışmanı Av. Ercüment Tahiroğlu, Gıda-İş Sendikası Hukuk Danışmanı Av. Cengiz Elçi, Genel-İş Sendikası Hukuk Danışmanı Av. Güven Çınar, TÖB-DER avukatlarından Av. Yücel Yeşilöz, Çağdaş Hukukçular Derneği temsilcisi Av. Mehdi Bektaş'tan oluşan, 'Diyarbakır ve yöresinde yapıldığı iddia olunan yasadışı baskı ve uygulamaları yerinde görmek, gerekli araştırmaları yapmak, yasadışı durumları saptayarak, bu konuda çalışmalar yapıp bir rapor düzenlemek üzere görevlendirilen kurulumuz; 28 Mayıs 1980 günü Diyarbakır'a gitmiş, incelemeleri ve araştırmaları sonucunda edindiği gözlem ve belgelere dayalı bilgi ve değerlendirmeleri aşağıya aktarmıştır:

1- Kurulumuz, DİSK Diyarbakır 10. Bölge Temsilciliği, Genel-İş Sendikası Diyarbakır Şubesi, Gıda-İş Sendikası Diyarbakır Şubesi üye ve yöneticileriyle, Diyarbakır Barosu Başkanı ve Yönetim Kurulu üyeleri ve Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nca gözetim altına alınan kişiler ve yakınlarıyla görüşmüştür.

Bu görüşmeler ve gözlemler sonucu vardığımız kanı; Diyarbakır'da

sıkıyönetim ve emniyetçe gözaltına alınan, tutuklu bulunanlara, bazı emniyet ve sıkıyönetim görevlilerince alınan, tutuklu bulunanlara, bazı emniyet ve sıkıyönetim görevlilerince insanlık dışı işkenceler uygulanıp, baskılar yapılmaktadır. İşkenceler ve işkenceciler konusunda yapılan bütün başvuru ve şikâyetler savsaklanmıştır, işkenceciler korunmaktadır.

İşkenceler konusunda yapılan şikâyetler, bu şikâyet dilekçelerinde yazılanlar, işkence görenlerden dinlediklerimizle doğrulanan ve en incesinden kabasına kadar uygulanan işkence yöntemleri, bölgede sıkıyönetimin anlamını açıkça göstermektedir.

Diyarbakır'da sıkıyönetim yetkilileri ve emniyet görevlilerince gözaltına alınan ve 15 gün içerisinde yargıç önüne çıkarılması anayasada güvence altında olan sanıkların, gözetim süresi uzatılmakta ve böylelikle gözaltı süresi yasanın öngördüğü amacın dışında kullanılmakta, süre geçirildikten sonra sanıklar hakkında ya tutuklama ya da kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmekte, kovuşturmalar uzun süre sonuçlandırılmayarak, günlerce süren gözaltından sonra aylarca süren tutuklanma ile çoğu kez isnat edilen suçun cezası bitirilmekte, böylelikle yasal temeli olmayan uygulama ortaya konmaktadır. Bu tür uygulamayla çoğu kez suçsuz insanlara ceza çektirilmektedir.

Aşağıda ayrıntılı olarak belirtilen olaylar göstermektedir ki, gözaltına alınanlara suç kabul ettirilmek için, sistemli biçimde uygarlık dışı, yasadışı, insanlık dışı işkenceler yapıldığı, gözaltında işkencelerle geçen belirsiz süre sonunda, sanıkların çalışma süresinin bitiminde 5-10 dakika kala savcının huzuruna çıkarılarak mahkemeye sevkinin bir gün sonraya bırakıtırıldığı, savcıda işkenceden söz etmesi durumunda tekrar işkence edileceği korkusu ile gözetimde alınmış anlatımları kabul etmeye zorlanmaktadırlar.

Kişilerin işkenceye uğradıkları konusunda ileri sürdükleri iddia ve şikâyetler dinlenmemekte, tutanaklara geçirilmesinden çoğu kez kaçınılmakta, böylelikle işkence konusunda yapılan şikâyet ve başvurular sonuçsuz bırakılmaktadır.

Yukarıda yazılı kanaat ve değerlendirmelerimiz aşağıda aktarılan gözlem, bilgi ve belgelere dayanmaktadır:

1-) Kurulumuz, Diyarbakır Barosu Başkanı Av. Cevdet Yardım, Baro yönetim kurulu üyeleri ve bazı avukatlarla görüşmüştür. Baro başkanı ile yaptığımız görüşmede, baro başkanı, '...Diyarbakır'da sıkıyönetim uygulamaları içerisinde yer alan işkenceler artarak devam etmektedir, işkenceler sonunda iki kişinin öldüğü bilinmektedir. Bu konuda Diyarbakır Barosuna yansımış çok sayıda başvuru vardır. Biz bu konuda baro olarak bir çalışma yaptık ve topladığımız belge ve bize ulaşan başvuruları, kanıtları Türkiye Barolar Birliği'ne dosya halinde sunduk. Diyarbakır'daki uygulamalar konusunda Türkiye Barolar Birliği'ni olağanüstü toplantıya çağırdık. Diyarbakır'da soruşturma timleri adı altında işkence timlerinin oluşturduğu herkesçe bilinmektedir..' demiş, Baro yönetim kurulu üyeleri ve diğer baro üyeleri bunları doğrulayarak, bilgi ve belge vermişlerdir.

2-) Diyarbakır'da sıkıyönetim uygulamaları savunma hakkını kısıtlar niteliktedir.

Sıkıyönetim cezaevlerinde savunma avukatlarının müvekkilleriyle görüşmesi, savunma hak ve görevi ile bağdaşmayacak koşullar altında, ayakta, arabada bulunan ve tel örgü ile tel çitlerin arkasında, iki tarafta görevli iki veya üç gardiyan er veya subay nezareti altında yapılmaktadır. Konuşmalar dinlenmekte, konuşmalara müdahale edilmekte, sanıklar üzerinde kurulan baskıyla gerçeği anlatması önlenmekte ve böylelikle vekil- müvekkil arasındaki gizlilik ilkesi çiğnenmektedir. Böylelikle savunma hakkı ortadan kaldırılmakta ve kısıtlanmaktadır.

Savunma avukatları görevleri nedeniyle gözaltına alınmakta ve gözetim süresi sonuna kadar içerde tutulmaktadır. Bunlara örnek olarak;

16 Haziran 1979 tarihinde Av. Ziya Acar'ın görevi nedeniyle gözaltına alındığı, 15 gün gözetimde tutulduğu, yargıç huzuruna çıkarılmadan bırakıldığı ve bir suçlama yapılamadığı, Av. Mahmut Bilgili'nin gözaltına alındığı, 28 Mayıs 1980 gününden beri hâlâ tutulduğu gösterilebilir. Av. Mahmut Bilgili'nin gözaltına alındığı telgrafla nişanlısına bildirilmiş. Ankara'dan Diyarbakır'a gelen Av. Mahmut Bilgili'nin nişanlısı da gözaltına alınmıştır. Gerek Av. Mahmut Bilgili'ye ve gerekse nişanlısına ağır işkenceler yapılmıştır. Diyarbakır 1 No'lu Askeri Tutukevinde görüştü-

ğümüz Av. Ruşen Aslan ve Av. Mümtaz Kotan, edindiğimiz bilgileri doğrulayarak, baskıların sürdürüldüğünü, savunma haklarının kısıtlanması yanında mesleki kitaplarının dahi verilmediğini belirtmişlerdir. Avukatlara yönelik olan ve görevleri nedeniyle başlarına gelen tüm bu olaylar, sıkıyönetim mahkemelerinde avukatların görev yapmasını engellemeyi ve yargılanan sanıkları avukatsız ve savunmasız bırakmayı amaçlamaktadır.

3-) Diyarbakır'da uygulanan işkenceler insan aklının alamayacağı boyutlara varmıştır.

Bu çalışmalarımız sırasında saptadığımız işkence örneklerinden bazılarının aktarılmasında yarar görüyoruz:

Genel-İş Diyarbakır Şube Sekreteri Nazif Kaleli'ye yapılan işkenceler ve Diyarbakır Tıp Fakültesi Hastanesinin raporuna rağmen felce ve dolayısıyla ölüme terk edilmesi:

Nazif Kaleli, sendikadaki görevinde iken, Nisan başında gözaltına alınmış, bir süre mahalli karakolda tutulduktan sonra, buradan gözleri bağlı olarak Yenişehir İnzibat Karakolunda Hv. Assubay İsmail Kökçün denetiminde tüm işkencelerin yapıldığı söylenen 'kolordu binasının arkasındaki işkencehaneye', PTT'ye ait bir kamyonet ile götürülmüştür. PTT'ye ait bu arabanın -ki pikaptır- sıkıyönetim komutanlığınca kullanıldığının herkesçe bilindiği belirtilmektedir. Yine işkenceye adam götürülmede Diyarbakır Belediyesi'nce sıkıyönetim komutanlığına hediye edildiği belirtilen bir başka minibüsün kullanıldığı belirtilmektedir.

İşkencede 15 gün süreyle kum torbası ile dövme, çarmıha germe, yatar vaziyette çarmıha gerili olarak çeşitli organlarına elektrik verme, çift taraflı olarak aynı anda kum torbası ile dövme, falakaya yatırma, sırtına adam bindirme, ıslak betonda yürütme, işkence altında bulunduğu sürece, işkenceye ara verildiğinde ayakta, dikey bir tabut ebadında hücreye koyma, yakınlarının işkenceye alınacağı tehdidiyle insan hayalinin alamayacağı maddi ve manevi işkenceye tabi tutma şeklinde eziyetler yapılmıştır. Bütün bu süre içerisinde, işkenceye alınan herkese yapıldığı gibi aç ve susuz bırakılmıştır. İşkenceler sonucunda koma halinde 4 Nisan 1980 akşamı tutukevine getirilmiştir. Diğer tutukluların da tepkisi ve istemesi üzerine koma halinde hastaneye sevk edilmiş ise de, hiçbir tıbbi

müdahale ve tedavi yapılmadan, 5 Nisan 1980 gecesi tekrar tutukevine getirilmiştir.

Nazif Kaleli, tutuklandığı sırada savcıya ve tutuklama mahkemesine işkence gördüğünü söylemesine ve görünüşünden bunun belli olmasına rağmen, hastaneye sevk işlemi yapılmamıştır. Tutuklandıktan sonra yarı felç halinde yatan Nazif Kaleli'nin askeri doktor Yzb. Tarhan Kutlu tarafından hastaneye sevki zorunlu görülmüş, öncesi askeri hastaneye sevk edilmiş ise de, yapılan muayenesinde işkenceler sonucu bel kemiği ve omuriliğinin zedelendiği saptanmış, hastanede bu hastalığa bakacak servis ve kadro bulunmadığından Diyarbakır Tıp Fakültesi Ortopedi Kliniğine sevk edilmiştir. Burada yapılan muayenede, Nazif Kaleli'nin 'felç ve beyin harabiyeti yapabilecek hayati tehlike teşkil eden' bulgular karşısında Ankara'da bulunan hastanelerden birine sevki zorunlu görülmüştür. Bu konudaki raporları ekte sunuyoruz. Bu rapora rağmen Nazif Kaleli'nin Ankara'ya gönderilmemiş bulunması ve tekrar komutanlık emri ile tutukevine alınması, işkencenin hâlâ sürdüğünü göstermektedir. Kaleli iki tutuklunun kollarında sürüklenerek görüş odasına gelerek, durumu anlatıp, bizimle görüşmüştür. Raporda yazılı 'hayati tehlike teşkil eden durumu ile' halen Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu Sıkıyönetim Komutanlığı tutukevinde, her türlü bakımdan yoksun yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır.

Karayolları Mersin Bölge Müdürü Yılmaz Çamlıbel'e yapılan insanlık dışı işkenceler:

Yüksek Mühendis Yılmaz Çamlıbel, Mersin'de görevi başında iken sıkıyönetimce gözaltına alınarak Adana'ya götürülmüş, buradan daha sonra götürüldüğü Urfa'da ayrı ayrı işkenceye tabi tutularak, sonuçta Diyarbakır S.Y. Komutanlığı'na teslim edilmiştir. Kendisine Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nda Nazif Kaleli'ye yapılan falaka, çarmıha germe, elektrik gibi bütün işkence yöntemleri uygulanmıştır. Ayrıca, gözleri bağlı durumda, üzerine azgın köpek saldırtılıp, geri çektirilip, tekrar saldırtılmıştır. Zaman zaman aç ve susuz bırakılarak otuz gün süren işkenceler sonucunda koma halinde getirildiği 1 No'lu Askeri Tutukevinde durumu, diğer tutuklularca ekte sunulan tutanakla saptanmıştır. Yılmaz

Çamlıbel, 2 Mayıs 1980 tarihinde işkence izlerinin tespiti ve tedavisinin yapılması için yazılı olarak başvurduğu halde, bir cevap alamamıştır. Doktora da sevk edilmemiştir. Sonradan müdafili Av. Yücel Yeşilgöz tarafından yazılı başvuru üzerine cezaevi doktoru tarafından muayenesi yapılarak kendisine, ekomizlar tespit edildiği belirtilen rapor verilmiştir.

Askeri cezaevinde görüştüğümüz tutuklular, cezaevinde dayak atıldığını, sorgulama gerekçesi ile yeniden emniyete götürmeler olduğunu belirtmişlerdir.

1 No'lu tutukevinde görüştüğümüz Hayri Durmuş, Mazlum Doğan ve Ali Rıza adlı tutuklular 82 gün gözaltında ve işkencede kaldıklarını, Şikestun olayı sanıklarına 55 gün işkence edildiğini, ayrıca aynı olay sanıklarından Hayri Durmuş'un işkence sırasında durumunun ağırlaşması üzerine askeri hastaneye kaldırıldığını söylemişlerdir. 13-29 Aralık tarihlerinde askeri hastanenin cildiye bölümünde yatmasına rağmen, giriş-çıkış kaydına rastlandığı belirlenmiştir.

1 No'lu Askeri tutukevinde görüştüğümüz Ferhan Türk, vücudunda hâlâ duran süngü yaralarını göstererek, kendisine ve köylülerine yapılanları el yazısı ile anlatan ve Diyarbakır As. Savcılığı'na yazılmış, 24 Mayıs 1980 günlü dilekçe örneğini verdi. Bu dilekçede yazılı olduğu gibi Şikestun köyünde köy halkı meydana toplanarak süngülendiği, dövüldüğü, yiyeceklere zehir katıldığı, kadınlar çırılçıplak soyularak sarkıntılık yapıldığı, köyde olay sırasında bir kişinin öldürüldüğü, çoğunun yaralanmış olduğu, diğer sanıkların anlatımları ile doğrulanmıştır.

Ekteki dilekçede bütün çıplaklığı ile anlatılan bu olayı nitelemek için kelime bulmada güçlük çekiyoruz.

Görüştüğümüz Ali Yaverkaya adlı tutuklu 30-33 gün süre ile işkence gördüğünü açıklamıştır.

Mazlum Doğan ve arkadaşlarının bize verdikleri bilgiye göre gözaltına alınan kadın sanıklar (Z.), (A.), (G.) ve adının açıklanmasını istemeyen başka bir kadın sanığın işkence sırasında ırzına geçildiği ileri sürülmüştür.

Bubo Eser adlı sanık, gözaltına alındığı Diyarbakır Birinci Şube Müdürlüğü'nün bulunduğu 4. kattan aşağı atıldığını, bundan dolayı ya-

ralandığını, şu anda görme hassasının zarara uğradığını ve her şeyi çift gördüğünü, başvurularına rağmen gerekli tedavinin yapılmadığını belirtmiştir.

Halit Balin adlı sanık 28 Mart 1980 tarihine kadar aç susuz, havasız, hareketsiz bırakılarak; elektrik, kum torbası, cop vs. yöntemlerle maddi ve manevi işkence yapıldığını söylemektedir. Günlerce 40 cm genişliğinde bir hücrede (tabut) ayakta bırakılarak işkence gördüğünü belirtmektedir. Ekte sunduğumuz dilekçesinde de bu durumu açıklamaktadır.

Diyarbakır Barosu avukatlarından Aziz Şahin, 2. sınıf askeri cezaevinde tutuklu müvekkili Cevat Soysal'a gözaltında iken işkence yapıldığı, üzerinde sigara söndürüldüğü ve halen bu işkencelerin izlerini müvekkilinin taşıdığını anlatarak, yapılan işkenceler konusunda şikâyetinin sonuçsuz kaldığını ifade etmiştir.

Av. Hikmet Bozcalı, askeri cezaevinde tutuklu müvekkili Abdullah Baltacı'nın tabi tutulduğu işkenceler sonucunda erkeklik yeteneğini kaybettiğini belirterek, mağdurun mahkemedeki ifade tutanağını kanıt olarak verdi. Bunu ekte sunuyoruz.

Görüştüğümüz Zülküf Baran, evine baskın yapılarak arama yapıldığını, hiçbir suç konusuna rastlanmamasına rağmen, merkez inzibat karakoluna götürüldüğünü, gözleri bağlanarak işkenceye götürülüp, kendisine işkence yapıldığını belirtmiştir. Kendisine yapılan işkencelerin tümü konusunda verdiği dilekçeyi ekte sunuyoruz.

3 No'lu askeri tutukevinde görüştüğümüz Kenan Kızıl, uğradığı işkenceleri anlatmıştır. Aynı tür işkenceler olduğu gözlemlenmiştir.

4-) Sanıklar tutuklandıktan sonra tekrar işkence yapılmaktadır.

Bizimle görüşen bazı tutukluların belirtmelerine ve geçmişte Zeki Atsız ve Nadir Yektaş'a yapılan uygulamalardan, bazı sanıkların tutuklanmasına rağmen, askeri tutukevine alınarak işkencehaneye götürüldükleri ve yeniden işkenceye tabi tutuldukları saptanmıştır.

5-) Diyarbakır'da anayasanın ve yasanın öngördüğü azami 15 günlük gözaltı süresi aşılmaktadır.

Askeri cezaevinde bizimle görüşen tutuklular, gözaltı süresine uyulmadığını belirterek; tutuklulardan Halil Kurtay'ın 40, Nazım Doğan'ın

82, Ali Rıza'nın 82, Ali Yaverkaya'nın 33, Hayri Durmuş'un 55, Yılmaz Çaınlıbel'in 30 gün süreyle gözaltında kaldıklarını ve bu süre zarfında sürekli işkenceye uğradıklarını belirtmişlerdir. Gerek bu tutuklularla ve gerek Diyarbakır Barosu avukatları ile yaptığımız görüşmelerde bu sayının çok kabarık olduğu söylenmiştir.

6-) İşkenceler sonucunda ölümler, sakat kalmalar olmakta ve bunlar kamuoyundan saklanmaktadır.

Diyarbakır'da işkence sonucunda ölen ve sakat kalan çok sayıda kişinin olduğu iddia edilmektedir. Bunlardan PTT-DER Diyarbakır Şube Başkanı ile bir başka kişinin, gözaltında tutuldukları binanın 4 ve 5. katlarından atılarak öldürüldükleri söylenmektedir.

Şikestu köyü baskınından sonra gözaltına alınan Mehmet Özen'in gözaltına alınan diğer köylülerin gözü önünde işkence edilerek öldürüldüğü ifade edilmektedir.

Bu konudaki söylentiler ürküntü verici boyutlarda yaygındır.

İşkence sonucunda dili tutulan ve açılmayan Adnan Odabaşı, erkeklik yeteneğini yitiren Abdullah Baltacı, yürüyemeyen Zeki Atsız, Nazif Kaleli de sakat kalanlara birer örnektir.

7-) Diyarbakır Askeri Cezaevinde 15 yaşından küçük çocuklar vardır. Görüştüğümüz Sinan Özdemir, Mehmet Koyunsatan, Cumali Çalgıcı, Mahmut İçke tarafımızdan tutuklu çocuklar olarak tespit edilmiştir.

8-) Diyarbakır'da sendikal örgütlenme engellenmeye çalışılmaktadır.

Gözaltına alınan sendikalarda görevli kişilere, görev alanları ile ilgili sorular yöneltilmekte, bu tür uğraşılardan vazgeçirilmeye zorlanmaktadır.

Özellikle DİSK'in Diyarbakır'daki örgütlülüğünün ve örgütlenme çalışmalarının önüne geçilmek istendiği gözlenmiştir. Tutuklulardan Genel-İş Şube Sekreteri Nazif Kaleli'ye işkence sırasında DSİ, Karayolları, Toprak-Su, Belediye TİŞ şube kongresi ve benzer yerlerdeki sendikal uğraşlarla ilgili sorular yöneltilmiş olması ve baskılar yapılması bu iddiaların yerindeliğini kanıtlamaktadır.

9-) Diyarbakır Asliye Ceza ve Tutukevinde tutuklulara hiçbir kitap verilmediği, hatta hikâye, şiir, roman ve sair kitaplarla dergi ve gazetelerin bile okutulmadığı gözlenmiştir.

10-) Tutuklulardan lise mezunu olup da üniversiteye girmek isteyenlere talep ve ısrarlarına rağmen, Üniversitelerarası Seçme Sınavlarına girmeleri için izin verilmemektedir. Sınava girmek isteyenlerin, sadece 3 No'lu cezaevindeki sayısı 15'in üstündedir.

Bütün bunlar kurulumuzun birkaç gün içinde saptayabildikleridir. Ancak bilinen ve görünen odur ki, Diyarbakır'da sıkıyönetim uygulamaları yasa tanımazlığı büyük boyutlara vardırmıştır.

Diyarbakırlı aileler bugün, gözaltı ile ölümü aynı yasla karşılamaktadırlar.

Bütün halk üzerinde şoven baskılar alabildiğine yükselmektedir. Gözaltına düşenler tabanları patlayıncaya değin sopadan geçirme, kolunu, bacağını, kafasını, gözünü kırıp yarma, çarmıha germe gibi yöntemlerle, insanlık onurlarından, düşüncelerinden vazgeçirilmeye çalışılmaktadır."[66]

Polis amcalayla...

Görünürde dalları çiçeklere bezenmiş bir bahar yaşıyordu başkent Ankara. Üstündeki karanlık örtünün ayırdında olan yoktu. İnsan haklarına aykırılıklara ilişkin somut veriler 1979'dan bu yana birikiyordu Ankara'da. 1980'de kan döküp can almaya başlayacaktı. Daha geçenlerde "yasama-yürütme-yargı" kentinin ortasında Hüseyin Karakaş ve Yaşar Gündoğdu adlarındaki iki genç insanın sorgu odalarından cesetleri çıkmıştı.

Başkent Ankara'da "terörü önleme adına" yapılan işkencelere ve sonuçlarına ilişkin belgeler sayılamayacak kadar çok. Bir anlamda Ankara, ülkesinde insan haklarının çiğnendiğini noktası virgülüne dek tüm ayrıntılarıyla belgeleyen ender başkentlerden biriydi. Ankara aslında işkenceye dayalı iç güvenlik politikalarının üretildiği bir başkent olması bakımından da araştırılmaya değer bir kentti.

Aslı Doğan için gözünü açtığı o sabahın hiç ayrıcalığı yoktu bir önceki günün sabahından. Yine uyanmak istemeyerek uyanmıştı. Yine uykuya doyamayan gözlerini ovuşturmuştu yumuk elleriyle uzun uzun.

Aslı uyandı ve giyindi. Annesi yine telaşlıydı. Babası yine gazeteye gömülmüştü. Aslı sütünü içti. Babasını öptü, annesinin eline sımsıkı yapışıp

66 1 Haziran 1980 tarihli DİSK Raporu

kreşin yolunu tuttu.

Aslı Doğan, Dünya Çocuk Yılından da, Dünya Çocuk Yılında bir geceyi Ankara'nın Demirfırka Karakolunda geçireceğinden de habersizdi.

Uykusuz gözlerini ovuşturu ovuştura girdi kreşin kapısından. Durdu annesine bir öpücük göndermeyi unutmadı.

Aslı Doğan kimdi?

Aslı Doğan, çocuklar için şölenler düzenlenen Dünya Çocuk Yılında, kimine göre geceyi gözaltında geçiren, kimine göre karakolda konuk edilen, kimine göre de suçlu bir ananın yakalanmasında "yem" olarak kullanılan, tam üç buçuk yaşında bir yavruydu.

9 Ağustos 1979 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Ankara Hastanesi kreşinden alınarak Demirfırka Karakoluna götürülen "Ramiz Doğan kızı, Müjgan'dan doğma, 1976 doğumlu, Ankara nüfusuna kayıtlı Aslı Doğan, 'devrimci' bir ana babanın yavrusu olarak dünyaya gelmekten" öte bir suç işlemiş değildi o güne dek.

Uykulu gözleri çakmak çakmak karakol şaşkınlığıyla, babasının kucağında söyleştik, çevresine gülücük dağıtan Aslı ile.

Küçük Aslı, Demirfırka Karakolu öyküsüne ilişkin soruları, daha tam sökemediği Türkçesi ile çok kısa yanıtladı:

- Dün gece neredeydin Aslı...

- Polis amcayla biy yeye gittik, bilmiyoyum, teyzem de vaydı, gitti sonya...

- Korktun mu Aslı?

- Polis amcalay teyzeme git dediley, o zaman çişim geliyse diye korktum.

- Niye gittin polis amcalarla, yaramazlık mı yaptın?

- Onlaya soy. Okulda Ayşe'yle kavga ettik, belki o söyledi...

Aslı Doğan, Ankara Hastanesi'nde laborant olan annesinin 'izinli' gününde, üyesi olduğu derneğin basın bildirisini dağıtmasının yasalarımıza göre bir suç olmadığını anlatamadı Demirfırka Karakolunun komiser amcasına.

Aslı'yı kreşten almaya giden Şükran teyzesi, kapıda bekleyen polislere "Parmak kadar çocuğun suçu ne olabilir?" dedi. "Karakola götüremezsi-

niz onu."

Aslı'yı götürmek için "emir aldıklarını" söyledi polisler. Aslı teyzesinin elinden tutup, polis amcalarının arasında Demirfırka Karakolunun kapısından girdi. Şükran teyzesi çişini yaptırdı Aslı'nın. Eniştesi Ramiz Doğan'ın yanına koştu bir solukta. Annesine, babasına, anneannesine ve dedesine Aslı'nın başına gelenleri tek tek anlattı. İşçi emeklisi dedesi "Çok erken, çok erken daha karakola düşmek için" dedi. Ramiz Doğan, duyduklarına inanamadı, her kapıyı çaldı; "üç buçuk yaşındaki kızım gözaltına alındı" dedi, "İster inanın, ister inanmayın."

İçişleri Bakanının özel kalem müdürünü aradı, telefonla:

- Bakanımla görüştüremem sizi, ne olursa olsun... üç buçuk yaşında mı dediniz?

- Kime başvurayım peki?

- Sıkıyönetim emriyle tutuluyorsa, İçişleri Bakanı da bir şey yapamaz. Anlayışlı olun lütfen.

- Çocuğunuz var mı beyefendi, sizin?

- Var.

- Üç buçuk yaşında gözaltına alındı mı hiç?

Son soru yanıtsız kaldı.

Aslı, TÜS-DER Genel Yönetim Kurulu üyesi Ramiz Doğan ile Ankara Hastanesi laborantlarından Müjgan Doğan'ın sevgili kızlarıydı. Annesinin yüzünden götürülmüştü Demirfırka Karakoluna. Annesi suçluydu bazılarınca.

Ankara Hastanesi'nin oksijen dairesine faşistlerin koydukları bombanın ortaya çıkarılmasında katkısı olmuştu Müjgan Doğan'ın. Bir suçu daha vardı Müjgan Doğan'ın bazılarına göre. İki gün önce basına dağıtılan "Tam Gün Yasasına İlişkin" TÜS-DER'in görüşünü içeren basın özetini, hastanede birkaç arkadaşına da vermişti. Bildiri dağıtmakla suçlanabilirdi. Suçlandı da. Güvenlik kuvvetlerince aranmaya başlandı. Eşgali bildirildi bütün ekiplere. İş adresi, ev adresi, kocası ve çocukları.

Müjgan Doğan bulunamadı. Ramiz Doğan da. Bulunamayınca 3,5 yaşındaki kızı götürüldü.

"Nasıl olsa dayanamaz, almaya gelir; anne yüreği dayanamaz" diye dü-

şünülmüş, ekipler gerekli yerlere yollanmış, av beklenmeye başlanmıştı.

Küçük Aslı, polis amcalarının "dütdütü" ile saat 18.00'de Ankara Hastanesi'nin kreşinden alınarak Demirfırka Karakoluna götürüldü. Karakolda Aslı'ya İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ilkelerine göre davranıldı. Ablalarına, ağabeylerine yaptıklarını ona yapmadılar. Gece saat 24.00'te, suçsuz bulunarak kreşe geri götürüldü. Sonra yeniden karakola döndü, polis amcalarıyla birlikte. Koltuğun üstünde uyumasına izin verdiler. "Karnın acıktı mı?" sorusuna, "polis amcalayla hoyoz kesip yedik" diye karşılık verdi.

Aslı 10 Ağustos 1979 Cuma günü saat 11.30'da serbest bırakıldı.[67]

Aslı ile dostluğumuz, babasıyla da dost olmamızı sağladı. Aslı büyüdü. Cezaevindeki babasına mektup yazdığım için teşekkür etmeye geldi bir gün gazeteye. "Sen de yazıyor musun?" dedim. Babasını özleyen tüm çocuklar gibi acı dolu güldü. İkinci sınıfta olduğunu söyledi.

Baskı soluk aldırmayınca zaman çabuk mu geçiyordu, yoksa çocuklar mı çabuk büyüyordu?

Merdivende hücrede

Uğradığı ağır işkenceden kurtulamayarak ölen Hüseyin Karakaş'ın suçu inanılır gibi değildi. Karakaş'ın suçu da bildiri dağıtmaktı. Karakaş 24 Aralık 1979'da Maraş katliamının birinci yılında, çalıştığı Hacettepe Hastanesi'nde, katliamı eleştiren bir bildiri dağıtırken gözaltına alındı. Daha Emniyet Sarayının merdivenlerinden çıkarken ağzından kan gelmeye başladı. Gözaltına alındığı gün, saat 17.40'ta Numune Hastanesi beyin cerrahisi bölümüne polis tarafından yatırıldı.

Hüseyin Karakaş ölmeden yaklaşık dört saat önce şöyle konuştu:

"Beni polisler öldürecekler, yakınlarıma n'olur söyleyin."

20 yaşını yeni dolduran Hüseyin Karakaş 25 Aralık 1979'da Maraş katliamının 366. günü Ankara Numune Hastanesi'nde söylediği gibi öldü.

Hüseyin Karakaş'a Ankara'da verilen raporda "adi ölüm" kaydı düşüldü. Hüseyin'in yakınları raporun "ölüm adi ama Hüseyin bildiri dağıtırken ölecek adam değildi" diye itiraz ettiler. İtiraz İstanbul Adli Tıp Mecli-

67 *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1979.

sinin 10 uzmanınca da haklı bulundu:

"Bildiri dağıttığı ihbarı ile yakalanan ve Anafartalar polis merkezine teslim edilen, burada ifadesi alındıktan sonra Birinci Şube Müdürlüğüne götürülürken, merdivenlerde aniden rahatsızlandığı için hastaneye sevk edildiği iddia edilen Hüseyin Karakaş'ın beyin kanamasından öldüğü ve bu kanamanın patolojik nedenlere bağlandığı belirtilmişse de...

Hüseyin Karakaş bildiri dağıtmak gibi aktif bir halde yakalandığına göre, haricen iz bırakmayacak bir kafa travmasına maruz kalmış ve bu nedenle ölümle sonuçlanan beyin kanaması meydana geldiğinin kabulü gerektiği ve bu kanamanın olaydan önce eski patolojik nedenlere bağlı olduğunun kesin belirtileri bulunmadığı..."

Adli Tıp Meclisinin yargısı, yüreği acı ile yanan Karakaş ailesinin yargısına denk düşüyordu. Bu denkliğin açık anlamı "Bildiri dağıtma gibi dinamik bir eylem sonrasında damar hastalığı nedeniyle ölüm, doğal bir ölüm değildi." Hele hele Hüseyin'in otopsisinde herhangi bir damar hastalığı bulgusuna rastlanamamışsa. Bu olasılık kesinlik kazandı. Ölüm doğal değildi.

Hiç kimse doktor değildi ama herkes, Adalet Bakanlığı Adli Tıp Meclisi Başkanlığının raporundan, ölümün nasıl geldiğini kolayca anlayabilirdi. Doktorlar "haricen iz bırakmayacak bir kafa travmasına maruz kalmış ve bu nedenle ölümü mucip beyin kanamasının husule geldiğinin kabulü gerekir" diyorlardı. Yargıçlar "Hüseyin Karakaş işkence ile öldürülmüştür" demeliydiler. Demediler.

Özlem değil koşul

1980 yılının 20 Nisan'ında Ankara Emniyet Müdürlüğünde çoğu insan büyük bir şaşkınlık yaşıyordu. Şaşkınlık göz göre göre ölüme gönderilen Yaşar Gündoğdu'nun erken gelen ölüm haberinden kaynaklanıyordu. Emniyet Müdürlüğü Birinci Şubede 8 numaralı hücresinde "Yerde beton üzerinde yatarken bulunduğu için" kurtarılmak amacıyla Numune Hastanesine gönderilen Yaşar da ölmüştü.

20 Nisan 1955'te doğan Yaşar Gündoğdu, 20 Nisan 1980 tarihinde

ancak 25 yıl süren yaşamını ülkesinin başkentinde bir işkence kurbanı olarak noktaladı. Ölüm tarihi, yaşasaydı evlilik tarihi olacaktı. Yaşar ile Neş'e 20 Nisan 1980 tarihinde nikâh dairesine gideceklerdi.

18 Nisan'da gözaltına alınan, Türkiye Elektrik Kurumu Enerji-Der işyeri temsilcisi Yaşar Gündoğdu'nun nereye götürüldüğü, götürüldüğü yerde başına neler geldiği otopsi raporunda belliydi.

Raporda Gündoğdu'nun tam 18 yerinde "darp ve cebir" izleri bulunduğu yazılı. Ölüme neden olan temel bulgu ise "Kafa içi beyin zarı kanaması" olarak saptanıyor. Bu belirlemeden sonra rapora eklenen şu doktorca sözlerin anlamını bulmak hiç zor değil. Doktorlar "Ölümün, başın sert bir yere çarpması veya çarptırılması ve bu kısımlara sert bir cisimle vurulması sonucu meydana gelmiş olabileceği" kanısına varmışlar. Raporun ayrıntıları, otopside bulunan doktorların Hipokrat'ın vicdanını sızlattıklarını anlatmaya yetiyor.

"...Bunların ne ile yapıldığının tespitine tıbbi bakımdan imkân sağlanamamıştır."

Sağlanamazdı. Sorgu odalarına doktor girmemişti o zamanlar çünkü.

"Bunların şahsın kendisi tarafından ya da başkaları tarafından yapılmış olabilecekleri ve tıbbi bakımdan ne ile yapıldıklarının ve oluşum mekanizmasının izahı mümkün olamamıştır."

Olamazdı. İşkenceden öldü senaryoları yazdırılmamıştı daha o zamanlar çünkü.

"Vücuda elektrik tatbik edildiğine dair hiçbir belirti bulunmamıştır. Alçak voltajlı elektrik uygulamalarında vücutta haricen belirti husule gelmeyebilir. Fakat bu elektrik uyarımı kalp hareketlerini hızlandırmak suretiyle ölüm tevlid edebilmektedir."

Ölüm tevlid etmeyebilirdi. Yaşar'a işkence yapılmasaydı, ölüm gelmeyebilirdi.

Otopsi raporundan sonra Yaşar Gündoğdu'nun avukatları Ankara Tabip Odasına başvurdular:

"Doktorların her konuda gerçekçi olmaları bir özlem değil, bir koşuldur.

Yeminli bilirkişinin (doktorun) belirli kişileri himaye ve korumak için yetkilerini kötüye kullanmaları affedilmez bir suçtur.

Muayenede ölüde tespit edilen bulgular açıklanırken, işkence yapan emniyet görevlilerini himaye amacı güdülmüştür.

Kendilerinden Yaşar Gündoğdu'nun ailesinin vekili olarak değil, bir insan olarak, insan saygınlığı amaçlayan bir birey olarak şikâyetçiyiz."

Rapora dayanılarak resmi açıklamalar yapılmaya başlandı bir süre sonra. Neredeyse "Yaşar'ın kendi kendine işkence yaptığı" anlatılmak isteniyordu. Neredeyse "Vücudunun 18 ayrı yerini, o yatarken bulunduğu 8 numaralı hücrenin duvarlarına çarptığı" anlatılmak isteniyordu. Her şey iyiydi ama Yaşar "beyin zarını" nasıl vurmuştu duvardan duvara. "Bunlar bunu da yapar, bunlar her şeyi yapar" demekle de aklanamazdı insan vicdanı.

Aklanmaya çalıştılar ama kara vicdanlı işkenceciler. Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nihat Özer'in açıklamasından sonra suspus oldu ortalık. Olmaz böyle şey demeye niyetli olanlar bile sabır dilediler Yaşar'ın geride bıraktıklarına. Susup oturdular. Zeytinyağı gibi üste çıkanlar konuşuyordu, çıkacaklar konuşuyordu artık Türkiye'de:

"Son zamanlarda bir kısım günlük gazetelerde yer alan ve 'bazı kişilerin Emniyet Müdürlüğü tarafından evlerinden, işyerlerinden alınıp götürüldüğü ve bir daha bunlardan haber alınamadığı veya bunların işkence yapılarak öldürüldüğü' şeklinde, kamunun telaşına mucip olacak biçimde, belli amaçlarla saptırılmış, tahrik edici nitelikte haberler işlendiği görülmüştür.

1- Ankara'da 15 gün önce Emniyet Müdürlüğü ekiplerince alındığı ve kendisinden bir daha haber alınamadığı bildirilen Halil oğlu 1962 doğumlu Cemalettin Akgül, Devrimci Yol adlı yasa dışı örgütün Ankara

Ortatepe bölgesi sorumlusu diğer sanıkla birlikte bu örgüt adına çeşitli eylemlere ve en son 7 Mart 1980 tarihinde Abidinpaşa Gömü sokakta meydana gelen silahlı çatışmaya iştirak suçundan, diğer iki sanıkla ve olayda kullanılan tabanca ile yakalanarak, 9 Nisan 1980 tarihinde Komutanlıkça gözetim altına alınarak hakkında Sıkıyönetim Savcılığında soruşturma açtırılmış ve 24 Nisan 1980 günü de Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu Askeri Mahkemesince tutuklanmıştır. Bu olayla ilgili soruşturmaya halen devam olunmaktadır. Bu nedenle adı geçen kişi belli tarihte gözetim altına alınmış ve bilahare tutuklanmış olduğundan, halen Mamak Özel Askeri Cezaevi Müdürlüğünde bulunmaktadır. Kaybolması veya kendisinden haber alınamaması biçiminde bir durum yoktur. Esasen gözetim altına alınan veya tutuklanan kişilerle ilgili olarak gerek Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirliği, gerek Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi ve gerekse Mamak Cezaevi Müdürlüğü ilgililerinden her zaman bilgi almak mümkün olduğu halde, bu yola gidilmeyerek, esası araştırılmayan ithamların yayın konusu yapılması yasalara ters düşmektedir.

2- Rızgari adlı yasa dışı örgütle ilişkisi saptanarak bir süredir kontrol altında tutulan, Türkiye Elektrik Kurumu Muhasebe Servisinde görevli Abdülhamit oğlu 1955 doğumlu Yaşar Gündoğdu, Komutanlık emri ile 18 Nisan 1980 günü Ankara Emniyet Müdürlüğü ekiplerince yakalanıp gözetim altına alınmıştır. Ancak nezarethanede bulunduğu esnada ve kapatıldığı odada 19 Nisan 1980 tarihinde kafasını sert bir yere çarpması veya çarptırılması sonucu acilen Ankara Numune Hastanesine kaldırılmış ve ancak kurtarılamayarak, otopsi raporuna göre "kafa travmasına bağlı beyin zarı kanaması sonucu" vefat etmiştir. Bu olaya derhal Yenimahalle Cumhuriyet Savcılığınca el konulmuş ve otopsi vesair işlemler tamamlanarak dosya Komutanlıkça da söz konusu olay hakkında ve gerek mağdurun ailesinin ithamı, gerekse basındaki iddialar dikkate alınarak Sıkıyönetim Askeri Savcılığında soruşturma açtırılmıştır.

Yargı organlarına intikal eden bu olayla ilgili olarak ve ne derece doğru olduğu meçhul birtakım iddialarla yayına devam etmek, yapılmakta olan soruşturmaya olumsuz yönde etki yapabileceği gibi, kamuoyunu da yanlış bilgilerle yönlendirebilecektir."

Yaşar Gündoğdu, ister savlandığı gibi kendi canına kıymış olsun, ister

işkence edilerek öldürülmüş olsun; sonuna dek soruşturulup, kovalanması gerekirdi.

İşkence sonucu ölüm savı ile başlatılan soruşturma sürdürülürken, soruşturmayı yürütenlere "en başta toplum polisi Rıdvan'ı bulun" haberi gönderildi. Rıdvan bulunmadı. Sonra da Nuran Polak, Ergül Kıyak, Sadullah Bahadır, Mustafa Kahraman, Süleyman Polatkaya ve Nuran Çamlı adlı yurttaşların tanıklıklarına başvurmakta yarar olduğu iletildi. Oysa Ergül Kıyak'ın tanıklığı ile yetinildi. Onun için de "8 yıl ağır hapis cezası aldığından, kendisini yakalayan ve işlem yapanlar hakkında tarafsız olamayacağı" yargısına varılıp tanıklığı inandırıcı bulunmadı.

Soruşturma, polis memuru Mustafa Yıldırım ve 10 arkadaşı hakkında "İşkence sonucu adam öldürmek" savı ile dava açılarak noktalandı. Yaşar Gündoğdu'nun ölümüne neden olan güvenlik görevlileri Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinde aklandılar.[68] Askeri Yargıtay Birinci Dairesi 1983 yılı Temmuz ayında, toplum yeni acılarla uğraşırken, aklanma kararını onayladı.

Hüseyin Karakaş ve Yaşar Gündoğdu'nun genç bedenlerini baharla örttükten sonra, Bir İşkence Ülkesi'nin başkentinde dolaşmayı erteleyip, İstanbul'u düşündüm yeniden.

Ölü geldi buraya

Kilyos'a yüzmeye gideceklerdi. Ağustos sıcağından bunalmışlardı. Annesi Kilyos'u sevmediğini söyledi. Her yıl birini yutardı dalgalar. "Aman anne" dedi Faruk. "Çocuk muyum?"

Çocuksun, çocuğumsun" dedi annesi. "Yine de dikkat et, fazla açılma."

Faruk ile kız arkadaşı 2 Ağustos 1980 öğle üzeri, içlerindeki sevinci paylaşarak evden çıktılar. Akşama doğru ekip arabasıyla eve döndüklerinde, cenkten çıkmış gibiydiler. Didik didik arandı ev. Babası düştü ardına, semt karakolu, siyasi şube derken Faruk'un izini buldu.

"Zayıf bünyeliymiş" dedi bir polis, "mide kanaması geçirdi". Hastane kapılarında dolaşmaya başladı babası. Numune Hastanesine, Haydarpa-

68 Mustafa Yıldırım, Kemal Yazıcıoğlu, Enver Cantürk, Yusuf Cinel, Turan Yılmaz, Recep Yumuşak, Rıdvan Güler, Mücahit Özdemir, Mehmet Koç, Münir Yazdıç, Yaşar Gündoğdu'yu işkence ile öldürmekten yargılanıp aklandılar.

şa Askeri Hastanesine uğradı. "Bu çocuk sizin mi?" dedi bir hanım doktor Baran Tuna'ya. "Evet" dedi. "Ölü geldi buraya haberiniz olsun" dedi doktor hanım. Gece gündüz başında beklemişlerdi, çok uğraşmışlar ama kurtaramamışlardı.

Faruk, bir pankart asma olayıyla ilgili olarak gözaltına alınmış ve işkence ile öldürülmüştü. Ölüm tarihi 8 Ağustos 1980 olarak biliniyordu. 12 Eylül geliverdi sonra. Faruk'un adının altına, onlarca isim yazıldı, işkencede öldü diye. Faruk unutulmadı ama. Annesi Emine, babası Baran Tuna, başvurmadık kapı bırakmadılar; oğullarını öldüren polisleri bulmak için. 1981 yılının Mayıs ayında ulaşabildikleri Adli Tıp'ın raporunda, emniyette söylenen cinsten, mide kanaması filan yoktu:

"Sol el bileğinde ve sağ meme üstü kısmında ciddi soyulma... Sağ dirsek iç yüzünde, sağ el sırtında iğne pikür yerleri, çevresinde ekimoz. Sırtta her iki tarafta derin ekimoz... Sağ gletus ve femurda geniş, rengi maviye dönmüş ekimoz. Her iki sağ arka bölümde derin ekimoz, her iki ayakta ekimoz, her iki avuç içinde derin ekimoz...

Kişinin ölümünün künt kafa travmasına bağlı beyin kanamasından olduğu..."

Kilyos'un dalgalarına birlikte koşamamışlardı ama Faruk'un kız arkadaşını da aynı gün bir başka hastaneye göndermişti polis. Çıldırmış durumda üstelik. İstanbul Barosunun açıklamasında "Faruk Tuna ile birlikte gözaltına alınan arkadaşına da dövülmek, elektrik verilmek ve tecavüz edilmek suretiyle işkence yapıldığı anlaşılmıştır" deniliyordu. İyileşip yaraları kabuk bağlayınca Faruk'un kız arkadaşı hakkında "İGD üyesi olmak ve pankart asmak" savıyla dava açıldı. Yargılama beraatle bitti. Faruk yaşasaydı o da aklanacaktı.

Faruk'un annesi, sorumluların peşine düşen eşini beklemekle, oğlunun gelmeyeceğini bilmekle geçirdiği günler sonunda sinir hastası oldu. Başvurmadık yer kalmamış, sorumlular hakkında dava açtırılamamıştı. Başka bir yol olmadığından herkese dilekçeler yazıldı:

"Sayın Turgut Özal, 2 Ağustos 1980 günü Beşiktaş'tan alınarak Birinci Şubeye götürülen ve işkencenin her türlüsü yapılarak öldürülüp, 3 Ağustos'ta Haydarpaşa Numune Hastanesine bırakılan oğlumun davası-

nın başlatılması hakkında size, 1984'te bir dilekçe daha yazmıştım. Fakat yazdığım bütün dilekçeler gibi, o da, katil emniyet mensupları tarafından yok edildi."

"Sayın Yıldırım Akbulut... Başta MGK olmak üzere askeri ve sivil bütün devlet mercilerine yazılı olarak başvuruda bulundum. Fakat hiçbir netice alamadım. Çünkü o mercilerin, dilekçemi sevkettikleri yer, oğlumu katleden katil polislerdi."

"Sayın Necdet Üruğ, ölenin geri gelmesi olanaksız, fakat çıldırmış karımın ve perişan olmuş benim, tek arzumuz o katillerin adalet önüne çıkarılarak cezalandırıldıklarını görmektir..."

Baran Tuna, başvuracak başka hiçbir yerin kalmadığını, sıkıyönetimin İstanbul'dan kaldırılmasından sonra iyice anladı. Soruşturma dosyası Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığına gönderilmişti. Üç yıl sonra zaman aşımına uğrayacak, sorun noktalanacaktı.

Annesini yakalamak için üç buçuk yaşındaki çocuğunu rehin alan düzen, bir başka annenin yirmi yaşındaki oğlunun katillerini elbette saklayacak, koruyup kollayacaktı.

El ele koşamadılar Kilyos'un dalgalarına, dalgalarla kucaklaşıp denizi aşamadılar. Un ufak oldular, sorgu odalarının duvarlarında.

Evden çıkarken, yarın hiç olmasın istiyordu Faruk Tuna. Kilyos hiç bitmesin istiyordu. Beşiktaş pazarının köşesine takıldı yarınları.

Altı yıl önce İstanbul sokaklarından uçup giden Faruk'un katilleri bulunamayacaktı. Babası yollara düşse de, annesi köşesine çekilse de, bulunamayacaktı.

Aslı'yı üç buçuk yaşında rehin aldılar. Faruk'u yirmisinde öldürdüler.

Cumhuriyetin yazgısıydı bu, öyküsüydü.

5. bölüm

Sınanmış inançları ve yürekleri oldu

Sopanın telaşından

Söylenecek pek fazla şey kalmamıştı 1977'nin başlarında. İktidar vurulup toprağa düşenleri kâr görmeye başlamıştı. Başbakan, "Sordum, yine soruyorum, nerede ne olmuş, güvenlik kuvvetleri, idare, kanun kuvvetleri hangi hadisenin üstüne gereği gibi varmamış, bunu kimse söylemiyor" diyordu.[69]

Muhalefet liderinin, cinayet suçlularının ve kışkırtıcılarının hükümet içinde olduğunu söylemekten dili damağı kurumuştu. Başbakan "Biz bir parti ile ortağız, yan kuruluşu ile değil" diyordu.

Ortağı partinin lideri "Aranızdan ayrılanı vurun" diye öğütler veriyordu. "Bizimkiler babadan kalma piştovlarla, yerli malı tabancalarla dövüşüyorlar" diyordu.[70]

"Vatanseverler vatan hainlerini öldürüyorlar" diyordu, yargının en üstündeki adam.[71]

Plan Milliyetçi Cephe Hükümetinin kuruluşu sırasında yürürlüğe konulmuştu. Öğrenci ve işçi avının başlaması o sıralara rastlıyordu. Şahin Aydın, Veli Yıldırım, Kerim Yaman düştüler önce toprağa. Onlarcası izledi onları sonra. Yüzlerce oldu, binlere tırmandı.

---

69 Süleyman Demirel. Başbakan

70 Alpaslan Türkeş. Başbakan Yardımcısı Devlet Bakanı

71 İsmail Müftüoğlu. Adalet Bakanı

Türk halkı, acımasız ve çok ince hesaplanmış bir saldırı ile inançlı bir savunma arasına sıkıştırılmıştı 12 Eylül sabahını karşılarken.

Başkentin sokaklarında yüz kızartıcı soruşturmalar konuşuluyordu yeniden. Güzel Yıldız'ın, üzerinde duramadığı ayaklarından, Uğur Yıldız'ın iki yanında taşıyamadığı ellerinden belliydi, insanların bir işkence ülkesinde yaşadıklarının kanıtıydı. Görmediğimiz, duymadığımız binlerce el ve ayaktan dördünün karşısındaydık. Şiş ve mor. Ezik ve patlak.

Kayaş semt karakolunun üç yıldızlı komiseri Hüseyin Bayrak'ın görgü ve bilgisi içinde, insan organı olmaktan çıkarılan bu el ve ayaklara yapılan işlemin adının "işkence" olduğunu söylemeye gerek yoktur.

CHP Genel Sekreteri Altan Öymen 1970'li yılları anımsatıyordu. 12 Mart çarkından geçenlerin arasında o da vardı.

Altan ağabey Güzel Yıldız ve Uğur Yıldız'a baka baka, eskileri düşünüyor ve olanları anlatıyordu. Yutkundu, gözleri dolu dolu oldu. "Anlatılacak fazla yanı yok" dedi. "Görüyorsunuz işte."

Siyaset yapmanın gereği sayıların adaletine sığındı sonra. Cephe iktidarında ölü sayısının 1200'e ulaştığını söyledi. "Ölçü buysa" dedi; "Kan bunların boyunu aşmıştır". Olanların adını da koydu: "Bu bir hükümet terörüdür" dedi.

Önce Güzel Yıldız anlattı, külçe gibi vücudunun derinlerinden gelen bir sesle:

"Eve dönüyorduk, yoldan alıp götürdüler. Biri belimize bastı, biri karnımıza. Hoşgeldin deyip deyip vurdular. Yere su döküp sırtıma jandarma bindirdiler. Askerdeki teyze oğlu geldi aklıma.

Demir boruyla 30 tane vurdular ilkinde. Alevi misin diye sordular, kalktığımda. 'Evet, aşiretim' dedim."

Sonra Uğur Yıldız anlattı, ağzından çıkan her sözcükte acı duyarak. Kayaş Ege Mahallesindeki evinden dönerken on bir zorbanın eline düşmüştü. Hem ellerine, hem ayaklarına, hem de yüzüne vurdular Uğur'un. Bir polis "Ulan Yozgat'tan komünist çıkar mı?" diye tepindi üstünde.

25 Nisan 1980'de getirildikleri Hacettepe Hastanesi Acil Servisinin doktorları telaşlandılar Uğur'u gördüklerinde. Bulgu "genel vücut travması"

idi. Vurulmadık yanı kalmadığının doktorca anlatımı.

Bir siyasi parti genel merkezinde, başkentte, izlenen hükümet terörü oyununun ilk perdesi, Uğur Yıldız'ın, duyanlara gülünç gelen yanıtı ile kapandı. "Sizi döven polislerin yaka numarası yok muydu?" diye sormuştu bir gazeteci. "Vardı ama" demişti, "Sopanın telaşından aklımda tutamadım." Altan ağabey söze karışmıştı kahkahaları önlemek için:

"Şu arkadaşlar ise, Ege Mahallesinin ilkokul öğretmenleri, onların da ilginç öyküleri var, anlatır mısınız hocam?"

Önce Bünyamin Demirtaş anlattı. Küçük bir öksürükle başladı konuşmaya. Karakoldan çıktıktan sonra eve gidip üstünü değişmiş, öyle gelmişti CHP'ye.

"Çocuklarla, 23 Nisan şenlikleri için şiirler okuyup marşlar söyledik. Folklor başladı sonra, Aldırma Gönül'ü söyledik. Komiser Hüseyin Bayram Enternasyoli söyletiyorsun diye alıp götürdü karakola. Çöktü üstüme. Evimi bombaladıklarında vazifene düşkün olsaydın bu kadar, diyecek oldum. Yıktı yere."

Sonra "Ben de varım" diye bir ses duyuldu arkadan. Devlet Demir Yollarında veznedar Feramuz Yıldırım, "Bizim de anlatacaklarımız var" dedi. Veznedar Feramuz'dan da bir küçük istekleri olmuştu, Kayaş Karakolunun cumhuriyete bağlı polislerinin: "Sende 14'lük var" demişlerdi. "Yok" demişti Feramuz Bey. "Veznedarsın bul, dayaktan kurtul" demişlerdi. Veznedar Feramuz, karakoldan çıkarken bir de liste tutuşturmuşlardı, acı ile yanan ellerine: "Arap Acımak, Uğur Yıldız ve Bekir'i de bul getir" demişlerdi.

Paramparça edilmiş ayağını, önündeki sandalyeye uzatmış oturan Uğur Yıldız, adının geçtiğini duyunca söze karışıp, yine herkesi güldürmüştü.

"Feramuz ağabey karakoldayken, ben dayağımı yemiş, bitirmiştim bile."

Veznedar Feramuz Bey'in yediği dayaktan o güne dek pek kimsenin haberi olmamıştı. O günden sonra da ilgilenen olmadı. Ama İhsan Doğan'ın bir Haziran gecesi başlayan öyküsü, uzun yıllar konuşuldu. "İçişleri Bakanının" diyor İhsan Doğan, "Türkiye'de işkence yapılamaz şeklindeki açıklamasını hatırlattım, 'Doğru' dediler ve güldüler." İhsan

Doğan, polislerin doğru deyip gülmelerini unutmuyordu.

İhsan Doğan, usul hukukundan aldığı güçle, bir avukat olarak dikildi sorgucuların karşısına:

"Burada yapılan sorgulama yasal bir değer taşımıyor, savcılıkta ifade vermek istiyorum.

-Savcı beyin bu tür işlere aklı ermiyor, ne söylenirse onu yazıyor.

-İşkencenin bir suç olduğunu biliyorsunuz, benimle ilgilenen Ankara Barosu olduğunu, bazı parlamenterler olduğunu biliyorsunuz.

-Onlar da bu kadar şerefsiz mi?"

Bir ara belleğinde anlatacak neler olduğunu düşündü İhsan Doğan:

"20-21 Haziran 1979 Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece yarısını biraz geçe evime baskın yapıldı. Eşyalarım dağıtıldı, kırılıp döküldü. Baskını Alper Yaz yönetiyordu. Benim evden eşimle beni, babamın evinden de kız kardeşimi alıp Emniyet Müdürlüğü 2. Şubeye götürdüler. Oradan ayrıldığımız 28 Haziran gününe kadar eşimi ve kız kardeşimi 8 gün boyunca hiç görmedim, haber alamadım. Perşembe günü hiçbir şey yapmadılar. Diğer bazı sanıklar gibi beni de Birinci Şubenin teker kişilik hücrelerinde tuttular. Hücreler karanlık, boğucu derecede sıcak ve havasızdı. Ancak tuvalet ihtiyacı için dışarı çıkabiliyordum. Bir şey okumak, birisiyle görüşmek, sigara içmek olanaksızdı. Fakat yine de Birinci Şube memurlarının iyi davrandıklarını itiraf ederim.

İlk kez cuma günü, 2. Şubeden gelen iki memur gözlerimi kırmızı bir bez ile sıkıca bağlayarak bir kat aşağıya indirdiler. Orada benim 'Sinan' olduğumu, bunu bildiklerini, 'Sinancılar' adlı bir grubun önderi olduğumu söylediler. Bunlar gerçek olmadığı için güldüm ve suçlamayı reddettim. Çok ısrar ettiler, ben de ısrarla reddettim. Sonra beni Eylem Birliği adlı örgüt üyelerinin ele verdiğini söylediler. Ben bu örgütten kimseyi tanımadığımı belirttim. Hatta bana sürekli olarak 'Sinan' diye seslendiler. Odada Alper ve Cafer dahil, seslerinden ne zaman olsa tanıyabileceğim iki kişi daha vardı. Daha sonra ideolojik konularda tartıştık ve beni yukarı çıkardılar.

Öğleden sonra tekrar gözlerimi sıkıca bağlayarak aynı odaya Alper Yaz bizzat indirdi. Yanılmıyorsam bu oda 2. Şube müdür muavinine ait-

ti. Bu defa Alper Yaz bana sille tokat ve yumrukla girişti. Odada yine aynı kişiler vardı. Sesimi çıkarmamam üzerine, sandalyede hiçbir şeyi göremeden oturmakta iken, aniden ayağı ile göğsüme şiddetli bir darbe indirdi (bunun tekme olduğunu sonradan gömleğimdeki ayakkabı izinden anladım). Soluğumun kesildiğini söyledim. Sakalımdan tutup beni hızla ayağa kaldırdı ve vücudumu yay gibi arkaya doğru eğecek şekilde sakalımı uzun süre çekiştirdi, yüzüme yumruklar indirdi. Sürekli benim Sinan olduğumu, bunu kabul etmek zorunda olduğumu, tanınmamak için sakal bırakmış olduğumu tekrarlayıp, sakalımı tek tek yolacağını söyleyerek şiddetle çekiştiriyordu. Ben, Sinan olmadığımı, yanlış kişi üzerinde durduklarını sandığımı, adımın İhsan olduğunu, sakal bırakmayı da sevdiğimi ve on yıldır sık aralıklarla sakal bıraktığımı söyledim.

Bunun üzerine, Eylem Birliği'nden Hüseyin Demirci ile beni yüzleştireceklerini, Sinancılar örgütünden en az 15 kişi yakaladıklarını, bunları da bana göstereceklerini söyledi. Hiçbir sakıncası olmadığı için, peki getirin dedim.

Odaya daha önce hiç tanımadığım bir kişi getirdiler (pijamalı idi ve işkenceden geçmiş olduğu anlaşılıyordu). Odadan Alper dışındakiler çıkınca gözlerim açıldı. Karşımdaki kişiyi tanımadığımı söyledim. Fakat bu kişi beni Sinan olarak tanıdığını ama siyasi görüşümün ne olduğunu bilmediğini söyledi. Bu kişi H. Demirel imiş.

Alper gözlerimi yeniden bağladı, dışarı çıkmış olanlar yeniden yerlerini aldılar ve sorgulama devam etti. Şaşırtıcı ve çapraz sorgulama yaptılar, karmakarışık sorular soruldu, fakat tatmin olmadılar. Yüzleştirildiğimiz kişiyi, biraz zayıf düşmüş bulunduğu için burada tanıyamamış olabileceğimi, fakat aslında bunu tanımış olmam gerektiğini söylediler. Ben tanımadığımdan emindim.

Sinan olmadığımı, Sinancılar diye bir örgüt adını hiç duymadığımı, kamuoyuna böyle bir şeyin yansımadığını, Sinan adında herhangi birini de tanımadığımı, Hüseyin Demirci'yi ise burada ilk kez gördüğümü söylemekte diretmem üzerine işkence ile tehdit ettiler. Kendilerine İçişleri Bakanının Türkiye'de işkence yapılamaz şeklindeki açıklamasını anımsattım ve bundan sonra polisteki ifadelerin video-teyp ile alınacağına dair

söz verdiğini söyledim. Güldüler ve 'doğru' dediler. 'Senin ifadeni de video ve teyp ile alacağız. Yalnız bizim video ve teyp yalan makinesidir aslında, yalan söylenince ışığı yanar.'

İçlerinden biri, çocuğum olup olmadığını sordu. 2,5 yaşında bir kız çocuğum olduğunu söyledim. Bunun üzerine güldüler ve 'O halde üzülecek bir şey yok, nasıl olsa bir çocuk yapmışsınız, bundan sonra olmasa da olur' dediler. Buna rağmen susmam üzerine, 'Bak buradan kabul etmeden, konuşmadan çıkan olmamıştır. Kendine yazık etme, kültürlü bir insansın' diyerek kabule ikna etmeye çalıştılar. Ben, benden ne istediklerini anlamadığımı söyledim. Biraz ideolojik konularda sorgulandıktan sonra, 'Bak iyi düşün, bazıları kendilerini pencereden atıyorlar, buradan konuşmadan gidemezsin' diyerek beni yeniden hücreye tıktılar.

Ayakkabı ve çoraplarımı çıkardılar, gömleğimin kollarını sıvadılar. Bütün vücudumu sıkıca bağladılar. Hiçbir şey sormadan sağ el ve ayak serçe parmaklarıma çıplak kablo bağlayarak üzerine bol sıvı döktüler (belki bu su idi, fakat onlar ölmememi sağlayacak bir tür asit olduğunu söylediler). Ardından bir kişi manyeto olduğu anlaşılan bir aletin kolunu hızla çevirmeye başladı. Kendimi tutamayarak, acıyla alçaklar diye haykırdım. Elektrik akımı verildiği sürece el ve ayaklarım korkunç bir titreşimle somya demirine çarparak berelendi. (Sağ el serçe parmağımdaki elektrik yanık izi, ayak bileklerimin iç kısımlarındaki somya demirine çarpmasından ileri gelen yaralar, Mamak Birinci Sınıf Askeri Cezaevi Tabipliğinin 29 Haziran 1979 günlü ilk muayene kayıtlarında belgelenmiştir.)

Söylediklerinin hiçbirini kabul etmediğim için işkenceyi yaklaşık üç saat sürdürdüler. Böyle olmayacağını düşünmüş olacaklar ki, fikir değiştirerek, ayağımın parmağındaki kabloyu çıkarıp erkeklik organıma bağladılar. Üzerine aynı sıvıdan dökerek elektrik verdiler, kolu her defasında daha hızlı çeviriyorlardı. Bu ise daha korkunç bir şey idi. Fakat yine söylediklerini kabul etmedim. Siz ne yazıyorsanız bir bakayım, ona göre imzalayayım demek zorunda kaldım. 'Hayır' dediler, 'Senin ağzından olacak'. Bu kez el parmağımdaki kabloyu çıkarıp ağzıma soktular ve yüzüme de aynı sudan bol miktarda dökerek elektrik verdiler. Çok korkunç ve şiddetliydi. Ama ben yine onların söylediklerini kabul etmedim.

Bu defa, 'Kabul etmezsen, konuşmazsan, gözlerinin önünde karına ve kız kardeşine de aynı şeyi yapacağız' dediler.

Bu son tehdide dayanamadım. Böyle bir şeyi yapabilecek alçaklıkta olduklarına beni inandırdıkları için, iki çaresiz kadının heder olmasını göze alamadım ve her dediklerini kabul edeceğimi söyledim. Fakat artık elektrik verilmesini istemediğimi söyledim. Bunu kabul etmediler. Yalnız penisimdeki ve ağzımdaki kabloları tekrar el ve ayaklarıma taktılar.

İşte böylece suçlanmama ve tutuklanmama dayanak olan ifade itirafname alınmış oldu. Yine de aradıklarını bulmuşa pek benzemiyorlardı. İş olsun diye 'Yine yedin bizi' dediler.

Daha sonraki günler, her an yeniden işkenceye götürülme endişesiyle bekleyişle ayrı bir işkence içinde geçti. Bu yüzden, aynı işkenceyi yeniden görmemek için, montajı tamamlanmış olan tutanakları gözüm yine kapalı olarak ve okumadan imzalamak zorunda kaldım. Televizyon ve gazetelerde boy gösterdim.

Böylece halen tutuklu bulunmakta ve mahkemeye çıkacağım günü beklemekteyim.

Utanç vericidir ki, bu olay 1979 Türkiye'sinde ve avukata yönelik olarak cereyan etmiş ve yıllardır sürdürülegelen örneklerden yalnızca bir tanesidir."[72]

İhsan Doğan ile birlikte karısı Nuray ve kız kardeşi Ruhsar da geçti aynı çarklardan. Nuray'ın kız kardeşi Şahende'nin Ağrı'da yaşadıkları, Bir İşkence Ülkesi'nin uzak köşelerinde yaşanan bir başka gerçekti.

Anne karnında sorgu

Şahan Mert Ankara Doğumevinde 26 Şubat 1980 günü dünyaya gözünü açtı. Kıçına yediği ilk şaplaktan sonra, erkek erkek ağlamaya başladı. "İlk kez ağlamıyor ki..." diye içinden geçirdi annesi. Acıyı ve sevinci birlikte taşıyan yaşlar süzüldü gözünden.

Annesinin karnında beş buçuk aylıkken sorgulanan ender çocuklardan biriydi Mert. Doğmadan önceki ömrünün yarısından çoğunu emniyette

72 İzmir Barosuna kayıtlı avukat olan İhsan Doğan 16 ay Ankara'da, 2 ay da İstanbul'da yattı. İhsan Doğan yargılandığı THKP-C Koordinasyon Birliği davasından 1982 yılı sonunda tahliye edildi ve yurtdışına çıktı.

ve cezaevinde geçiren Mert annesi Mine ile birlikte getirildikleri Ankara Emniyet Müdürlüğündeki acıları hiç unutmayacaktı. Emniyetteki 18 günlük yaşamları, ana-oğul için gerçekten zor günlerdi. Mine bazen sustu, yutkundu. Zaman zaman konuştu. Hıçkırıklarını gözyaşları izledi. İnce ince ağladı:

"İşkenceye dayanamam, hamileyim dedim. Karnım küçük olduğu için aldıran olmadı. 'Dayanırsın, dayanırsın' dediler. Doktor kâğıtlarımı gösterince inandılar.

Beni döverken karnımı gösterip, 'bizim anamız ağlayacağına onun anası ağlasın' diye vuruyorlardı. Ellerimden başladılar dövmeye boynuma, belime ve kalçalarıma vurdular copla, durmadan, bıkıp usanmadan. Bebeğim ne olacak diye sorduğumda, 'doğsun ve ömür boyu sakat kalsın' karşılığını verdiler. Erken doğum için tehdit ettiler. İğne yaparız, erken doğar, ama ölü doğar' dediler. Soyun dedi biri sonra. Birbirlerine ve herkese 'Artis' diyorlardı. Ara sıra da 'Keko'. 'Tak' dedi biri. Parmağıma telleri taktılar.

Emniyete birkaç gün sonra annem geldi. Kulağıma 'ya sakat doğarsa, istersen aldırtalım' dediğini duydular. Annemden güç alıp çocuğu iyice pazarlık konusu yaptılar daha sonra. Annemin yanında durmadan 'hiçbir şey yapmadık değil mi Mine bacım' dediler.

20 gün sonra Mamak Cezaevinde muayene olduğumda, cop izlerine askeri doktorlar ekimoz dediler. Vizite kartına böyle geçti."

Şahan Mert, Ankara Emniyet Müdürlüğündeki on üçüncü gününde, annesinin karnından babasının sesini duyar gibi oldu. Babasının bir ayağı kırıktı. Alçısızdı. Mine bu karşılaşmayı "Tanıyamadım önce" diye başlayarak anlattı:

"Bana gösterilmek için odaya alındığında koltuk değneklerine dayanmıştı. Komiser tepkimi gözledi sürekli olarak. Yerimden bile kıpırdamadım. Komiserin bundan etkilendiğini sanıyorum. Hoşgeldin, ayağın iyi mi? gibi şeyler sordum. O da bebeği sordu. İyidir dedim. Komiser sigara ikram etti. Üçümüz içtik. Daha sonra kocama benim kaldığım hücrenin

yanında işkence yapıldı.

Kocamı kötülemeye başladılar sonra. 'Seni bu halinde aldatıyor. Onun kimbilir kaçıncı Mine'sisindir. Seni aramadığı için onun üzerinde tepinecem. Kırık ayağının üstünde hem de. 'Fikri' diye biri dediğini yaptı."

Mert'in annesi daha sonra Mamak Askeri Cezaevi kadın koğuşundaki doğum olayını anlattı: Döndü hanımın jiletle göbeği kesilen yavrusunun ölümünden söz ederken, bir dizi yaş daha süzüldü gözlerinden.

Ayten Acet'in yaşama ancak 20 gün dayanabilen oğlu Kurtuluş'un yitişini anlatırken gözleri bir noktaya kilitlenip kaldı. Art arda gelen ölümlerden sonra cezaevi yönetiminin önlem aldığını söyledi. Handan'ın, Aysel'in ve iki Elif'in doktor denetimine sokulduğunu söyledi. Çocukları doğdu birer birer sonra. Ve 26 Şubat 1980 Pazartesi günü Mert geldi dünyaya. Doktorlar, zor doğum dediler. Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi A Blok müdürü Hüseyin Özcan babasına muştuladı Mert'i.

"Kocası Almanya'da adi suçlu..." sahte kimliğiyle Ankara Doğumevine yatırılan Mine, doğumdan iki gün sonra 28 Şubat'ta, kucağında minik oğlu Şahan Mert'le Mamak Cezaevine geri döndü.12 Mayıs 1980'de cezaevinden çıktı.

Kadınlara da işkence yapılıyordu 1980 ilkbaharında. Birçoğu, belki, *Genç Bir Bayana Sosyalizm ve Kapitalizm Üzerine Öğütler*'i bile okumadan gelmişlerdi sorgu odalarına. Yaşları küçük, yürekleri büyük kadınlardı hepsi. Evde, işte, makinede baskı görmek onların yazgılarıydı kimine göre. Egemen kültür kadına baskıyı "öyle yaratmıştı yaratan..." yalanıyla açıklıyordu.

Sorgu odalarında birer tutsak olsalar da teslim olmak yoktu yaşamlarında. Tek çıkış yolu yenilmemekti onlar için. Tek araçları inançlarıydı. Tek silahları yürekleriydi. Sınanmış yenilmezlikleri oldu sorgu odalarında. Sınanmış inançları oldu, sınanmış yürekleri oldu.

Bir İşkence Ülkesi'nde insanların kadın olarak yakalanmaları, sorgulanmaları değişik bir tür işkenceyi de gündeme getiriyordu. Sorgu odalarının duvarlarında çınlayan ilk buyruk, çoğu kez "soyun" oluyordu kadınlara.1980 ilkbaharının belgelerinde tenleriyle de dilleriyle de susan kadınlar vardı:

Gülseren Kayın, Meryem Beydilli, Nuray Doğan, Cemile Özaslan, Sevda Enliçay, Bahar Korkmaz, Taicet Tunçkol, Ayhan Yeşiltepe, Şahande Aksakal, Sema Dinçel, Zennur Zaimoğlu, Deniz Beydilli, Ruhsar Doğan, Nuran Polat, Habibe Özgür, Nuran Camlı, Ülker Yıldızoğlu, Münevver Yazanlar, Emine Ayıkol, Basrıya Beldek, Yeter Güler, Fatma Cingüz, Nazlı Ünal, Hüsne Karataş, Mebrure Çiçe, Sıdıka Aydan, Sevtap Süngü, Alev Uzal, Handan Koç, Fatma Alım ve Pembe Özkan vardı.

Bir de Gülden Gürkan vardı. 1979 yılında Van'da gözaltına alındı. Şubat 1980'de İstanbul'da Sağmalcılar cezaevine getirildiğinde yaşıyordu ama her şeye, herkese boş gözlerle bakıyordu. Beş ay süren ölüm yolculuğundan yorgun düşmüştü. Tatvan, Bitlis, Diyarbakır ve Ankara emniyetlerinin sorgu odalarından çıkıp savcının karşısına dikilen genç kadın Gülden değildi. Adını bile söylemediğinin öyküsü yayıldı kulaktan kulağa. Mahkeme kayıtlarına, dava dosyalarına, tutanaklara iki adı geçti sonra Serpil Kocadölü dendi adı yerine, parantez açılıp "Namı diğeri Gülden Gürkan" yazılıp yargılandı.

Kimi tarihin tutanağı diyordu ama anlattıkları duruşma tutanaklarına şöyle geçti:

"...Diyarbakır'da sorgulanmasının MİT'te yapıldığını, uzun süre orada işkence altında tutulduğunu, ağır psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklarının ortaya çıktığını, ayrıca Askeri Savcı önüne getirildiği sırada ve ifadeden sonra yeniden MİT'e götürüldüğünü, ayrıca Askeri Mahkeme önüne çıkarıldığında da MİT'ten dört kişinin oraya geldiğini ve bu şekilde ifade vermemesi halinde öldürülebileceğini düşündüğünü, sürekli empoze edilen hususları orada söylediğini.."

Son savunmasında ise "Akciğerlerinden rahatsız olduğunu, İzmit Verem Savaş Derneğine kayıtlı olarak tedavi gördüğünü" söyledi titreyen sesi ile.[73]

Bir İşkence Ülkesi'ni yazarken hep, bir gün Gülden'le karşılaşmayı

73 İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının 1980/1130-1984 /83 sayılı dava dosyası, sayfa 260-270.

düşledim. Gülden yoktu, Serpil vardı artık. Cesareti olan şu soruları yanıtlamasını istemeliydi Serpil'den:

Ayakların jiletle yarılıp tuzlu suda bekletildi mi? Vücudunun çeşitli yerlerinde sigara söndürüldü mü? Savcılığa götürüyoruz diyerek, seni, akıl hastası erlerin kaldığı bir koğuşa kapattılar mı? Cinsel organın jiletlendi mi? Irzına geçildi mi?

Polis üslenirse

Gece vakitsiz inmişti Şentepe'ye. Sadi, İbrahim ve Mahmut bir gün önceki tatsız olayı tartışırken başlarını kaldırıp dışarı baktıklarında zindan, zifir karanlığa boyanmıştı gökyüzü.

Üç arkadaş, karanlığın perdesini araladılar. Sabır taşı çatlamıştı. Çaresi yoktu geceyi delip geçeceklerdi. Fazla olmuştu bunlar artık. Şentepe'nin yükseklerinden uğulduyordu rüzgâr. Dünden kalan hesabı kapatmak için dışarı çıktıklarında genç omuzlarında dünyanın yükünü taşıdıklarını bilmiyorlardı.

Karanlığın içinde kaybolup gittiler. Beş altı saatlik hükmü kalmıştı gecenin. Bir öncekinden farksız gece Şentepe için, Şentepeliler için. İnsanlar her günkü gibi yaşıyor ve her günkü gibi ölüyorlardı başkentin bu kenar mahallesinde. Gün ışıyınca daha iyi anlaşılacaktı, her şeyin dünkü gibi olduğu. Şentepe'nin gerçeğiydi bu. Değiştirmeye kalkmışlardı. "Tarihin tekerleğini" dedi Ali "geriye de çeviriyorlar bazı zaman."

Erkenden yollara dökülecekti insanlar, kaçar gibi Şentepe'den. Kentin büyüsüne kaptıracaklardı kendilerini. Parıldayan otomobillere, geniş caddelere, birahanelere, vitrinlere, sinemalara kapılıp gideceklerdi.

Kendini de çeken yeri vardı kentin. Ayakkabı boyacıları ve gazete satan kulübeleri çok seviyordu. "Bizim buralarda hiç ayakkabı boyacısı gördün mü?" dedi İbrahim, Mahmut'a. "Hayır" dedi Mahmut. "Ya gazete bayii?" Sadi "saçmalama" diye söze karıştı. İbrahim, Sadi'nin sertliğini yadırgadı. Devriye arabası ile karşılaşıncaya dek kimse konuşmadı bir daha. Hesaplaşılacak insanlarla, devriye arabasının arasına sıkışıp kaldı üç arkadaş, Sadi, İbrahim ve Mahmut. Kurşunlar vızıldadı. Polis aracından acı bir feryat yükseldi "Vuruldum, yandım..." diye.

Şentepe o gece gün ışımasını beklemeden uyandı. Evler arandı bir bir.

Fırının yanındaki evde çatışma çıktı yeniden. Üç katlı bir ev çembere alındı. Ellerinden ve ayaklarından tutarak taşıdıkları birini yerleştirdiler Ford minibüse. Başka bir grup Reno'ya taşıdılar birini, bagaja koydular.

1 Eylül 1978 akşamı televizyon haberlerinde Şentepe'de üç kişinin polisle giriştikleri silahlı çatışmada ağır yaralandıkları, kaldırıldıkları hastanede kurtarılamayarak öldükleri duyuruldu.

Sadi Okçuoğlu, İbrahim Uzun ve Mahmut Çal'ın ölümüyle sonuçlanan operasyonun en tartışmasız belgesi, o günkü telsiz konuşmalarıydı.[74]

Telsizler saat 01.28'de konuşmaya başladı:

"Merkez -Mıntıkamızda silah atıldığı ihbar ediliyor. Bir araba gönderir misiniz? 554, merkez, bir araba gönderir misiniz? 847 arz ediyor. Şentepe'de Merkez Camii yanında silahlı çatışmaya giriştik. Arkadaşımızın birisi yaralı, şahıslardan birini yakaladık. Silahlıyı kaçırdık.

847 -Arkadaşın yarası belinde, bir geçerken ateş ettiler Numune Hastanesine seyir halindeyiz.

624 -561 çok süratli Şentepe bölgesine intikal edin.

207 -847'nin almış olduğu bir şahıs var, onu alın hemen sorgulamaya geçin. Gerekiyorsa müdüriyete getirin.

Merkez -Getirilen iki şahsı Yenimahalle Emniyet Amirliğine gönderin, 210 orada bekliyor. 554 anlaşıldı. Ekipler şu anda getiriyorlar. Merkez, anlaşıldı.

554 -Olay yerinde 7.65 tabanca bulduk. Mendil içinde muhafaza ediyoruz.

Merkez -877 ekibimizde bulunan eldivenlerle tabancayı alıp şubeye intikal ettirin. Parmak izi memurları geliyorlar. Şentepe bölgesindeki ekiplerimiz, Güventepe bölgesine gelsinler.

243 -Şentepe bölgesinde aldığımız bir vatandaş, polis arkadaşımızı vuran kişiyi tanıdığını ve isminin İbrahim Uzun olduğunu ve ayrıca İGD örgütüne kayıtlı olduğunu söyler. İbrahim Uzun doğru mu 262?

262 -Doğrudur efendim. 243 tamam.

201 -Yaralı arkadaşımızın durumunun hafif olduğunu işittim, geçmiş

74 Ankara Emniyet Müdürlüğünün Ekim 1978 tarih, 119494 Telekom: 1982 sayı ile Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesine gönderdiği operasyon bant çözümü.

olsun. Gerekli ilgi gösteriliyor mu?

242 -Doğrudur efendim, gerekli ilgi gösteriliyor, arkadaşlarımız burada kan vermek için hazır.

201 -Bu ateş edenler bizim daha önce tanıdığımız hedeflerimizden mi?

242 -Hedeflerden değil efendim.

201 -Anlaşıldı, uygulama yerinde kuvvetli olacağız, ben biraz önce 210'la görüştüm, siz de intikal ederseniz iyi olur.

Merkez -Cihaz açık, müdüriyetten ayrıldık, merkez anlaşıldı.

877 -Anlaşıldı.

278 -Anlaşıldı.

878 -Polis arkadaşı vuranları yakaladık, yalnız müsademeye girdik, 3 yaralı var, 3 de silahlı aldık ambulans istiyoruz. Merkez anlaşıldı. 257, 18, 556, 557 ve 554'e duyuruldu.

Merkez -Numune acildeler. Merkez anlaşıldı.

854 -Yaralıların durumu acil efendim, 854 götürüyor.

287 -Hastaneye gelen üç şahsın öldüğünü söylüyor doktor, 207 anlaşıldı. Üçünün öldüğünü söyler doktor (ikisi, ikisi) 854 tamam.

877 -Üçüncü şahsın kimliğini veriyorum, Mahmut Çal, Sivas 1960 doğumlu. Anlaşıldı Merkez, 863 ve 877 bunlar öğrenci midirler?

245 -554 ekibinizi çıkartın olayın bulunduğu yerde devamlı ring yapsınlar.

264 -863 adresi biliyor musunuz?

863 -Efendim bir yaralıyı aldık, hastaneye seyir halindeyiz.

Tamam 863.

877 -Merkez ben Şentepe Karakoluna gidiyorum. Arkadaşlar yaralıları aldılar hastaneye götürüyorlar. Merkez anlaşıldı efendim. Yavaş getirin yavaş. Merkez, efendim daha dikkatli olun bu gibi konuşmalara meydan vermeyin lütfen. (Dolaştırın, dolaştırın... Merkez burası 877, biz görevimizi yaptık ama herkes can taşıyor, onun için acele götürmemiz lazım. Merkez, anlaşıldı efendim gereği neyse vazifenizi yapın.

877 -Anlaşıldı efendim. (Öldür, öldür...)

242 -877 karakola intikal eder etmez telefon edin.

877 -Anlaşıldı efendim.

...Bizim meslektaşımız can taşıyordu, öldür onu.

878 -Yaralıları Dışkapı Sosyal Sigortalar Hastanesine götürüyoruz. Ekipler oraya gelsinler. Merkez, 288 Numune Hastanesine siz mi gidiyorsunuz? Merkez sigorta hastanesine gitse dahi, sigortalı olmadıkça kabul etmezler, arkadaşları bu yönde uyarsak. Anlaşıldı merkez, Numuneye gidiyoruz.

207 -Konuşan 854 efendim, Numune Hastanesine geldik efendim, acil serviste bulunan bir doktor arkadaşımız, hastanede yatak olmadığını, hem de doktorların ameliyatta olduğunu, en azından sabah 9'da veya 8'de tedavi edebileceklerini söylerler. Başka bir hastaneye sevk etseler daha uygun olur efendim. 207 anlaşıldı, sağlayalım.

751 -Yaralıları nereye götürüyorsunuz, şu anda hangi hastaneye seyir halindesiniz?

877 -878 ve asayiş ekibi götürüyor efendim. Numune Hastanesi olacak, 751 anlaşıldı, irtibat halinde bekliyoruz. 977 anlaşıldı.

877 -Yaralıların durumu, merkez 877?

Merkez -Üçü de ölmüş efendim.

...Sizlere ömür.

557 -Anlaşıldı.

...Öldü, öldüler..."

Şentepe'nin yükseklerinde dolaşan öç alma duygusunun boyutları, üç ölü ile noktalanmasını kaçınılmaz kılıyordu.

Sadi, İbrahim ve Mahmut kuş olup uçsalar, kaçamayacakları bir yerde vurularak temizlenmişlerdi.

Operasyonu yürüten komiser muavini Alper Yaz ve arkadaşlar hakkında, görev sırasında üç kişiyi öldürmek suçundan ağır ceza mahkemesine dava açıldı.

Üç gencin babalarının vekili avukat, daktilosunun başına oturduğunda onun da içi çürümüştü.

"...Elbet yargılama ile bu hususlar açığa kavuşturulmaya çalışılacak. Ancak ortada bir gerçek var: 'Polis gücünün etkinliğinin artırılması ve devlet otoritesini sağlama' gerekçesiyle, polise 12 Mart faşizminde bile görülmeyen 'katliamlar' düzenleme cesareti veriliyor. Polis örgütünün ölüm saçan vurucu timler haline getirildiğini görüyoruz.

Cinayet işledikleri burjuva basınınca bile gizlenmeyen bu görevliler hakkında idari soruşturma bile açılmadı. Demokrasi adı altında polis devleti uygulamaları mı yürütülmek isteniyor?

Bir an için idarenin ve emniyetin tüm iddialarını doğru varsaysak bile, hiçbir hukuk kuralı yoktur ki, polise bu devrimci gençleri vurma yetkisi versin. En olumsuzdan hareket edilse bile, polisin bir iki saat beklese, bu üç genci sağ olarak teslim almamaları için hiçbir neden yoktu. Kaldı ki, kendilerine teslim ol çağrısı yapılsa, yine teslim olmamaları için bir neden yoktu.

Unutmayalım ki, 12 Mart faşizmi döneminde bile 'Kızıldere' olayında 12 saati aşkın teslim ol çağrısından sonra katliama girişilmişti. Sosyal demokrat bir iktidarın, demokrasi ve en geniş özgürlük ortamından söz ettiği günümüz Türkiye'sinde bu vahşete karşı suskun kalınmamalı.

Polis, hem yakalama, hem yargılama, hem infaz görevini üstlenir ve suçlular görevlerini sürdürürlerse, bu olaya bir cinayet ve planlı bir katliam demek hiç yanlış olmaz."[75]

Şentepe'nin iki odalı kondusunda, uykulu gözlerle çevresine korkuyla bakan çocuklarına bir şeyler söylemek istedi. Ağzını açmasıyla kapaması bir oldu. Dudakları kımıldadı sadece. Sesi çıksa "unutmayın" dediği duyulacaktı:

"Herkes unutursa kim anımsayacak, onun için korkun ama asla unutmayın."

Horozlar gecenin üçünden beri ötüyorlardı. Gün vakitsiz ışımıştı Şentepe'de.

Ankara Emniyet Müdürlüğünden o sabah "Başın sağolsun" diye bırakılanlardan biri, üç gençten birinin polis olan kardeşiydi. Gece yapılan aramada, sözüne, kimliğine güvenilmemiş, gözaltına alınmış, kardeşi öldürüldükten sonra salıverilmişti.

Genç bir polisti, o gece gördüklerini unutmadı hiç. "Başın sağolsun" dediklerindeki acıyı söküp atamadı yüreğinden. O gece gördüklerinden başladı düşünmeye. İnsanlar niçin işkence yapıyordu?

75 Avukat Orhan Özer'in Çağdaş Hukukçular Derneğine olayla ilgili olarak gönderdiği 11 Eylül 1978 tarihli rapor.

Bir bastona bez sararak, terebantin yağına batırıp makattan içeri sokunca, acısına dayanamayıp bayılıyormuş insan.

İnsan, insana nasıl yapardı bunu?

Tutuklunun üstüne konulan kalasın üstünde beş altı kişi tepinince, göğüs kafesi çıtır çıtır eziliyormuş insanın.

İnsan, insana nasıl yapardı bunu?

Kullanıldığı zamana göre gelişmiş bir teknoloji ürünü olan örnekler de vardı anlatılanlar arasında:

"İşkence yapılırken kullanılan en korkunç aygıt kaplumbağa denileniydi. İki yarım daireden yapılmış, birer yanları burmalı vidayla tutturulmuş demir bir çemberdi kaplumbağa.

Sorgusu yapılan kişinin kafasına geçirilip, vida sıkıştırılarak kurbanın kafası ezilirdi.

Konuşturmak için bir işlem daha yapmak gerekiyordu, beynin yanıt verecek istem merkezine, bilinç yitirtilinceye kadar vurulurdu. Kurban biraz sonra kendinden geçer ve konuşmaya başlardı.

Bu aygıta gerçeğin tacı denilmesinin tek nedeni, konuşturmayacağı hiç kimse olmamasıydı."[76]

Biz hep varız

Tarih bu örneklerle doluydu. Terebantinler, kalaslar ve kaplumbağa gibi aygıtlardan kurtulan pek olmuyordu o zamanlar. Bugün daha değişik bir yöntem izleniyor tüm dünyada. Suçluyu bulmak için, suç işleme inadını sürdüren işkencecilerin en önemli sorunu, kurbanını öldürmemek. Ölümün hesabı soruluyor artık. Gazeteler yazıyor. Mahkemelerde açıklanıyor.

İnsanın ana dili ile anlatamayacağı, anlamayacağı yöntemlerle acı veriliyor 1980 Türkiye'sinde, acı üretiliyor gazeteler yazdığına göre:

"...Yere yıktılar ve kollarımı yana açtılar, üzerine telis çuvalı sarılmış ve saatin akreple yelkovanının beşe on kala pozisyonundaki bir adet kalas üzerine yatırdılar. Bu kalasla kollarımı bağladılar. Ayak bileklerimden

76 *Faşizmin Zindanlarında*, Ninko Kosaşki.

mengene ile sıkıştırdılar, o anda duyduğum acı yüreğimi yerinden sökü-yordu." (İdris Köylü, Ocak 1977)

"...Elektriğin acısı ile kafamı betona vuruyordum. Bu beni rahatlatıyordu. Elektrik ara sıra kesiliyordu ama tabanlarıma vurulan cop belli aralıklarla inip kalkıyordu. Elektrikle cop bir araya geldiğinde tabanlarımın sızısını duymuyordum." (Süleyman Erdal, Ocak 1977)

"...İki dosya dolabının arası iki metre kadar açıktı. İki dolabın arasına el genişliğinde bir tahta uzattılar, tahtanın üzerine demir ve demirin üzerine meşin çakılıydı. Köşe uçlarda iki delik vardı. Biri benim, biri de kendileri için iki sandalye koyup üzerine çıktık. Kollarımı yana açtırıp, omuz altlarımdan tahtaya geçirdiler. Deliklerden sarkan iplerle kollarımı bağladılar. Ayaklarımın altından sandalyeyi çekince boşlukta sallanmaya başladım. Bu durumda elektriğe bağlandım." (M.K., Ocak, 1980)

Polisi jandarmasıyla cipiyle copuyla halkını tutsak alan iktidarın zulmü mahkemelerde de açıklanıyordu:

"...Baromuzun bir üyesi olarak, avukatlık görevimi yaparken, gerek İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na bağlı tutukevlerinde ve gerekse Sıkıyönetim Mahkemelerinde savunma hakkımı kısıtlayan, müvekkillerime ve diğer tutuklulara yapılan insanlık dışı uygulamaları bilgilerinize sunmayı görev saydığımdan bu başvuruyu yapıyorum.

Bugün ülkemizde henüz suçlu olup olmadıkları belli olmayan, belli olsa bile yasalardaki cezayı çekme durumunda olan insanlara, insanlık dışı olarak nitelenebilecek işkenceler yapılıyor.

Gözaltına alınan müvekkillerimden edindiğim bilgilere göre, götürüldükleri yerlerde gözleri bağlı olarak sorguları yapılıyor ve aşağıda sıraladığım işkence yöntemleri uygulanıyor:

Elleri bağlı olarak çuvala, kedi ile birlikte konulmuş, öylece dövülmüşler ve aynı işkenceye tutulan diğer zanlıları seyretmeye zorlanmışlardır.

Bulundukları hücrelerde yatacak yer verilmediği gibi, tabana su salınarak yere uzanmaları dahi önlenmiş, böylece kasıtlı olarak uykusuz ve insan sağlığına uygun olmayan koşullarda bırakılmışlardır.

Yine uyumalarını önlemek, sinir sistemini bozmak için geceleri işkenceden inleyen insanların sesleri dinletilmiş, aniden gürültüler çıkarılmış

ve bu işkence yöntemleri periyodik aralıklarla yinelenmiştir.

Ayaklarından tavana asılarak uzun süre bekletilmişlerdir.

Kadın müvekkillerime tecavüze yeltenilmiştir.

Elektrikle işkence yapılmış, ancak bu işkenceye başlamadan önce daha fazla acı çekilmesini sağlamak için anadan doğma soyundurulup kovalarla su döküldükten sonra elektrik işkencesi uygulanmıştır.

Gözleri bağlı olarak masa üstüne çıkarılıp 'pencereden atacağız ve intihar süsü vereceğiz' denildikten sonra, aniden masanın üstünden düşürülerek psikolojik işkenceye tabi tutulmuşlardır.[77]

1980 sonbaharı

1980 baharının 1980 sonbaharını müjdelediğini görenler/isteyenler ve hatta dört gözle bekleyenler olsa da[78] can derdine düşen halkın büyük kesimi gelmekte olan acı ve gözyaşı selinin farkında değildi.

Yaz ya da kış, bahar ya da güz ayrımı yoktu işkenceci için. Dört mevsim Mart'ta da Eylül'de de gece gündüz iş başındaydı. Kendileriyle aynı düşüncede olmayan karşıtlarının, konuşmasından yazmasından korktuklarının, düşünmesinden çekindiklerinin cellatı olarak her dakika emre amade el pençe divan, rejimi koruduklarını sanarak hazır bekliyorlardı.

İşkenceci kimdi? Nasıl bir cellattı işkenceci? Gücünün ve güçsüzlüğünün ölçüsü neydi?

Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Gündüz Vassaf'ın Bir İşkence Ülkesi'ne katkıları daha birçok soruya yanıt olacaktı.

"-İşkence niçin var?

-Ezilen ve sömürülen insanlara karşı, iktidarda kalmak için verilen mücadelenin bir parçası olduğu için var. İktidarda kalma, giderek yoğunlaşan bir şiddetle özdeş olunca, işkence de bu şiddetin bir parçası oluyor. Sanıldığı gibi işkence gözü dönmüş sapık birkaç kişinin iradesiyle biçimlenen bir olgu değil.

-İşkenceci kim peki, gücü ne, güçsüzlüğü var mı?

-Kimi psikolojik araştırmalar herhangi bir kişiye başkasını denetleme

77 Avukat Semray Taştan'ın 1 Nisan 1980 tarihli başvurusu.

78 MHP Başkanlık Divanı 1 Ekim 1978 tarihinde yaptığı toplantıda Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yönetime el koymaya çağırdı.

ve bu amaçla onu cezalandırma yetkisi verildiğinde, o kişinin bu görevi büyük bir istekle üstlendiğini gösteriyor. Bunun çarpıcı kanıtını cezaevinin sosyal psikolojiyle ilgisini ortaya koyan bir deneyde görebiliyoruz.

-Nasıl bir deney bu?

-Üniversite öğrencilerinin psikoloji laboratuvarında kurulan cezaevi modelinde gardiyan ve tutuklu rolünü oynamak üzere gönüllü olarak katıldıkları bir deney söz konusu. Deney sonucu gardiyan öğrencilerin aşırı biçimde rollerini benimsedikleri, tutuklu öğrencilerinse rollerine dayanamayıp isyan ettikleri görülüyor. Bu deney cezaevi olgusunun ve gardiyan rolünün bile normal kişilikleri ne ölçüde değiştirebileceğini gösteriyor. Ortamın, davranışların belirlenmesindeki önemini vurguluyor. Ancak böylesi bulgular işkenceci kişiliğinin doğuştan değil, öğrenmekle ilgisi olduğunu belirtmekle beraber, bugün sistematik biçimde işkence yapan bir kişinin yapısının nasıl belirlendiğini açıklamakta yetersiz kalıyor.

-Yani işkencecinin temel özelliğinin salt acımasız bir kişi olması gerekmiyor?

-Evet değil. İşkenceci kişiliğinin temelinde daha önemli bir yan var. O da eziklik. İşkence ve işkence psikolojisi üzerinde çalışan bilim insanları işkence ve şiddete başvuranların genellikle toplumun ezilen, aşağılanan ve zaman zaman devlet terörüne uğrayan insanlar olduklarını söylüyor. Bu insanlara 'acımasız davranış' yöntemlerini benimsetmek sonradan kolaylıkla kazandırılabiliyor. Bunun en somut örneğini Hitler'in işkence kamplarında ağır işkence gören Yahudi kökenlilerden bazılarının kolaylıkla işkenceci olmalarında görebiliyoruz.

Daha başka etkenler de var. Yunanistan'daki Albaylar Cuntası döneminde toplama kamplarında görev alan işkencecilerin genellikle kırsal kökenli, öfkeli ve bu nedenle saldırgan kişilerden seçildiği gözlemlenmişti. Bunların özellikle faşizm yanlısı yörelerden ve ailelerden geldikleri, başka deyişle seçildikleri saptanmıştı.

-Seçilmelerinden sonra yetiştirilmeleri aşamasında neler oluyor.

-Kısa bir genellemeyle tanımladığım benzeri özellikleri taşıyan kimselere, bir işkence eğitimi programının ilk aşamasında dövülerek, eziyet

edilerek kısaca şiddet uygulanarak şiddet benimsetiliyor. Bir işkencecinin deyimiyle 'acıyı sevene' öğretiliyor. İkinci aşamada ise adaylar önce kampın çevresinde devriye, sonra işkence odasının kapısında nöbetçi oluyorlar. Derken, işkence odasındaki ayak işlerinde, getir götür işlerinde görevlendiriliyorlar. İşkenceci olarak seçilen kişi işkenceye aşama aşama yaklaştırılıyor. Yani aday işkence olgusuna ve ortamına alıştırılıp hisleri sistemli bir şekilde duygusuzlaştırılıyor.

-Aday artık bir işkenceci midir?

-Son bir aşama daha var. Kendisinin ödüllendirilmesi ve işkenceciler grubuna ait olma duygusunun pekiştirilmesi ve işkencecinin bundan övünç duymasının sağlanması söz konusu. İçki izni, daha fazla para gibi şeylerle sağlanıyor. Ve işkenceci giderek kendilerinden başkalarına 'dışarıdakiler' diye küçümseyerek bakmaya başlıyor. Bir de şu var; bütün bunlar olurken herkese birbirini gözetlemesi öğütleniyor. İşkencede gevşek davranan ihbar ediliyor. Böylece istenilen davranışın ödüllendirilmesi, istenmeyenlerinse cezalandırılması sonucunda işkenceci kişiliğinde yeni bir insan tipi yaratılıyor.

-Anlattıklarınızdan işkenceci seçiminde aranılan belirli bir ölçü olmadığı sonucunu çıkarabilir miyim?

-Bu sonuç çıkarılabilir ama işkenceci seçmek için daha başka yöntemler de olduğu biliniyor. Amerikalı bir psikolog tarafından geliştirilen bir yöntemden söz ediliyor. Amerikan ordusuna girmeden önce suç işlemiş kişilerin adları saptanıyor. Saldırganlığa eğilimli ve psikopatik kişilik yapısına sahip olanları seçmek amacıyla testler sürdürülüyor. Seçilen kişilere korku filmleri gösteriliyor. Örneğin kanlar içinde feryat ederek kör bıçakla yavaş yavaş sünnet edilen bir çocuğun filmi gösteriliyor. Film bittikten sonra gözleme dayanan sorular yöneltiliyor. Örneğin bıçağın sapının rengi soruluyor. Böylece adayın dayanıklılığı ve baskı altında dikkat derecesi ölçülüyor. Adaylara ayrıca saldırılacak ülke halkının vahşi, ilkel, pis, kalleş olduğunu kanıtlayan filmler gösteriliyor, konferanslar veriliyor. Böylece bu insanlara 'yaşaması gerekmeyen aşağılık insanlar' gözüyle bakılması sağlanıyor.

-İşkencecilerin kara propagandayla kandırıldığını söyleyebilir miyiz?

-İşkencecinin yaptıklarına bakıldığında kandırıldığını söylemek pek doğru değil. Aslında işkencecinin ırz ve namus düşmanlarına karşı kutsal bir görev yaptığı konusunda kandırılan toplum olmuyor mu? Maddi olanak sağlanan, özel statülerle ödüllendirilen işkencecinin çeşitli psikolojik yöntemlerle nasıl duyarsızlaştırılıp robotlaştırıldıkları düşünüldüğünde nasıl işkence yaptıklarına şaşmamak gerekir. Bir işkencecinin kandırılma payının çok az olduğu söylenebilir bence.

-İşkenceciler yaşam boyu bu işi yapmadıklarına göre acaba onları nasıl bir son bekliyor, bu konuda yapılan bir araştırma var mı?

-Hiroşima'yı bombalayan Amerikalı pilotun geriye kalan yıllarını bir akıl hastanesinde geçirdiği biliniyor. İşkencecilerin de zamanla yaptıkları bu kirli ve gizli işe dayanamadıkları biliniyor. Bu nedenle işkenceciler olup olmadıkları yerlerde, hatta tanımadıkları kimselere içlerini döküyor ve yaptıklarını anlatmaya başlıyor. Alkole ve uyuşturucuya bağlanıyorlar. Kısacası hem hizmet ettikleri rejim için hem de öteki işkenceciler için tehlikeli bir durum oluşturuyorlar. Ve çoğu kez çalıştıkları kurum tarafından ortadan kaldırılıyorlar."

Bu kısa konuşma insanın aklına en kalıcı mesleğin cellatlık olduğunu vurgulayan işkencecinin söylediklerini getiriyordu. Gözaltındaki M. Kargı'ya işlemediği suçu insanlık dışı yöntemlerle kabul ettiren işkencecinin itirafı kulaktan kulağa dolaşacaktı:

"Bugün onlar için yarın sizin için cellatız ama biz her zaman varız."

Onlar her zaman ve her yerde vardı. Ankara'da, İstanbul'da vardı. Kars'ta da vardı. 1980'li yılların başından beri payına düşen acıyı tatmıştı bu kentin insanları da. Kars'ta işkence denilince, Bahar Ana ve oğlu Oruç Korkmaz gelirdi akla. Oruç işçi, anası Bahar ırgattı.

Oruç'un öldürülmesine ilişkin birkaç somut bilgi var. İşkencecisinin birkaç gün yatıp çıktığı ve "ameliyatlarını" sürdürdüğünü herkes biliyor. Kars'ta akıl almaz işkencelerin sürdüğü de biliniyor.

Atalay Korkmaz, Oruç'un amcaoğluydu. Bir çatışmada yaralanmıştı. Poliste kaydı vardı. "Madem amcanın oğludur senin de bu işlerle ilgin vardır" yaklaşımıyla Oruç, üç aylık karısı, annesi ve babası 9 Ocak 1980

tarihinde Kars Emniyet Müdürlüğü'ne getirildi.

9 Ocak'ta emniyetin kapısından sağlıklı bir yurttaş olarak giren Oruç 2 Şubat'ta ölü olarak çıktı.

Canından koparılan oğlunun acısı ile hesap sorulmasını istedi Bahar Ana.

"...Yukarıda açık kimlikleri yazılı sanıklar beni, kocamı, gelinimi ve oğlumu geceleyin el ayak çekildikten sonra yataktan kaldırıp şubenin bir hücresine getirdiler.

Nedir suçumuz, diye sorduğumuzda vur babam vur, vur babam vur'la cevap verdiler. Yine sorduk 'Bey suçumuz nedir, niçin bizleri yakıyorsunuz' dedik. 'Oğlunun tabancası var, onu getirin' dediler.

Beni bırakıp oğlumu gözümün önünde yıktılar. Kars işgal altında iken Ermeninin Müslümana yapmadığı eziyeti yaptılar. Baba ve oğluma yapmadıkları kalmadı. Üç aylık gelinim, korkudan bayıldı, şimdi hasta yatıyor. Beni döverken, kocam işkenceci polislere 'Kadın erkeğinin gözü önünde dövülür mü?' diye sordu. Onun ve gelinimin yanında ağza alınmayacak küfürlere başladılar sonra. Eğer Türkiye Cumhuriyeti Devleti varsa, bağımsız mahkemeler varsa, neden geceleyin yataklarımızdan kaldırılıp, polis bize işkence yapıyor?

"Üç gün, üç gece dayak yedim, elden ayaktan çıktım. Muayeneye sevkimi ve alınacak rapora göre adı geçen sanıklar hakkında gerekli tahkikatın yapılmasını arz ederim."

Bahar Korkmaz çeşitli devlet ve hükümet büyüklerine de iletti "hesap sorulması" dileğini. Genelkurmay Başkanlığına, Başbakan Süleyman Demirel'e, Bülent Ecevit'e, Necmettin Erbakan'a, Erzurum - Kars İlleri Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Ragıp Uluğbay'a gönderdiği mektubun imza yerinde Bahar Korkmaz'ın sağ el başparmağının bir kara izi vardı. Karabahtının kara yazgısı gibi bir izdi:

"...Bir süre önce bir grup polis tarafından gözaltına alınan oğlum, insanlık dışı işkenceler gördü, akli dengesini yitirdi ve öldü.

...Her gece üç dört kez evimize gelen polisler bizi dövüyorlar, hakaret ediyorlardı. Kendilerine vereceğimiz 200 bin lira karşılığında temin ede-

cekleri tabanca ile oğlumuzu kurtarabileceğimizi söylüyorlardı.

Onur kırıcı, insanlık dışı baskılar yapılıyordu.

Polislerin başı Kemal Kartal'dır. Ekibi ise Mehmet Hayta, Selçuk Akyıldız, Hasan Sapancalı, Ruşen Kahraman, E. Çakıcı, İ. Soyer, M. Emin, Mehmet Güden, Mutullah Gökdemir, Laçin Özşengil, Mehmet Yıldırım'dan oluşuyor."

Bahar Korkmaz oğlunun ölüsüne doktor eli değsin istedi. Oruç, "Kafatasına yapılan bir darbe sonucunda beyin damarlarının zedelenmesiyle kanın beyin dokusuna yayılması sonucu beyin travmasından" ölmüştü. Oruç'un öldürülmesi ülkenin her yanında konuşuldu.

Kars'ın TBMM'deki temsilcilerinin "Devlet terörünün artarak sürdüğünü, baskıların yoğunlaştığını" anlatma çabası bir işe yaramayacaktı.

"Kars ilçelerinde neden gösterilmeden hemen her gece çok sayıda ev en barbar yöntemlerle araştırılmakta ve yurttaşların belirttiklerine göre baskın aramalarında polis, üniformasız hatta kimlik göstermeyen kişilerce kullanılmaktadır. Eksi 25-30 derece soğukta evlerinden gece yarısı yatak kıyafetleriyle götürülen yurttaşlar, emniyetin soğuk işkence odalarında günlerce baskıların en acımasız olanına tabi tutulmaktadırlar.

Nitekim bir süre önce Kars'ta söz konusu baskınlardan birinde, Oruç Korkmaz adında yeni evli bir genç, eşi ve annesi ile birlikte Kars Emniyet Müdürlüğüne götürülmüş, burada coplu, elektrikli, falakalı ve akıl almaz işkencelere tabi tutulmuşlardır. Vücudunda sigara da söndürülen bu genç, beyin kanaması sonucu hayatını kaybetmiştir.

Kars köylerinde ise 'ihbar var' iddiasıyla düzenlenen baskınlar, yurttaşlar için dayanılmaz boyutlar kazanmıştır. Bu baskınlarda köylerden götürülen köylü yurttaşlar, 'bir bedel' karşılığı salıverilmektedirler. Bir kısım polis ile bir kısım jandarmanın, Kars'ı olaylar şehri yapmaya dönük yasa dışı eylemlerine karşı sürekli uyarılarımıza rağmen, başta İçişleri Bakanı olmak üzere ilgililerin kayıtsız kalması düşündürücüdür.

Bu ülkenin yurttaşlarına karşı ülkenin bir kesiminde uygulanmakta olan insanlık dışı faşist baskılara karşı yüce Meclis'in seyirci kalmayacağı inancındayım."[79]

79 CHP Kars Milletvekili Doğan Araslı ve dokuz arkadaşının TBMM başkanlığına

Buzlar çözülmeye başladığında, Kars Barosu genel kurulu toplandı.

"1980 Türkiye siyasal tarihinin en karmaşık dönemi yaşanmaktadır. Hemen her gün birçok kişinin ve bu arada birçok avukatın siyasal nedenle öldürülmeleri artık günlük birer olay haline gelmiştir. Terörün elebaşıları basın ve TRT'de demeçler vererek barış nutukları atmaktadırlar.

1980 Türkiye'sinde düşüncelerinden korkulduğu için binlerce insan işkence mahzenlerinden geçirilmektedir. Bir hafta, on beş gün işkence gören kimseler katil ve anarşist olarak ilan edilmekte ve buna hiçbir tepki gösterilmernektedir.

İşkence olayları konusunda yurdumuz Şili faşizmini andırır hale gelmiştir. Unutmamamız gereken şudur: İşkence bir insanlık suçudur. Öyle ki, Kars'ta Oruç Korkmaz isimli bir gencin bazı polisler tarafından gözaltına alındığı, günlerce işkence altında tutularak öldürüldüğü bir vakıadır. Daha nice insan işkence odalarına sağlam olarak girip sakat olarak çıkmıştır. Bugün Kars üzerinde bazı polislerce gözaltına alınan, işkenceden geçirilen çok sayıda ilerici yurtsever, demokrat, devrimci vardır. İşi daha da ileri götüren bazı polisler siyasi hiçbir neden göstermeksizin dükkânlara, evlere ve halkın topluca oturduğu yörelere baskın yapmakta ve silahlı saldırılar düzenlemektedirler.

Karakola aldıkları kadınlara insanlık dışı davranışlarda bulunmaktadırlar. Haklarında somut örnekler vardır. Gözaltına alınan kişilerin vücudunda sigara söndürülmesinden, elektrik şoku uygulamasına kadar uzanan yaygın işkence usulleri sonunda yine bu polislerce gerçek dışı zabıtlar imzalattırılmaktadır.

Biz Kars Barosu avukatları olarak polislerin bu uygulamalarının İçişleri Bakanlığı ve Başbakanın tutumlarından soyut olmadığı görüşündeyiz. Çünkü mahkemece verilmiş bir hüküm olmaksızın hayali suçlamalara hedef olan kişiler hakkında en ağır cezaların verilmesi istenmektedir. Bu ve benzeri yasadışı uygulamalar avukatları da hedef göstermekten geri kalmamaktadır.

Yasal hakları olduğu halde avukatlar, gözaltına alınan müvekkilleriyle

---

sundukları araştırma önergesi.

görüştürülmemekte, görüşmek isteyenler de bazı polislerin fiili ve sözlü saldırılarına hedef olmaktadır. Hukuka saygılı demokrat bazı polisler hiçbir yasal gerekçe gösterilmeden sırf hukuk dışı emirlere uymadıkları için görevden alınmışlardır.

Savunma hakkı anayasal temel bir haktır. Temel hakların özüne dokunulamaz kuralı, anayasa hükmüdür. Bazı polislerce bu hakkın özüne dokunulması anayasayı ihlalden başka bir şey değildir.

Kars Barosu avukatları olarak ilgilileri uyarıyoruz:

1- İşkenceler hakkında en seri şekilde işlemler yapılmalıdır.

2- Mesleklerinden ötürü her an hayati tehlike ile karşı karşıya olan tüm avukatlara silah ruhsatı

3- Demokrat savcılar ve kolluk kuvvetleri mensupları, kanunsuz uygulamalara karşı çıkmalı ve kanunların yansız uygulanmasında etkin olmalıdır.

4- Avukatların milletvekilleri ile görüşmeleri ne şartta olursa olsun mutlaka sağlanmalıdır.

5- Türkiye Barolar Birliği, ülkemizdeki hukuk dışı uygulamalara ve faşizme karşı gerekli duyarlılığı göstermediği takdirde baromuz etkin tavır alabilmelidir."[80]

1982 kışında Bahar Korkmaz'ın elini Kars'ta öptüm. Evlat acısının kavurduğu yüreği ile ısıtıyordu bir göz odasını. Oğlunun acısına dayanamayan kocasının da ölmesinden sonra bir başına kalmıştı Bahar Ana.

Geliniyle iki yalnız kadındılar artık. Kül gibi olmuş bir yüzle karşıladılar bizi. Eve giren her yabancı bir acı bırakıp gitmişti şimdiye kadar. Çay içmeye geldiğimizi söyleyince "Keşke gelmeseydiniz" dedi. "Kış kıyamet" dedi.

Oruç'u öldürenleri sordum. "Yargılanıyorlar işte..." dedi. Gözleri doldu inciler dökülmeye başladı. Yüzünün bin yıllık çukurları gözyaşlarıyla doldu. Gülüyor gibiydi.

Oruç Korkmaz'ın ölümüne neden olan polislerin tümü yargılanıyordu ama tümü hiçbir şey olmamış gibi görevlerinin başındaydı.[81]

---

80 Kars Barosu 2. Olağan Genel Kurul toplantısı

81 Komiser Kemal Kartal, "Oruç Korkmaz'ın işkence ile ölümüne neden olduktan" sonra,

İktidarı düşündü

Emniyet Müdürü Salih Işık ekibini Kars'ta insan haklarının yok sayılabileceğine inandırmış bir polis şefiydi sanki. Kars'ta "İşkencenin boşa gitmeyeceğine" kendini ve arkadaşlarını inandırmıştı. Önemli gördüğü sorgulamalara kendisi de katılıyor, işkenceye "nezaret" ediyordu. "Bak kızım" diyordu, "sen Kars Emniyet Müdürü tarafından dövülme şerefine ulaştın."

1954 doğumlu Hürriyet Karahan'ın 23-27 Mart 1980 tarihleri arasında yaşadığı işkence öyküsü dönemin bir başka açıdan incelenmesini zorunlu kılan belgelerinden biriydi.

O gece sabaha dek tek ayak üstünde beklettiler Hürriyet'i. Sabah gün ışırken ayağını değiştirmesine izin verildi.

Sorgusunda, boğazına kadar cop soktular Hürriyet'in. O günden sonra içtiği suyu bile kusmaya başladı.

Bir küçük kadındı Hürriyet. CHP Gençlik Kollarında yetişmişti. Ele avuca sığmayan tavrıyla 1973 seçimlerinin bir simgesi olmuştu. Çocuksu bakışlarıyla anımsanırdı her yerde.

Bakışları şimdi acı doluydu. Polisteki dört günü duyulmuş, alışılmış, hatta kanıksanmış şeylerle geçmişti. Herkesin bildiği gibi yaşamıştı emniyetin sorgu odalarını.

Beşinci gün adres defterindeki CHP'li parlamenterlerin hesabı sorulana dek olağandışı hiçbir şey yoktu.

CHP'nin 22 ay iktidarda kaldığını anımsayan bir polis "22 aylık iktidarın bedeli olarak her bir ayağına 22 cop vurulması" gibi ilginç bir yöntem önermişti. "CHP ya 52 hafta iktidarda kalsaydı ne olurdu durumum?" derken, acı dolu yüzündeki kahkahanın yapaylığı dikkat çekiciydi. Hürriyet eskisi gibi gülmüyordu artık. Gülmeyecekti.

Eskişehir Emniyet Müdür Yardımcılığına kadar yükseldi. İşkenceyle öldürdüğü Oruç Korkmaz'ın yakınları yıllarca yargılamanın bitmesini bekledi. Aslında yargılama bitmiş ve Kemal Kartal 8 yıl hüküm giymişti, ancak Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk yasal yetkisini kullanarak yazılı bozma yolunu seçip, kararın Askeri Yargıtay'da bozulmasını sağlayacaktı. Kemal Kartal durdurulamıyordu. Kars Emniyet Müdürlüğündeki "bekçilere" de işkence yapma nedeniyle 13 ay 20 gün hapis cezasına çarptırıldı. Bu cezasını çektikten sonra Sapanca Emniyet Amirliğine atanan Kemal Kartal sağlık nedeniyle emekli oldu. İşkenceyi her fırsatta yadsıyan siyasal iktidarlar Oruç Korkmaz'ı işkence ile öldüren Kemal Kartal'ı korumaktadır.

Hürriyet Kars Emniyet Müdürlüğü'ndeki beşinci gününü anımsayacaktı hep:

"...Beşinci gün ifademizi alıp imzalattılar. Örgüt mörgüt yoktu. Ya da istemişlerdi ama bulamamışlardı.

Oruç Korkmaz'ı öldürmekten sanık Başkomiser Kemal Kartal ve iki arkadaşı bir gün önce bırakılmışlardı.

Kemal Kartal beni konuşturabileceğini söylemiş.

Mantomu, hırkamı ve kazağımı çıkarmamı söyledi. Dondurucu bir soğuk vardı.

Söylediklerini yaptım. Beni bir aracın tamponuna bileğimden kelepçeleyip gitti.

Uzun bir süre sonra yanıma geldi. 'konuşmayacak mısın?' diye sordu. Kelepçeyi çözdü, saçlarımdan tutup sürükleyerek garaj gibi bir yere götürdü.

Mengenenin arasına elimi soktu ve kolumu çevirip sıkıştırdı.

Bayılmışım.

Daha sonra mengenenin arasına burnumu soktu ve kolu çevirip sıkıştırdı.

Yeniden bayılmışım."

Hürriyet Karahan tugay komutanlığına götürüldü ve tedavisi yapıldı.

Babacan tavırlı biri geldi Hürriyet'in yanına. Acıyarak baktı Hürriyet'e:

-Kadın halinizle niçin karışıyorsunuz bu işlere, yazık değil mi size?

-Erkek halinizle neden işkence yapıyorsunuz kadınlara, ayıp değil mi size?

Hürriyet mayıs başında bir dilekçeyle geldi gazeteye. İlk sayfada "Uluslararası Af Örgütüne gönderilmek üzere İstanbul Barosu Tutuklu ve İşkence Komisyonuna" bir başlık vardı.

"Konu: Kars Emniyet Müdürlüğü 1. Şubede gördüğüm işkence hakkında.

23 Mart 1980 tarihinde Birinci Şube ekiplerince gözaltına alındım, işyerimin basıldığını, yasak yayınlar ve 15 adet mermi bulunduğunu, bu nedenle sorgulanacağımı öğrendim.

Polise gittiğimiz gün şube görevlilerinden dayak yedik. Emniyet Müdürü bana, 'Kars'ta kendisi tarafından dayak yeme şerefine ulaşan ilk kişi' olduğumu, bununla övünmem gerektiğini söyleyerek beni dövdü.

O gece sabaha kadar tek ayak üzerinde bekletildik. Ameliyatlı olduğumu belirterek doktor istedim. Askeriyeden gelen yüzbaşı doktor, ağrı kesici ilaç verdi. Sabah ekip değiştiğinde giden ekip yeni gelenlere akşama kadar yemek yemeyeceğimizi, uyumayacağımızı ve ayakta (tek ayak üstünde) akşama kadar bekletilmemiz gerektiğini, kendileri gelince sorgulamaya yeniden devam edeceklerini belirterek gittiler.

Yeni gelenler söylenenleri aynen yaparak bize ekmek vermediler. Uyutmadılar. Akşama kadar tek ayak üstünde bekletildik. Akşam olduğunda, bizi getiren ekip yeniden göreve başladı. Copu, karnıma ve kasıklarıma (kılıç gibi kullanarak) batırıyorlardı. Bir ara 'ağzını aç' dediler. Ağzımı açtığımda biri copu sanki mideme kadar soktu. O günden sonra poliste kaldığım sürece içtiğim suyu bile kusarak çıkarttım.

İkinci gün gözlerimi bağlayarak küçük odaya götürdüler. CHP'li olduğumu, hiçbir olayla ilişkim olmadığını ısrarla beyan ettiğim için, 22 aylık CHP iktidarının bedeli olarak falakaya yatırdılar ve ayaklarımın altına 22 tane cop vurdular.

Daha sonra sağ el başparmağıma ve ayak parmağıma kablo bağlandı. Beşer dakika ara ile elektrik verildi. Baygın halde bahçeye çıkardılar. Bir saat kadar 'sözde' iknaya çalıştılar. Polisteki ikinci günümdü, kanama başladı ve 12 gün devam etti.

Üçüncü ve dördüncü günlerde, copla dövüyor, saçımdan sürüklüyorlar ve bacaklarımla kollarımdan tutup havaya kaldırıyorlar birden yere bırakıyorlardı. Topla oynar gibi tekmeyle birbirlerine atıyorlardı. Bunları Birinci Şube komiserlerinden adını Yılmaz olarak bildiğim adam yapıyor ve yaptırıyordu. Polisler genellikle takma isimle hitap ettiklerinden, isimlerini bilmiyorum.

Beşinci gün ifademizi alıp imzalattılar. Oruç Korkmaz'ı öldürmekten sanık Başkomiser Kemal Kartal ve iki arkadaşı bir gün önce cezaevinden çıkmıştı. O gün bizim olayı anlattırdılar. Ve Kemal Kartal beni kendisinin konuşturabileceğini söyledi. Bahçeye çıkarttılar. Üzerimdeki montu, hırka ve kazağı çıkarttırdı. Beni kelepçeyle kullanılmayan bir arabanın tarnponuna bağladılar. Mart ayında sıfırın altında 20 derecede sabah so-

ğuğunda bıraktılar. Başıma bir polis dikti. 'Konuşmaya' karar verdiğimde polise söyleyecektim ve o da Kemal Kartal'a haber verecekti. Beni bir saat orada beklettiler. Ben ifademi verdim. Söyleyecek başka sözüm yoktur dediğim zaman, gözaltına alınan başka bir arkadaşı getirdiler. Onun elini ve burnunu mengeneye sıkıştırdılar. Sonra garajı temizlettiler.

Garaj üç tarafı duvar ve üstü kapalı bir yerdi. İçinde tamir vs. için gerekli aletler, masa ve masanın üstünde bir mengene vardı.

Kemal Kartal sonra benim yanıma geldi. 'Hâlâ konuşmayacak mısın?' dedi. Her şeyi anlattım efendim, diye cevap verdim. Kelepçeyi çözdü, saçımdan sürükleyerek mengenenin yanına götürdü. Elimi soktu ve sıkıştırdı. Bayılmışım.

Daha sonra tokatlarla ayıldım ve Halk Sektörü ile Köy-Kent projelerini anlattırdılar. İstiklal Marşını söylettiler. Vahşice kahkahalar atıyorlardı.

Sonra burnumu mengeneye sıkıştırdılar. Bir yandan da saçımdan tutup kafamı kaldırıyorlardı. Ağzımdan kan geldiğini, yeniden bayıldığımı hatırlıyorum. Soğuk su ile yüzümü yıkarlarken kendime geldim. Garajı süpürmemi emrettiler.

Daha sonra da tugaya götürdüler. Doktor istedim. Geceleyin saat 01.00 sıralarında doktor geldi, muayene etti, ilaç yazdı. Kanamam olduğunu söyledim. Kan yapıcı ilaçlar yazdı. Ağrı kesici ve vitamin verdi.

Sıkıyönetimde bir albay bana 'Kadın başınla ne karışıyorsun, bu işler erkek işidir' dedi. Sonra işkencelere karşı olduğunu anlattı. Ben de kendisine, işkencelere karşı olmadıklarını, eğer karşı olsalardı, poliste yapılan işkencelere mani olabileceklerini söyledim.

Başımdan geçen bu olayları yazmamın sebebi devlet eliyle tüm halka yapılanların bir parçasını görmemdir."

Kars ve yöresinde işkence savı çok yaygındı. Ama bir olay vardı ki, hâlâ aydınlanmamış, acısı hâlâ küllenmiş değil. İsmet-Yavuz, Ahmet ve Çetin Demirci'nin topluca öldürülmeleriyle ilgili gelişmelerin gizi çözülemedi. Sorun yasama meclisine aktarıldı.

"İşkence ile öldürülen Oruç Korkmaz'ın failleri polisler mi? Polis ise hakkında şimdiye kadar ne işlem yapılmıştır? Okulun önünde öldürülen Kemal Sevehanlı'nın öldürülme nedeni nedir? Onu öldürenler hangi si-

yasi düşünceye sahiptir?

Aralarında 4 yaşında bir çocuğun bulunduğu Demirci ailesinin tarlasında çalışırken öldürülme nedenleri nedir? Vaktiyle sağcı olarak bilinen bir gencin Demirci ailesinden Kemal ismindeki kişi tarafından öldürüldüğü şüphesi gazetelerde yer almıştır. Bu hususiaki tahkikatın ve araştırmaların mahiyeti nedir? Kars Emniyet Müdürünün katliamla ilişkisi var mıdır?

Avukatlara karşı yapılan kanun dışı, ahlak dışı davranışlardan ötürü şimdiye kadar hükümetinizce müsebbipleri hakkında ne gibi işlemler yapılmıştır?

Kars'ta CHP mensuplarına sol düşünceli gençliğe ve kamu görevi ifa eden avukatlara karşı işkence, katliam ve öldürme olayları üst düzeye çıkmış olması nedeniyle, yalnız Fevzi Baysan ve Emniyet Müdürü Salih Işık'ı Kars'ta tutmakta devam edecek misiniz?"[82]

Kars Emniyet Müdürlüğünde "o sıralarda" Kemal Kartal, Mehmet Hayta,[83] Selçuk Akyıldız, Hasan Sapancalı, Ruşen Kahraman, İsmet Soyar, Mehmet Güden, Mutullah Gökdemir, Laçin Özşengül ve Mehmet Yıldırım "görev" başındaydı.

Kars ilinin insanları düşünüyor, konuşuyor, örgütleniyor; sonuçta, siyaset üretiyordu. Sınır boylarından yükselen "Gözüm düşmanda, kulağım sende komutanım" haykırışları neredeyse Kars'ın her yöresinden duyulurdu. Devletin ilgili örgütlerinden Başbakanlığa ulaşan son raporlara göre, örneğin 8 Eylül 1980 tarihinde, yani 12 Eylül'den üç gün önce Kars'ta, "asayiş" normaldi.[84]

Oysa Kars'ın ününü kulaktan kulağa dolaştıranlar vardı. "Kalesinin burçlarına orak-çekiçli kızıl bayrak çekilen Kars'ı" Türkiye'ye katma planları yapanlar vardı. Devletin raporlarında yazılanlar önemli değildi.

---

82 CHP Kars Milletvekili Turgut Artaç'ın TBMM Başkanlığına sunduğu soru önergesi.

83 Kars Emniyet Müdürlüğü 2. Şubede görevli komiser Mehmet Hayta ünlü bir işkenceciydi. Atandığı her yere götürdüğü bir çift dövüş horozu vardı. Komiser Hayta "aç bıraktığı horozlarını sorguladığı eli ayağı bağlı kanlar içinde yığılıp kalmış sanığın hücresine" bırakıyordu. Kısaca komiser Hayta sevgili horozlarını insan kanıyla besliyordu.

84 Cüneyt Arcayürek, *12 Eylül'e Doğru Koşar Adım*, Kasım 1970, Nisan 1980, Bilgi Yayınevi, s. 135.

Devleti ele geçirmek isteyenlerin söyledikleriyle biçimleniyordu siyasal yaşam.

Kars kalesinin burçlarına kızıl bayrak çekenlerden hesap sorulacağı günlerin düşüyle yaşıyorlardı. 12 Eylül askeri hükümetinin İçişleri Bakanı emekli general Selahattin Çetiner'in açıklamaları ile düşleri yıkılacak, yalanları ortaya çıkacaktı:

"...Bir başka iddia ise, Kars kalesinden Türk bayrağının indirilerek yerine kızıl bayrağın çekildiği, devrin Kars valisinin bu kızıl bayrağı makam odasından seyrettiği, 12 Eylül'den sonra da bu valinin Kastamonu'ya atandığıdır.

Bu iddia o zamanın içişleri bakanı tarafından rnülkiye müfettişine incelettiriliyor. Müfettişin yanımda bulunan 18 Temmuz 1978 tarihli raporunda orak-çekiçli kızıl bayrağın kaleye çekilmediği kesinlikle belirtiliyor.

Ayrıca, o zamanın bölgedeki kolordu komutanı olan, şimdiki bir sayın orgeneralimiz 'Böyle bir olay kesinlikle olmadı' diye beyanda bulunuyor. Zamanın Kars Tugay Komutanı olan generalimizle İl Jandarma Alay Komutan vekili olan bir subayırnız da Kars kalesine kızıl bayrak çekilmesi olayının kesinlikle olmadığını ifade ediyorlar. Bu kişilerin tümü halen Ankara'dadır."[85]

Oruç Korkmaz'ın işkence ile öldürülmesinden, Hürriyet Karahan'ın işkence görmesinden kim sorumluydu?

Kars kalesinin burçlarına kızıl bayrak çekilmesi ile ilgili bilgilerden kim yararlanacaktı?

"Bir toplumsal eylemi kimin tasarlamış olduğunu doğru olarak bilmek istiyor musunuz?" diyordu tarihçi Augustin Thierry: "Bunlara özünde kimlerin gereksinmesi olduğunu araştırınız. İlk düşüncenin, eyleme geç-

85 Danışma Meclisi Kırklareli üyesi Muzaffer Ender'in 1983 mali yılı bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmaya Ulusu Hükümetinin İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner'in verdiği yanıttan. Ender konuşmasında "Makam arabalarında anarşist taşıyan 12 Eylül valilerinden" söz etmişti.

me iradesinin ve hiç olmazsa yapılan işten en büyük payın o kimselere ait olması gerekir. 'Yapılan iş kimin çıkarına ise, o işi yapan o kimsedir' kuralı hukukta olduğu gibi, tarihte de geçerlidir."[86]

Kars kalesine kızıl bayrak çekilmiyordu ama Kars kalesine kızıl bayrak çekilecek savıyla insanlar sorgu odalarında can veriyordu.

86 "Kim Öldürtüyor, Niçin Öldürtüyor?", Orhan Apaydın, *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1978.

6. bölüm

Hastaneye koştum oğlum cansız yatıyordu

Saldırana değil savunana

Gaziantep'in Cuma'sı, Giresun'un Osman'ı, Kayseri'nin Deniz'i, Bursa'nın Mesut'u, Manisa'nın Sabri'si, İskenderun'un Necdet'i, Konya'nın Hayati'si, Denizli'nin Halil'i, Adana'nın Recai'si, Mersin'in Ali'si vardı.

Ülkenin bir başından bir başına insanlar acı çekiyordu. Acıyı üretenler kimdi? Kim yönetiyordu bunları? Can alıcı sürü ne zaman oluşturulmuştu?

Bu soruların yanıtları vardı. Her acının arkasında kimlerin bulunduğu apaçık ortadaydı ama devletin polisi jandarması saldırana değil savunana karşı güç kullanıyordu. Saldıranı ödüllendiren savunanı cezalandıran iç güvenlik politikasından kimin/kimlerin yararı vardı.

Ölümü ölüme kovalatanların kimler olduğu açıklanmadığı sürece, ne çekilen acıların hesabı sorulabiliyor, ne de acılar önlenebiliyordu.

Cumhuriyetin ilanından 1965'lere kadar uzanan dönem içinde, siyasal karşıtların cana kıyma olayı sekizi geçmiyordu.1968'den sonra ise bu sayının büyük bir hızla artmasını başlangıçta kimse sorgulamadı. Oysa sayılar her şeyi anlatıyordu:

1968'de 2, 1969'da 10, 1970'te 19, 1971'de 22, 1972'de 22, 1973'te 15, 1974'te 27, 1975'te 37, 1976'da 109, 1977'de 319 oluyordu.

1977 sonlarından 1980 sonbaharına dek geçen süre içinde siyasal cinayetlerle gelen ölümler yaşamın ayrılmaz bir parçası olacaktı. Siyasal karşıtlar da öldürüyor, aynı siyasettekiler de öldürüyordu. Herkesin eli tetikte gibiydi. İnsanların evleri, yurtları, mitingleri, toplantıları basılıp öldürülüyordu.[87] Sorgu odalarında öldürülenlerin hesabı elbette tutulmuyordu.

1980 yılının baharı, bir başka yurt köşesinde, Gaziantep'te de acılarla, ölümlerle yaşandı. Gaziantep'te "soyguna azmettirme" savı ile gözaltına alınan Cuma Özaslan'ın, soruşturma başkomiseri Kemal Emre'nin ellerinde can verdiği konuşuluyordu.

Cuma, 15 Nisan'da gözaltına alındı, 16 Nisan'da hastanelik oldu. Nisan'ın 25'inde öldü.

Gaziantep'te 15 Nisan günü bir kuyumcu dükkânı soyulmuştu. Soyguncular polisin yaraladığı arkadaşlarını ve sivil bir polisi öldürmüşlerdi. Olaydan sonra Gaziantep Emniyet Müdürlüğü geniş bir gözaltına alma operasyonuna girişti. Cuma Özaslan da gözaltına alınanlar arasındaydı ve "kuyumcu soygununa azmettirmekle" suçlanıyordu. Özaslan, soygun sırasında öldürülen Yaşar Enliçay'ın cesedini taşıyarak Hoşgör mahallesine götürmüştü. Hacıbaba mahallesinde yapılan aramalarda bir evde 4 el bombası, üç teksir makinesi ile asker parkaları ele geçirilmişti. Olayla ilgili olarak 10 Mayıs günü Sıkıyönetim Bölge Komutanlığı bir açıklama yaptı ve soygunun "Acilciler" tarafından düzenlendiğini açıkladı. Ancak Cuma Özaslan'ın adı bu açıklamada geçmiyordu. Çünkü Cuma Özaslan işkenceyle öldürülmüştü ve ailesine haber bile verilmeden alelacele gömülmüştü.

Gaziantep'te çeşitli nedenlerle gözaltına alınan yurttaşlar hükümet binasının bodrum katındaki 'Soruşturma Bürosu'nda falakadan elektrik şokuna kadar her türlü işkenceye uğruyorlardı. "Soruşturma Bürosu"nun başında Başkomiser Kemal Emre vardı.

İşkenceyle öldürülen Cuma Özaslan'ın bir yakınının "Soruşturma Bürosu"ndaki gözlemleri vahşeti kanıtlıyor:

"...16 Nisan günü işyerime gelen bir grup polis, karakolda ifaden var diyerek götürdüler. Önce Birinci Şube'ye gittik, oradan da 'Soruşturma

87 EK-1

Bürosu'na. Koridorda biraz beklettiler. Yukarıdan gelen 30'dan fazla polis, sıraya girip tekme tokat önümden geçtiler. Neden buraya geldiğimi anlamadan işkence başlamıştı bile.

Ellerimi havaya kaldırıp duvara dayadılar. Aynı polisler sırtıma tekmeyle vurarak geçtiler. Başkomiser Kemal Emre, 'bizi fazla uğraştırma. Bizden ölen bir polis yerine üç sivili işkencede kendi ellerimle öldürürüm' diyordu. O zaman neden getirildiğimi anladım. Kuyumcu soygunu ve polisin öldürülmesiyle hiçbir ilişkim bulunmadığını söyledim. Tek suçum Cuma Özaslan'ın akrabası olmamdı.

Soruşturmada altı gün tuttular. Altı gün boyunca her gün işkence yapıyorlardı. Copla dövmekten, cereyan vermeye kadar her türlü işkence.

Beni götürdükleri gün Cuma oradaydı. Kafasına bir taksi tekerleği geçirmişlerdi. Bir taraftan vuruyorlar, bir taraftan da su döküp üzerinde gezdiriyorlardı. Başkomiser Kemal Emre, Cuma'ya durmadan 'Adamların ismini söyle. Silahlarla altın nerede?' diye soruyordu. Cuma ise, 'Benim bu olaylarla bir ilgim yok' diyordu. Ama dinleyen yoktu. Cuma'yı 16 Nisan'da getirmişlerdi. Çok ağır işkence gördüğünden dayanamayıp yere yığıldı. Artık konuşacak hali bile kalmamıştı.

Getirdikleri günün gecesi Cuma'yı Devlet Hastanesi'ne götürdüler. Duyduğuma göre doktor 'yaşasa ancak 24 saat daha yaşar' demiş. Ben çıktıktan sonra Cuma'yı hastaneden emniyete geri getirmek istediler. Ancak hastane kabul etmeyerek vermedi. Daha sonra Nisan 25'te öldü.

Soruşturma Bürosu'nda benimle birlikte altı tane de kadın vardı. Onları da aynı olayla ilgili olarak getirmişlerdi. Kadınları da çok ağır şekilde dövüyorlardı. Onlara da elektrik verdiler. En son hepsini çırılçıplak soyarak duvara dayadılar. Coplarla kadınların sırtlarına vuruyorlardı. Orada kaldığım altı gün boyunca en çirkin işkencelere tanık oldum. Onların yaptıklarını gâvur bile yapmazdı."

Cuma'nın babası Şiho Özaslan da anlatmıştı gördüğünü bildiğini:

"...Oğlum kime ne etmişti? Sağ götürdüler, ölüsünü getirdiler. Ölüsünü bile görmedim. Olay sırasında Akçakale'deydim. Geldiğimde herkes ağlıyordu. Cuma'nın hastanede ölmek üzere olduğunu söylediler, hastaneye koştum. Oğlum cansız yatıyordu. Her tarafı mosmordu. Hiçbir tarafı tut-

muyordu. İşkenceden bu hale geldiği belliydi. Devamlı olarak 'bir gazeteci getirin' diyordu. Daha 24 yaşına yeni girmişti.

Doktor kan istedi. Bir kilo kadar kan gerek diyordu. Hemen kancıya gittim. Vereyim dedim. Kanından getir, kan grubunu öğrenelim ona göre verelim dediler. Durumu doktora izah ettim, 'Ne acelesi var?' dedi. Öldürmek mi istiyorlar diye düşündüm.

En son ayın 25'inde öğle namazını kıldıktan sonra oğlumu hastaneden çıkarmaya gidiyorum. Yolda Cuma'nın ölüm haberi geldi. Hastaneye zor varabildim. Yatağını boş görünce kendimi kaybedip düştüm. Oğlumun ölüsünü bile göremedim."

Vilayet Konağının bodrum katındaki "Soruşturma Bürosu" adı verilen yerde gördüğü işkence sonucu 25 Nisan günü ölen Cuma Özaslan olayıyla ilgili Cumhuriyet Savcılığı, Başkomiser Kemal Emre ve emrindeki polisler hakkında soruşturma açtı.

Gaziantep C. Savcısı B. Sami Daçe, TİKP Başkanlık Kurulu Üyesi Hüseyin Karanlık'ın işkence olaylarıyla ilgili basına yaptığı açıklaması üzerine iddiaların soruşturma safhasında olduğunu belirterek şunları söyledi:

"Cuma Özaslan'ın ölümü ile ilgili olarak adli ve tıbbi otopsi, ceset üzerinde yapılmış ve dosya hazırlanmıştır. Soruşturma hazırlık safhasında olduğu için şimdilik geniş bir bilgi vermem mümkün değildir. Hazırlık safhasında da geniş bilgi vermek yasalara aykırı düşer. Soruşturma devam ediyor."

Gerçeğin üstünü örtmek için Emniyet Müdürü Ferdi Erzaim'in de konuşması gerekiyordu:

"...Suçlama çok korkunçtur. İddia edildiği gibi emniyette işkence yoktur. Asılsız iddialardır. Emniyette hukuk prensiplerine bağlı kalınarak soruşturma yapılır. Kemal Emre'nin işkence yapacağını sanmıyorum."

Sıra Vali Selahattin Çakmakoğlu'na geldiğinde Cuma'yı "iyi saatte olsunların öldürdüğü" anlaşılacaktı:

"...İşkence iddiaları konusunda bugüne kadar yazılı bir müracaat olmadı. Soruşturma bürosunda görevli polis memurları soruşturmaları hukuki çerçeve içinde yürütmektedirler. Bu binada işkence yapıldığına inanmıyorum. İşkence hakkında yurttaşlar müracaat ederlerse gerekli soruşturmayı yaparım."

Açıklamalar 24 yaşında bir can yitirmenin acısını karşılamıyordu. Yeni savlar ortaya atıldı. TİKP'den Hüseyin Karanlık başkanlığında bir inceleme kurulu Antep'e gidince Vilayet Konağının bodrum katı gerçeği ortaya çıktı.

Cuma Özaslan'ın yakınları anlatmaya başladılar:

"...Ordulu ve İstanbullu lakabıyla tanınan polis memurları tarafından elektrik şokuna tabi tutuldum. Devamlı olarak adice küfürler ve çırılçıplak soyulmakla tehdit edildim. İşkenceyi yapan polisler devamlı olarak içkiliydiler. Suçsuzluğum anlaşılınca serbest bırakıldım. Ancak işkencelerin tesiriyle devamlı sinir krizleri geçirmekteyim ve doktor doktor dolaşmaktayım."

"...Soruşturmada iki gün kaldım. Adnan, Nurettin, Dursun ve Kemal Emre'nin ve sarı bıyıklı, uzun boylu, resmi kıyafetli polislerin işkencesine maruz kaldım. Ailecek işkenceye uğradık. 'Gâvur Ali' lakabıyla tanınan polis memurunun, Cuma Özaslan'a, 'Buradan kurtulup beni vurmazsan, senin avradını sinkaf edeyim' diyerek küfürler savurduğuna da şahit oldum. Karım da işkenceye uğradı."

Cuma öldü. Yakınları hem onun, hem de bodrum katında gördükleri işkencenin acısını taşıyorlar. Cemile Özaslan, Adile Özaslan, Abdi Özaslan, Ökkeş Enliçay, Sevda Enliçay, Ülker Yıldızoğlu ve Cuma'nın karısı acılarına acı katıp susmayı yeğledi.

Cuma'nın ölümüne neden olan Kemal Emre ise, bir önceki günden farksız sürdürüyor yaşamını. Aslında Kemal Komiser, bu tür zorluklardan geçmiş bir polisti. Hakkında, daha iki yıl önce yine işkence savıyla dava açılmıştı.

Seyyar satıcı Hasan Sağlam ve karısı Elif Sağlam'a çok çektirmişti. Serseri bir kurşuna hedef olan Sağlam ailesinin küçük çocukları ile ilgili sorguyu yapmak için girmişti odaya. Hasan ile Elif'i, "10 günlük rapor alacak

biçime getirmişti" odadan çıkarken. 30 Ocak 1979'da hakkında işkence yapmaktan "evrak" düzenlenmişti.

Gaziantep Vilayet Konağı'nda başlayan işkence öyküsünün kahramanlarından Komiser Kemal Konya Emniyet Müdürlüğüne, Abbas Erol Kayseri Emniyet Müdürlüğüne gönderildiler, bir telsiz emriyle.

Kimler geldi, kimler geçti Gaziantep Vilayet Konağının bodrum katından. Fırat Eligül, Ali Eligül, Nahser Kara, Kayhan Kara, Ali Kara, Ali Gülelibol, Mustafa Özkaytan, Hüseyin Özkaytan, acılarla döşenmiş bodrum katında konuk edilenlerden ilk akla gelenlerdi.

Bir kuyumcu soygunu ile başlayan Cuma'nın öyküsü Ali'nin, Mustafa'nın ve Hüseyin'in Elazığ Emniyet Müdürlüğündeki öyküleri ile süslenecekti. Yeni acılar, eski acıları unutturacaktı.

1980 ilkbaharında Vilayet Konağının bodrum katından yükselen sesleri kimse duymuyordu. 1980 sonbaharında haykırışlara kulak tıkayacaktı insanlar. Kara bir korku çökecekti kentin üstüne.

İşkenceci cüceler

Ankara'dan İstanbul'a ulaşamayan, dizgiye baskıya giremeyen Bir İşkence Ülkesi'nin Karadeniz kıyılarından sert esiyordu, acılı esiyordu rüzgâr.

12 Eylül 1980 öncesi Karadeniz kıyılarında bir baştan bir başa büyük bir karakol kurulduğu izlenimi var. Türkiye'nin acı çeken insanlarla dolu olduğunu daha iyi kavrıyor insan Karadeniz kıyılarında dolaşırken. Yaşamın, gözaltı, sorgu ve işkence ile özdeşleştiğini anlıyor. Bir yanda korku, bir yanda umursamazlık vurmuş Karadeniz kıyılarına.

Babalar oğullarına, torunlarına "vurulmamayı, tutuklanmamayı" öğütlüyor.

Çaydaki, tütündeki, fındıktaki anneler ölümlü bir bekleyişin tutsağı olarak yaşıyor.

İşçi dövülmeden örgütlenebileceği, öğretmen tutuklanmadan öğretebileceği bir yolun arayışı içinde tutsak.

Doktor otopsiden, savcı suç duyurusundan, yargıç karardan kaçınıyor.

Yaratılan bu yılgının ardına gizlenen bu acımasız oyun, bu örtülü savaş; işkenceci cücelerle, inanan devler arasında sürüp gidiyor.

*

Karadeniz'in Giresun'unda yaşanan işkence olayları "Ölmeden zaptı tutulan Osman Can Baran", "Mezar toprağı yedirilen Hikmet Özer'in" öyküleriyle belirleniyor. Öğretmen Baran anlatıyor:

"...Bir polisin öldürülmesi olayı ile ilgili olarak 10 Şubat 1980'de gözaltına alındım. İşkence yapılan bir gence, olayın benim tarafımdan planlandığı söyletilmiş.

Falakaya yatırıldım, copla da dövdüler.

Sonra 'ölüm olayı zaptıdır' diye bir tutanak hazırladılar. Kendimi pencereden atarak intihar etmiştim, tutanakta yazılanlara göre.

Cinsel organıma kendi bağladığım tellerle elektrik verdiler."

Öğretmen Can Baran'ın doktor raporu var.

Aynı olayla ilgili olarak Emniyet Müdürlüğüne tanık olarak götürüldü Hikmet Özer:

"...Önce içki sofrasını kurdular, sonra dövmeye başladılar.

Bölge Trafik Müdürlüğüne götürüp, ölen polisin mezarından getirdikleri bir avuç toprağı yedirdiler.

Karakolda Ülkücü Gençlik Derneği başkanı, polislerin gözü önünde beni tokatladı. Ses çıkaran olmadı. Sonra onların mahallesine götürüp orada da dövdürdüler."

Arandığını duyup Espiye'den gelen Fikret Yener, dört gün sonra baygın bir durumda çıktığı Giresun Çarşı Karakoluna, aranma nedenini sormak için girmişti. Başından geçenlerin en ayırt edici özelliği, içtiği bir tas çorbaydı:

"Dördüncü gün lokantadan çorba getirttiler. İçine tükürüp zorla içirdiler" diye anlatıyordu çorba öyküsünü.

Fikret'e işkence yapanlardan ve de çorbaya tükürenlerden biri, çiçeği burnunda genç bir polisti. Polis memuru Seyit Ahmet, güvenlik güçlerine katılmadan önce Ladik ÜGD eski şube başkanıydı.

Lise edebiyat öğretmeni Fazlı Usta 22-25 Şubat 1980 tarihleri arasında gördüğü üç günlük işkence sonunda on günlük doktor raporu alacaktı.

"Başkomiser Hamdi işkence yapılırken sarhoştu. Fitil gibi hem de.

Elektrik verilirken bütün organlarım parçalanıyor sandım. Bütün bunlar iyiye, güzele ve doğruya olan inancımı sarsmadı.

Suçum TÖB-DER üyesi olmaktı."

Samsun, insan haklarının çiğnenmesi konusunda bir hukuk adamının açık açık konuştuğu belki ilk kentimiz oldu. Cumhuriyet Savcısı, "Emniyet Müdürü halka işkence yapıyor" demekten kendini alamadı.

Bir sendika temsilcisi Samsun Valisini şöyle anlatıyordu:

"...'Bana milliyetçi getirmeyin, ben sizden solcuları yakalamanızı istiyorum' diyen valinin, Samsun'daki işkencelerden sorumlu olması doğaldı.

3 Mart 1980 günü meydana gelen Çiftlik olaylarında, vali sokak ortasında adam dövmüştü.

Valinin komutasında, Çiftlikte kahveler, işyerleri tahrip edilmiş, polis küçük çapta bir korsan miting yaparak, 'Bundan sonra Allah polis' diye slogan atmıştı."

Cumhuriyetin Samsun savcısı ise çözümü ana muhalefet partisi lideri Ecevit'e duyurmakta buluyordu:

"...Samsun'da Adliye'ye baskı yapmak isteyen valinin yasal olmayan telefondaki sözlü isteklerinin il savcılığına vekâlet ettiğim sürece yerine getirilmemesi nedeniyle, sırf siyasi amaçla Turhal ilçesine yetkili olarak atandım.

Bir görev verilmesinden daha çok, Adalet Bakanı'nın devlet terörüne direnen bir savcıya ceza verilmesi niteliğinde olan bu yetkilendirme, anayasaya aykırıdır. Adalet Bakanı ancak gecikmesinde sakınca olan durumlarda, sonradan savcılar kurulunun onayına sunulmak üzere yetki verebilmektedir.

Hakkımda herhangi bir soruşturma açtırılmamıştır. Çünkü böyle bir soruşturma vali ve emniyet müdürünün emri ile Samsun'da polisin halka işkence yaptığını bütün çıplaklığıyla ortaya çıkaracaktı.

Samsun'da adalet cihazı sindirildiği gibi, halk idareden ve polisten nefret eder duruma gelmiştir.

Emniyet binasının karşısında olan evimden bütün olayları açıklığı ile incelemekteyim. Örneğin, Emniyet Sarayının karşısındaki teknik lisede öğrenciler derste iken, okul binasının iki tarafına yerleştirilmiş sivil polislerce tabanca ile ateş edilmiş ve okuldan ateş edilmiş gibi okula baskın yapılarak bütün öğretmenler dövülmüş; halkın gözünün önünde Samsun Valisinin önünden dövülerek yoldan geçilmiştir. Bu söylediklerimi kanıtları ile doğrulayabilirim.

28 yıllık yargıçlık ve savcılık görevimi, halkı adalete doyurmak ilkesine göre yerine getirmekteyim."[88]

Karadeniz kıyısının şirin kentinde halka her gün biraz daha acı ve gözyaşı yükleniyordu.

Hakkı Tarık Nur ve Engin Yetimoğlu mart ayının sonunda gözaltına alındı. Gördükleri işkence sonucu sevkedildikleri doktor, her ikisinin de ancak 15 günde iyileşebileceklerine ilişkin rapor verdi.

Belki ilk kez deneniyordu ama ilkeli ve inatçı davranınca sonuç alınabildi. Hakkı ile Engin'in avukatları, hem işkence yapan emniyet görevlileri hakkında, hem de doktor raporu olmasına karşın suç duyurusunda bulunmayan cumhuriyet savcı yardımcısı için soruşturma açılmasını istedi.

Altı polisin altı ay sonra başlayan yargılanmasında ilginç bir karar verildi. Sorgu yargıcı sanıklar hakkında "işkence yapmaktan kamu davası açılması gerektiğinin anlaşıldığını" karara ekleyerek, kamu davası açmayan savcının yanlı tutumunu ortaya koyuyordu.[89]

Avukat İsmail Sami Çakmak'a Adalet Bakanlığından gelen yazıda ise, savcı yardımcısı İsmail Erbay hakkında da "Gereken kanuni muamelenin yapıldığı" duyuruluyordu.[90]

Karadeniz'in içerlik yöresinden bir kentti, Gümüşhane. Gümüşhane Emniyet Müdürünün "baba nasihati", ildeki sol görüşlü insanların kulağına küpe olmuyordu.

---

88 Samsun Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Celalettin Köksal'ın Mart 1980 tarihli başvurusu

89 Samsun Sorgu Yargıçlığının 22 Ocak 1981 tarih, 1981 / 20 sayılı kararında A. İyici. İ. Hayırlı, M. Aydın, O. Bandal, A. Yenice, C. Yarımbaş adlı emniyet görevlileri hakkında TCK'nın 243/1 maddesinin üçer kez uygulanmasına karar verildi.

90 Adalet Bakanlığının 9 Haziran 1982 tarih, 034926 sayılı yazısı.

Çeşitli nedenlerle gözaltına alınan vatandaşlar hem işkence görüyor, hem de "Gidip ÜGD'ye üye olun, hem siz kurtulun, hem biz" önerisiyle karşılaşıyordu. CHP İlçe Gençlik Kolları Sekreteri Hüseyin Doğan, "Bütün olanlardan Gümüşhane güvenlik kuvvetleri sorumludur" diye olayları özetliyordu.

Ordu'nun Perşembe ilçesi halkı Türkiye'de belki ilk kez işkenceye karşı tepki gösteren bir bilinç üretti. AP ilçe başkanının evinin kurşunlanması nedeniyle gözaltına alınan 10 kişinin sorgularının Ordu Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube ekiplerince yapıldığının öğrenilmesi üzerine, halk kaymakamlığın önünde toplandı. Ordu emniyetinden gelen polislerin ünü ilçede biliniyordu. İlk tepki üzerine serbest bırakılanlar Tezcan Kalafat, Ahmet Şen ve Yıldırım Odabaşı acılarını anlattılar.

24 Şubat 1980 tarihinde, Pazar yerinde bir polisin yaralanması üzerine, üçü kız dört kişi gözaltına alındı. Ünye Devlet Hastanesinin 25 Şubat 1980 gün ve 55, 59 ve 60 numaralı raporlarında üç kızın sağlık durumlarının 2-10 gün süreyle iş ve güçlerine engel olduğu saptandı.

*

Ünye'de bir başka olayda Ayhan Yeşiltepe adında 17 yaşında bir kız, gözaltından çıktıktan on gün sonra başvurduğu devlet hastanesinden tam 21 günlük rapor alacaktı.

Ünye'den Temeh Tahmaz, Ceyhan Yeşiltepe, Fatih Soytürk, Hüseyin Mutlu, Ömer Karagöz sorgularından sonra tutuklandılar.

Özcan Sanlı, Sadık Şahin, Niyazi Işık, Abdüllah Külünk, Orhan Kırman, Hamdi Erhan, Hüseyin Duyanç, Mehmet Uyar, Turan Şahin, Hüseyin Tahmaz, Orhan Koca, Hasan Güzel, Yaşar Aslan ve Yavuz Keçecioğlu işkence gördüklerini doktor raporu ile belgeliyordu.

Esnaftan Hasan Aslan bıyıkları tek tek yolunarak sorgulandı. Öğretmen Ersan Şahin ilçe yöneticilerinin bilgi verilerek dövüldü.

Deniz deniz Karadeniz, kıyılarına tutunan insanlara her geçen gün daha sert yükleniyordu.

Bir uçtan bir uca tüm ülkeyi acılara boğan insan haklarına aykırı davranışların belli bir sistematikle anlatılması güçtü. Maraş'tan Denizli'ye,

Urfa'dan Tekirdağ'a kadar birçok ilde işkence olayı yaşanıyordu. Her biri ayrı bir acı, her biri ayrı bir deneydi.

Gazetelerde 17 yaşındaki Hayati Uçar'ın yaşamının, "Emniyet Amirliğinin dördüncü katından düşerek" noktalandığı haberi vardı. Hayati Konya'da öldü.

Kahramanmaraş CHP il başkanının 17 Mart 1980 tarihinde, partisinin genel merkezine gönderdiği telgraf şöyle:

"Lisede öğrenim yapan bir kısım öğrenci, soğuk hava şartları ve kesif kar yağışı yüzünden okula gitmemişlerdir.

Bunu bir boykot olarak niteleyen emniyet mensupları, öğrencileri gözaltına almışlardır. Çocuklarımız üç günden beri işkence altındadırlar."

*

Kayseri, yoğun işkencelerin yaşandığı bir kentti. İşçi, memur, öğretmen, genç, ihtiyar birçok insan kentte acı çekiyordu.

Maden-İş 10. Bölge Temsilcisi Hasan Yalçın ve 55 işçi Mersin'deki 1 Mayıs kutlamalarına katılmak istedikleri için, Lüks Kadife fabrikasında on iki saat süreyle dövüldüler. Kayseri'de Bölge Trafik Müdürlüğü bir sorgu merkezi olarak kullanılıyordu.[91]

28 Kasım 1979 tarihinde, evinde silahlı bir saldırıya uğrayan Kayseri Atatürk Lisesi müdürünün öyküsü yürekleri karartıyor. Saldırıda beş yaşındaki oğlu Deniz Aydın öldü. Öteki oğlu da yaralandı.

Bir evlat yitirmenin acısını yaşarken, yaralı oğlu Halil Aydın hakkında ihbar olduğu söylendi Hurşit öğretmene. Evi arandı ve Bölge Trafik Müdürlüğüne götürüldü. Atatürk Lisesi Müdürü Hurşit Aydın'ın yakınmaları şöyle:

"...Bir insanın dayanması güç işkenceler gördüm.

Benden istedikleri, bir suçu kabullenmemdi. İşlediğim hiçbir suç ol-

91 Kayseri'de işkence yapmak sanı ile yargılanan emniyet görevlilerinin çokluğu, kentteki 1980 öncesi yaşamı anlatıyor. H. İnan, N. Budak (1981/37E), N. Yılmaz, N. Budak, A. Uzunoğlu (1980/214 E), Y. Keskin, R. Yüce, K. Akpınar, E. Şimşek, R. İlhan (1981/22 E); 1. Ağır Ceza Mahkemesinde A. Uzunoğlu, N. Yılmaz, S. Aytaş, Ş. Ölçer, M. Kurban, K. Zengin (1980/A. Uzunoğlu, N. Yılmaz, S. Aytaş, Ş. Ölçer, M. Kurban, K. Zengin (1980/102 E) 2. Ağır Ceza Mahkemesinde yargılandı.

madığı için kabul ettiremediler. Bulunduğumuz yerde onlarca kişi vardı. Kulağıma canhıraş bağrışmalar geliyordu."

*

Bursa'da oğlunu tanıyamayan bir anne var. 1980 yılının Mart ayının ilk günlerinde gözaltına alınan oğlunu tanıyamayan Nuriye Telci "Dayaktan yüzü gözü şişmiş aslan gibi oğluma, hiç ilgisi olmayan tam 18 suç yüklemişler. Suçlar bir yana oğlumun hayatından endişeliyim" diyordu.

Kemalpaşa'dan iki öğretmen kurban, Mesut Türk ve Şener Uygun acıları ve inançları ile baş başa kaldı.

CHP Reyhanlı ilçe başkanının 30 Nisan 1980 tarihli yakınması şöyle:

"...Kadın ve kızlarımız gece yarısı evler basılarak Antakya Emniyetinin ikinci şubesine götürülüyorlar. Yaşlı ana babalar çaresizdirler.

Herkes namusunu yerde bulmamıştır. Devlet terörü kâbus gibi üstümüze çökmüştür."

21 Aralık 1979'da İskenderun'da gözaltına alınmasından, ölüsünün merkez karakolunun önüne bırakıldığı 1 Ocak 1980 tarihine dek Necdet Bozkurt'a yapılanlar gün olur aydınlığa kavuşursa "Arkadaşları tarafından kaçırılırken vurulmuştur" biçimindeki resmi açıklamalar ne olacak?

24 Nisan 1980'de gözaltına alınan Aslan Badem'in sorgu odasında mı, hücresinde mi öldüğü bilinmiyor. Viranşehir'de mi, Urfa'da mı öldüğü de. Aslan Badem'in bir kalp krizi sonucu öldüğü ise kesin.

Ölüm haberi tam altı gün sonra duyurulan Aslan Badem için Viranşehir CHP ilçe başkanı Mahmut Kuranoğlu şu bilgileri iletti:

"...Aslan Badem adlı 25 yaşlarında bir yurttaş, 24 Nisan'da bir askeri araca bindirilerek Urfa'ya götürüldü.

İlçeye getirildiğinde yapılan incelemede, işkence ve dipçik darbeleri ile öldürüldüğü tüm ilçe sakinleri tarafından görüldü."

*

Bir İşkence Ülkesi'nin notlarında Çorlu'dan da bir olay var.

Çorlu Emniyet Müdürü Saim Akdere'nin yapılan bir "operasyona" iliş-

kin resmi yazısı bu dönemin tarihini yazacaklar için önemli bir belge. Yazıda, "Gizli örgüt kurmaktan" ele geçirilen 16 kişinin öyküsü var:

30 Ocak 1980 tarihinden 4 Şubat'a dek süren sorgulamalarda ele geçirilen kanıtlar olarak "...Boya fırçası, bir adet asker kepi, yasak yayın ve de sanıkların ikrarlarından" söz ediliyor. Maddi deliller ortada, sanıkların ikrarının hangi yöntemle elde edildiği ise Alaaddin Dinçer'in 20, Yalçın Şendöl, Ali Kılıç ve Ali Rıza Yıldız'ın 5'er günlük doktor raporlarından anlaşılıyor.

Kuruköy İlkokulu öğretmeni, Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi Hüseyin Deniz'in başına Nusaybin'de olmadık işler geldi. Güvenlik kuvvetleri 112 kitap ve bir teyp bandı yakaladılar. Hüseyin öğretmen 29 Eylül 1979'da gözaltına alındı, 30 Eylül'de Mardin Tugay Komutanlığına teslim edildi. 16 Ekim'de tutuklandı. 17 Ocak 1980'de ise salıverildi.

Hüseyin Deniz'in çektiği acıyı sorgu sırasında bir polisten duyduğu tek cümle özetliyor:

"...Vatan ve milletin bütünlüğü için işkence de yaparız."

İşkence notlarında göz gezdirirken Manisa'daki iki olay öne çıkıyor:

İlki, 15 Nisan 1980 tarihinde gözaltına alınan Ahmet Özdil'in Emniyet Müdürlüğünün beşinci katından atlaması... Ahmet, neden kaçtı, niçin korktu; atladı mı, atıldı mı bilinmiyor. Ama siyasi bir hasta olduğu için Ege Üniversitesi Hastanesine kabul edilmediği biliniyor. İzmir Devlet Hastanesinde tedavi gördü. Tam dokuz gün müdahale edilmeden bekletildi, ama yine de tedavi gördü.

Manisa'daki ikinci olayı Sabriye Beldek yaşadı. Sabriye karaciğer sirozundan komadaydı. Kollarından birine kan, ötekine serum takılmıştı. Hasta odasına giren o kadın polis tarafından yatağında arandı. Kocası Cemal Beldek Cumhuriyet Savcılığına başvurdu:

"...Ağır bir hastanın odasına baskın yapmayı, biz, işgal zamanında bile görmedik."

2 Nisan 1980 günü İzmit'te gözaltına alınan Günseli Küçükaltun, Uğur Çetin, Ergül Veziroğlu, Hamza Çetin, Seyfi Kara, Doğan Uzun, Ahmet

Nazif uzun bir süre ortadan kayboldu. Bulunduklarında geçtikleri sorgunun biçimini anlatmaya başladılar. Anlatanların da dinleyenlerin de utanacakları hiçbir şey yoktu. Utanması gerekenler onlara işkence yapanlardı ama onlar işkenceyi vatanı kurtarmak için yaptıklarını sanıyordu.

*

Niğde Aksaray'da *Ulurmak* gazetesinin sahibi "yakınma" hakkını kullanmak için gittiği karakolda, 12 günlük rapor alacak biçimde dövüldü. Muhterem Yüksel adlı bir yurttaş da, aynı hakkı kullanmayı denedi. Doktorlar Yüksel'in 13 günlük dövüldüğünü saptadı.

*

Adana Endüstri Meslek Lisesi öğrencisi 1960 doğumlu Recai Ünal 1980 Mart'ının son günlerinde gözaltına alındı. Birkaç gün ortada görünmeyince, ağabeyi, annelerine "dersleri çoktur, çalışıyordur" dedi. Recai, bir süre sonra, evinin kapısının önünde "Başındaki darp izi ile birlikte yaralı olarak" bulundu. Tıp Fakültesi hastanesine yetiştirildi. Kurtarılamadı. Recai Ünal öldü mü, öldürüldü mü bilinmiyor.

*

Denizli Emniyet Müdürü Sami Alan'ın, ildeki adı "Allahsız Sami". Sami Bey'in üstün yetenekleri yanında bir tek kusuru var. Mahiyetindeki polis memuru İsmail Vural'a söz geçirememesi, onun solcu avı merakını engelleyememesi. İsmail'in son olayı gerçek bir av öyküsüydü.

Allahsız Sami'nin polisi Esentepe Mahallesinde Halil Işak adlı bir genci yakaladı. Ensesinden kaptığı gibi havaya kaldırıp "Öldüreyim mi ulan seni?" diye sordu.

İsmail, Halil'in ağzına beylik tabancasının namlusunu sokmuştu. İsmail ayaklarının ucunda dikildi ve "Geberin pis komünistler" diyerek tabancasının tetiğini çekti. Halil ölmedi. Kurşun yanağından çıktı. Sami Bey, İsmail'e nasihat etti sonra: "Uslu dur, başımı belaya sokacaksın" diye.

Denizli'de de bölge trafik müdürlüğünde işkence yapılıyordu. Kadir Afyon 13 yaşında girdi işkence çarklarının arasına. Kadir felç oldu ve Eğridir Hastanesine kaldırıldı. Denizli, gözaltına alınanların "özel kırbaçla" kırbaçlandığı bir ortaçağ kentiydi artık, Ege'nin uygarlık savına inat.

Başka kimlikle mezara

İşkenceyle ölüm dalgası Mersi n kıyılarına da vurmuştu. İlkin Ali Uygur öldürüldü sorgu odalarında. Annesi Hatice Hanım'ın açılmış bir mezar başındaki oğlunun cesedini kucaklayan fotoğrafı devlet katından kimseyi ilgilendirmemişti o günlerde.

Ali Uygur 1980 yılı baharında işkence tezgâhında öldürülmüştü.

İngilizce öğretmeni Ali bir sabah çıktığı evinin kapısından geri dönmeyecekti. Hatice Hanım elinde oğlunun resmiyle kapı kapı dolaşmaya başladı. Dr. Mustafa Serpil tanıdı Ali'yi. "Ben böyle birine rapor verdim" dedi: Beyin kanamasından ölmüştü.

Mezarlığın yolunu tuttu sonra. Mezarlıktaki görevliler, resimdeki gencin bir ay kadar önce sivil polislerce getirilip, kimsesizler mezarlığına gömüldüğünü söylüyordu.

Mezar 22 Ağustos 1980 tarihinde açıldı. Resmi belgelere göre ölenin adı Ali Üstün'dü. Sarışındı bir dişi eksikti. Denizde boğulmuştu üstelik. Hatice Hanım, kokusuna aldırmadan sarıldı oğluna.[92]

"Oğlum bu benim. Ali'm bu benim" dedi. "Öldürmüşler onu" diye haykırdı. Otopsiye katılan doktorlar da doğruladı yüreği avuçlarındaki anneyi. Ölünün "Esmer ve dişleri tamam, tanınmayacak hale getirilmiş olduğuna" ilişkin bir belge düzenlediler.

Ali Uygur'un öldürülmesi, 12 Eylül 1980'den önce, buraya kadar izlenebilmişti. 12 Eylül'den sonra yenileri eklenecekti ölüm listelerine. Ali'nin arkasına onlarca insanın adı yazılacaktı. Ali unutulacaktı. Unutulmadı. Sevdikleri unutmadı önce. Sonra onun sağ olduğunu ve asker kaçağı olduğunu söyleyen polisler. "Asker kaçağı oğlun nerede?" diye sormaya geliyorlardı ara sıra. "Gidin Mersin Emniyetine sorun" diyordu Hatice

92 Ali Uygur'un işkence sonucu ölümünün tüm ayrıntısını Mersin Emniyet Müdürü Ömer Güneş ile yardımcısı Hanefi Avcı biliyor. Olayın tanıkları yıllar sonra Avcı'nın gözaltında kaybolan çocuğunu arayan anne Uygur'a önce "gözaltına alınmadığı" sonra "Ali bizde değil kaçtı" dediğini açıkladı. Ali Üstün adıyla kimsesizler mezarlığına defnedilen Ali Uygur'un mezarı gözaltına alındıktan 50 gün sonra bulundu. Dönemin işkence gören devrimcilerine gösterilen bir ayakkabı öyküsü var. Bu Ali Uygur'un ayakkabısıdır. İşkence görenlere her seferinde ayakkabının sahibini tanıyıp tanımadıkları sorulur, "konuşmazlarsa sonlarının ayakkabının sahibi gibi olacağı" söylenir. İşkence altındakilere bu tehdidi savuran dönemin Mersin Emniyet Müdürlüğü Devrimci Yol masası sorumlusu Hanefi Avcı'dır. 30 Eylül 2010

Hanım acılı yüreğiyle. "Sıkıyönetime sorun" diyordu, bahtsız gönlüyle. "Mezarlık müdürüne sorun, oğlum Ali'm orada yatıyor, katilleri elini kolunu sallayarak dolaşıyor" diyordu.

1986 yılının Ağustos ayında yeniden haber oluyordu Ali Uygur Türkiye basınında.

İngilizce öğretmeni Ali Uygur 12 Eylül 1980'den iki ay 12 gün önce Adana'nın Pozantı yolu üzerinde "şüphe üzerine" gözaltına alınmış, Mersin Emniyet Müdürlüğüne getirilmişti.

Yasal gözaltı süresi bittiğinde ise ortalıktan kaybolmuştu. Ailesi savcılığa başvurmuştu. İki ayrı yanıt gelmişti. Mersin Emniyeti Birinci Şube Müdür Vekili "9 Temmuz sabahı ev göstermek için götürüldüğü Demirtaş Mahallesinden kaçtı" derken; Mersin Emniyet Müdür Muavini, Ali'nin Ankara'da olabileceğini söylüyordu. Demirtaş Mahallesinde yaşayanlar olayı anımsıyorlar, "kaçtı" savına karşılık, "Ali Uygur'un elbiselerini giymiş birinin kaçtığını, polislerin ise arkasından havaya ateş ettiklerini" söylüyorlardı. "İsteseler vurabilirlerdi" diye ekliyorlardı. Polis olayın böyle görünmesini mi istemişti?[93]

Mersin Dev-Yol Davası sanıklarından Haşim Aslan mahkemede "Ali Uygur'un Mersin Emniyet Müdürlüğünde, gözlerinin önünde öldürüldüğünü" söylüyordu.

1980 yazında Akdeniz kana bulanıyordu. Kan çabuk yol alırdı. Kan çabuk yol alacaktı.

Akdeniz'in mavi köşesi Antalya'da, Antalya'nın mavi köşesi Gazipaşa'da iki olay 1980 yılını anlatmaya yetiyor.

Yılmaz Kale 12 Eylül'e beş kala, 4 Ağustos 1980'de, gece evine giderken "nara attığı" gerekçesiyle gözaltına alındı. Kale CHP'li tanınırdı. Bahçelievler Karakolunda ölümü üzerine "alkol koması" etiketi yapıştırıldı. Otopsi raporunda "Şahsın dövüldüğünün ve darba maruz kaldığının" belirtilmesi kimseyi şaşırtmadı.

93 Ali Uygur'un öldürülmesi ile ilgili olarak Mersin Emniyet 1. Şube Müdürlüğünde görevli Ö. Güneş, Y. Özpınar, H. Fidancı, M. Akçan, M. Yüksel, A. Altıntaş, H. Avcı, M. Sarı, Ş. Özenir haklarında açılan soruşturma altı yıldır sürüyor. Yeni Gündem, 18-24 Ağustos 1986, Yıl 3, Sayı 24.

Gazipaşa'da yaşananlar da insan haklarının korunması açısından 12 Eylül öncesinin özgün örneklerinden biriydi. Türkiye'de yargıçlar var dedirtecek bir örnekti. Koparıp alamıyorlardı özgürlüğü, çağdaş düşünceyi öldüremiyorlardı kolay kolay. Urla'da bir kaymakam vardı. Elazığ'da bir vali, Antalya'da bir asker. İstanbul'da bir mahkeme vardı.

Gazipaşa Asliye Hukuk Mahkemesi yargıcı "İşkence suç duyurusunu soruşturmayan Cumhuriyet Savcısının yerine, suç saptamasının mahkemece yapılmasına" karar veriyordu.

Şükrü Çelen, Cahit Çelen, Mehmet Ali Demir, Mehmet Sayın, Hidayet Yüksel, Cahit Yüksel, Mehmet Yüksel, Zafer Öner, Hamza Sönmez ve Yaşar Okdemir adlı kişiler Gazipaşa'da 15 Şubat 1980 tarihinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak gözaltına alındı. Ve daha sonra "işkence yapılmak" üzere, bilinmeyen kişilere teslim edildiler. Bu gelişme üzerine C. Savcısına başvuran savunma avukatı Engin Dikmen'e savcılıkça "Bu hususta görüş bildirilmesine gerek olmadığı" yanıtı verildi.

Müvekkillerine işkence yapıldığının saptanması için Cumhuriyet Savcılığının bir girişimde bulunmaması üzerine, Asliye Hukuk Yargıçlığına başvuran savunma avukatı "İşkence iddialarının mahkeme kanalı ile saptanmasını" istedi.

Başvuruyu inceleyen Asliye Hukuk Yargıcı Velit Demet, Şükrü Çelen ve arkadaşlarının işkence görüp görmediklerinin saptanması için hükümet tabibinin bilirkişi olarak görüşlerinin alınmasına karar verdi. Antalya Gazipaşa Asliye Hukuk Mahkemesinin 19 Şubat 1980 tarih ve 14-14 esas kararı şöyle:

"...İlçede vuku bulan bir olay sebebiyle yukarda ismi yazılan kişilerin zabıtaca gözaltına alındığı ve adı geçenler vekili dilekçesinde işkence iddiaları bulunduğundan 'müvekkillerin dayak izlerinin kaybolması ihtimaline binaen' tespitini talep ettiğinden, talebin kabulu ile bilirkişi ilçe hükümet tabibi Osman Sevir nezaretinde, adı geçen şahısların muayene ettirilerek yara bere izlerinin bulunup bulunmadığının doktor raporu ile tespit ettirilmesine karar verildi."

Yargıç Velit Demet, başvurunun yapıldığı 19 Şubat 1980 tarihinde öğle-

den sonra işkenceye uğrayan, yedisi öğretmen ikisi öğrenci, biri bakkal olan mağdurları mahkeme salonunda işkence yapılıp yapılmadığını ilçe hükümet tabibine "tespit" ettirdi.

On kişiyi tek tek muayene eden hükümet tabibi adı geçenlerden sekizinin "Sert ve küt bir cisimle dövüldüklerini, ekimoz ve travma izlerinin bulunduğunu" yargı önünde saptadı ve tıbbi gözlemlerini mahkemeye sundu.

Yüz akı bir karar

Deniz Kıdemli Albay Saim Örencik başkanlığında 17 Ocak 1980 tarihinde Selimiye'de toplanan Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin üyeleri, bir gerekçeli kararı imzaladılar. Askeri yargıçlar Yarbay Gültekin Turan, Üsteğmen Kazım Özok, sessiz sedasız hukuk tarihimize geçecek bir karar verdiklerinin belki farkında bile değildiler. Çünkü hukukun gereğini uyguluyorlardı.

Yargıçlar "Sanığın ancak yargıç tarafından sorguya çekileceği" görüşünü savunuyordu. Sanık Muzaffer Moğultay'ın aklanması ile sonuçlanan kararın gerekçesi aynen şöyleydi:

"TCY'nin 497/2 ve 6136 sayılı yasanın 13. maddesine aykırı davranıştan sanık Muzaffer Moğultay: Hasan oğ. 1966 D.lu Tunceli Nüfusuna Kayıtlı Tunceli Akdoğan Mah. Sanlı Sok. No. 32'de oturur. İşsiz, bekâr, sabıkasız.

Hakkında yapılan açık ve yüze karşı yargılama sonunda ortaya konan kayıtların tartışılması ve değerlendirilmesi sonucu oluşan yasal ve duyunçsal kanıya göre aşağıdaki gerekçeli hükme varıldı:

Gereği düşünüldü: Yukarıda açık kimlikleri yazılı sanık hakkında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı As. Savcılığının 3.8.1979 tarih ve 1979/668 karar sayılı savyazıtı ile kamu davası açılarak;

As. Savcı sanığın 13.1.1979 tarihinde Kocamustafapaşa'da Migros mağazasına arkadaşı Mustafa Karasu ile girerek silah zoru ile 280 bin TL. parayı gasp ettiğini, olaydan sonra suç ortaklarından Mehmet Somer'in evine gittiğini, gasp edilen paranın 15.000 TL'nı aldığını bir süre sonra Gaziantep'te polis tarafından yakalandığını ve Gaziantep'teki kolluk güç-

leri kendisini Migros soygununa katıldığını bilmeksizin sanığın suçunu burada doğruladığını, İstanbul'da emniyette ve Askeri Savcılıkta suçunu doğruladığı, sanıklardan Mahmut Nedim Kayhan'ın anlatımının sanık anlatımına uygun düştüğü anlatılarak sanığın eylemine uyan TCY'nin 497/2, 522, 626, 31, 33 ve 6136 sayılı yasanın 13. maddesi uyarınca cezalandırılmasını istemiştir.

Askeri Savcı esasa ilişkin görüşünde: Sanığın Mahmut Nedim Kayhan'ın yakalandığında soygun olayının sanıklarından birisinin adının Muzaffer olduğunu söylemesi üzerine ve uzunca bir süre sonra yakalandığını, duruşmadaki anlatımında emniyette baskı altında anlatımda bulunduğunu ve yeniden emniyete götürülmek kuşkusu ile savcıya da aynı anlatımını yinelediğini söylediğini, olay tanıklarından hepsinin sanığı tanımadıklarını, sanıklardan Mahmut Nedim Kayhan'ın sadece 'Muzaffer' adından söz etmesi ve bu sanığın soyadını söylememesi karşısında ortada sadece sanığın emniyet ve As. Savcılıktaki soyut doğrulamasının kaldığını, bu durumun ise cezalandırmaya yetecek bir delil olmaktan uzak olduğunu anlatarak, sanığın yüklenilen suçlardan aklanmasına karar verilmesini istemiştir.

Sanık Sorgu ve Savunmasında: Sanık yüklenilen suçu kabul etmeyerek, Gaziantep'te kaldığı arkadaşının evinde yakalandığını, ilk anlatımında Migros soygunundan hiç söz edilmediği halde polislerin İstanbul'la telsiz bağlantısı kurarak bu suçu kendisine yüklediklerini ve zorla bunu kabul ettirdiklerini; İstanbul'a gelince dokuz gün baskı altında tutularak aynı anlatımı yinelediğini, As. Savcıya da yeniden Emniyete götürülme tehdidi altında aynı şeyleri söylediğini belirtmiş ve aklanmasına karar verilmesini istemiştir.

Sanık savunucusu Av. Adnan Uçar da savunmasında: Askeri Savcının esas hakkındaki görüşlerine aynı gerekçelerle katıldıklarını söyleyerek yükletilen suçtan müvekkilinin aklanmasına karar verilmesini istemiştir.

Sav ve savunmanın değerlendirilmesi: Dosya içeriğinde, ortaya konan kanıtlara ve tanık anlatımlarına göre bizim sonuçta vardığımız yargı, sav ve savunmadan yanadır. Şöyle ki:

Suç dosyasında sanık aleyhine tek kanıt sanığın Gaziantep ve

İstanbul'da kollukta verdiği anlatımlar ile İstanbul Sıkıyönetim K.lığı Askeri Savcılığındaki doğrulamalardır. (Dn. 30, 33, 36 ve 43)

Ancak sanık yargıç önünde, gerek Gaziantep'te ve gerekse İstanbul'da kollukta saptanan anlatımının zora dayalı olduğunu, Gaziantep'te ilk sorgusunda Migros olayı söz konusu olmadığı halde, İstanbul'la polislerin telsizle bağlantı kurarak kendisine Migros soygununu yüklediklerini, yeniden Emniyete götürülme tehdidi altında bulunduğunu, yeniden Emniyete götürülme durumu olmayınca Askeri Savcıyla görüşmek istediğini, ancak buna olanak bulunmadığını söylemiştir. (Dz. 36, 37)

Dosyadaki bulgular sanığın yargıç önündeki bu anlatımını doğrular niteliktedir. Şöyle ki:

Olay tanıkları Ömer Kaya, Gündüz Güzel, Hadise Tolgay, Serpil Akıncı, Gülseren Küçüktezcan, Nurettin Demir sanıkla yapılan yüzleştirmede bu şahsın soyguncular arasında olduğunu görmediklerini, ancak olayı anlatış biçimi ile olayın oluş şekli arasında tam bir uyum olduğu için ve salt bu nedenle bu kişinin sanık olabileceği konusunda kendilerine bir kanaat geldiğini, tutanaktaki deyişle 'kalplerinin kanaat getirdiğini' söylemişlerdir. (Dz. 33 tanıma ve yüzleştirme tutanağı) Nitekim bu tanıklar yargıç önünde de aynı tür anlatımda bulunarak sanığı tanımadıklarını söylemişlerdir. (Dz. 70, 71, 73)

Sanık Muzaffer Moğultay, kollukta suçu doğrularken, kasadaki paraları kutuya kendisinin koyduğunu söylemiştir. Tanıklardan Ömer Kaya paraları kutuya koyan şahsı gördüğünü söyleyerek ayrıntılı eşkâl tanımlaması yapmıştır. Bu tanım, huzurda saptanan yeminli anlatımında, sanık Muzaffer'in kutuya paraları koyan şahıs olmadığını, eğer o olsaydı mutlaka tanıyabileceğini söylemiştir. (Dz. 94)

Bu olayın sanıklarından olup önceden delil yetersizliği nedeni ile bu suçtan aklanan Mehmet Nedim Kayhan suç ortaklarının adını verirken, sadece 'Muzaffer' demiş, soyadından söz etmemiş ve bu kişinin Elazığlı olduğunu söylemiştir. Oysa sanığın memleketi Tunceli'dir.

Sanık Muzaffer, Antep'te bir başka suçtan aranan bir arkadaşının evine yapılan baskında kendisini de gözaltına aldıklarını, ilk sorgusunda Migros olayından söz edilmemesine karşın, İstanbul Emniyeti ile kurulan

telsiz bağlantısından sonra bu suçun zorla kendisine yüklendiğini anlatmıştır. Gerçekten ilk sorguda Migros olayı yokken, sonraki sorgusunda sanık bu konuda anlatımda bulunmuştur.

Sanık yeniden emniyete götürülmek tehdidiyle As. Savcıya da önceki doğrulamasını yinelemiştir. Ancak Askeri Savcı, sanığın bileklerindeki açık yaraları ve işkence izlerini görmüş ve bu sorgu tutanağına geçirildiği gibi, huzurda da belirtilmiştir. (Dz. 37) Olayın tanıkları da sanığı emniyette bitkin bir durumda gördüklerini, ayakta duramadığını ve bu yüzden polislerin kendisini oturtmak durumunda kaldığını söylemişlerdir. (Dz. 34) Demek oluyor ki, sanığa kollukta baskı yapılmıştır.

Bu durumda sanığı suçlayan tek 'delil' onun kollukta ve Askeri Savcılıkta soyut doğrulaması olayıdır. Dosyadaki diğer deliller sanığın bu doğrulamasını destekler nitelikte değildir. Başlı başına soyut bir doğrulamanın da bu kadar ağır bir suçla cezalandırmaya yetmeyeceği açıktır. Bu konuyu biraz daha açmak gerekirse:

Çağdaş ceza yargılama yönteminin önemli delillerinden birisi de 'sanığın anlatımıdır'. Delil olan 'sanık anlatımı' sanığın olay hakkındaki bilgilerini, karar verecek yargıç önünde sözle bildirmesidir.

Sanık çoğu kez olayı en iyi bilenlerden biridir. Gerçeği arayan yargıca, bu konuda en fazla yardım edebilecek durumdadır. Ancak sanık suçluysa gerçeği gizleyecektir. Çünkü çıkarı bunu gerektirmektedir. Sanığın suçlu olması da mümkündür. Bu takdirde söylediklerinin doğru olması büyük bir olasılıktır.

Ceza yargılama yöntem yasasına göre, sanığı sorguya ancak yargıç çeker. Bu sorgu bir savunma aracı olup, delil elde etmek için kabul edilen bir kurum değildir. Ancak sanığın yargıca verdiği yanıt, gerçeği öğrenmek konusunda yargıç için değerli olabilir. Yani delil teşkil eder. Ancak bu değer, sanık anlatımından kendiliğinden olması, yani baskı altında yapılmaması durumunda söz konusudur. Onun içindir ki, eğer sanık duruşmada ikrar etmiyorsa, suçunu doğrulamıyorsa, önceki doğrulamaya delil olmak üzere düzenlenmiş tutanağın okunması, önceki doğrulamanın yargı önünde olması koşuluna bağlanmıştır. (CYY md. 7)

Görülüyor ki duruşma dışındaki doğrulamayı ikrarı içeren tutanağın

delil olabilmesi için doğrulamanın bir yargıç önünde olması lazımdır. Bu nedenledir ki, kolluktaki ve savcılıktaki doğrulamalar son yargıya esas olamaz, delil niteliğinde değildir. (Nurullah Kunter, Ceza Mah. Huk. S. 427)

Bırakalım kolluktaki ve savcılıktaki doğrulamayı, duruşmadaki doğrulama dahi her delil gibi yargıcı bağlayamaz. Çünkü bir kimsenin suçlu olmadığı halde kendisini suçlu sanması veya bir başkasının suçunu kabullenmesi olasıdır. Vicdani-duyunçsal delil sisteminde, tüm deliller serbestçe takdir edilmekle beraber, bazılarının tek başına delil olup olmaması düşünülebilir. Sanığın kendi aleyhindeki anlatımının bir başına delil olmaması bir güvencedir.

Açıklamaya çalıştığımız bu nedenlerle, hüküm:

Yukarıdaki gerekçesi ayrıntılarıyla açıklandığı gibi, sanık Muzaffer Moğultay'a yüklenen suçları işlediğine dair yeter ve inandırıcı kanıt bulunamadığından beraatine, sanığın tahliyesine, gereği için Askeri Savcılığa müzekkere yazılmasına, temyizi kabil olmak üzere oybirliğiyle karar verildi. Verilen karar sanık ve vekilinin yüzüne karşı, iddia makamında Hak. Yzb. Ahmet Koç ve tutanakta sivil memur İlhan Olgun hazır bulundukları halde okunup açıklandı. 17.1.1980"

Bu ve benzeri kararlarla demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları konusundaki karanlığın aşılabilmesi olasıydı.

Güvenlik güçlerinin eğitimsizliği ya da birkaç sadist ruhlu insan gibi nedenlerle açıklamaya çalışılan işkence, bu tür özgün örneklerin yaşama geçirilmesi ile önlenebilirdi.

1980'in başları başka, 1980'in sonları daha başka yaşanacaktı.

Cumhuriyetin yazgısıydı bu, öyküsüydü.

Burası otel değil

Urla'daki kaymakam ile Elazığ'daki vali aynı insandı. Urla'da Özbek köyü komando kampını kapatmıştı. Elazığ'da Sivrice köyü kampını kapatacaktı.

Şubatın 17'sinde görevine başladı. İki gün içinde "kim olduğu" öğrenildi Elazığ'da. Cuma namazından çıkanları "Cihat"a çağıran bildiri dağıtılı-

yordu. Hemen ardından izinsiz bir yürüyüş başlamıştı.

1978 yılının kış saldırıları başlıyordu. "Sıkıyönetim istiyoruz" sloganları tuhaftı. Maraş deneyinden çıkan sonucu, tüm ülkeye yaygınlaştırmak istiyorlardı.

Tüm olumsuz koşullara karşın Elazığ halkı "teslim" olmuyordu. Bu olayın hemen arkasından, şiddete başvuran bu güçlerin yönelimlerine karşı, düşünce ve tepkilerini yasal yollardan açıklamak isteyen kesimler "faşizm ve terörü" kınamak için düzenledikleri bir gösteri yürüyüşü için izin başvurularını Valiliğe iletiyorlardı.

İzin verildi, yürüyüş yapıldı. Demokratik hal ve özgürlüklerini savunan insanlar, kendilerini anlatmanın tadı ile evlerine döndüler.

Vali Güngör Aydın, daha sonra "Cumhuriyet tarihinde takdir yetkisini kullanarak mitinge izin verdiği gerekçesiyle 3 yıla kadar hapis cezası istemi ile yargılandığı" davada "Türkiye ve Elazığ'ın o günlerdeki ortam ve koşullarını kısaca anımsatıp değerlendirmekte yarar görüyorum" diyecekti:

"...Bilindiği gibi 1978 başlarında, toplumun demokrasiden beklediği yaygın gönenç barış ve mutluluk arayışlarını, geniş kesimlerin demokratikleşme ve özgürleşme özlemlerini, demokrasimizin halkın bu beklenti ve özlemlerini gerçekleştirecek biçimde yerleşip gelişmesini, genişlemesini ve varolan genişliği ile işlemesini, 1961 Anayasası'nın uygulanmasını engellemeye dönük çabalar hız kazanmıştı.

O günlerde bu amaçla yola çıkan demokrasi düşmanı karanlık güçlerin anayasanın getirdiği hak ve özgürlüklerin kullanılmasını önlemeyi, legal olmayan yollardan hak arama kanallarını tıkamayı...

halkın değişik ırk, mezhep, inanç ve düşüncedeki kesimleri arasında düşmanlık yaratmayı...

gençlikten başlayarak, giderek artan oranlarda halkı sokağa ve şiddetin içine çekerek, iterek yarattıkları terör şoku ile halkı yıldırmayı, bıktırmayı, sersemletmeyi, can güvenliğinden başka bir şey aramaz ve istemez hale getirmeyi...

terörün tüm suçunu da 1961 Anayasası'na ve onun getirdiği hak ve öz-

gürlüklere, kısaca demokrasiye ve demokrasi güçlerine yükleyip yıkarak, halkı demokrasiden, demokrasi güçlerinden soğutmayı, bu yoldan demokrasiye paydos demenin gerekçesini yaratmayı...

ve otoriter bir yönetime ulaşarak, karanlık amaçlarını gerçekleştirmeyi içeren planlarını adım adım uyguladıkları dönemin en sıcak aşamaları yaşanıyordu.

Elazığ bu aşamadaki Türkiye'nin, değişik ırk ve mezhepleri, geniş bir düşünsel eğilim yelpazesini kavrayan toplumsal oluşumuyla, Orta ve Doğu Anadolu arasında toplumsal-ekonomik bir geçiş noktası olması yönlerinden, özellikle duyarlık taşıyan bir kentiydi.

Kuşkusuz bu özellikleri nedeniyle, Elazığ'ı, terörü örgütleyip yönlendiren ve sağ kesimin küçük azınlığını oluşturan güçler, amaçları ve izledikleri stratejinin uygulanabilirliği açısından önemli, öncelikli bir merkez olarak seçmişlerdi.

Nedir bu güçlerin ve simgeledikleri siyasal örgütün amaçları ve izledikleri strateji? Toplumsal oluşumları ve bölgesel konumları duyarlılık taşıyan kent ve yörelerde her türlü dinsel, ırksal, ulusal ve bölgesel duyarlılıkları, özellikle mezhep ve ırk sorunlarını kışkırtıp kullanarak, belirli mezhep ve kökenden olan kesimleri, bir düşmanlık ve kin cephesi altında toplamaya çalışarak bu kent ve yörelerin toplumsal duyarlılıklarını daha da artırmak, büyük toplumsal olaylarla derinleştirmek ve yaygınlaştırmak; böylece diğerlerinden kopardığı halk kesimlerini arkasına alarak güçlenmek; oluşturduğu ırkçı, saldırgan güçlerle ülkeye egemen olmak.

Büyük güç yığını yaptıkları Elazığ'da sözü edilen şiddet ve terör örgütleri, bu amaçla etkinliklerini yoğunlaştırıp, odaklaştırarak geniş bir toplumsal örgütlenme olanağını sağlayabilmişlerdi. Başta belediye olmak üzere birçok kurumu ele geçirmişlerdi. Varolan anayasa düzenini hiçe sayarak, öngördükleri devlet düzenini zor ve terör yolu ile gerçekleştirmeye yönelik olarak Kolordu, MİT Bölge Müfettişliği, jandarma, polis, yargı, üniversite, okullar, PTT olmak üzere tüm ildeki kamu kurumlarını, fabrikaları, bir kısım sendika ve dernekleri, değişik kademedeki yöneticilerin etkileme, değiştirme, baskı ya da teslim alma yoluyla genelde güdüm ve denetimleri altına almayı başarmışlardı.

Elazığ'da bu ölçüde egemen olan bu güçler, diğer etkin oldukları yörelerde yaptıkları gibi, insan haklarına dayalı demokratik kurumları felç edip yıkarak, yerine ırkçı, çağdışı, otoriter, baskıcı, faşist bir devlet anlayışını ilde, giderek bütün ülkede egemen kılmak için büyük çaba harcıyorlardı.

Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için, sömürdükleri ulusal, dinsel, kutsal kavramlarla, tek yönlü düşünen, düğmeye basınca her türlü vurma ve saldırma, öldürme eylemlerini yapabilecek acımasız, duygusuz birer robot haline getirdikleri militanları ile sürekli şiddet, tehdit, öldürme, toplu yerlere hedef göstermeksizin saldırı düzenleme; baskı ve korku yaratma yolu ile toplulukları yıldırıp sindirmeye; tedirgin, yılgın, ürkek, kuşkulu, sinmiş bir insanlar topluluğuna oradan robotlaşmış, sağlıklı düşünemeyen ilkel otoriteye ve sertliğe yatkınlaşmış bir topluma, oradan da bir dikta yönetimine ulaşmaya çalışıyorlardı.

Amaçlarına ulaşmak için, karşı düşüncede, mezhepte ve sol kişi ve kesimlere yönelttikleri doğrudan saldırılardan başka yarattıkları düşmanlıkları, türlü olayları ve toplumun değer verdiği her konuyu kullanarak, gerekiyorsa yalan haberler üretip yayarak; panik, korku, tahrik yaratacak olaylar planlayıp düzenleyerek ve uygulayarak, hatta bu amaçla kendi kuruluş ve örgüt binaları da dahil olmak üzere camilere, okullara, duyarlı nokta ve hedeflere saldırı düzenlemek, patlayıcı madde atmak, orak-çekiç resmi çizmek, su depolarına zehir atıldığını söyleyip yaymak ve benzeri yollardan büyük toplum olayları, toplu çatışmalar ve katliamlar yaratmaya, Kahramanmaraş, Çorum ve Malatya'dakilere benzer toplu saldırı, ırkçı-mezhepçi toplu kırımlara yol açmaya çalışıyorlardı."[94]

---

94 Vali Güngör Aydın'ın Danıştay İdari İşler Kuruluna, 2 Dairenin hakkında verdiği 1983 / 1965 sayılı karara karşı 6 Kasım 1983 tarihinde yaptığı itiraz. Vali Aydın hakkında 1978 yılı Şubat ayında vermiş olduğu miting izni nedeniyle, 5 yıl sonra, 20 Haziran 1983 tarihinde "Görevini kötüye kullandığı" gerekçesiyle İçişleri Bakanlığınca suç duyurusunda bulunulmuştu. Danıştay 2. Dairesi Vali Aydın'ın yargılanmasını uygun bularak, dosyasını Yargıtay 4. Ceza Dairesine gönderdi. Aydın Danıştay İdari İşler Kuruluna başvurdu ve 2. Dairenin kararının bozulmasını istedi. Kurul, Aydın'ın başvurusunu reddetti. Yargıtay 4. Ceza Dairesi zaman aşımı nedeniyle Vali Aydın'ın yargılanmasına gerek görmedi. Aydın bu kararı temyiz etti ve yargılanarak aklandı.

Acı ve kanla yoğrulmuş günlerde Kahramanmaraş'ı, Çorum'u, Sivas'ı ve Malatya'yı yaşadı insanlar.[95] İç Anadolu'da bir üçgende yakılan kanlı ateş, çevreye yayıla yayıla gelinecekti 12 Eylül sabahına.

Kahramanmaraş olayından sonra kendini temize çıkarma çabası göstermeyen faşist hareket, seçimden, sandıktan umudunu kesmiş, düşünü bir askeri cuntanın tetikleyeceği bir iç savaşla süslüyordu.

Türkiye toplumu çok uzun bir süredir tedirgin, kuşkulu günler yaşıyordu. İçsavaşın varlığının resmen kabul edildiği ülkelerden çok fazla sayıda insan ölüyordu ülkenin dört bir yanında. Kinler bileniyor, çeteleler tutuluyordu. Siyasal partilerin, iktidarın, muhalefetin değişik çözüm önerileri bir işe yaramıyordu. Ruhani çözümler üzerinde duruluyor, halktan yasal ve anayasal kurumlara saygılı olunması isteniyordu.

Türkiye'nin her ilinin bir Elazığ valisi yoktu. Türkiye'nin her ilinin bir Albay Mustafa Başaran'ı yoktu:

Antalya Kapalı Cezaevinde 1979 Eylül'ünde 14 gardiyanın rehin alınmasıyla başlayan isyan konusuna onun gibi bakabilen bir güvenlik görevlisi yoktu. İl Jandarma Alay Komutanı olayla ilgili olarak verdiği raporda, yaşamlarını cezaevlerinde sürdürenlerin de insan olduğunu anlatıyordu.

"...Olay gerçekleştikten sonra yönetimi ele geçiren tutuklu ve hükümlülerle görüşmelere başlandı. Görüşmelere sayın vali, cumhuriyet savcısı, jandarma alay komutanı, emniyet müdürü, bakanlıktan gelen adliye müfettişleri ile basın mensupları katıldı.

Ses yayın cihazı ile tahripkâr ve tecavüzkâr davranmayacaklarını, iyi niyetli olduklarını, kendilerine şiddet kullanılmadığı takdirde, rehinelere

95 "MİT ve Kontrgerilla birimlerinin CIA sponsorluğunda kapalı bir kutu olan Özel Harp Dairesi komutasında faaliyet gösterdikleri ortaya çıkacaktı. Özel Harp Dairesi eğitim ve komutayı üstlenmişti, uygulamalar ise MİT ve Kontrgerilla tarafından gerçekleştiriliyordu. 'Açık ve sinsi faaliyetler' tanımı altında, 'adam öldürme, bombalama, silahlı soygunculuk, işkence, kötürümleştirme, adam kaçırmak suretiyle tedhiş ve olayları tahrik, misilleme ve rehinelerin alıkonulması, kundakçılık, sabotaj, propaganda ve yalan haber yayma, zorbalık ve şantaj' özel savaş yöntemleriydi. Özellikle 3-4 Eylül 1978'de Sivas'ta, Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta ve Temmuz 1980'de Çorum'da bu yöntemlerin tümü uygulanacaktı." (Muzaffer İlhan Erdost, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkanı, *12 Eylül'ün Uzayan Karanlığında Kemal Türkler Davası*, 20 Ocak 2011).

de hiçbir şey yapmayacaklarını belirten tutuklu ve hükümlüler, amaçlarının sadece uzun süredir devam eden yakınmalardan ileri geldiğini, cezaevinde can güvenliğinin olmadığını, yönetimden şikâyetçi olduklarını, iç bahçede devamlı öldürme ve yaralama olaylarının olduğunu, gardiyanların yanlı davrandıklarını söyleyerek sorularına sayın adalet bakanının yanıt verebileceğini, bu maksatla böyle bir eyleme giriştiklerini açıkladılar.

Tutumlarında tahripkâr ve tecavüzkâr davranışları olmayan tutuklu ve hükümlülere şiddet kullanılmadığı takdirde, iyi bir diyalog kurularak anlatım yolu ile inandırma yönteminin her türlü şeklini deneyerek eylemden kendiliklerinden vazgeçme hususunda çaba gösterilmesine, bu konuda görüşmelerin sürdürülmesine, taarruzi bir uygulamanın çok sakıncalı olduğuna, sonuca psikolojik etki ve ikna yöntemi ile ulaşılmasına..."[96]

Antalya valisi, tanınan bir yöneticiydi. Yönetim anlayışının, devlete bakış açısının 1980 öncesi Türkiye'sinde pek yeri yoktu ama sorunları çözülüyordu. Antalya Kapalı Cezaevindeki direniş uygarca sona erdikten sonra gereği için Adalet Bakanlığına, bilgi için İçişleri Bakanlığına, Cumhuriyet Savcılığına ve İl Jandarma Alay Komutanlığına bir yazı yazdı. Antalya Valisi Güngör Aydın şöyle diyordu:

"...İlimiz cezaevinde bu tür olaylara yol açacak olumsuz ortamın ve etkenlerin ortadan kaldırılmasını sağlamak için, valiliğimizce önerilen önlemlerin dışında, genel anlamda cezaevi yönetiminin daha uygar olumlu ve ilkeli bir davranış ve karşılıklı güvene dayalı diyalog düzeni içinde bulunması, cezaevi koşullarının mevcut olanaklar içerisinde düzeltilip iyileştirilmesini, hükümlü ve tutukluların bu olay nedeniyle valiliğimize verdiği isteklerinin haklı ve uygulanabilir olanlarının hukuksal bir çerçeve içerisinde yerine getirilmesinin gerekli olduğuna bilgilerinizi ve gereğine izinlerinizi önemle arz ve rica ederim."

Ankara'da da bir cezaevi vardı. Mamak'tan binlerce genç insan gelip

96 İl Jandarma Alay Komutanlığının Antalya Valiliğine gönderdiği 23 Ekim 1979 gün, ASYŞ 0627-1-79 (817) sayılı yazısından.

geçmişti. Mamak'tan onlarca insan idam sehpalarına gönderilmişti, gün ışımadan. Demokrasi tarihinin kara bir lekesi gibiydi Mamak.

Antalya valisinin, Antalya jandarma komutanının olduğu ülkeye bir de Mamak'ın komutanı gibi acımasız bir komutan gerekirdi.

Mamak Askeri Cezaevinin yedinci koğuşunda bir canlılık vardı o sabah. Cezaevi yönetimine dileklerini bildirecekti tutuklular. On gün kadar önce İsa Armağan'ın firarı nedeniyle yaratılan gergin ortamın giderilmesi isteniyordu.

"...On gün kadar önce meydana gelen firar olayının arkasından, A Blokta birçok yeni uygulama gündeme getirilmiştir.

Bunlardan bazıları cezaevi idaresi açısından haklı bir zeminde ve zorunluluk durumunda idi.

Ancak bu zorunlu ve bir ölçüde haklılığını da kabul ettiğimiz uygulamaların yanı sıra, izahı mümkün olmayan ve burada yatan tutuklular kitlesinin cezalandırılması niteliğini taşıyan, elimizde zaten kısıtlı olan haklarımızın alındığı uygulamalar söz konusu. Öncelikle de belirtilmesi gereken şey ise, firar edenlerle en ufak bir ilişkimiz olmadığı bir olaydan sorumlu tutulamayacağımız ve bu nedenle dolaylı yollardan da olsa cezalandırılmamamız gerektiği açıktır.

Oysa yapılanlar, var olan haklarımızın giderek kısıtlandığı, her geçen gün yeni yasakların ortaya çıkarıldığı bir şekilde gelişiyor."

Koğuşlardaki ocaklar toplatılmıştı. Yemek pişirilemiyor, sıcak su gereksinimi sağlanamıyordu. Kısaca beslenemiyor ve temizlenemiyorlardı. Havalandırmaya çıkan koğuştaki arkadaşları ile pencereden konuşmak bile yasaktı. Konuşmak en doğal haklarıydı. Koğuşların, eskiden açık duran kapıları kapanmıştı. Nefes alınamıyordu. Tutuklular, benzeri isteklerini sıralamışlardı bir bir.

"...Bu talepler, ilk elde istemek zorunda olduğumuz şeyler. Zaten çok sınırlı olan cezaevi yaşantısında elimizden alınan bu haklar, bizim çok güç duruma düşmemize yol açacaktır. Eğer, 'Kurunun yanında yaş da yanar' anlayışı ile hareket edilmiyorsa ya da genel olarak bir 'cezalan-

dırma' düşüncesi bunlara yol açmıyorsa, bu taleplerimizin haklı olduğu kabul edilmelidir bizce. Bunlar bizim her türlü zorluğa, sıkıntıya rağmen, insanca yaşayabilmemiz için gerekli olan şeylerdir bir ölçüde.

Bizce cezaevini disipline etmekle birtakım hakları almak ayrı ayrı şeylerdir. Cezaevinde, 'firar'dan olması istenmeyen birtakım şeylere kadar varan birçok konuda disiplin sağlanmasının hiç değilse mantıki izahı mümkündür. Ama kimseye zararı dokunmayan ve bize, küçük de olsa, insan gibi yaşama fırsatı sağlayan haklarımızın kısıtlanmasının izahı mümkün olmayacaktır. Koğuşlarda yoğurt kâseleri, salça tenekeleri içinde yetiştirilen çiçeklerin toplatılması kadar anlamsız olacaktır bunlar.

Gerekçeleri ile birlikte sunduğumuz bu taleplerin karşılanması dileğindeyiz. En azından bu konularda bize olumlu ya da olumsuz bir cevabın nedenleriyle birlikte verilmesini, bu konularda aydınlatılmayı, bilgilendirilmeyi de talep ediyoruz."[97]

Çiçeğe düşman bir anlayışla giriliyordu 1980 yılının Ağustos ayına. İsteklere verilen yanıt, gelecek günlerin nasıl yaşanacağının ipuçlarıydı. Cezaevi Müdürü Albay Raci Tetik'in yanıtı üzerine uzun uzun konuşuldu o gece.

"Cezaevi talimatı gereğince elektrik ocağı cezaevinde bulunmaz. Bu maksatla komutanlık emirleri ile daha evvel verilen bu hak kaldırılmıştır.

Bir koğuştan diğerine geçiş idarenin isteği ve iradesi ile olur. Tutukluların ise asla. Bunun inisiyatifi idarenindir, komutanlığındır.

Nöbetçi ve gardiyanlar yalnız emniyet için konmuştur. Haber veya eşya götürüp getirmeleri talimat gereği yasak ve suçtur. Eski uygulamalar, talimata göre hareket ettiğimden beni bağlamaz. Ayrıca komutanlığın da emirleri bu uygulamayı istiyor.

Biz birtakım hakları almadık. Eski uygulamalardaki aksaklıkları elimizden geldiğince kaldırdık.

Burası otel değil, sizler de geziye çıkmış gezgin değilsiniz. Buraya sizleri biz de davet etmedik. Ben de kendimce bu uygulamalara insan olarak

97 Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi yedinci koğuş kıdemlisi Haluk Berberoğlu'nun 11 Ağustos 1980 tarihli başvurusu.

üzülüyorum. Ama bir görevli olarak her kesime eşit olarak uygulamaya çalışmayı görev biliyorum.

Bir daha böyle boş yazılarla makamı uğraştırmayın. Hiçbir şeyi değiştirmez. Tersine daha sıkı tedbir ve tertipler almaya neden olur."

Antep'ten Giresun'a, Kayseri'den Denizli'ye, Bursa'dan Manisa'ya, İskenderun'dan Konya'ya, İzmir'den Adana'ya, Mersin'den Ankara'ya cumhuriyetin yazgısıydı bu, öyküsüydü.

7. bölüm

Bizim dönemimizde sadece bir kızın

Başka türkü söylemiyorlardı

Kürsüdeki kişi, "Başbakanı açıklamaya çağırıyoruz" derken, yapılanların bir gün mutlaka açığa çıkarılacağının haberini veriyor gibiydi.

"...Bu işkence olayları üzerinde, başta Sayın Başbakan olmak üzere bütün ilgilileri, sorumluları, konu üzerine ciddiyetle eğilmeye, işkence örgütünün içeriğini, kimlerden emir aldığını ortaya çıkarmaya çağırıyorum.

Bu örgüt mensuplarının buralardan geçirilen sanıklara kendilerinin bir karşı gerilla örgütü mensubu oldukları izlenimini özellikle vermeye çalıştıkları dikkat çekicidir. Daha dikkat çekici nokta ise, mensuplarının asker kişiler olduğu kanısını vermek için gösterdikleri çabadır.

Bu yolla Silahlı Kuvvetlerimiz zulüm ve işkence aracı gösterilerek, halkın gözünde küçük düşürülmeye çalışılmaktadır. Tarih boyunca, yabancı askerlere bile insanca davranma geleneğine dünyaca saygı duyulan Türk Silahlı Kuvvetlerini bu tür lekelendirmelerden arındırmak, başta gelen bir görev olmuştur. Aslında zulüm ve işkence yapan bir kimse Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu olamaz.

Baskı ve işkenceler hakkındaki iddiaların yaygınlığını demokratik rejimin kaderi için son derece tehlikeli bulduğumu belirtmek isterim. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde, herhangi bir nedenle geçiş döneminde, bir

ara rejime girilince, yönetimin yumuşak tutulması, hukuk dışına taşmaması ve geride tortu ve birikim bırakmaması, demokratik rejime tekrar dönebilmek için son derece önemlidir.

Hınç alma eğilimi bu konuda geçerli ve yararlı bir yöntem olmayacağı gibi, demokratik rejim bakımından da amaçtan uzaklaştırıcı bir nitelik taşımaktadır.

Cumhuriyet yönetiminin hiçbir döneminde, iç isyanlarda ve İstiklal Mahkemelerinde olanlar da dahil, 12 Mart'tan bu yana sıkıyönetim mahkemeleri soruşturmalarında olduğu gibi, yaygın baskı ve işkence savları ileri sürülmemiştir."[98]

Senatör Karaman'ın sorularını Başbakan Yardımcısı Kemal Satır yanıtladı. "Cumhuriyet hükümetlerinin uydurma suç ve suçlular bulmaya çalışan yönetimler olmadığını" söyledi.

"Hiçbir hükümet sorumsuzca suç icat ederek, uydurma suçlu ortaya çıkarmaz. Bu uygar bir devletin temel ilkesidir.

Hepimiz, bu ülkenin evlatlarıyız. Yasa dışı ve insanlık dışı olayların sorumluluğuna katılamayız.

Sıkıyönetim komutanlıkları bu konuda yapılan şikâyetleri, derhal uzman doktorlara göndermekte, gerekli muayeneler yapılarak raporlar düzenlenmekte ve sonuçlandırılmaktadır.

İşkence iddiaları iki amaçla ortaya atılmaktadır. Bunlardan birisi, savunma kolaylığı sağlamak içindir. Avukatlar müvekkillerine savunma kolaylığı sağlamak için bu yola başvurmaktadırlar. İkincisi ise rejim düşmanlarının, devleti temelinden yıkmak isteyen bedbahtların memleketimizi yurtdışında müttefiklerimize jurnal etmek için ortaya attıkları iddialardır.

İşkence iddiaları üzerinde, hükümet olarak ciddiyetle durmaktayız. Türk Silahlı Kuvvetleri ve onun bir parçası olan Sıkıyönetim Komutanlıkları kendi mensupları ve Türk milletinin birer parçası olan vatandaşları için, yasa dışı, insanlık dışı işkencelere başvurmayı akıllarından geçirmezler."

98 Senatör Suphi Karaman, Cumhuriyet Senatosu, 13 Haziran 1973.

Yapılanların hesabının bir gün mutlaka sorulabileceği izlenimini veren gelişmeler, acı çeken insanların kulaklarına zaman zaman müjde gibi ulaşıyor, ancak hesap sorulamıyordu.

Kadınların sorgu odalarında yaşadığı yüzlerce olay Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen dilekçelerde birer utanç belgesi olarak birikiyordu:

"Arabaya alındığım ilk andan başlayarak yüzlerce soru sorulmaya başlıyordu. Yanıt alamayınca 'sen konuşma bakalım, biraz sonra ellerimiz bacak aralarında dolaşmaya başlayınca bülbül gibi ötersin' gibi tehditler savuruyorlardı.

Bir süre sonra elimdeki elektrod kablosunu çıkararak kulağımın etrafına başka bir alet sıkıştırdılar. Elektrik vermeye başladılar. Vücudum ve beynim korkunç bir biçimde sarsıldı, ön dişlerim yavaş yavaş kırılıyordu.

Direnince sopayla bacaklarıma ve vücudumun çeşitli yerlerine vurmaya başladılar. Sonra ellerindeki copu elektrik kablosu sarılı olduğu halde, cinsiyet organıma soktular.

Beni indiren kişiye nereye götürüldüğümü sordum. 'Sıkıyönetim askeri sorgu yerine' dedi. İlk iki gün işkence sesleri dinleterek benim başıma da aynı şeylerin geleceğini söylediler.

Posta getir kabloyu diye bağırdı. Ayakkabılarımı çıkarmamı ve yere oturmamı söyledi. Falakayı getirdi, kollarım bağlandı, ayaklarım falaka sopasına takıldı. El ve ayaklarıma kablolar takıldı, üzerime su dökülerek elektrik verilmeye başlandı.

Biri copla rastgele vurmaya başladı. Küfür ediyordu ama kendi çığlıklarımdan onun söylediklerini duymuyordum artık.

Orada bulunan askerlerden birine 'insanlıktan anlamıyor bu orospular, çıkarın pantolonunu' diye emir verdi. Bunun üzerine söylediklerini kabul ettim. Daha bitmediğini, Nazan Alp'in göğüs uçlarından, birçok erkeğin cinsel organlarından elektrik verildiğini söyleyerek korkutmaya çalıştılar." (Meryem Esen)

"İki büyük parça pamuk ve bir çuval parçası ile gözlerim bağlandı. Bir polis koluma girerek beni merdivenlerden çıkarmaya başladı.

Sen kız mısın, kadın mısın diye sordular. Yanıt vermedim. Üzerime yürüyüp tekme tokatla sandalyeden yuvarladılar.

Sen askerlik yaptın mı, diye sordu. Çok şaşırdığım için yine yanıt vermedim. Tekrar tekme ve yumruklarla dövüldüm. Hayır deyince 'niye yapmadın ulan, ben sana talim yaptırayım da gör' dedi.

Ne olduğunu anlamadan 'sana elektrik veriyoruz, iyi gelir, bağını da gevşek bağladık ki daha iyi çarpsın' dediler.

Yeniden bayılmam üzerine, beni tuvalete götürdüler, burada üstümün kusmuk ve sidik içinde olduğunu gördüm.

Kendime geldiğimde Beyoğlu İlkyardım Hastanesindeydim. Beni getiren polisler, doktora 'sadece iğne yap, götüreceğiz' dediler." (Necla Ülkü)

"Hücre karanlık, ancak ayakta durulabilecek genişlikte bir yerdi. Sabaha karşı üç kişi beni hücreden sürükleyerek çıkardılar, daha büyükçe olan bir hücreye götürdüler. Ağır bir şekilde dövüldüm.

Bir süre elektrik şokuna uğradım. Aşağılayıcı sözlerle hakaret ediyorlardı.

Necla Özgür'ün canhıraş feryatlarını işittim. Kendisini yeniden gördüğümde, elektrik verilirken oğlu Turhan Özgür'e seyrettirdiklerini anlattı.

Elektrik şokundan sonra saçlarım döküldü, dört ay süre ile adet görmedim. Vücudumda zaman zaman morarmalar oluyor." (Asuman Aray)

*

"Gözlerim bağlanarak, İstanbul Göztepe taraflarında bir yere getirdiler. Elektrik vermeye başladıklarında, bütün kaslarımın birbirinden ayrılmaya başladığını hissediyordum. Bu arada copluyorlardı da.

Bir tanesi bluzumun düğmesini açarak sütyenimi çıkardı. Odada en aşağı beş kişi vardı. İri yarı esmer adam, bir cop alarak kadınlık organımın civarında dolaştırıp makatıma soktu.

Tekrar falakaya bağlanıp elektrik vermeye, copla dövmeye devam ettiler. Elektriği kulağıma bağlamışlardı, gittikçe dozunu artırdılar. Elektrik verdikçe havada sallanıyordum. Karşıma geçip 'Şuna bak ağzı nasıl da çarpılıyor' diye alay ettiklerini anımsıyorum.

Gördüğüm işkenceye Ayten Bulut ve Çiğdem Kömürcüoğlu tanıktırlar." (Nergiz Savran)

"Ayaklarımı havaya dikerek sicimlerle sıkı sıkı tahtaya bağladılar. Ellerim de aynı biçimde iki yana gerilerek çarmıha gerilir gibi tahtalara bağlandı. Ayaklarımın altına sopa ve copla vurmaya başladılar.

Birisi çorabımı yırtarak ayak parmaklarıma teller bağladı. Elektrik vermeye başladılar. Falaka sürüyordu. Zaman kavramını yitirdiğim için bu işlemin ne kadar sürdüğünü anımsamıyorum.

15 Haziran'a kadar Emniyette kaldım. Bol bol işkence sesi dinlettiler. O gün ince uzun, tek gözü tikli biri tarafından Emniyetten alınarak bir yere götürüldüm. Teslim alan kişi 'burada anayasanın himayesinde değilsiniz. Emniyetteki kaydınıza serbest bırakıldı düşüldü' dedi". (İpek Erkeller)

"Parmaklarımdan ve bileklerimden verilen değişik dozlardaki ihtar akımlarından sonra 'güçlü bir gizli örgütün karşısında bulunduğum' söylendi. İşkence sürerken tanıdığımı bildikleri bazı kimselerle cinsi münasebette bulunup bulunmadığımı sorarak, ağır küfürler ediyorlardı.

Bir gece önceki işkence sırasında evime gelebileceklerini kabul ettiğim kişilerin gelmediklerini görünce, ağzımdan ve dilimden elektrik vererek beni cezalandırdılar.

Tokatla dövüldüğüm sırada üç dişim kökünden oynadı. Ayrıca göbeğimden mikrop kaptım, cezaevi doktoru ilaç verdi." (Gönül Zileli)

*

"Oranın komutanı olduğu anlaşılan kişi tarafından, önce meydan dayağı atıldı. Ellerimden ayaklarımdan kablo ile bağlanarak elektrik verildi. Yerde yatıyordum, ellerim ve ayaklarım iplerle uzun tahtalara bağlanmıştı. Ayaklarımı havaya kaldırmışlar, altlarına copla vuruyorlardı.

Fatma Gül Baltalı'yı 4 Mayıs'ta sabaha karşı getirdiler. Ona elektrik verilirken çığlıklarını duyuyordum.

Orada bulunduğum sırada mide kanaması geçirip sürekli kustuğum halde hiçbir tıbbi müdahalede bulunulmadı." (Şule Zaloğlu)

*

"Bana işkence yapılırken başımda Birinci Şube Müdürü Ümit Erdal bulunuyordu. İşkence kazığının iki ucundan tutanlardan birisi iri yarı, esmer, kıvırcık siyah saçlı ve gözlüklüydü.

Ayakkabılarımı ve çoraplarımı çıkarttırarak ayaklarımı birbirine bağlayıp yatırmışlardı. Bir yandan falakaya çekiyorlar, bir yandan da sağ ayağımdan ve sağ elimin parmağından elektrik veriyorlardı." (Fatma Gül Baltalı)

"El ve ayaklarımdan sandalyeye kayışla bağlandım. On kişi tarafından üç saat sorguya çekildim. Sürekli olarak önce ellerimden, sonra kulak ve sol göğüs, göbek ve göbekaltı bölgelerinden elbisem yırtılarak elektrik verildi." (Fatma Arda)

"Ayaklarım patladı. Otururken burnumdan kan gelmeye başladı. Bu arada, falaka sırasında sarkıntılık yapıldı, suratıma tükürüldü.

Gözlerim bağlanarak götürüldüğüm bir odada, elimden ayağımdan, kulağımdan, yüzümden, kafamdan, göğsümden, kesintisiz olarak saatlerce elektrik verildi." (Çiğdem Kömürcüoğlu)

Bunca insan, bunca genç insan yalan söylüyor olamazlardı.

Ayşe Semra Eker, Necla Ülkü, Meryem Esen, İpek Erkeller, Nergiz Savran, Gönül Zileli, Fatma Gül Baltalı, Asuman Aray, Şule Zaloğlu, Leyla Güz, Fatma Arda, Fatma Güneş Erkan, Şükran Kumral, Mine Haksal, Beral Özipek, Füsun Orhon, Kazime Erten, Şenal Sölpüker, Çiğdem Kömürcüoğlu, Göldere Candemir, Ufuk Alper, Fevziye Yalçın, Siper Güvenç, Yücel Top, Ali Başpınar ve niceleri yalan söylemiyorlar, yaşadıklarını anlatıyorlardı.[99]

Yıllar öncesinin işkence serüveni, yıllar sonra da yaşanacaktı. Yıllar öncesinin acılarının, yıllar sonra yaşandığının en güçlü kanıtını, 1972 yılında duruşma tutanaklarına geçen şu anlatım doğrulayacaktı:

"... 15 Nisan 1972 tarihinde Ankara'da gözaltına alındım. Sırtımdaki

99 "İşkence Dosyası", Yeni Halkçı, 14 Kasım 1973 – 6 Aralık 1973.

pardesü başıma geçirilerek, önce emniyet sarayına, sonra neresi olduğunu bilmediğim bir yere götürüldüm. Daha arabanın içinde başlayan işkence, dayak ve eziyet kesintisiz olarak günlerce sürdü.

İşkencenin kırk sekizinci saatinde tabanlarım parçalandı. Buna karşın vücudumun çeşitli yerlerinden elektrik vermek, copla falaka atmak biçiminde işkence sürüp gitti.

Aynı işkenceyi gören arkadaşım Erkan Yücel'e copla vurmamı istediler. Nefretle reddedince, sağ elimin tırnaklarını yaktılar.

18 Nisan'da İstanbul'a götürüldüm, işkence ve baskı orada da sürdü. Kendisinin paşa olduğunu söyleyen bir kişi, işi, ağzıma emniyeti açık bir tabanca sokmaya, sigara söndürmeye kadar götürdü. İstanbul'da dört gün eziyet gördükten sonra yeniden Ankara'ya getirildim. Baskı ve işkence bir ay devam etti.

Başbakan Melen sıkıyönetimin uzatılması dolayısıyla Meclis'te yaptığı konuşmada işkence iddialarının yalan olduğunu, ortaya atılan bir iki ihbarın gerçek dışı olduğunun anlaşıldığını iddia etmiştir. Mahkemenizin alacağı doktor muayenesine sevk kararı, benim doğru, Melen'in yalan söylediğini ortaya koyacaktır. Ayrıca işkence izleri konusunda 229. Piyade Alayı doktoru, cezaevi doktoru, emniyet sarayı hemşiresi ve benim işkence gördüğüm yerde, benimle aynı zamanda işkence gören arkadaşlarım da tanıklık edebilir.

15 Nisan'da sağlam olarak girdiğim, neresi olduğunu bilmediğim bir yerden 31 gün sonra 15 Mayıs'ta ayakta duramayacak bir halde ayrıldım. Buradan ayrılırken, ifadelerimi savcılıkta ve tutuklama mercii önünde reddetmem halinde bunun hesabını soracaklarını defalarca çok açık biçimde belirttiler. Bundan sonra iki gün emniyette tutuldum. Bu arada ayağım daha da kötüledi.

Emniyette kaldığım iki gün içinde Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Savcısı Yüzbaşı Yaşar Değerli gelerek, Emniyet Sarayının altıncı katında ifademi aldı. İfadem alınırken, bana işkence yapanların bazıları da oradaydılar.

17 Mayıs'ta 229. Piyade Alayının disiplin cezaevine götürüldüm. Ve bir ay süreyle burada tutuldum. 8 Haziran'da buradan alınarak askeri savcıya götürüldüm. İfademin baskı altında alındığını söylediğimde, sorguyu yapan Yarbay İlhan Şenel 'İşin doğrusunu da başka türlü söyle-

miyorsunuz' dedi.

10 Haziran'da 3 numaralı Askeri Mahkeme tarafından tutuklanırken, duruşma yargıcı Yarbay Mehmet Atikcan'ın ayağımın birini niye kullanmadığımı, bunun doğuştan mı olduğunu sorması üzerine, bu yaranın sorgulama sırasında olduğunu açıkça söyledim.

15 Haziran'da 1 No'lu cezaevinin tecrit hücresine getirildim. Ama ertesi gün hemen buradan alınarak, neresi olduğunu bilmediğim, daha önce de sorgulamamın yapıldığı yere götürüldüm. Savcılıkta ifademin bir kısmını niçin reddettiğim soruldu. Nerede olursam olayım, ellerinden kurtulamayacağımı söylediler. Geçen sefer zorla kabul ettirilen ifademi teybe okutturdular. Orada dört gün kaldıktan sonra, tekrar cezaevindeki tecrit hücresine getirildim. Bu hücrede bir ay kaldım." [100]

İşkence savunma silahı

Acı çekenlerin sayısı yüzlerceye, binlerceye ulaşacaktı. Gece gözlerini açmış, karanlık çökmüştü bir kez ülkenin üstüne.

Başbakanlardan Naim Talu, 1971'den bu yana siyasi suçlulara yapılan insanlık dışı işlemlerle ilgili soruşturma için emir vermişti.[101] Talu "mademki, böyle bir sav ortaya atılmıştır bizim görevimiz, bunun doğru olup olmadığını araştırmaktır" diyordu.

Başbakanlıktan Adalet Bakanlığına, İçişleri Bakanlığına, Genelkurmay Başkanlığına yazılar gönderilmiş, bir soruşturma açılmasının ilk adımları atılmıştı.

Oysa savcıları vardı, yargıçları vardı ülkenin. Çarşaf çarşaf yayınlanan işkence haberlerini hukuk dili ile "ihbar telakki" etmiyorlardı.

1974 yılının ilk aylarında *Hürriyet* gazetesinde bir kampanya açılıyordu. Gazete "Türkiye'de artık işkence olayının açıklığa kavuşturulması gerektiğini" vurguluyordu:

"İşkence iddiaları son zamanlarda yeniden aktüel hale geldi ve eski Başbakan Naim Talu'nun inceleme sonuçlarıyla ilgili bir açıklaması, Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi'nin olayı Meclis

100 TİKP Davası sanıklarından Nuri Çolakoğlu'nun sorgu ifadesi.
101 *Yeni Halkçı*, 9 Aralık 1973.

kürsüsünden dile getirmesiyle büsbütün alevlendi.

Koalisyon hükümetinin programı üzerindeki Meclis görüşmeleri sırasında da 'işkence' olayı hakkında sözler söylendi, sorular soruldu, yanıtlar verildi. Söylentilerin berraklığa kavuşması için, hem arkadaşımız Cüneyt Arcayürek, o zamanki İstanbul Sıkıyönetim Komutanı emekli Orgeneral Faik Türün ile konuştu, özel bir demeç aldı; hem de Hürriyet ekibi Sıkıyönetim Mahkemelerine verilen işkence iddiaları ile ilgili dilekçeler üzerinde bir araştırma yaptı. Dilekçeler dışında yayınlanan kitaplardan ve demeçlerden yararlanarak işkence iddiaları özetlendi.

Artık 'işkence' olayının açıklığa kavuşturulması gereklidir ve Hürriyet, iddia sahiplerinin ve suçlanan tarafların olaylarla ilgili olarak ne biliyorlarsa ortaya koymaları gerektiğine inanmaktadır. Sorunu açıklığa götürmek için 'işkence' yapıldığına dair iddia sahibi olanları, iddialarını ve delillerini; bu iddialar karşısında suçlanan kişi ve kurumlarla, yetkili organ ve kurumların cevaplarını ve karşı savlarını ortaya koymaya çağırıyoruz. Hürriyet, gönderilecek bütün delilli işkence iddiaları ile bunlara karşı verilecek cevapları yayınlamayı, demokratik parlamenter rejimin ve cumhuriyet ilkelerinin bir gereği saymaktadır."[102]

Gazetenin görüşünü belirten bu sunuş yazısı "Faik Türün konuştu: İşkence olarak dün ne yapıldıysa, bugün de onlar olmuştur" söyleşisiyle süsleniyordu.

Yeni bir koalisyon hükümetinin kurulması gündemdeydi o sıralarda. Bülent Ecevit'in sosyal demokrat CHP'si ile Necmettin Erbakan'ın İslamcı MSP'sinin kurmayları ortak hükümet kurma pazarlıklarına başlamıştı. MSP İçişleri Bakanlığına Faik Türün'ü, Milli Savunma Bakanlığına Genelkurmay eski başkanlarından Memduh Tağmaç'ı uygun görüyordu. Öneri reddedilecekti.

Türün Paşa "Bilmem inanacak mısınız?" diye başladı konuşmaya:

"İşkence sanıkların başlıca savunma silahıdır" dedi.

"Geniş cephe taktiğinde başlatılan bir yayın kampanyası vardır" dedi.

"Gerilla bizim deyimimize göre çetecidir" dedi.

---

102 *Hürriyet*, 7 Şubat 1974

"Kontrgerilla faşist metotlu ülkelerin benimsediği örgütlerdir" dedi.

"İşkence biraz da izafi bir şeydir aslında" dedi.

"Bizim dönemimizde sadece bir kızın ırzına geçildi" dedi.

"Sorgucular MİT'ten müşavir olarak geliyorlardı" dedi.

"Kontrgerilla deyimini, tepeden inmecilerden Talat Turan çıkardı" dedi.

Hürriyet'in "İşkence olayının açıklanması gerekir" çağrısına en dikkat çekici yanıt, Yeni Ortam gazetesinden geliyordu. On dört avukatın açıklaması, sekiz sütun manşetten duyuruluyordu.

"...Bizler söz konusu işkence olaylarını ilk kez ortaya atan ve işkencenin varlığını, derinliğini yakından bilen kişiler olarak kamuoyu önünde açıklarız ki, sadece gazeteye gönderilmesi istenen iddia ve delillerle suçlanan sorumlu kişilerin açıklamalarının yayınlanması, sorunun çözümünü sağlamaktan uzak kalacaktır.

Çünkü işkenceye uğrayanların büyük bir kısmı halen tutuklu olup, diğer bir kısmı da çeşitli nedenlerle bu konuda açıklama yapmaktan çekindiği için, tüm iddiaların yayınına maddi olanak bulunmamaktadır.

Yalnızca suçlanan sorumlu kişilerin inkârlarının yayınlanması ise bugüne kadar söylenenlerin tekrarından başka, konuya hiçbir açıklık kazandırmayacağı gibi, gazetenin istediği yönde de bir sonuç alınmayacaktır.

Bu durumda, konunun gerçekten özlenen doğrultuda bir açıklığa kavuşması isteniyorsa, işkencenin varlığını iddia edenlerle, reddedenlerin karşı karşıya getirilerek enine boyuna tartışılmasının sağlanması zorunlu olmaktadır.

Bu nedenledir ki, aşağıda imzası bulunan bizler, işkenceyi reddeden sorumluları Hürriyet gazetesinin aracılığı ile arzu edilen yerde, 10 gün içinde, noterce düzenlenen tutanakla davet ediyor ve işkence olaylarını ispata hazır olduğumuzu kamuoyuna duyuruyoruz. Aksi halde, konu ile ilgili bu tür girişim ve yayınların, hiçbir olumlu sonuç vermeyeceğini ve ülkemizin içinde bulunduğu şu dönemde ve özellikle af konusunun yasama organına intikal edeceği bir sırada, faydadan çok zarar getireceğini açıklıyoruz."[103]

103 *Yeni Ortam*, 10 Şubat 1974. "Kamuoyuna Duyuru" başlığı ile yayınlanan bildirinin altında avukatlardan Gülçin Çaylıgil, Enis Coşkun, Nevzat Helvacı, Ziya Nur Erün, Fehmi Çam, Refik Ergün, Ziya Acar, Halit Çelenk, Orhan Pekey, Demir Özlü, Özer Kırca, Emin Değer, Çetin

Tartışmaların üstü resmi bir politikayla küllendirilmeseydi, sonuç ne olurdu, söylemek güç. Ama toplumun tümü, insan haklarının çiğnenmesini konuşacak, işkencecilerden hesap sorulma bilinci gelişecekti. Olmadı. Tartışma başladığı gibi bitiverdi. CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulmuş, Bülent Ecevit'in CHP'si uzun yıllar sonra iktidara gelmişti. Ecevit geçmişe sünger çekme politikasını yeğliyordu. Seçim alanlarındaki "hesap sorma" sözü tarihe karıştı.

Hükümet programı üzerindeki eleştirilere verdiği yanıtta Ecevit, işkence ülkesini cennete çevirme amacını ve yönetimini açıklayacaktı:

"...Sayın Demirel bir konuşmasında 'Kışkırtıcı ajanlar için başbakan olmadan önce çeşitli iddialarda bulunmuştur, şimdi devlet arşivi elindedir. Bu konuda açıklamalar yapılmalıdır, ne tedbir alındığı söylenmelidir. Kontrgerilla konusunda bildiklerini söylemelidir" dedi. Bu konulara girmeyi hiç istemiyorum. Bizi geçmiş değil, gelecek ilgilendiriyor. Ama Sayın Demirel mecbur ettiği için bu konulara giriyorum.

Demirel, anlaşılmaz bir duyguyla, işi döndürüp dolaştırıp bunalım yaratıcı 'huzur buldum' diye sevinen toplumu kışkırtıcı tahrik noktalarına getiriyor.

Kışkırtıcı ajanların 12 Mart öncesindeki şiddet eylemleri ile ilgili rolleri hakkında söylediklerime dayanak bulmak için, devlet arşivlerini araştırmama gerek yok. Ben bu konuda öne sürdüğüm iddiaları, açıkladığım bilgileri, sıkıyönetimdeki iddianamelerden, sıkıyönetim mahkemelerine çağrılan bazı tanıklar hakkında resmen adli makamlarca verilen bilgilerden aldım. Sıkıyönetim mahkemelerinde işkence ve kontrgerilla konuları üzerinde defalarca duruldu. Ben de bunlarla ilgili olarak, bu sonuçlarla ilgili olarak 'şöyle olmuştur, böyle olmuştur' demedim. Sadece bu iddiaların üzerinde durulmasını istedim. Fakat kışkırtıcı ajanlar konusunda ve diğer konularda asılsız ihbarlar konusunda söylediklerim sıkıyönetim mahkemelerinde resmen teşkil edilmiş olan hususlarla ilgilidir.

Şimdi Sayın Demirel öyle istiyor diye, ister kabul edin ister etmeyin, ben geçmişi karıştırmak, geçmişe dönmek niyetinde değilim."

Güner, Erşen Şansal ile Yeni Ortam gazetesi adına Kemal Bisalman'ın imzaları vardı.

12 Mart işkencesinin yaraları kabuk bağlamadan, tartışma böylece sonlandırılıyor, Türkiye'de insan haklarının çiğnenmesine karşı başlayan kıpırdanmalar engelleniyor, işin aslını araştırma fırsatı kaçıyordu.[104]

"Vatan, millet ve rejim düşmanı anarşistler" diye yola çıkıp, işkence savlarının gerçek dışı olduğunu söyleyenler, 1974 yılının ilk yarısında, haklı çıkıyorlardı. "Oh olsun şarkıları söyleyenler" haklı çıkarılıyorlardı. Hükümet politikası ile haklı çıkarılıyorlardı.

Yeni Halkçı gazetesinin ortaya çıkardığı insan hakları sorunu, Hürriyet'in, Yeni Ortam'ın katkılarıyla çok kısa bir süre tartışılıp, saman alevi gibi sönmüştü. Söndürülmüştü.

Sorun öylesine ustaca çözümlenecekti ki, işkence savlarında adı çokça geçen Ümit Erdal, sosyal demokrat iktidarca yurtdışı bir göreve atanıp yaptıkları yanına kâr bırakılacaktı. Sorunu araştıran, soruşturan parlamenterlere de "Yeter artık" denilecekti.

Yenilmez değildi ama, "zalimin" gücü, "zulmü" kadar büyüktü.

O kıyı ile bu kıyı

Türk Hava Yollarının F-28 uçağının arka koltuğunda, gazeteci arkadaşı İlhami Soysal'ın anlattıklarından çok etkilenmişti. Arcayürek o gün "koymuştu aklına, bunları bir bir yazmayı".

CHP iktidarında bunların hesabı sorulabilir, sonuç alınabilirdi. Yılların gazetecisi, düş kırıklığını her işkence olayında yeniden anımsayacak, "O günlerin ortamı çok uygundu, istenseydi hesap sorulabilir, suçlular yargı karşısına çıkarılabilirdi" diyecekti.

Gökyüzünde başlayan işkence öykülü serüven, gökyüzüne uçup git-

104 Bu durum hiç değişmeyecekti. Örneğin 1979'un Aralık ayında Kahramanmaraş'ta, 1980 Temmuz'unda Çorum'da "Allah adına savaşıp" Alevileri katlederek "cihat" ilan edenler arasında "kanımız aksa da zafer İslam'ın" sloganı atan MHP'li ülkücü vardı. Ancak Prof. İhsan Doğramacı'nın "önsözü" ile üniversitelerde "başvuru dokümanı" olarak okutulması önerilen "Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri-1985" raporunda ortaya çıkan bir başka gerçek vardı. Raporun "zararlı dini unsurların ülkemiz açısından ortaya koyduğu tehlikeyi yansıtan örnekler" arasında sıralanan olaylar, bilinenleri ters yüz ediyor; yıllar sonra olsa da İslami şiddetin gerçek yüzünü gösteriyordu. 1980 öncesi Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinin utançları olarak yaşanan Kahramanmaraş, Çorum, Amasya, Sivas, Erzincan, Elazığ ve Malatya olaylarının nedeni "zararlı dini unsurlar" olarak gösteriliyordu.

miş. İlhami Soysal'ın acı dolu sesi, gözlük camlarından yansıyan gözyaşları ile bir anı olmuştu.

Sonuca en çok Amut İbrahim sevinmişti. Albay Dickson'ın kulaklarını çınlatmıştı. "Amerikalı mamarikalı" ama adamın söyledikleri bir bir çıkıyordu. Ne demişti; aldırma, konuşulur konuşulur, unutulup giderdi.

Yunanistan'ı örnek göstermişti: 'Avrupa Konseyinden atıldı da, dünya mı yıkıldı?' demişti.

Dünya yıkılmamıştı. Aklı yetseydi, vicdanı dayansaydı, Amut İbrahim "Komünizm geliyor" gerekçesinin 1980 yılının sonbaharında, kendi ülkesi için yeniden geçerli olacağını görecekti.

Aklı yetmedi, vicdanı dayanmadı. Papatya yapraklarına verdi kendini. Parktaki bankın üzerinde, kimliğini aramayla geçirdi günlerini, onun için tek sorun vardı artık. "Avcı mıydı, cellat mıydı" sorusunun yanıtını bulsa huzura kavuşacaktı.

Hem avcı hem de cellattı aslında. Sorun bu noktada çıkmaza giriyordu. Oysa çok büyük aykırılık yoktu avcılıkla cellatlık arasında.

Türkiye'de cellat Yunanistan'da avcı olmakla, Türkiye'de avcı Yunanistan'da cellat olmanın arasında hiç fark olmadığını anlayamadan gözlerini yumacaktı Amut İbrahim.

İşkence odaları Ege'nin bir kıyısında boşalırken, öteki kıyısında dolacaktı.

Öteki kıyıdaki insanların başlarına gelenlerle yazılacak yüzlerce öykü birikiyordu:

"Albay Avangelopulos'a verdiğim ifademi kabul etmiyorum. İfademin büyük bölümü bana uygulanan işkence sonucu elde edildi.

10 Şubat 1968'de iki polisle birlikte Averaff Hapishanesine, oradan da New Perema'ya götürüldüm. Denizaltı Avcı Kumandanlığından Teğmen Kiosses R. N'ye teslim edildim. Sonra da, ıskartaya çıkartılan Elli gemisine götürüldüm. Yüzbaşı Kemarineas, askeri polisten Teofilyanakos tarafından 8 Mart'a kadar sorguya çekildim.

Sürekli olarak falakaya yatırıp işkence yaptılar. Sorgudaki dayaklardan tatmin olmayan donanma polisi, akşamları hücreme gelip dövüyorlardı. İtiraf etmemi istiyorlardı. Reddettim. Geminin ön kısmındaki bir kori-

dora götürüp çelik yaylı bir somyaya bağlayıp, saatlerce elektrik verdiler.

Uyutmadılar, sigara içmeme, yıkanmama ve okumama izin vermediler."

(Gerassimos Notaras, siyasal bilimci. Sekiz yıla hüküm giydi, Aegina Cezaevinde yattı.)

"Gözlerim bağlandı ve kurşuna dizileceğim yere götürüldüm. Kurşuna dizilmeyi beklerken dayağa başladılar. Vücudumun kırığa yol açabilecek yerlerine acımasızca vuruyorlardı. Her vuruşta, şişip büyüyen bir kütük gibi oldum.

İşkencecilerde biraz olsun utanma duygusunu uyandırabilmek için, kaç kişi olduklarını sordum. 'Yedi' dediler. 'Senin gibi yalancıya az bile.' Bundan çıkan sonuç, bu işi olağan karşıladıklarıydı.

En çok falakaya başvuruyorlardı. Acıdan bağıracağımı anladıkları zaman ağzıma bir şeyler tıkıyorlardı. Yunan dilinin en galiz küfürleriyle hakaret ediyorlardı; midemi, hayalarımı, yüzüm dahil bedenimin her yanını tekmelemeye başladılar.

Sonunda yeniden kurşuna dizilmeye götürüldüm. Çok kısa mesafeden üstüme ateş ettiler. İsabet ettirememeleri akıl alacak gibi değildi. Yalancı mermi kullandıklarını öğrendim."

(Yiannis Leludas, ozan, ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.)

*

"24 Mayıs 1968'de sabahın erken saatlerinde evime otomatik silahlarla gelen KYP ajanları tarafından tutuklandım.

Beni götürenler bildiklerimin tümünü söylememi öğütlediler. Yoksa işkenceden kurtulamayacağımı söylediler. Yüzbaşı Kurkulakos falakaya çekildiğim sırada sorduğu soruları yanıtlamamı istiyordu.

Ayakta duramıyordum, yarı baygın bir halde duvara dayadılar. Bu sırada tokatlanıyordum ve bıyıklarımı yoluyorlardı. Ayaklarımı dikip beni dövdüklerinde, göğsümde şiddetli bir ağrı duyuyordum. Ölmemden korktular. KYP tutuklama kampında 47 gün kaldım.

47 gün boyunca, 95 cm eninde, 3 metre boyunda bir hücrede yaşadım. Soruşturma tamamlandıktan sonra Selanik Sevkiyat Şubesi bodrumundaki hücreye gönderildim. Orada da 3,5 ay kaldım."

(Stelios Nestor, avukat. On altı yıl, 6 ay hapse, 10 yıl süre ile siyasal

haklarından yoksun bıralılmaya hüküm giydi. Aegina Cezaevinde yattı.)

*

"Akşam K.E.S.A.'ya (Yunan Askeri Polis Merkezi) götürüldüm. Eski bir ahır, cezaevine dönüştürülmüştü. Her tarafa sidik kokusu sinmişti. Her şey çok pisti. Üç gün orada kaldım.

Bir cipe bindirilip 505. Taburun bulunduğu Dionysos'a götürüldüm. Pendelli dağının eteklerindeki tutuklu hücrelerinden birine kapatıldım. Her hücre 1 metreye 2 metre 30 cm boyunda ve 2 metre yüksekliğindeydi. Çinkoyla kaplıydı, kapıları tahtadandı ve pencere yoktu. On on iki kişi kapının önünde toplanıyorlar, ellerindeki sopalarla çinko üzerinde vurarak korkunç gürültü çıkarıyorlardı.

Yeniden elbiselerimi çıkarmamı emrettiler. Reddettim. Bir sopayla dövmeye başladılar, ama sopayı ellerinden kapmayı başardım. Ondan sonra zincirle zor zaptedilen vahşi köpekler getirdiler, köpekleri hücrelere saldılar.

Bir keresinde falakaya yatırılmadan önce Binbaşı İonnides'in emri ile 'toprağa gömülme' işkencesine uğradım. Tutuklular boyunlarına kadar kuma gömülüyorlar, direncine göre, bayılıncaya kadar orada bırakılıyorlardı."

(Anghelos Pnevmatikos, subay, piyade binbaşısı. Kardeşi istihdâm yüzbaşısı Costas'la birlikte 5 yıla hüküm giydiler. Pire Coridallas cezaevinde yattılar.)

*

"Odaya girerken gözüme, bir sıra ve kalın bir ip çarptı. Sıranın arkasında tahta parçaları ve sopalar vardı.

Falaka başladı, sürekli değişen iki kişi tarafından dövüldüm. Ayaklarım duyarlılığını yitirdi. Bayıldım. Çözdüler, üzerime su döktüler, kendime geldim. Ellerinde sopalar bulunan 10 kadar polisle çevrelendiğimi gördüm. Bu kez, hepsi birden vurmaya başladı. Uyuşmuş olan ayaklarım yeniden duyarlık kazanmaya başladı.

Gene bayıldım. Bu işkenceler sonucu başparmağımdaki tırnağım düştü.

Falaka bitince, sıra Gravartis'in işkencesine geldi. Hâlâ sıraya bağlıydım. Ayak bileklerime, dizlerime, dizlerimin altına kalın bir sopayla vuruyordu. Bacaklarımla olan işi bitince, sıra kollarıma ve ellerime geldi.

Sonra da hayalarıma. Sopayı makatımdan içeri itmeye çalıştı. Bacaklarımı oynatamıyordum."

(Petros Lisassis, öğrenci. 27 Nisan 1967 sabahı gözaltına alındı. 23 Ocak 1969'da "Askeri rejime itaat edeceğine" ilişkin bir belgeyi imzaladıktan sonra serbest bırakılıp askere alındı.) [105]

Ege'nin öteki kıyısındaki bunca insan, bunca genç insan yaşadıklarını anlatıyorlardı. Ege'nin ortasındaki tahterevallinin bir ucundan yükselen çığlıklar, öteki ucundan duyulmayacak, bir ucunda başlarken, öteki ucunda bitecekti.

Ege'deki haykırışların nerede, ne zaman ve nasıl duracağı sorusu, yanıtsız kalacaktı. Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Amerikan yanlısı iktidarlarının tezlerine göre "Komünizm bir o kıyıyı, bir bu kıyıyı 'tehdit edip' duracaktı".

Daha sonraki yıllarda, siyasi baskı aracı olarak işkence coğrafya ya da ideolojik sınır tanımadan gelişip zenginleşecek, barış arayan dünyada işkenceci devletler türeyecekti. İşkence 1967'de Ege'nin bir kıyısında, 1980'li yıllarda öteki kıyısında kurumlaşacaktı. [106]

Kendi aşağılık kültürünü, polisini, askerini, doktorunu, psikoloğunu, eczacısını, bilim adamını, yazarını, çizerini, politikacısını yaratarak bir ordu kuracaktı. Kendi okulları, kendi araştırma kurumları olacaktı. Uluslararası uzmanları bir ülkeden bir ülkeye koşturarak teknolojik gelişmeleri aktaracak, ticari anlaşmalarla işkence aygıtları pazarlayacaklardı.

Daha sonraki yıllar, daha güç bir kavgayı zorunlu kılacaktı.

ABD'nin müttefiki

Türkiye'ye, Yunanistan'a çevirmişlerdi dünyanın birçok ülkesini de. Batı

105 Uluslararası Af Örgütü'nün 27 Ocak 1968 tarihli raporunda Yunan hükümetinin "Sorguya yardımcı olmak için işkenceye başvurduğu" somut örneklerle belirtildi.

106 Yunan cuntasının askeri polis örgütü ESA'dan binbaşı Teofiloyanakos 1975 yılında sanık olarak yargılandığı mahkemede kendini "korkutun dedim ama vurun demedim" diye savunacaktı. 1980'de karşı kıyı Türkiye'de müthiş bir "benzerlik" yaşanacaktı. Aynı sözleri İlhan Erdost'un öldürülmesiyle ilgili davada tanık olarak dinlenen Mamak Askeri Cezaevi Komutanı Albay Raci Tetik de söylüyor, "Vurun dedim ama öldürün demedim" diye ifade veriyordu (Kasım 1980).

uygarlığının beşiği Yunanistan'dan yükselen işkence haykırışları, okyanusları aşıp Brezilya'ya ulaşıyordu.

1970 yıllarının sonlarına doğru Birinci Ordu'dan bir grup subay, sorgulama sistemini öğrenmek üzere İngiltere'ye gönderilmişti. Psikolojik yönden, sanığın direncini kırılmasına ağırlık veren İngiliz yöntemi, Brezilya güvenlik uzmanlarınca çok etkisiz ve yavaş bulundu.

1967'de başlayan eylemlerini sürdüren küçük kent gerillası grupların yok edilmesi için, çok çabuk hareket etmek gerekiyordu. Gerillalar ve yandaşları yakalanmak isteniyorsa, yakalananlardan bir an önce bilgi alınması zorunluydu. İngiliz yöntemi ise bu hızı sağlamaktan uzaktı.[107]

Brezilya'da 1968'den beri, "Darbe içinde darbecilerin" yanı sıra sertlik yanlısı askerlerin iktidara geçmesinden sonra her yıl yüzlerce siyasal suçlu işkence gördü. Yakınlarının bilgisi olmadan gözaltına alındı, kaçırıldı, öldürüldü.

Gerilla grupları 1970'li yılların başında ezildiler ama işkence durmadı. 1974'te General Emilio Medici'nin başkanlığı süresince kurumlaştı. Medici'den daha iyi huylu olan General Ernesto Geisel'in başkanlığı döneminde güvenlik güçlerinin denetlenmesine önem verilmeye başlanması, bazı güvenlik görevlilerinin askeri koalisyon hükümetinde görev almaları ile son buldu. 1960'lardan beri işçi ve öğrenci olayları ile karşı karşıya olan hükümetler, askerlerin politikada etkinliklerine yol açan yasa değişikliğini 1967'de kabul ettiler. Hızlı bir sanayileşme başlamıştı ama 1974'lere dek General Artur da Costa e Silvia ve General Emilio Medici de, siyasete yasal olarak damgalarını vuruyorlardı. 1968'de imzalanan Kurumlar Yasasının 5. maddesine dayanılarak 1968 öğrenci olayları önlenmeye çalışıldı. Bir milletvekilinin öğrenci olaylarının bastırılmasında, şiddete başvurulmamasını istemesi, dokunulmazlığının kaldırılmasıyla sonuçlandı. Askeri hükümet, devlet terörüne karşı çıkan milletvekilinin "askerlere karşı isyan" suçundan yargılanmasını planlamıştı. İktidar partisinin 100 milletvekili, muhalefettekilerle birleşince hükümet yenilgiye uğradı. Aynı gün, Yüksek Federal Mahkeme 46 öğrenci liderinin tutuklanma kararlarını bozdu. Askerler, artık ciddi önlemler alınması gerektiği

107 Autonio Carlos Fon, Tortura, *A Historia da Pepressao no Brasil*, 1979, s. 72

görüşünde birleştiler.

Başkan General Artur da Costa e Silva ilk iş olarak kongre ve meclisi feshetti. Brezilya'yı kurtarmak için insanüstü çabalar gösterdi General Costa e Silva. Yüzlerce Brezilyalının siyasal hakları ellerinden alındı, üniversiteden ünlü 68 bilim adamı emekliye sevkedildi, Federal Mahkemenin üç yargıcı görevden alındı.

Sertliğin, acımasızlığın anlatımı olan Kurumlar Yasası ile Hebeas Corpus hakkını askıya aldı. İnsanları gözaltına alanlardan, bu emirleri verenlere kadar birçok görevlinin bu tür eylemleri yargısal açıdan gözden geçirilmeyecekti. Geçirilmedi.

Brezilya'dan yükselen işkence çığlıkları Türkiye'den duyulacaktı. 1972 yılında Brezilya'da işkence görenleri kapsayan 1981 kişilik bir liste uluslararası insan hakları örgütlerinin eline ulaşmıştı. 1968'den beri işkence yapılıyordu ve yavaş yavaş gelişen bir beceriyle giderek artıyordu. Uluslararası Af Örgütünün Brezilya raporuna hükümetin verdiği yanıt, raporun Brezilya basınında yayınlanmasını yasaklaması oldu.

Gazete yöneticilerinin telefonları çaldı, çiklet şakırtıları duyulan bir asker "Raporu yayınlamayacaksınız" dedi. Yönetimin daha sertleşebileceği olasılığı raporun yayınlanmasını önledi.

Brezilya'daki insan hakları ile ilgili gelişmeleri izleyenlerin dikkatini, "Resmi ve gayrıresmi birçok örgütün elemanları olan 472 güvenlik görevlisinin adlarını içeren liste" çekti. Liste hükümete verilmiş, sorumlular hakkında işlem yapılması istenmişti. Yetkililer gülüp geçtiler. 472 sayısı söylendiği gibi büyük değildi. Siyasi polisin yanı sıra, silahlı kuvvetlerin kendi özel istihbarat birimleri vardı. Elemanlarının hepsi birer işkence uzmanıydı. Gerillaları avlamak üzere özel birleşik ordu ve polis birlikleri kurulmuştu. Bunların en ünlüsü Operaçao Bandeirantes (OBAN) acımazlığıyla, Güney Amerika'da adından sık sık söz ettiriyordu. 1972'lere dek resmi devlet kayıtlarına girmeyen OBAN, Ulusal Savunma Eylem ve Bilgi Merkezi olarak (DOI-CODI) işlevini sürdürdü.

İşkence görenlerin, kaybolanların yanı sıra gözaltına alındıktan sonra işkence nedeniyle ölenlerin sayısı her geçen gün artıyordu. 1974 Ocak ayında General Medici'nin başkanlığı sona erdiğinde, 1964'ten bu yana

213 kişinin işkence ile öldürüldüğü belgeleniyordu. Hükümet, bunlardan çoğunun "kaçarken vurulduğunu" açıklamakla yetindi.

Taşınabilir jeneratör

Birçok Brezilyalı günlerini, bir gün karşılaşacağı "işkence endüstrisi" ürünlerini düşünmekle geçiriyordu. Tutsaklara taşınabilir jeneratörlerle elektrik veriliyordu. Tutsakların ağızları kapatılıyor, burun deliklerinden sokulan bir tüple su veriliyor, kurban yarı boğulmuş bir duruma getiriliyordu. Konserve kutularının keskin teneke kısımları üzerinde yürütülüyorlar, iz bırakmayan kauçuk kaplı sopalarla dövülüyorlardı. Brezilyalı işkencecilerin dünyaya tanıttıkları "Pau de arara" siyasal suçluların, siyasal suçlu sayılma olasılığı olanların korkulu düşü olmuştu. Papağan Tüneği anlamına geliyordu. Çırılçıplak soyulan kurbanın dizlerinin arasına bir çubuk yerleştiriliyor, baş aşağı asılıyordu. El bilekleri ayak bileklerine bağlanıyordu.

1974 Mart'ında General Ernesto Geisel Brezilya'nın dördüncü asker başkanı oluyordu. General Geisel, sertlik yanlısı askerlere karşın, güvenlik güçlerinin daha fazla denetlenmesinin yollarını arıyordu. Gazetelerin 1964'ten beri ilk kez işkence kurbanlarının öykülerini yayınlamalarına ses çıkartılmıyordu Brezilya'da.

1974 Kasım'ındaki kongre ve eyalet seçimlerinden Brezilya Demokratik Direniş Partisi (MDB) askerlerin gücünü hiçe sayacak biçimde başarı ile çıktı. Askeri koalisyondaki sertlik yanlıları bir kez daha kampanya yürüten MDB yanlıları ile sosyalist, ilerici ve demokrat 2000 aydını gözaltına alıyordu.

İşkence yeniden başladı. *Washington Post* 1975 yılının Ekim'inde Brezilya'da yılın ilk üç ayında 600'ü aşkın kişinin işkence gördüğünü duyuruyordu. Brezilya'da vahşet yeniden dirilmişti. Brezilyalı yargıçlarla, Katolik Kilisesi Barış Komisyonu, San Paula kentindeki 2. Ordu karargâhını "Emrinde en modern araç ve gereçleri bulunduran; gardiyanı, cellatı, doktoru, halkla ilişkiler uzmanı olan büyük bir işkence kompleksi" olarak tanımladılar. 1975 Ağustos'undan 1976 Ocak'ına dek 2. Ordu Karargâhının sorgu odalarında dört işkence kurbanı yaşamını yitirdi.

Tanınmış bir gazeteci olan Vladimir Herzog 25 Ekim 1976'da kendi is-

teğiyle ifade vermeye gittikten birkaç saat sonra öldü. 2. Ordu Komutanlığının iki gün sonra yaptığı açıklamada, Herzog'un Komünist Partisi üyesi olduğunu itiraf ettikten sonra, kendisini bel kemeriyle astığı belirtiliyordu. Herzog'un ölümü, 400 kadar gazeteci ve avukat tarafından kınandı. Halk soruşturma açılmasını istiyordu. Aralık ayının sonunda, hükümet kendi soruşturmasının sonuçlarını açıklıyordu. Ancak güvenlik güçleri, Herzog'un cesedini ailesine mühürlü bir tabut içinde teslim ediyordu. Herzog Yahudiydi ve mühürlü bir tabutla gömülmesi olanaksızdı. Otuz bin kişinin katıldığı bir anma töreniyle mühürlü tabutta toprağa verildi.

İşkenceciler 2. Ordu Karargâhının sorgu odalarında can almayı sürdürüyordu. Bir metal işçisi olan Manual Fiel Filho 1976 Ocak'ında öldürüldü. Başkan General Geisel, General D'Avila Melo'yu ordu komutanlığı görevinden aldı.

İşkence olaylarında 1976'da görülen azalma, 1977'ye dek sürdü. 1978 yılında Uluslararası Af Örgütüne güvenilir işkence savları iletiliyordu. 51 olay vardı. Brezilya 1979 Ocak ayına yeni bir Ulusal Güvenlik Yasası ile giriyordu. Gözaltına alınanlar doktor gözetiminden geçirilecek, siyasal amaçlı işkence önlenecekti. Ancak kırsal alandaki insanlar, göçebeler, adli suçlular ve Carlos Marigella yanlıları işkenceden kurtulamadı. Buna karşın yeni yasa Brezilya'da işkenceye karşı kazanılan, sınırlı bir yengiydi.

Brezilya kendisine bağımsız diyen birçok ülke gibi bağımsız bir ülkeydi. Bir başka gözle bakıldığında ise Latin Amerika ABD için çok önemli bir pazardı. 1968-73 döneminde ABD'nin "Başlıca diplomatik ve ekonomik müttefiki" idi. ABD'nin üretim sanayii alanındaki doğrudan yatırımlarının tek alıcısı idi. 1966-1975 yılları arasında ABD Toplum Güvenliği Programına alınan Brezilya'ya polis eğitim yöntemlerinden, işkence aygıtlarına dek tüm yardımlar, karşılıksız olarak yapıldı.

Brezilya'da, Yunanistan'da ya da Türkiye'de Amerikan yönetiminin "hür demokratik rejimlere katkısı"nın erdemi savunulurken, Kongreden yükselen eleştiriler "Komünistler Moskova'ya" gürültüleri arasında duyulmuyordu. 1971 ve 1974 yıllarında ABD Kongresinin Brezilya'daki işkencelere ilişkin oturumlarında, bazı üyeler "ABD'nin, Brezilya ve baş-

ka ülkelerde yaşanan polis terörizmiyle siyasal açıdan bir tutulduğunu" söylüyordu.

Ege'den yükselen acı dolu çığlıklar okyanusları aşıp, Brezilya'dan da duyuluyordu. Dünyanın birçok yerinde, daha birçok "Başlıca diplomatik ve ekonomik müttefiki" vardı ABD'nin. Arjantin vardı, Şili vardı, Bolivya ve Kolombiya vardı.

Arjantin'in öyküsünü 1975'lerde başlatıyorlar. Arjantin ordusu 1975'te başlattığı siyasal hareketi "ortadan kaybolma" yöntemi ile süslüyordu. "Yıkıcılığa karşılık vermek" amacıyla başlatılan ordu kökenli eylemlerle, çok geçmeden baskıcı bir yapı kuruldu.

Bu yöntem, 24 Mart 1976 darbesinden sonra "detenidos-desaparecidos"ların yazgısını belirleyecekti. Askeri yönetim, Arjantin diline yeni bir sözcük kazandırmıştı.

Yüzlerce, binlerce insan "detenidos-desaparecidos"ların dünyasına katılacaktı. Arjantin'de 1976-79 yılları arasında "ortadan kaybolmalar" yerini, görünüşte resmi gözaltına alma ve tutuklamalara bırakıyordu. Gözaltı ya da tutuklama uygulamalarının, aslında, "kaybolma"lardan pek farkı yoktu. İnsanlar, gözaltına alındıktan sonra ortadan kayboluyordu. Karakollarda, emniyet saraylarında ve askeri kışlalarda tam 47 toplama kampı kurulmuştu. Buralara düşen herkese kayıp gözü ile bakılıyordu. Ölmeseler de, öldürülmeseler de bu kamplardaki yaşam, alçaltıcı koşullar içinde geçiyordu. Uluslararası Af Örgütü 1975'ten 1981'e dek polis ve askerler tarafından kaçırılanların sayısının 5000'e ulaştığını saptıyordu. Kurbanlardan birçoğu öldürülmüş ve nerede olduğu bilinmeyen mezarlara gömülmüştü.

Komünist ayaklanması

Cuntanın işkence uzmanlarının, birbirleriyle yarışarak geliştirdikleri "Picana electrica" yöntemi, yani elektrikli çaydanlık yöntemi ile kaç kişinin öldürüldüğünün hesabı uluslararası tüm zorlamalara karşı verilmeyecekti.

İşkence savları karşısında, kamuoyunu yanıltmak için başvurulan bir yöntem de vardı. Cunta zaman zaman bazı işkence olaylarının araştırıldığını, bazen de soruşturma açıldığını duyuruyordu. 1983 Mayıs'ında ka-

çırılarak öldürülen kişiler için Buenos Aires bölge polisinden üç görevli tutuklanıyordu. Muhalefet arttıkça tutuklanan polis sayısı 35'e yükselecekti. Arjantin cuntasının, insan haklarının çiğnenmesine karşı umursamaz olduğunu artık kimse söyleyemezdi.

General Luis Garcia Meza'nın önderliğindeki 1980 Temmuz darbesi ardından Bolivya da kana bulandı. Askeri yönetim, temel insan hak ve özgürlüklerinin çiğnenmesini onaylıyor ve güvenlik güçlerini özendiriyordu. Kısa süreli gözaltına alma yöntemi uygulanıyor; serbest bırakılacaklar "sürgüne gitmek koşuluna" uyarlarsa "özgürlüklerine" kavuşabiliyorlardı. İşkence ile öldürülmekten kurtuluyorlardı. Ama gözaltına alınıp da işkenceden kurtulan hiç kimse yoktu.

İçişleri bakanlığının bodrumunda, Özel Güvenlik Servisi Karargâhında (SAS), Siyasal Düzen Bakanlığında (DOP), La Paz'daki Ordu Yüksek Komuta Merkezinde ve ülkedeki askeri kuruluşların tümünde işkence merkezleri kurulmuştu. Bolivya'nın işkence uzmanları elektrikli çaydanlık yöntemini daha da geliştirmişlerdi. Kurbanlarının ağzına, kulaklarına, cinsel organlarına, göğüslerine, el parmaklarına elektrik verirlerken, onları demir karyolaya bağlıyorlardı. Bolivya'da siyasal tutsakların ayaklarında elektrik izi yoktu. Çünkü elektrik verilirken, kurbanın ayakları su dolu bir kovaya sokuluyordu.

İşkence, General Garcia Meza'dan sonra işbaşına gelen General Celso Torrelio Villa ve General Guido Vildoso Calderon hükümetleri döneminde de sürdü.

Bolivya'daki askeri yönetimlerin sonu geldiği, Başkan Hernan Siles Zuazo'nun aldığı bir dizi önlemle anlaşılacaktı. Başkan Zuazo, aralarında SAS, DOP ve Devlet İstihbarat Örgütü de olmak üzere, güvenlik kuruluşlarının tümünün ortadan kaldırılması için yasal düzenlemelere gidecekti.

Şili'de Pinochet'nin iktidara gelmesinden bu yana binlerce insan işkencecilerin ellerine düşmüş, birçoğu da yaşamlarını yitirmişti. Şili'deki tüm Carabineros'lar, tüm Investigaciones'ler işkence suçlusuydular. Yani, General Pinochet'nin Şili'sinde, tüm üniformalı polislerle, tüm sivil polisler birer işkence uzmanı olup çıkmışlardı. Ulusal Enformasyon Merkezi CNI ise işkence örgütlerinin en acımasızı olarak tanınıyordu. DINA'nın

görevlerini devralan CNI'nin alıp götürdüklerinden 20 gün içinde kimseye bilgi verilmiyordu. 1981 Anayasasına göre, Başkan Augusto Pinochet siyasal sanıkların 20 güne kadar gözaltında tutulmalarını emredebiliyordu. Şili'de elektrik şokunun adı Parilla olmuştu.

Kolombiya'da son 30 yıldır gözaltına alınanların tümüne işkence uygulanmıştı. Ordu İstihbarat Sistemi (B-2) ile Ulusal Polis İstihbarat Sistemi (F-2) birbirleriyle yarış içindeydiler. Bolivya'nın deneyli işkencecileri sorgularını en çok 10 gün içinde tamamlıyorlardı. Bilinen her tür fiziki işkencenin yanında Bolivyalı tutsaklara, psikolojik dengeler üzerinde etkin olan ilaçlar veriliyordu.

Bolivya'da hükümet kuvvetlerince kırsal alanda yürütülen "karşı ayaklanma operasyonları"nda gözaltına alınanlar ağaçlara ya da telefon direklerine ellerinden kelepçelenip, günlerce aç susuz bırakılıyorlardı. Bolivya hükümeti dış baskılar karşısında gülünç bir önlem almaya başladı. Tutsaklar sorgulanmadan önce "kendilerine iyi davranıldığına" ilişkin belgeleri imzalıyorlardı. Ama Bolivyalı işkenceciler kurbanlarını metal telle asarak sorguluyorlardı.[108]

Amut İbrahim yaşamının son günlerinde, papatya falına bir süre ara verdi. Durumunu anlatabileceği bir tek insan, bir tek dostu vardı onun. Şimdiye dek aklına gelmemesine şaştı. Albay Dickson'ı aramaya koyuldu. Gün ışımadan yola çıkıyor, gece yarıları dönüyordu parka. Dickson yoktu. Amut İbrahim'le de, Türkiye ile de işi bitmişti. Karşı kıyısındaydı belki Ege'nin. Okyanusları aşmıştı belki de. Brezilya'da, Arjantin'de, Bolivya'da, Şili'de olabilirdi.

Albay Dickson her yerde dost bulmasını bildi kendisine. Brezilya'da General Emilio Medici'nin dostu oldu. General Artur da Costa e Silvia'nın yakınıydı. Arjantin'de üç önemli generalle, Jorge Vidala, Roberto Viola ve Leopolda Galtieri ile ruh gibi arkadaş olmuşlardı. Bolivya'da General Luis Garcia Meza'nın, General Celso Torrelio Villa'nın, General Guido Vildoso Colderon'un danışmanlığını üstlenmişti.

Albay Dickson Şili'de çalışmak isteği ile yanıp tutuştu yıllarca. Şili'de

108 Brezilya, Arjantin, Bolivya, Şili ve Kolombiya ile ilgili bilgiler Uluslararası Af Örgütünün çeşitli raporlarından derlendi.

çalışsaydı geleceği bir başka türlü olurdu. General Pinochet, en güvendiği insanlar arasındaydı. Uzun yıllar hizmet edebilirdi ona. Olmadı.

Latin Amerika arzusunu bastırıp, yeniden Doğu'ya, Uzakdoğu'ya gönül verdi Albay Dickson. General Memduh Tağmaç'ı, General Faik Türün'ü, General Ali Elverdi'yi, General Namık Kemal Ersun'u, General Bedrettin Demirel'i, General Haydar Saltık'ı tanımayı çok istedi. Türkiye'ye geçerken Yunanistan'da takılıp kaldı.

Albay Papadapulos'u, General Stilianos Pattakos'u, Albay Nikolas Makarezos'u, General Odisseus'u tanıdı. Onları sevdi. Ne de olsa uygarlığın beşiğiydi Yunanistan. Atina'da demokrasinin kurtarılması gerekliydi. Canla başla çalıştı. Gece gündüz uyumadı. Acheson Planında, Perikles Planında görev aldı. Aspida olayını hazırladı. Prometheus Planını uyguladı.

Albay Dickson yıllarca ince hesaplar yaptı Yunanistan'da. Bir tek şeyi önleyemedi ama. Andreas Papandreu'nun Anayasa oylamasından önce yaptığı açıklamayı engelleyemedi:

"Silahlı kuvvetlere sesleniyorum. Ordunun ulusal güvenlik konusundaki duyarlılığını anlayışla karşılıyorum. Zaten silahlı kuvvetlerimizin 'komünist ihtilale hazırlandığı şeklindeki kocaman yalana' kanmasının nedeni de bu duyarlılıktır.

Ancak bir komünist ayaklanması gerçekleşmedi. Bugün böyle bir tehlike de yok. Fakat cunta hâlâ başta. Niçin?

Özgür dünyaya sesleniyorum. İkinci Dünya Savaşından sonra faşizmin en sonunda yok edildiğini, Avrupa'da bir daha dirilemeyeceğini ummuştuk. Ama işte yeniden dirildi faşizm. Hem de Yunanistan'da. Bu olayın demokrasinin beşiği olan ülkemizde ortaya çıkması utanç vericidir.

Cuntanın yazgısının yerel bir olay olarak kalmayacağını biliyorum. Cuntanın sonu öteki ülkelerdeki diktatörlük heveslilerini ya özendirecek ya da düş kırıklığına uğratacaktır. Bu nedenle özgür dünyaya, özgür dünyanın halklarına ve hükümetlerine sesleniyorum. Dayanışmanızı ve desteğinizi istiyoruz. Cuntanın uluslararası alanda siyasi ve iktisadi ablukaya alınması, diktatörlüğün kısa sürede yıkımını sağlayacaktır. Köleleştirilmiş Yunan halkı adına sizden isteğimiz budur.

Özgür dünya, bu girişimiyle kendini hem onurlandırmış, hem de korumuş olacaktır."[109]

Andreas'ın mesajı herkesten çok Albay Dickson'ı etkilemişti. Ancak Anayasa Referandumunun sonucu ile yanıt verilebilirdi böyle bir açıklamaya. Referandum 20 Eylül 1968'de sıkıyönetim gölgesi altında başladı. Resmi sonuçlara göre Yunan halkının yüzde 92'si rejimin temel politikalarını onaylıyorlardı.[110]

Referandumdan kısa bir süre sonra George Papandreu'nun cenaze törenine katılmak için Anayasa Meydanında toplanan yüzbinlerce Yunanlı "Kahrolsun Cunta", "Kahrolsun Diktatörlük" diye haykırarak, öfkelerini gökyüzüne yolluyordu. Albay Dickson'a göre "biraz tuhaftı" şu Yunan halkı. Başka türkü söylemiyorlardı.

109 Andreas Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Üçüncü Dünya Yayınları, 1977, s. 488.

110 Kapetanios, *Yunan İç Savaşı 1943-1949*, Belge Yayınları, 1985, s. 451.

8. bölüm

Gemide denizin ortasında kongre

Dökülen kan azalmıyor

Ölü toprağı ekilirdi aslında halkın üstüne, zalime sesi soluğu çıkmasın, zulme karşı durmasın diye. Oysa artık ölü ekiliyordu toprağa. Genç ölülerdi.

Soruna sağda ve solda vuruşanlar, karşıt görüşlüler, nereden gelirse gelsin diye peşin bir yargıyla bakmak kolay bir yol olmuştu. İktidarı muhalefeti, yazarı çizeri böyle değerlendiriyordu olayları. Toplu kıyımlar başlamıştı. Soykırımlar deneniyordu ülkenin dört bir yanında.

Demokratik bir düzen için kavga şansı gerilerde kalmıştı. Artık yaşama savaşı veriliyordu. Demokrasi kavgasının çağdaş yorumla, korkmayan yürekle yapıldığı günler çoktan unutulup gitmişti. 12 Mart rejiminin ilk yıllarıydı, ölüm kol gezmeye başlamamıştı daha.

Parlamentoyu izleyen gazeteciler 12 Eylül öncesi sonuçlanmayan Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan oylama turlarından bunalmış, CHP kulisinde eski günleri konuşuyordu. Sendikacı bir milletvekili[111] basının örgütsel olarak denetim altına girmesinin getireceği sonuçları anlatıyordu. Sendikalar, dernekler teslim olunca geriye hiçbir şey kalmıyordu. "Teslim olmadık ama" dedi. Ona göre teslim olmayan sendikaydı. "Türkiye Gazeteciler Sendikası 12 Mart rejimine teslim olmadı" diyerek 12 Mart rejimine İstanbul'da kafa tutan kongreyi anlatmaya başladı.

111 CHP Balıkesir Milletvekili Sadullah Usumi

Uluslararası Gazeteciler Federasyonunun (FIJ) II. Dünya Kongresinin İstanbul'da yapılması kararlaştırıldığında Çetin Altan, Turhan Dilligil, Doğan Koloğlu, Alpay Kabacalı ve Sabri Yılmaz cezaevindeydiler.

Kongrenin İstanbul'da yapılması kararı bir bomba gibi düştü hükümetin üstüne. Hiç beklenmeyen ve hatta hesaplanmayan bir bombaydı hem de.

Melen hükümeti basın sorunlarıyla birden bire ilgilenmeye başlamıştı. Başbakan Ferit Melen arıyor, Devlet Bakanı İsmail Arar çağırıyor, basının sorunlarının çözümü için çaba harcanıyor izlenimi veriliyordu.

Gazetecilik o sıralarda sanıldığı gibi dev sorunlarla boğuşulan bir meslek değildi. Ama gazeteciler yazarlar öyle bir sorunun parçasıydılar ki, çözüm rejimin niteliğini değiştirecek bir anahtar olacaktı.

Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Sadullah Usumi Melen'e de, Arar'a da aynı şeyi söylüyordu:

"Düşünce suç olmazdı. Düşünce suçlusu olmazdı."

Her görüşmede "evet haklısınız" deniyordu. Ancak her konuşmada "memleketin içinde bulunduğu şartlara bir bakın..." kozu anımsatılıyordu.

Sendikacı Usumi'nin ortaya koyduğu şartlar, dikkatini Türkiye üzerine yoğunlaştıran Batı için elbette çok kötüydü. Cezaevinde gazeteciler, bilim adamları, yazarlar, sanatçılar vardı.

Sendika Ankara'da Başbakan Ferit Melen'le temas halindeydi. Melen, FIJ kongresinin Türkiye'de toplanmasını istemiyordu. "Kol kırılır yen içinde kalır başkan" dedi Usumi'ye. "Biz, kırılan kolu yen içinde tutmamaya kararlıyız" dedi Usumi.

Buna en çok şeyhül muharrir Burhan Felek kızdı. Ona göre hükümetlerle kavga edilmezdi, hükümetlerden rica edilirdi. Sendikanın içi de karıştı. Sendika elden gider diyenler çoğaldı. Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Sadullah Usumi, yönetimde kaldığı sürece kavgada kararlı olduğunu açıkladı. Cezaevindeki arkadaşlarını, üyelerini kurtarmayı aklına koymuştu. FIJ kongresi bulunmaz bir fırsattı bunun için.

Ankara'dan İstanbul'a haber ulaştı. Başbakan Ferit Melen ve altı bakan sendikayı ziyaret edeceklerdi. Bir koşulları vardı. Genel Başkan Usumi ile baş başa konuşacaklardı. "Tartışmalı günlere giriyoruz" dedi Usumi.

"Tanıklar gerekecek gelecek günler için, yalnız görüşmem."

Toplantı basına açık olarak başladı: "Ne istiyorsunuz?" diye sordu Başbakan. "Fikir suçu olmaz" dedi sendikacılar. Başbakan soruna kısa sürede çözüm bulmanın olanaksız olduğunu söyledi. Usumi, "Sizin takdirinize bağlıdır Sayın Başbakan" dedi. "Düşüncenin suç olmaktan çıkarılması için yapılacak mücadele ise, bizim takdirimize bağlı."

Başbakan Ferit Melen sözü FIJ Kongresine getirdi.

"-Bugünün şartlarında kongrenin yapılmaması gerektiğine inanıyorum.

-FIJ kongresi Türkiye için önemli bir fırsattır Sayın Başbakan biz sizin gibi düşünmüyoruz.

-Peki ben ve bakan arkadaşlarım niye geldik buraya o zaman?

-Geldiniz, teşekkür ederiz. Kendiliğinden geldiniz, şeref verdiniz, ama biz sizi davet etmedik, siz geldiniz. Ziyaretinizden bir şikâyetimiz yok.

-Kalkalım o zaman beyler."

Bu konuşmaya en çok Arar sinirlendi. Usumi'nin yanına sokuldu usulca:

"-Toplantıyı yapacağım diye diretiyorsunuz ama İstanbul'da sıkıyönetim var, izin aldınız mı?

-Zamanı gelince alırız sayın bakan.

-Ya izin vermezlerse?

-Mümkün değil efendim.

-Niçin?

-Türkiye'nin dışarıdaki itibarını düşünmek zorundalar da onun için.

-Yine de izin vermezlerse, yapar mısınız kongreyi?

-Kendi bilecekleri iş ama ben gemi tutar, denizin ortasında olsa da, yine toplarım kongreyi."

Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy girdi devreye. Parasal olanaklar sağladı. Açılış konuşması yapmayı kabul etti. Usumi, ipleri iyice koparak, hükümetten hiçbir yardım istemediğini, Kongrenin Gazeteciler

Sendikasınca yapılacağını duyurdu Arar'a. Devlet Bakanı Arar "Ben konuşmayacak mıyım peki?" dedi. Bu sorunun yanıtı "İsterseniz konuşursunuz, ama Seyfi Demirsoy'dan sonra" olacaktı.

FIJ Genel Başkanı Michanek'in hükümetin düzenlediği programa katılmama kararı duyuldu sonra. Arar'ın durumu fenalık geçirecek kadar zordu. Cumhurbaşkanı akşamki yemek için İstanbul'a gelmişti. Konukları Seyfi Demirsoy ağırladı kongrenin ilk gününde.

Demirsoy konuştu önce. Devlet Bakanı İsmail Arar'a döndü hafifçe, gözlerini kilitledi ve sözcükleri tek tek seçerek yükseltti sesini:

"Basını sevmeyenler, gerçek düşünce ve basın özgürlüğünü çıkarlarına uygun bulmayanlar yani demokrasiye inanmayanlar her ülkede vardır. Bunlar bazı ülkelerde zaman zaman geçici bir süre için etkili de olabilirler.

Ama daha önce de söylediğim gibi, özgürlükler, hele düşünce özgürlüğü daima zafere ulaşacaktır. Çünkü sosyal refahı özleyen, sosyal adaleti tek kurtuluş çaresi olarak gören büyük halk kitlelerini yok saymak, çağımızda kimsenin haddi değildir. Bu gerçeği, bir kez daha bütün dostlarımıza olduğu kadar bize dost olmayanlara da duyurmak istiyorum."

Türkiye Gazeteciler Sendikası Başkanı Sadullah Usumi "İnsanların düşüncelerini yayma özgürlüğüne sınır tanımaması demokratik düzenin en önemli özelliğidir" dedi.

FIJ Başkanı Gustave Michaek konuştu sonra, yemeğine katılmayı reddettiği İsmail Arar'ın gözüne baka baka:

"Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyinin temel hak ve özgürlüklerle ilgili belgeleri, günümüz dünyasındaki hükümetler için bağlayıcı niteliktedir. Hükümetlerin bu ilkelere uyma zorunlulukları vardır.

Haber alma ve verme hakkının kısıtlanması söz konusu olduğunda uygulanacak ölçü, ülke yöneticilerinin itibarı, devlet başkanının prestiji ve iktidardakilerin korunması değildir. Basın özgürlüğü alanında kabul edilen kısıtlamaların hiçbirisi, bir hükümetin, iktidardaki bir askeri cuntanın veya rejimin itibar ve güvenliğini koruma hedefine yönelmiş

değildir."

Konuşmacılar ayakta alkışlanmıştı. 12 Mart Hükümetinin Devlet Bakanı İsmail Arar yerinden bile kalkamamıştı.

O günlerde demokratik bir düzen için, kısıtlı olsa da kavga şansı vardı. Giderek yok olacaktı. 1980'lere gelindiğinde düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü gibi kavgalar yerini yaşama kavgasına bırakacaktı.

Yeni bir askeri müdahaleye doğru yelken açan Türkiye'de yasama organı, siyasi partiler, sendikalar, dernekler gelişmeleri izlemekten başka hiçbir şey yapamıyorlardı.

Faşist örgütün adı

Cumhuriyet Senatosu üyeleri "Bir adamı yakalıyorsunuz..." diyen İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in konuşmasını daha dikkatli dinleyecekti:

"Bugünkü olaylar bir kavgadan, bir vurgundan, bir kan davasından çıkan aşayiş olayları değil. Başka bir şey. Bir Doğan Öz olayı, bir Cömert, bir İpekçi olayı ve benzerleri; Balgat, Bahçelievler, Ümraniye, Maraş olayları bir asayiş olayı olarak tanımlanamaz. Bu kavram içinde ele alınamaz.

"Biraz araştırıyorsunuz eline tabancayı dinamiti vereni. Bir örgüte ulaşacağınızı sandığınız sırada karşınıza bir kamu kuruluşu çıkıyor. Bununla kalsa iyi, biraz daha araştırıyorsunuz, kamu kuruluşundaki adamın silah kaçakçılığından uyuşturucuya kadar her tür kaçakçılığın içinde bulunduğunu görüyorsunuz."[112]

Hasan Fehmi Güneş bir askeri yönetimin kucağına itilmek üzere olan Türkiye'yi anlatıyor. Yasama organının, siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin etkisizlik nedenleri didikleniyor.

Faşist terörle mücadele günlük, sıradan bir iş değil. Önce faşist terör örgütlerini açığa çıkarmak gerek. Bunun için de güvenilir bilgilere ge-

112 TBMM Cumhuriyet Senatosu'nda İçişleri Bakanlığı bütçe konuşması, 6 Şubat 1979.

reksinim var. Güvenlik güçlerinin elinde, en küçük demokratik kitle ve meslek örgütlerinin ayrıntılı bilgileri varken, faşist sağ terör örgütleri ve odağına ilişkin, ayrıntılı bilgi bir yana, bir tek belge bile yok...

1978'li yıllarda yakalanan faşist katillere "Neden öldürdün?" sorusunun yanında "Kiminle planladın, hangi örgütün üyesisin?" gibi sorular sorulmaya yeni başlanmıştı. Faşist terör örgütleri ile klasik asayiş olayları arasında o güne değin bir ayrım yapılmamıştı. Bu ayrım yapılmayınca da, yakalananın hangi faşist odağın hesabına çalıştığı ortaya çıkarılamıyordu.

"Militanı yakalıyoruz" dedi İçişleri Bakanı, "Ama arkasındakiler rahat, şuna eminim ki ölüm olayının kararını verenlerin sayısı hiç de sanıldığı gibi kalabalık değil. Hatta birkaç kişi ile sınırlı. Sol terör grupları dağınıktı. Oysa sağ terör çok daha merkezi gibi görünüyordu. Üzerlerine biraz gidildiğinde, bunların rahatı bozulacak, örgütleri açığa çıkarılabilecekti."

Faşist terör örgütlerinin paraya gereksinimleri vardı. Ama banka soymuyorlardı.

Bu somut veriden hareket eden güvenlik güçleri çok önemli kanıtlar buldular. Yakalanan faşist militanların ellerinde son derece modern silahlar vardı. Faşist terör örgütü, militanlarına açıktan para yardımı yapıyordu. İşin biraz üstüne gidildi. Başta Federal Alman bankaları olmak üzere bazı yabancı bankalardaki hesaplar ve bu hesaplardaki hareket konusu deşilince, ortalık birden karıştı.

MHP'nin yurtdışı çalışmalarından hoşnut olmayan Federal Alman hükümetleri yıllar önce bu konuda resmi raporlar hazırlamışlar, Türkiye'yi uyarmışlardı.[113]

Banka hesapları incelenmeye, terörün parasal kaynağına inilmeye başlanınca, bir şaşırtmaca verildi yurt içinden. Banka soyguncuları arasına faşist örgüt militanları da karışmaya başladı. İçişleri Bakanlığı şaşırtmacayı yutmadı ve kararlı bir biçimde iz sürmeye devam etti. Ortaya çıkan gerçek ürkütücüydü. Faşist terör örgütünün finansman kaynaklarından başlıcası bir kamu kuruluşuydu. Bir adım daha ileri gidilince karşılarına hükümet çıkıyordu.

113 -"MHP'nin Almanya Dosyası", Yağmur Atsız, *Cumhuriyet*, 1-7 Nisan 1976, "Hangisi Doğru?", Örsan Öymen, 1-5 Temmuz 1976.

"Bazı girişimlerde bulunulmalıydı ama bu öyle gürültülü patırtılı biçimde olmamalıydı." Birkaç adım daha atılınca Gebze yöresinde bir çiftlik basıldı. Tahtakale'de araştırmalara girildi. Başkale'deki uyuşturucu üretim yerlerinden yedisine birden aynı gün baskın yapıldı. Faşist terör, döviz, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile finanse ediliyordu. Örgüt sırıtmaya başlamıştı.

İktidardaki CHP'nin tutucu yönetiminin oy hesaplarına daldığı günlerdi. İki üç yıl önce CHP-MHP ortaklığından bile söz edilmemiş miydi?

İktidar rahat, iktidarın iç güvenlikten sorumlu bakanı tedirgindi. Her adım yeni bir ipucuna doğru gidiyordu. Türkiye'den bir telefon çevrildi Almanya'nın Münih kentine. Türkiye'den giden buyrukta "Malların bir süre gönderilmemesi" uyarısı vardı:

"-Ne oldu abi... neler oluyor orada?

-Sorma, şu günlerde işler biraz karışık. Polis fazla geliyor üzerimize.

-İşin sonu da kötü mü yani?

-Yok, yok. Burada bir adam İçişleri Bakanı oldu. Yakında anasından doğduğuna pişman edeceğiz. Sonra yeniden düzelir işler, meraklanmayın.

-Peki abiciğim, belinize kuvvet."

Türkiye'deki "abinin" Almanya konuşması, kendisine böyle bir görev verilmiş olan bir kamu kuruluşunun memurlarınca dinleniyordu. Ancak sonuç, sorumlulara iletilmiyordu. Bu telefon muhabbeti Hasan Fehmi Güneş'in bakanlıktan ayrılma krizinden sonra ortaya çıkacak ama bir işe yaramayacaktı.

O hareketli günlerde Bakan Güneş herkesle her fırsatta konuşuyor, bildiklerini, düşündüklerini anlatıyordu:

"Karşımızda güçlü bir örgütün olduğu açık. Aslında bu örgütün ismini tahmin ediyorum. Ancak, peşinen hiçbir örgütü suçlamak istemiyorum. Sonradan pişman olmak işime gelmez. Ama doğru bir iz üzerindeyiz. Bu iz bizi örgüte kadar götürecek. Ve de Türkiye'deki terörün asıl büyük kaynağı, cinayetlerde vur emri veren kişiler birer birer avucumuza düşecekler."

Bellekler yoklandığında, o günlerde Türkiye'de neler olduğunu anımsamak hiç de güç değildi.

Gazeteler Levent Özcan ve Celal Civan'ın davadan döndükleri için öldürüldüklerini yazıyordu.

Erzurum'da banka soyan Ülkü Ocaklıların yakalandığını yazıyordu.

MHP Genel İdare Kurulunun, tüm yurtta sıkıyönetim ilan edilmesini istediğini yazıyordu. MHP'ye yakın olduğu bilinen iki bakanın Ecevit hükümetinden istifa ettiğini yazıyordu.

MİSK Genel Merkezinde bomba patlıyor, patlayan bombanın MİSK'te yapılırken patladığı açığa çıkıyordu. Patlama nedeniyle o güne kadar girilemeyen MHP Genel Merkezi ve MİSK binaları aranıyor, aramalarda silah ve bombalar bulunuyordu.

Gazetelerin sekiz sütun manşetten verdiği bir haber ortalığı altüst edecekti; Mehmet Ali Ağca, Abdi İpekçi'nin katili olarak yakalanmıştı. Ağca'nın uluslararası bir bülbül olacağı ilk anda anlaşılmıştı. Bıkmadan usanmadan anlatıyordu. Mehmet Şener'den de söz etmişti. Hasan Fehmi Güneş, Ağca'nın Maltepe Askeri Cezaevinden kaçırılışından sonra bir gazeteciyle konuşmuş, ilginç savlar ileri sürmüştü:

"Ağca, Mehmet Şener'den de söz etti. Derhal bir ekip Adana'ya uçtu Yavuz için, Adana'dan Yavuz'u aldılar. Yavuz daha uçakta, niye götürüldüğünü anladığı anda olayı anlatmaya başladı.

Bir başka ekip, Şener'in çay ocağının bulunduğu işhanında istasyon kurdu. Şener çay ocağı işletiyordu bir handa. Şener önemli bir kişiydi. O örgütün içinde daha önce Edirnekapı Yurdunun boşaltılması olayında rol oynamıştı. O yurdu elinde bulunduran grubun başkanı durumundaydı. Komutanı durumundaydı. Bu nedenle örgüt içinde sözü geçerdi, kendi deyimleri ile örgütün büyüklerindendi; hatta mensup olduğu örgüt ve parti adına geceler düzenliyordu.

Şener nasıl olsa çay ocağına gelecek ya da arabasını almaya gelecek diye beklendi. Ama bugüne kadar gelmedi. Hiç gelmedi. Tahmin edilen odur ki, Ağca'nın lokalden alınıp götürülüşünü fark edince, Şener altından kendisinin çıkacağını anladı ve izini kaybettirdi. Korkarım ki yurtdışına gitti.

Hatta yurtdışına çıkışı konusunda da yetkili arkadaşlarımız bir değerlendirme yaptılar. Ama onu burada açıklamak istemiyorum. Yurtdışına önemli kişiler tarafından çıkarıldığı kanısı vardı arkadaşlarımızda. Çünkü sözü edilen önemli kişiler olayı takiben yurtdışına çıkmışlardı."[114]

O günlerde biri siyasi bir partinin genel başkanı olmak üzere, birçok önemli kişi yurtdışına çıkmıştı. Faşist terör örgütünün çevresindeki halka daralmaya başlıyor, sürülen izler yolu örgütün kapısına doğru götürüyordu. İzlerin kapıya gitmesini engellemek için, başka senaryolar yazılmaya başlandı o günlerde. Hasan Fehmi Güneş ve çevresindeki demokrat kadro, faşist sağ örgütün adını söylemeye başlamıştı.

Ankara'da Mısır Büyükelçiliğini basan Filistinli gerillalarla ilgili olayın soruşturmasında Ömer Faruk Erden'in ilişkileri açığa çıktı. Ebu Selim adında uluslararası bir eroin kaçakçısıyla ilişkileri vardı.

Ömer Faruk Erden'in savunmasını ise 1970'li yıllarda Ülkü Ocaklarının kuruluşuna katılan, sıkıyönetim mahkemelerinde MİT'le ilişkisi açığa çıkan avukat Can Özbay üstlenecekti. Elçilik baskınından hareketle başlayan operasyonlar Gebze baskınından sonra yeni ipuçları veriyordu. Türkiye'den Avrupa'ya esrar çıkartılıyor, karşılığında sağ terör örgütlerine silah gönderiliyordu. Kaçakçılığı yapan örgüt ise korunuyordu.

Faşist terörün odağına doğru inildikçe daha netleşen bir şema çıktı ortaya. Şemanın orta yerinde bir siyasal parti vardı. Bu siyasal partinin he-

---

114 Örneğin Dr. Necdet Güçlü'yü öldüren tabancaların teğmen Fehmi Altınbilek ve Mustafa İlerisoy'un olması bir rastlantı değildi. Adı geçen subaylar "esrarengiz yüzbaşı" Mehmet Ali Çevikel'le birlikte MHP'ye Özel Harp Dairesinin desteğini sağlayanlar arasındaydı. Yüzbaşı Çevikel'in Abdullah Çatlı ve Muhsin Yazıcıoğlu ile olan ilişkisi Kahramanmaraş soykırımı ve 16 Mart 1978 katliamı olaylarında açığa çıktı. 16 Mart 1978 katliamı davasının yargılama belgelerinde Çevikel'in Korkut Eken ile ilişkisinden de söz edildi. Dahası MHP'li ülkücü Cengizhan Cengiz'in 16 Mart katliamıyla ilgili yıllar sonra yaptığı açıklamada önemli iddialar vardı: Buna göre el bombasını öğrencilerin üstüne Nasibullah Türker attı. "Bu iş onun üstüne kaldı, ama o da bundan yakasını kurtardı" dedi. Katliamı izleyen günlerde Türkeş "16 Mart'ta bomba atan kişi Ecevit'in uçağıyla yurtdışına çıktı" açıklaması yapacaktı. Nasibullah Türker'i Ecevit'in uçağına kim soktu sorusuna yanıt aranmadı. Cengizhan Cengiz'in " bomba atanlardan biri olarak" adını verdiği Orhan Barut diye bir MHP'li ülkücü daha vardı. Ancak o da 30 Ağustos 1980'de İstanbul Çukurbostan'da öldürüldü. (Murat Belge, *Yeni Gündem*, 24-30 Mart 1986)

men her türlü işi perde arkasında olan, gerek ülke içinde, gerekse uluslararası düzeyde etkinliği olan bir kurumca çözümleniyordu. Yok yoktu.

Bu kuruluş cezaevlerine düşen militanları kaçırıyordu. Yok yoktu.

Bazı kişilerin sessiz sedasız ülke dışına çıkıp girmelerini sağlıyordu. Yok yoktu.

Bir bakanın istifasına yol açacak senaryolar hazırlayıp uyguluyordu. Yok yoktu.

Gerektiğinde anayasal kurumların görev yapmalarını engelleyebiliyordu.

Ülkenin bir başından bir başına insanlar, demokratik bir düzen için savaşmayı ertelemişler, yaşama ve yaşatma kavgasına dalıp gitmişlerdi.

12 Mart'ta verilen demokrasi kavgası, 12 Eylül öncesi Türkiye'sinde verilemiyordu.

Ölü toprağı ekilirdi aslında ama ölü ekiliyordu, bir başına ülkenin tüm topraklarına.[115]

Kimse demokrasi diyemedi

12 Eylül sonrası 11 Eylül'ün bu yüzü gereği gibi açığa çıkarılamadı. Yapılan soruşturmalar, açılan davalar, bir uçtan bir uca ülke topraklarına ölüm ekenlerin kimler olduğunu, ölümün kimler tarafından üretildiğini açıklamaya yetmedi. 12 Eylül öncesinin gerçek yüzü ortaya çıkarılamadı. Yanıtlanması gereken sorular, açıklanması gereken çarpık ilişkiler vardı: 12 Eylül sonrası açılan davalar, ülkeyi 12 Eylül'e getiren gelişmelerin yargılanması maksadını içerir. Bu nedenle bu dava iddianameleri, ister açıkça ifade edilmiş, ister zımnen kabul edilmiş olsun, 12 Eylül öncesi olayları hakkında bir değerlendirme ve kabule dayanırlar.

"Anarşi ve terör" diye tanımlanan siyasi tablonun, 12 Eylül'ün nedeni olduğu yaygın kabul görmüştür. Nitekim 12 Eylül öncesi, toplumu can güvenliğinden başka bir şey düşünemez hale getirmişti. Toplumun böyle terörize edilmesinin ya da edilebilmesinin temelinde yatan esaslı nedenler olmalıdır.

12 Eylül öncesi terör, bir sağ-sol çatışması olarak tanımlanamazdı. Te-

115 -EK-2

rör, solcuların devleti yıkmak maksadıyla yürüttükleri bir mücadelenin ürünü de değildi. Peki, neydi 12 Eylül öncesi terör? Maksatsız, hiçbir politikaya bağlı olmayan, kör ve azgın bir çılgınlık mıydı? Doğaldır ki, hiçbir toplum, durduk yerde böyle cinnet nöbetlerine tutulmaz. Bunun gerisinde, bu sonuçları yaratan ciddi nedenler olmalıdır. Bu terör, bir şeye bağlı ve bir şeye hizmet eder olmalıdır. Terörü bir araç olarak kullanacak politikalar olmalıdır. Böyle politikalar vardı. Vardı ama bu terör politikaları solun değil, sağın politikalarıydı.

1961 Anayasası'nın başına gelenleri ve bu anayasayla düzenlenmiş devlet ve rejimin adım adım nasıl yıkıldığını ve yerine neyin getirildiğini göz önüne getirmek; terör politikalarının hangi sınıfların ve güçlerin politikası olduğunu ve ne gibi sonuçlar hedeflediğini anlamak için yeterlidir.

Tarihin uzun süre yanıltılabilmesi, çarpıtılabilmesi olanağına ve araçlarına henüz kimse sahip olamamıştır. Daha bugünden, pek çok şey gün ışığına çıkmıştır. Hâlâ aydınlanmamış, karanlıkta bırakılmış üstü örtülmüş birçok şey vardır. Ama hiçbir şey, tarihin keskin ve şaşmaz bakışları altında çok uzun süre sır olarak tutulamayacaktır. Bir olayın, bir politikanın nedenleri; gizleme, saptırma, yalan ve demagoji kampanyaları ile bir dönem, anlaşılmaz ve kavranamaz hale getirilebilir. Ya da yanlış kavranabilir. Ama olayları sonuçlarıyla görebilecek kadar uzunlukta bir dönemde akıl ve mantık bizleri her tür propaganda ve kandırmacadan koruyabilir.

"12 Eylül'ün nedeninin anarşi ve terör olduğu, anarşi ve terörü durdurmak için 12 Eylül'ün yapıldığı" söyleniyor. Ama 12 Eylül'ün yaptıklarına, sonuçlarına bakılınca, ileri sürülen neden, kendiliğinden, otomatik olarak tartışma konusu ediliyor.

Amaç, mademki "anarşi ve terörü" durdurmaktı, durdurulduktan sonra neden yeni bir anayasa, yeni bir rejim ve kimsenin "demokrasi" diyemediği yeni bir düzen kuruldu?

Neden, hak ve özgürlükler açısından akıl almaz kayıtlar ve yasaklamalarla dolu bir politik düzenin cenderesine sokuldu toplum? Politik katılımın, hak ve özgürlüklerin bunca sınırlanıp yasaklandığı, iktidar sahipleri dahil, kimsenin demokrasi diyemediği bu yeni düzen kimin yararına, kimin zararınadır?

Eğer 12 Eylül'ün bu sonuçları olmasaydı, 12 Eylül öncesi terörün nedenleri ve kaynakları üzerinde ciddi ve kapsamlı kafa yormak gereksinmesi, belki de bu ölçüde ve genişlikte ortaya çıkmayacaktı. Ama bugün artık araştırılıyor, düşünülüyor ve görülmeye başlanıyor ki; "anarşi ve terör" denen olay, ülkemizde bilinen birtakım egemen güçlerce sahnelenmiş, güdülmüş; tahrik, teşvik ve himaye edilmiş ve adım adım 12 Eylül hazırlanmıştır.

Bugün 12 Eylül öncesi iktidar sahipleri de artık konuşuyorlar. Yasaklamalara karşın, iktidar mücadelesi yapıyorlar. Dolayısıyla, zorunlu olarak yeni rejimle çatışıyor; hak, hukuk, adalet, demokrasi gibi sözlerle, rejime karşı adeta bu ilkelerin bayraktarlığını yapıyorlar. Yaşanan düzenin demokrasi olmadığını söyleyerek "Susan değil, konuşan Türkiye" sloganlarını haykırıyorlar. Bunların "demokrasi", "hukuk", "adalet" feryatlarının arkasındaki temel neden, kendilerine getirilmiş yasaklamalarla sınırlı bir şahsi neden olsa bile, bu mücadele bugün birtakım gerçeklerin daha iyi anlaşılmasına, 12 Eylül ve nedenleri üzerinde daha genişçe yorumlanmasına neden oluyor.

Eski başbakan Süleyman Demirel, bazen açık açık, bazen de ima ve ihsaslarla arif olanın kolayca ve çok açık olarak anlayabileceği 12 Eylül'ün, propagandası yapılan nedenlerinin doğru olmadığını söylüyor. "Anarşi ve terör"ün durdurulması nedeninin aldatmaca olduğunu iddia ediyor. Bunu iddia ettiği gibi "anarşi ve terör"ün kasten durdurulmadığını da söylüyor. Açıkça belirtmediği bazı mahfillerce (devlet içinde bazı odakları, güç ve yetki sahibi bazı odakları ima ediyor), görevleri olduğu halde bu görevlerini yapmadıklarını iddia ediyor. Normal düzen içinde, meşru düzen içinde anarşi ve terörün durdurulmak istenmediğini; bunun meşru düzenin yıkılmasına ve yeni bir düzene gerekçe olarak görüldüğünü, bu nedenle devletin bu sorunu çözemediğini, çözmediğini söylüyor. Demirel'in bu iddiaları ciddi iddialardır. Demirel 12 Eylül öncesinin başbakanıdır. 12 Eylül öncesi Demirel kadar devleti her tür eylem ve işlemiyle iyi ve tam tanıyabilecek ikinci bir kimse yoktur. Ama o, yönettiği idareden ve devletten, onun bazı odaklarından böyle şikâyetçidir. Demirel, "Devletin esasında aciz olmadığı, 12 Eylül sonrasında anarşinin kolayca durdurul-

masıyla anlaşılmıştır" diyor. Devletin bu sorun karşısında aciz bırakıldığı görüşüne kanıt olarak da, "12 Eylül'ün anarşiyi durdurmak için başvurduğu araçların –Sıkıyönetim Kanunu, vb– 12 Eylül öncesinde de yürürlükte olduğunu ve bunda bir değişiklik olmadığının, bu suretle de anlaşılması gerektiğini" ileri sürüyor. Ve "Mademki bizim aldığımız tedbirlerle ve araçlarla durdurulabiliyordu, o halde neden durdurulmadı? Durdurulmak isteniyordu da, biz kimin elini kolunu tuttuk? Durdurmayın mı dedik, yapmayın mı dedik?" şeklinde sorular soruyor.

Şimdi, Demirel'in kendi kurduğu ve başında bulunduğu "Milliyetçi Cephe" hükümetleri döneminde, devlet, onca tahrip edildikten, iç savaş ve terör politikalarına o derece araç haline getirildikten sonra ve bu işin bir numaralı asli faili kendisi olduktan sonra, bugün çıkıp, başbakan olduğu halde, bu devlete söz dinletemediğini, anarşi ve terörü önlemek için bütün çabalarına (!) karşın devleti harekete geçiremediğini; hatta kendi isteği ve direktiflerinin aksine hareket eder olduğunu ileri sürerek kendisini savunması, tarihten ders almasını bilenler için ibret verici bir tablo oluşturmaktadır.

Kontrgerilla olmasın

Burada ilk göze çarpan gerçek, şiddet ve terörün bir politika aracı olarak kullanılmasının hiç de sağlam ve güvenilir bir politika yöntemi olmadığı gerçeğidir. Şiddet aracı, iki yüzü keskin bir kılıçtır. Demirel'in durumu, seçilmiş politikacıların bu kılıcı, politikada güvenilir bir silah olarak kullanamayacakları, kullanmaya kalkıştıklarında ise kendilerine gerek kalmayacağı; kendilerinden daha maharetli silahşörlerin ortaya çıkacağı ve kendilerini de bir kenara iteceği gerçeğinin somut, elle tutulur bir örneğini önümüze sermektedir.

Demirel, "Anarşiyi ben durdurmak istiyordum, ama devlet durdurmuyordu" diyor. Samimi mi, doğru mu söylüyor? Başbakanlık döneminde terörü durdurmak için yaptıklarını bir film gibi gözlerimizin önünden geçirelim. Ve bu filmin, mesela, Çorum olayları kısmını yavaşlatalım. Bakalım terörü durdurmak isteyen bir hükümetin tavır ve tutumunu göstermiş midir? Terörü durdurmak istemek bir yana, aksine bir tutumla, korku filmlerindeki baş aktör rolünde...

Çorum olayları sırasında hükümetin açıklaması şudur: "Çorum'da devleti yıkmak isteyen solcularla, devleti savunan sağcıların mücadelesi var." Bu açıklamayı İçişleri Bakanı yapmıştır. Demirel ve hükümetinin bu açıklamayı düzelten ve değiştiren başkaca bir açıklaması da olmamıştır. Kaldı ki, hükümetin bu açıklamasını, Demirel'in "Siz Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın"[116] biçimindeki açıklamalarıyla birleştirince, bu korku filmindeki rolü daha anlaşılır hale gelmektedir.

Bugün artık Çorum'da sağcı militanların devleti nasıl korudukları, devleti solculardan "korumak" için neler yaptıkları, en küçük bir tereddüde yer bırakmayacak şekilde ortadadır. Çorum'da ne solcuların devlete karşı ayaklanması vardı, ne de sağcı silahlı militanların devleti korumak, kurtarmak falan gibi bir niyeti. Demirel hükümetinin tutumu ve açıklaması, şiddet ve terör politikalarında devleti nasıl bir araç haline getirmek istediklerini, bir korku devleti özlediklerini açığa vuruyordu.

Sonra Demirel, onca olaya rağmen neden sıkıyönetim ilan etmemiştir Çorum'da? Nedeni açık olarak ortada: Kendisi "Devletin bazı güçlerine söz dinletemiyordum" demiyor muydu? Sıkıyönetim ilan ederse bu "söz dinletemediğini" söylediği askerler, Çorum'da bu "devlet koruyucularının" yakasına yapışabilirlerdi. Bu "koruyucu" sağcı milislere zarar verebilirler, bunları yakalayabilirler ve bunların kimler olduğunu, nasıl "devlet koruyucuları" oldukları, kimler tarafından himaye edilip örgütlendikleri açığa çıkabilirdi. Böyle bir ihtimal Demirel için tabii ki hoş değildi. Belki de bu ihtimalin ürpertisiyle, Çorum olaylarının ortasında "Siz Çorum'u bırakın Fatsa'ya bakın" diyordu.

Çorum'da meydana gelen olaylar, Demirel'in "devlet koruyucusu" sağcı militanlar eliyle "devlet koruma" politikasının mahiyetini açıklayan ilk

116 Demirel'in Ordu'ya vali olarak atadığı Reşat Akkaya, Ordu Emniyet Müdürlüğüne Amasya'da bir yurttaşın ölümüne yol açan MHP militanı Zeynel Abidin Aksoy'u, Milli Eğitim Müdürlüğüne de yine Ülkü Ocakları kurucularından Celal Şahin'i atadı. Fatsalı faşistlerle bir toplantı yaparak onları "ses isterim, kelle isterim..." diye kışkırttı. Fatsa'nın karışması, kana bulanması gerekiyordu. Devletin Valisi Reşat Akkaya göreve başlamadan önce 11 Temmuz 1980'e dek 14 öldürme olayı olmuştu Fatsa'da. 11 Temmuz 1980'den 12 Eylül'e kadar 2 ayda tam 56 öldürme olayı yaşanacaktı. 1977 Haziran'ında Fatsa Halkevleri Şube Başkanı Kemal Kara'nın öldürülmesiyle başlayan saldırı, üç yıl sonra bir askeri müdahalenin somut nedenleri arasında sayılmıştı.

ve son örnek değildir. Çorum öncesi pek çok örnekler vardır. "Devlet koruyucusu" maskeli milislerin devletin valisi Reşat Akkaya eliyle nasıl örgütlenip, sevk ve idare edildiği hatırlansın. Bu çeteler Aybastı'da ev basıp 7 kişiyi kurşuna diziyorlar, dağlarda köylülerin yolunu kesiyor, otobüsleri tarıyor, köy basıyorlardı.

Bütün bunlar ve 12 Eylül öncesi yaşanan daha pek çok dehşet sahnesi belleklerden silinmemiştir. Bütün bir toplum olarak izlediğimiz, o korku filminin yaratıcıları, yönetmenleri, aktörleri kimlerdi? El çabukluğu ile deniliyor ki, "Devleti yıkmak isteyen solcularla, devleti savunan sağcılar arasındaki mücadeleydi." Hayır, asla öyle değildi.

Devleti savunduğu söylenen sağcılarla devletin ne gibi bağlantıları vardı? MC hükümetleri içindeki konumlarını biliyoruz, ayrıca bilinmeyen gizli bağlantıları da var mıydı? Kontrgerilla doktrinleri hatırlandıkça, sivil silahlı milisler ve siyasi parti bağlantıları hatırlandıkça, bu sorunun önemi daha da artmaktadır.

Bugün devletin bir gizli örgütü olarak kabul edilen bu kuruluşun dayandığı teori gereği siyasi parti ve sivil milis bağlantıları MHP ve yan kuruluşlarıyla mı oluşturuluyordu? Ecevit'in, bir Doğu gezisi sırasında, MHP il başkanının, bu kuruluşun o bölgedeki başkanı olduğunu, konuştuğu bir generalden öğrendiğini gazete haberi olarak okumuştuk.

Çorum olayları sırasında Demirel hükümetinin yaptığı "Devleti koruyan sağcılar" açıklamasının hikmeti buradan mı kaynaklanıyordu? Çorum'daki olayları yapan sağcıların böyle gizli bir devlet örgütüyle ilişkileri mi vardı?

Sorun devleti savunmaksa, devlet meşru güçleriyle, gerekliyse, kendisini savunamaz mıydı? Sonra solcu öldürmekle devlet nasıl savunulmuş oluyordu? Mezhep ayrılıkları ve çatışmalar yaratarak, kitle katliamları yaparak, evleri, kahveleri bombalayarak, mahalleleri işgal edip halkı göçe zorlayarak, üniversiteli gençleri bombalayarak, tarayarak; aydınları, bilim adamlarını, gazetecileri, milletvekillerini ve solcu diye bildikleri insanları pusularda öldürerek mi? Bunlara, böyle "devlet koruma" görevini, devletin hangi makamları vermişti? Sakın kontrgerilla olmasın? Demirel, yoksa bunu mu ima ediyor?

Yine ortalık yangın yerine dönmüşken, bu "devlet koruyucusu" sağcıların işledikleri suçlar ve cinayetler ayyuka çıkmışken; basının, gazetecilerin ve muhalefet partisinin bütün uğraşılarına rağmen, "Bana sağcılar suç işliyor dedirtemezsiniz" derken, şimdi şikâyetçi olduğu o güçlerin tehdidi altında mıydı? "Sakın ha sağcılar da suç işliyor demeyeceksin" diye tabanca mı dayamışlardı sırtına? Sonra o komanda kampları ve Murat Bayrak işleri nasıl açıklanabilir?

Bütün bunlar belleklerde canlılığını koruyorken, Demirel'in hak, hukuk, adalet ve demokrasi sloganlarıyla meydanlarda boy göstermesinin nasıl yorumlanacağını kestiremeyenlerin sorularına karşılık "12 Eylül öncesi olaylardan biz de birtakım dersler aldık" diyor. Bunca olup bitenden sonra Demirel de, pekâlâ "seçilmiş politikacıların şiddet ve terör aracına kesinlikle başvurmamaları gerektiği, başvurmaya kalkıştıklarında kendilerine de gerek kalmayacağı, bir kenara itileceği" dersini çıkarmış olabilir. Yani şimdi samimi olarak "doğru yola" gelmiş olabilir ve kendisi hakkında beslenmeye başlayan "Demokrat Demirel" umutlarını boşa çıkartmayabilir. Ne diyelim, dileriz bundan sonra demokrat olur. Ama dün asla demokrat değildi.[117]

Son toplantı

Kuliste karşılaştık "tebrikler, yolun yarısı eder" dedi Kemal Anadol: "Bu da yaş günü armağanın..."

Armağanım dört yapraklı bir kâğıttı. "57. Kuruluş Yıldönümünde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Yönetimine ve örgütümüze açık mektup" başlıklı dört sayfalık bir açıklama.

"Ben de sizi kutlarım" diye seslenmiştim arkasından Kemal Anadol'un. Metnin altında partinin sol ucundan 33 milletvekili ve senatörün imzalarını görünce "hepinizin..." diye eklemiştim.

Kemal Anadol'la çok sonraları, yıllar önceki yaş günü alışverişimizi Foça'da konuştuk. 1980 öncesinin parlamentosunu, iktidar partisini, ana muhalefet partisini. Doğruları, yanlışları.

117 Süleyman Demirel'in tanık olarak dinlenmesi istemiyle 4. Kolordu Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi Devrimci Yol ana davası kıdemli hâkimliğine 22 Aralık 1986 tarihinde sanık Nasuh Mitap tarafından verilen dilekçeden.

Yaş günü armağanımı anımsadım. CHP'de parti içi muhalefetin 33 solcu millitvekili ve senatörü siyasi geleceklerini gözardı ederek doğruları söylüyordu. Aslında parti programlarını satır satır sözcük sözcük savunuyorlardı.

Parti yönetimi muhalefetin açık mektubuna bir karşı bildiriyle yanıt vermeye hazırlanıyordu. CHP Meclis grubu elektrikli bir hava içinde toplanmıştı. Hesaplaşma belirtileri vardı.

Hasan Esat Işık ortada yanıt verecek, karşı bildiri hazırlayacak bir neden olmadığını, partinin demokratik yapısının bu gibi açıklamaları kaldıracağı görüşünü dile getirdi.

Yılların politikacısı Ahmet Tahtakılıç, konuşmaya başladı sonra. Genel Başkan Bülent Ecevit'e döndü:

"Gülmeyin Sayın Genel Başkanım, güle güle bu hale getirdiniz partiyi de, ülkeyi de" dedi. Grup karıştı. Yüksel Çakmur, Tahtakılıç'ın üzerine yürüdü. Neccar Türkcan ile Kaya Bengisu korudular. 1950'lerdeki İnönü'ye başkaldıran Tahtakılıç'a, 1980'de Ecevit çevresinden yumruk geliyordu. Ama hiç kimse bu toplantının CHP'nin son grup toplantısı olduğunu bilmiyordu.

10 Eylül gecesi CHP grubunun tartışmalı toplantısının bir değerlendirmesi de Genelkurmay Karargâhında yapılacaktı. Milli Savunma Bakanlığının ışıkları sönmüş, Genelkurmay'ınkiler yanıyordu. 1., 2. ve 3. Ordu Karargâhlarında ast birliklere darbenin son emirleri yayınlanıyordu.

11 Eylül'de son 30 yıllık çok partili parlamenter demokratik yaşama son verecek birlikler Bayrak Harekât Planında belirlenen konaklama noktalarına çoktan ulaşmışlardı.

11 Eylül gecesi Ankara'nın bir matbaasında CHP'li 33'lerin[118] grupta tartışma çıkaran açık mektubundan binlerce basılmaya başlandı:

---

118 Açık mektupta imzası bulunan CHP'li 33 parlamenter şöyle sıralanıyordu: Veli Zeren, Mehmet Balta, Temel Ateş, Necati Cebe, Nedim Tarhan, Ferhat Aslantaş, Yılmaz Cemal Bor, Ertuğrul Günay, Sevil Korum, Mustafa Gazalcı, Altan Tuna, Süleyman Genç, İsmail Hakkı Öztorun, Mehmet Ali Pestilci, İsmail Akın, Erol Saraçoğlu, İbrahim Akdoğan, Kemal Anadol, Gündüz Onat, A. Emre İleri, Kaya Bengisu, Neccar Türkcan, Mehmet Sönmez, Sami Gölemen, Nizamettin Çoban, Mustafa Şentürk, İskan Azizoğlu, Yücel Akıncı, Süleyman Sırrı Ergun, Orhan Yağcı, Hüseyin Kaleli, Süleyman Sabri Öznal.

"...Bir süredir Türkiye toprağı kardeş kanıyla ıslanıyor. Bir süredir ülkemiz ve halkımız her gün bir öncekinden daha kanlı, daha karanlık, daha zor bir dönemi yaşıyor. Oysa görüntüde hemen herkes bu kanlı kargaşanın, bu kan selinin bir an önce sona ermesinden yana. Görünürde herkes, kendi düşüncesine uygun barış, huzur, güven istiyor.

Dökülen kan, yitirilen can azalmıyor, çoğalıyor. Faşizmi sözde savunan kimse olmamasına karşın, faşizm tüm kanlı karanlığıyla toplumumuzun üstüne çörekleniyor. İnsanlara ekmeği ve hürriyeti unutturmak pahasına, yaygınlaşan, yaygınlaştırılan, 'can korkusu' bunun apaçık kanıtı.

Nasıl oluyor da görünürde herkes karşıyken, bu kargaşa, bu kan seli durmuyor ülkemizde, kavga dinmiyor?

Bunu kavramak için gözlerimizi bir an ülkemizin kan revan sokaklarından ayırıp, onun arkasındaki gerçeklere, Türkiye'nin bütününe; Türkiye'nin dünya ve Ortadoğu içindeki yerine bir bakmak gerekiyor.

Günümüzde Ortadoğu stratejik konumu, pazar olanakları ve belki en başta değeri gittikçe artan petrol yüzünden dünyanın çok önemli ve siyasal kavgalarının da bu nedenle çok yoğun bir bölgesi niteliğini taşıyor. Şah'ın devrilmesinden sonra İran'ın Ortadoğu'da Amerikan ileri karakolu görevini ve niteliğini apaçık terk etmesi ve giderek Amerika'ya karşı bir politikaya yönelmesi; öte yandan Afganistan'ın yeni konumu, gelişen Filistin olgusu Önasya'da sarsılan dengelerin yeniden oluşturulmasına yönelik bir çekişmeyi zorunlu kılıyor. Oluşturulmaya çalışılan yeni denge içinde de Türkiye, bir süreden bu yana İran'ın terk ettiği bir tehlikeli göreve, Ortadoğu'da Amerikan çıkarlarının bekçiliğine zorlanıyor. 'Ulusal güvenliğin bir ölçüden öte, dış olanaklara ve özellikle tek kaynağa dayanmasının bağımsızlık açısından sakıncalı' olduğunu göremeyen siyasal iktidarlar da, ikili anlaşmalarla, Savunma İşbirliği Antlaşmasıyla tam bağımsızlığımızı gölgeleyen bir gelişmenin kapılarını aralıyor; ulusal güvenlik adına dönüşü zor bir yola ülkemizi itiyorlar.

Tam bağımsızlık çizgisini yeterince koruyamayan siyasal iktidarların en kötü örneği olan Demirel hükümeti, ülkemizi halkın bilerek göz yummayacağı böyle bir bağımsızlık çemberine, yaşadığımız kanlı kargaşanın toz dumanında hızla sürüklüyor. Dökülen ve dinmeyen bunca kanın bi-

rinci nedeni bu. Türkiye'yi bağımlılaştırma politikasını saklamaya çalışanların kurbanları, yitirilen canlar, toprağa düşen fidanlar.

Öte yandan Türkiye kendi kaynaklarımızın yeterliliğine, halkımızın gereksinmelerine ve emeğe saygıya dayanmayan bir ekonomi anlayışı içinde on yıllardır bocalayıp duruyor. Böyle bir ekonomi anlayışının ülkemizi ulaştırdığı sonuçlar da ortada: Çocuklarımızın bile ödemekte güçlük çekeceği dış borçlar, değeri günden güne azalan Türk parası. Pahalılık, işsizlik, yoksulluk... IMF'nin, OECD'nin, AET'nin, Dünya Bankası'nın kapısında bekleyen 'milli haysiyetimiz'... Ve dünyanın belki en adaletsiz, en haksız gelir dağılımı.

Bütün bu olumsuz sonuçlarına rağmen bu ekonomik gidişi, hem de adaletsizliklerini çoğaltmak pahasına sürdürmek isteyenler ise, ülkemizin yönetiminde hâlâ egemen. Demirel iktidarı, 24 Ocak'tan bu yana ekonomik önlemlerle, faiz kararnameleri ile Türkiye'de tekelci bir gelişmenin yollarını açmaya uğraşıyor. Ekonomide, bankalı – bankerli tekelci kesimi ve yabancı sermayeyi dışa tümüyle bağımlı yapıda egemen kılmayı öngören uluslararası reçeteleri eksiksiz ve tek yol olarak uyguluyor.

O yüzdendir ki, Demirel, şimdiye değin görülmedik ölçüde grevleri erteliyor; emeğin hakkının aranmasını önlemeye çalışıyor.

Türkiye geniş halk kitlelerinin pahalılığa, yoksulluğa, türlü zorluklara terk edilmesi pahasına, ama tekelci sermayenin çıkarları uğruna ekonomik alanda da kesin bir dışa bağımlılığın toplumsal ve moral çöküntüsünü yaşıyor. İçinde çırpındığımız kanlı kavganın ikinci nedeni de bu. Çünkü böyle bir ekonomik gidişi halka demokrasi içinde kabul ettirebilmenin ülkemizde artık olanağı yok.

Onun içindir ki, Türkiye'de ekonominin egemenleri ve onların siyasal temsilcileri tüm dış görüntülerine rağmen, gerçekte terörün sona erdirilmesini istemezler. Çünkü terör onlar için anayasal, siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılmasının ve yeni baskılar getirilmesinin bulunmaz bir aracıdır. Gerçekten de bugün görünürde terörle mücadele eden iktidar, aslında getirdiği yasa tasarılarıyla grev hakkını yasaklamaya, çalışanların ücretlerini dondurmaya, ağırlaştırılan olağanüstü hal kanunuyla sürekli kılmaya çalışılan sıkıyönetim uygulamala-

rıyla örgütlenme hakkını ve hak arama özgürlüğünü ortadan kaldırmaya uğraşmaktadır. Terörle mücadele görüntüsü altında gerçekte geniş kitleler üzerinde baskı, zulüm, işkence yaygınlaştırılmakta, 'devlet terörü' yoğunlaştırılmaktadır. CHP Genel Başkanının söyleyişiyle 'Güney Amerika modeli bir ekonomik gidiş'in siyasal alanda baskıcı, otoriter bir rejime yönelebilmesi için, terörden, faşist saldırganlığın yarattığı kargaşadan daha iyi hangi gerekçe bulunabilir?

Bu kan seli, bu kavga sokaktan kaynaklanmıyor öyleyse. Terör ve faşist çöreklenme sokakta başlayıp, sokakta bitmiyor. Bütün bu kanlı kargaşanın karanlığında Türkiye ekonomisiyle, dış politikasıyla, savunmasıyla, kültürüyle batıya perçinlenmeye çalışılıyor.

'Can derdine' düşürülen halk kitlelerinin farkında olmaksızın daha da yoksullaştırılması pahasına sömürü Türkiye'de sağlam iç ve dış güvencelerine kavuşturulmaya çalışılıyor.

Kan içindeki sokak bütün bu gidişi gözlerden saklamanın bir aracı yalnızca. Ve faşist hareket ülkemizde dışa bağımlılığın, Batıya kapılanmanın ve sömürünün içeride gerçekleri saptırıcı, oyalayıcı bir maskesi. Öyleyse 'faşizmle mücadele' soyut bir slogan değil. Faşizmle, faşist saldırganlıkla mücadele, terörün son bulmasına yönelen bir uğraş, gerçekte her türlü dışa bağımlılığa ve sömürü düzenine temelden karşı olmayı zorunlu kılan çok yönlü ve zorlu bir mücadele.

Bağımsızlığın da, demokrasinin de temeli bilinçli, örgütlü, dirençli bir halktır. Onun için CHP halkın etkinliğini, direncini, gücünü azaltacak her türlü girişimin, siyasal, toplumsal ve ekonomik baskıların karşısına çıkmakla; faşizme karşı halkın demokratik bilincini ve gücünü örgütlemekle de görevli. CHP, bağımsızlığın ve demokrasinin güvencesi, emeğin ilkesine dayalı bir ekonomi anlayışının savunucusu olmak zorunda. Bu kaçınılmaz görevi yerine getirmek için CHP tüm toplumun barışa, demokrasiye yönelik istemlerine önderlik etmek, kendi gücünü toplumun iyiye, ileriye dönük dinamiği ile birleştirmek durumundadır. CHP'nin gücünü toplumun ileriye dönük dinamiği ile birleştirebilmesi, partiyi değişen ve gelişmekte olan toplumun istem ve gereksinimlerine uygun çağdaş, demokratik bir anlayışla yenileştirmeye çalışmakla; 'halkçılığı' iktidarda da,

muhalefette de soyut bir söylev konusu olmaktan kurtarıp, gerçekliğe kavuşturmaya içten inanmakla mümkündür.

Yoksa çağın ve toplumun gerisinde bir çizgiye doğru zorlanan, bugünkü yerinden ve programının temel kurallarından sağda-geride bir CHP toplumun öncüsü olamaz. Kendi içinde demokrasinin işlerliğini ortadan kaldıran, tüzük hükümlerini kötüye kullanarak, zor günlerin yükünü taşımış ve taşımaya kararlı örgütleri görevden alarak bir merkez partisi niteliğine doğru itilen, sağa çekilen bir CHP, barışın da, demokrasinin de, bağımsızlığın da toplumda savunucusu olmak olanağını yitirir, hakkını yitirir.

Onun için CHP, artık zaman yitirmeksizin hükümet olduğu dönemlerden bu yana sürdürdüğü dengeci ve kararsız tutumunu bir an önce terk ederek toplumsal çelişkinin emekten, bağımsızlıktan, demokrasiden yana saflarında yerini kararlılık ve tutarlılıkla almalı, toplumun yaşadığı çaresiz sürüklenişe kesin tavırla müdahalede bulunmalıdır.

Türkiye'nin itilmeye çalışıldığı iç ve dış tuzaklar CHP'nin, toplumumuzun tüm antiemperyalist, antifaşist, antitekel güçlerinin demokratik kurallar içinde dayanışmasına öncülük etmesiyle bozulabilir.

Faşizmle mücadele ancak böyle bir zeminde gerçeklik ve geçerlilik kazanabilir. Ancak böyle bir mücadelenin sonucundadır ki, faşizm yenilebilir.

Faşizmin perde arkasındaki oyunlar, bağımsızlığımıza ve insanımızın emeğinin daha da sömürülmesine yönelik oyunlar bozulabilir.

Demokrasi kurtulabilir, barış sağlanabilir, esenlik gelebilir ülkemize.

*

'Açık Mektup'un baskısı sabaha karşı bitti. Uykulu gözlerle televizyonların başına toplanan halk gün ışımadan son darbe haberini duydu.

Başkent Ankara'da egzoslarından alev saça saça dolaşan tankların ürkütücü sesi her şeyi, darbe sabahına ulaşamayan genç ölülere kadar[119] her şeyi, unutturacaktı.

Son darbeden 9 yıl 6 ay sonra, yeniden insan çığlıkları yükselecekti gökyüzüne. Yeniden acılı günler yaşanacaktı. İnsanın içini söken öyküler

119 EK-3

yazılıp konuşulacaktı.

İstanbul'a ulaşamayan, dizgiye, baskıya giremeyen Bir İşkence Ülkesi'nin insanları yeniden acılara boğulacak, gözyaşlarını yeniden kurutacaktı.

Cumhuriyetin yazgısıydı bu, öyküsüydü.

EKLER

EK-1

1977 yılında öldürülenler:

Necip Bozalioğlu (İstanbul), Yaşar Çatalbaş (Gaziantep), Ahmet Söken (Erzurumlu), Çetin Koçoloğlu (İstanbul), Cafer Erdem (Tunceli), Rıfat Çiçek (Gaziantep), Aytekin Taşçı (İstanbul), Hüseyin Koç (Antalya), Mustafa Levent Ersoy (İstanbul), Yüksel Eriş (Trabzon), Ali Rıza Yerli (Manisa), Mehmet Yılmaz (Malatya), Yavuz Çalışkan (İskenderun), Mustafa Büyükkarkmaz (Keçiborlu), Hüseyin Yavuz (İstanbul), Baki Ünlü (İstanbul), Hasan Erdem (Polatlı), Mehmet Sarıaslan (İstanbul), Zeki Erginbay (İstanbul), Mustafa Eryaman (İzmir), Handan Öztürk (Ankara), Ahmet Ağaoğlu (İstanbul), Zekeriya Korkmaz (Gaziantep), Habeş Özcan (Gaziantep), Haydar Alaydır (Ankara), Fahrettin Selvi (Balıkesir), Adil Akyol (Köln), Mustafa Erol (İstanbul), Harun Çevici (Buca), Mehmet Yelesen (Denizli), Vural Ural (Hopa), Ahmet Ulutürk (Gaziantep), Salih Deniz (İstanbul), İrfan Oğutçu (İstanbul), Veli Akgün (Edirne), Metin Öztürk (Ankara), Haydar Öztürk (Uşak), Fatma Aşkın (Uşak), Ergül Baş (Çorum), Suat Kürşat (İzmir), Rıfat Kurt (Adana), Hakan Tuğrul (İzmir), Avni Ece (İzmir), Kemal Karaca (İstanbul), Vahit Mutlu (İskenderun), Mehmet Gürkan (Ankara), Şerif Çobancıoğlu (İstanbul), Süleyman Akdağ (Ankara), Şaban Bozkurt (Aydın), Mehmet Küçükdal (İstanbul), Sadık Canaslan (İstanbul), Mehmet Bingöl (Ankara), Eyüp

Küçük Palamutçu (İstanbul), Çiğdem Yıldız (İstanbul), İdris Türkoğlu (İzmir), Mustafa Kuru (Çorum), Mehmet Yapıcı (İstanbul), Taner Saatoğlu (İstanbul).

1 Mayıs Katliamında Ölenler:
Kahraman Alsancak, Diran Nigis, Aleko Konteus, Meral Özkol, Bayram İyir, Hikmet Özkürkçü, Mehmet Ali Gençoğlu, Hasan Yıldırım, Ercüment Gürkunt, Bayram Çıtak, Kenan Çatak, Nazan Ünaldı, Niyazı Darı, Sibel Açıkalın, Nazmi Arı, Mustafa Elmas, Mustafa Ertan, Hamdi Toka, Ahmet Gözükara, Jale Yeşilnil, Ömer Normal, Hacer İpeksaman, Leyla Altınparmak, Kadir Balcı, Garabet Akyan, Ziya Baki, Rasim Elmas, Kıymet Duman, Hüseyin Kırgın, Murtezim Oltulu.

Feremuz Demir (Ankara), Özalp Koç (Niğde), Mehmet Baş (Çatalca), Feridun Şimşek (Urfa), Rüstem Çankaya (Ankara), Mehmet Albay (Ankara), Zeki Bük (İstanbul), Mustafa Baysal (Aydın), Ekrem Tar (Ankara), Enver Özdek (Adana), Erol Erbiçer (Turgutlu), Mustafa Yiğit (Seydişehir), Mustafa Memik Kınacı (İstanbul), Yaşar Arslan (Selçuk), Mustafa Erbürk (Gaziantep), Müjdat Yılmaz (Erzurum), Mustafa Altıntepe (Beyşehir), Cemalettin Topçu (Erzincan), Yaşar Gültekin (İstanbul), Yaşar Berkman (Ulukışla), Ali Canpolat (Ankara), Alican Karaosmanoğlu (Ankara), Ertuğrul Karakaya (Ankara), Hasan Doğan (İstanbul), İsmet Özokan (Keçiborlu), İsmail Oktar (İstanbul), Doç. Orhan Yavuz (Erzurum), Ali Haydar Türkmen (Ankara), Kemal Kara (Fatsa), Akif Toros Karabay (Diyarbakır), İbrahim Tümer (Ankara), Gazi Değirmenci (Ankara), Ahmet Aytaç (İstanbul), Şehmuz Hacıyusufoğlu (Diyarbakır), Ali Kutlar (Adana), İsmet Kılıç (İzmir), Emin Ertaş (İstanbul), Hayri Taşdemir (Gaziantep), Fevzi Türbeci (Gaziantep), Vedat Memiş (Muğla), Mustafa Soylu (Besni), Nurettin Yaşar (Manisa), Ramazan Turan (Ankara), Sıtkı Aydın (Ankara), Bayram Gonoğlu (Merzifon), Zeki Yalçınkaya (Gaziantep), Erol Doğan (İstanbul), Cafer Avcı (Sivaslı), İbrahim İflazi (İskenderun), Seyri Akçan (Turgutlu), Nazım Arpacı (İstanbul), Ekrem Yılmaz (İstanbul), Ramazan Kurt (İstanbul), Sefa Hakverdi (Ankara), Yaşar Erdoğan (Ankara), Hakkı Ataseven (Ankara), Hasan Hüseyin Şanlı (Ankara), Muhittin Canlıer (Ankara), Selahattin Doğan (Ankara), Bay-

han Özden (Ankara), Ali Naci Özden (Ankara), Kasım Yıldırım (Ankara), Abdurrahman Özçiçek (Kırşehir), Remzi Kütükçü (İstanbul), Ali Rıza Çimen (İstanbul), Hakkı Uzar (İstanbul), Osman Öztaş (Turgutlu), Bülent Celalettin Pala (İstanbul), Ramazan Başak (Nusaybin), Ahmet Erikçi (Edirne), Hasan Yıldırım (İstanbul), Cuma Gül (İstanbul), İsmail Poyraz (İstanbul), Muhittin Atlı (Tarsus), Hüseyin Arslan (İstanbul), Erdem Arabacı (Ankara), Mesut Akkalem (Uşak), Levent Ertüme (Bergama), Hüseyin Altay (İstanbul), Ozan Daldaloğlu (Ankara), Cihat Elçi (Bingöl), Ergün Atacan (Ankara), Hasan Tezer (Havran), İsmail Ernaz (Yüksekova), Şahin Acar (Ankara), Bahattin Aslandoğan (Ankara), Ömer Atılgan (Diyarbakır), Ayhan Gökdemir (İstanbul), Mehmet Çapar (Gaziantep), Mustafa Başoğlu (Ankara), Mahmut Özden (Ankara), Hasan Çiçekçi (Diyarbakır), Yaşar Topçu (İstanbul), İhsan Kullukçu (Sakarya), Yahya Aktaş (Uşak), Can Karaosmanoğlu (Ankara), Mustafa Yardımcı (Doğubeyazıt), Nurettin Altaylı (Samsun), Hikmet Ay (İstanbul), Gültekin Ertan (Amasya), Zeki Şerit (İstanbul), Kaya Çavdar (Hekimhan), Ahmet Bahar (Konya), Nevzat Bulut (İstanbul), Ramazan Çiçek (Urfa), Bekir Con (Amasya), Murat Dertli (Eskişehir), Muharrem Özdemir (İstanbul), Abdülkadir Atanur (İstanbul), İbrahim Baloğlu (Ankara), Hüseyin Doğan (Elazığ), Sinan Hepşen (İstanbul), Hüseyin Uçar (Ankara), Erdoğan Yılmaz (İstanbul), Necmi Başar (Elazığ), Osman Çayan (Ankara), Selahattin Turgut (İstanbul), Musafa Sarı (Ankara), Levent Baykal (İstanbul), Fevzi Arıcı (İstanbul), Salih Karademir (Ankara), Adnan Şahinöz (Ankara), Mustafa M. Saraçoğlu (İstanbul), Uğur Torasan (Ankara), Ali Uslu (Siverek), Metin Karatepe (Nizip), Nayri Şiraz (Gaziantep), Fikret Keklik (Siverek).

1978 Yılında Öldürülenler:

Şeref Şahin (Ankara), Kemalettin Erdoğan (Ankara), Haydar Karababa (İstanbul), Adil Keçedereli (İstanbul), Ömer Semiz (Sinop), Abdullah Gülbahar (Ankara), Rafet Temizkök (Ankara), Haydar Kök (Ankara), Zafer Üstünöz (Ankara), Selahattin Doğu (Erzurum), Nejat Gökpınar (Manisa), İbrahim Çiçek (Gaziantep), Selahattin Öndek (Elazığ), Sadık Önal (Diyarbakır), Bilgin Girgin (Rize), Orhan Bilci (Bursa), Vakkaz Nergis

(Kahramanmaraş), Saadettin Manga (Edirne), Teslim Temel (Elazığ), Gökhan Yüksel (İstanbul), Kudret Uybaş (İstanbul), Adan Sevik (İstanbul), Mücahit Güleç (İstanbul), Barış Yıldırım (İstanbul), Savaş Eryetiş (Artvin), Yunus Bedel (Konya), Emir Çınaroğlu (Bursa), Adem Danış (Amasya), Firdevs Danış (Amasya), Ünal Kabakçı (Amasya), Abdullah Celep (Amasya), Halit Namlı (Amasya), Nevzat Gökçen (Denizli), Nihat Kaymakel (Gaziantep), Necip Bulut (İstanbul), İsmail Güzel (İstanbul), İdris Ekinci (Bingöl), İsmet Erdem (Niğde), Şevki Demir (Niğde), Levent Özyürek (Ankara), Metin Yılmaz (İstanbul), Şahin Buyrukbilen (Konya), Uğur Selmi (Konya), Mustafa Kahraman (Kahramanmaraş), Adnan Onk (Aydın), Mustafa Bal (Malatya), Haydar Ceritli (Malatya), Adem Hepgüler (Eskişehir), Talat Temel (Kars), Mehmet Alkut (Gaziantep), Hayati Dağaslan (İstanbul), Erhan Bitlisli (Malatya), Mustafa Sarı (İzmir), Osman Doğan (Diyarbakır), Hüseyin Elgin (Diyarbakır), Sait Ulusoy (İstanbul), Nevruz Koç (Kars), Hayrettin Akpınar (Ankara), Hasan Çaylı (Ankara), İbrahim Bozkurt (Ankara), İbrahim Tınaz (İstanbul), Ali Şahin (Ankara), Rahmi Şahin (Elazığ), Abdülaziz Akbay (İzmir), Emir Akmaner (Kayseri), Ali Çayır (İstanbul), Atilla Acartürk (Ankara), Adem Güler (İstanbul), Enver Dağcı (Gaziantep), Metin koca (Ankara), Selahattin Doğan (İstanbul), Mehmet Bal (İstanbul), Özcan Demirtaş (Ankara), Ali Baltekin (Elazığ), Ramazan Doğan (Denizli), Güzel Ağabiçici (Elazığ), Ali Rıza Koşar (Elazığ), Çetin Bay (Kars), Abdullah Akgül (Diyarbakır), Mehmet Çakan (Ankara), Ömer Aydoğdu (Eskişehir), Şeref Özçubukçu (Gaziantep), Mustafa Deniz (Ankara), Mustafa Çelebi (İstanbul), Ali Karakaya (Gaziantep), Adil Demiröz (Gaziantep), Nazım Kuru (Adana), Süleyman Erim (Antalya), Ali Yahya Özkuyucu (Antalya), Mehmet Karadan (Gaziantep), Davut Yağmur (Kars), Mahmut Yıldırım (Erzurum), Yusuf Pakır (İstanbul), Emine Küçükkılıç (Ankara), Mehmet Ali Kocatepe (Gaziantep), Mehmet Doğruyol (İstanbul), Hacıbey Ercan (Ankara), Muharrem Çöllü (Kahramanmaraş), Abdullah Turgut (Ankara), Mustafa Gönül (İzmir), Halil Ülker (Ankara), Coşkun Keskin (Ankara), Nuri Öz (Ankara), Mehmet Korkmaz (Malatya), Hasan Yasin (Malatya), Hüsnü Kayıhan (İzmir), Osman Sağlak (Elazığ), Abdullhah Şimşek (İs-

tanbul), Baki Ekiz (İstanbul), Hikmet Akın (İstanbul), Cemil Sönmez (İstanbul), Osman Demir (İstanbul), Bahri Bilge (İstanbul), Cevat Koca (İstanbul), Sinan Koca (İstanbul), Ömer Bayraktar (İstanbul), Salih Uluğ (İstanbul), Mehmet Nuri Ayyıldız (İstanbul), Mehmet Şakir Gülgüner (İstanbul), Erhan Genişhan (Konya), Adnan Yüzgün (Muş), Ahmet İhsan Savaş (Gaziantep), Hasan Yaşar Avşar (Niğde), Ali Osman Beydilli (Adana), Güven Bilgili (Adana), Hamit Şahin (Trabzon), Naci Has (Kayseri), Doğan Öz (Ankara), Ahmet Güzele (Antalya), Selahattin Akkaya (Gaziantep), İbrahim Hurbaş (Manisa), Ali Sevinç Şeker (Konya), Celal Özkan (Gaziantep), Asman Ataç (İstanbul), Hatip Bozkurt (Mardin), Ahmet Şerif Satılmış (Malatya), Sabri Özkan (Kahramanmaraş), Zafer Boz (Ankara), Sabri Taşdemir (Ankara), İsmail Keskin (Ankara), Bekir Erdoğan (K. Maraş), Zeynel Adıgüzel (Malatya), Cedat Gökdemir (Malatya), Ömer Toy (Malatya), Gürsel Kahraman (Ankara), Hamit Fendoğlu (Malatya), Hanife Fendoğlu (Malatya), Bozkurt Fendoğlu (Malatya), Mehmet Fendoğlu (Malatya), Bozkurt Fendoğlu (Malatya), Kenan Yüzgül (Muş), Yılmaz Derebaşı (İstanbul, Naci Erguvanlı, (Malatya), Sait Hazar (Malatya), Özcan Yurtsever (Malatya), Orhan Küçükkaya (Elazığ), Erhan Tekel (İstanbul), Tahir Kökçü (Malatya), Doğan Gül (Malatya), Kemal Eren (Gaziantep), Ali Çiftçi (Kayseri), Şerif Neydim (İstanbul), Aydın Efetürk (Ankara), Şaban Demiral (Balıkesir), Kazım Turhan (Balıkesir), Cavit Güdücü (Manisa), Galip Sevinç (Adada), Fethi Apaydın (Adana), Hanefi Bender (Ankara), Abbas Lüle (İskenderun), Bayram Akçay (İstanbul), Baki Bostan (İstanbul), Celal Duru (İstanbul), Emin Kutan (İstanbul), Veli Saka (İstanbul), Ahmet Yetiş (İstanbul), Tekin Ersöz (Adana), Mehmet Taşdemir (Konya), Selçuk Sarıdoğan (Adana), Osman Toprak (Ankara), Abdurrahman Alagöz (Gaziantep), Seyfettin Erkılıç (Elazığ), Hasan Okut (İstanbul), Abdulgani Bozarslan (İstanbul), Müjdat Çelikyay (İstanbul), Orhan Öztorun (Adana), Hayri Kuruş (Antalya), Kısmet Doğan (Ankara), Alaattin Akay (Elazığ), Hüseyin Cankatar (İstanbul), Coşkun Erdağ (Kars), Semih Erke (İzmir), Sedat Yalnızcan (Ankara), Renan Eriş (İstanbul), Erdal Nuhoğlu (İstanbul), Naver Engin (Balıkesir), Bekir Kayısı (İstanbul), Mahmut Kocaoğlu (Ankara), Ahmet

Yücelkaya (İstanbul), Halil Çavgür (Urfa), Çetin Ergül (Bingöl), Ahmet Avlamaz (İstanbul), Yavuz Kahraman (Ankara), Cevat Balcı (İstanbul), Halil Özdemir (Afyon), Mehmet Çetin (Pazarcık), Yıldırım Coşar (Manisa), Mehmet Çelik (Ankara), Sefer Aktaş (Manisa), Ramazan Demiröz (Manisa), Selahattin Aslan (Gaziantep), Selma Keçeli (Gaziantep), Zeynep Göğüş (Gaziantep), Ali Koca (Gaziantep), Nurettin İl (İstanbul), Hülya Tekin (İstanbul), Yaşar Temiz (İstanbul), Rıfat Genç (Artvin), Bayram Turan (Giresun), Hasan Sürel (Konya), Bilal Öztoprak (Ankara), Hüdaverdi Polat (Ankara), Turgay Yetkin (Urfa), Mehmet Gürkan (Urfa), İsmail Caymaz (Urfa), Kemal Durmazpınar (Erzurum), Sabri Aykurt (Kars), Yaşar Behçeli (İstanbul), Nazan Çalışkan (İstanbul), Fikret Çağan (Sivas), İbrahim Güngör (İstanbul), Birol Yüceloğlu (İstanbul), Zakir Alkan (İstanbul), Sülayman Aslan (İstanbul), Şakir Karataş (Ankara), Ziya Duru (Konya), Ali Kemal Turgutoğlu (İstanbul), Tevfik Farisli (İstanbul), Yusuf Keskin (İstanbul), Yavuz Pilot (Elazığ), Ziya Sorak (İstanbul), Yusuf Keskin (İstanbul), Yavuz Pilot (Elazığ), Ziya Sorak (İstanbul), Nuri Karamürsel (İstanbul), Mahmut Özmer (İstanbul), Yaşar Şentürk (İstanbul), Hatice Sefer (Trabzon), Celil Yıldırım (Ankara), Feyzullah Ekşioğlu (İstanbul), Hakan Özenç (İstanbul), Mustafa Baykal (İstanbul), Akif Bekiroğlu (İzmit), Mehmet Palas (Adana), Murtaza İçen (Malatya), Muzaffer Mutlu (İstanbul), Mustafa Kuşçu (Denizli), Abdullah Akçay (Konya), Cihangir Erdeniz (İstanbul), Mustafa Erdem (İstanbul), Ahmet Türkgenç (İstanbul), Murat Tuncay (İstanbul), Fikret Demir (İstanbul), Cezmi Yürekli (İstanbul), Mehmet Karabulut (Ankara), Özer Üstünaş (Manisa), İclal Akın (Manisa), Davut Turan (Samsun), Ersoy Yıldız (Adana), Mehmet Eren (Konya), Mehmet Ayık (Mersin), Hürcan Gürsoytrak (Ankara), Şakir Saka (Erzurum), Orhan Ahmet Üçgün (Ankara), Hüseyin Şimşek (Gaziantep), Ali Güvercin (Adana), Nazmi Gümüş (Ankara), Mustafa Öztürk (Ankara), Mehmet Çelik (Antakya), Tuncay Yaşayacak (İstanbul), Aydın Sönmez (İstanbul), Harun Erol (İstanbul), Servet Sönmez (İstanbul), Hayati Gökgöz (İstanbul), Fahrettin Yılmaz (İstanbul), Salih Çakır (İstanbul), Satılmış Coşkun (Ankara), İsmet Yılmaz (İstanbul), İsmet Ünalan (Ankara), Eroğan Aksu (Samsun), Kemal Tabak (An-

kara), İsmail Kendirci (Ankara), Fuat Şahin (Ankara), Bedrettin Cömert (Ankara), Selahattin Baylaz (Bitlis), Mehmet Ali Kurtoğlu (Ankara), Ömer Nail Yusufoğlu (İstanbul), Nedim Akbaş (Kahramanmaraş), Yüksel Yaşar (Elazığ), Bedri Akbaş (Kahramanmaraş), Battal Kılıçarslan (Ankara), Osman Özcan Erez (Ankara), Mehmet Gümüşbaş (Manisa), Yaşar Bayrak (Ankara), Ali Ata (Adana), Hüseyin Şahin (Elazığ), Hanefi Çeliker (Elazığ), Özcan Aytekin (İstanbul), Ali Arıcı (Isparta), Kemal Pehlivan (Eskişehir), Osman Kaptan (İstanbul), Mahmut Baysal (Urfa), Halil Dinç (Elazığ), Ali Gül (Antakya), Subay Çiftçi (Antakya), İsmail Tombul (Urfa), Kaya Muradım (Rize), Gıyasettin Ferhat Kurt (İstanbul), Baki Yeşiloğlu (Balıkesir), İbrahim Aslan (Balıkesir), Hasan Turan (Balıkesir), Dursun Duman (Balıkesir), Faysal Kelleci (Adana), Mehmet Güneş (Ankara), Hasan Kaynak (Balıkesir), Haseri Akgöz (Urfa), Oktay Çiğdemal (Adana), Nihat Çılgın (Gaziantep), İsmail Yetik (Niğde), Harun Baran (Diyarbakır), Mehmet Çiçek (Gaziantep), Turgay Gürpınar (Malatya), Galip Üstün (İstanbul), Hüseyin Akışlı (Antalya), Alaattin Yakut (Malatya), İsa Abacı (Urfa), Ahmet Ertuğrul Çeri (İstanbul), Abdülmevlüt Aksu (Ankara), Rahmi Akbulut (Kars), Keser Köroğlu (Kars), Kemal Binici (Ankara), Hasan Harputlu (Ankara), Fatma Tuncer (Kars), Ahmet Arslan (Urfa), Gani Çelik (Kayseri), Nurullah Geray (Kahramanmaraş), Mehmet Kılıç (Ankara), Remzi Güneş (İstanbul), Necati Çengel (Ankara), Hayrettin Devecioğlu (Ankara), Necati Yılmaz (Ankara), Mehmet Bağbaşı (Ankara), Hüseyin Ceylan (İstanbul), Ahmet Ata (Gaziantep), Şahin Akar (Kars), Faruk Çınar (Gaziantep), Bedir Erdem (Adıyaman), Ekrem Çölgen (Urfa), Fahrettin Yüksel (İstanbul), Ahmet Yılmaz (Samsun), Ercan Coşkuntuna (İstanbul), M. Ali Gezer (Ankara), Kemal Karasaç (İstanbul), Ahmet Yıldız (Gaziantep), Mehmet Yılmaz (Kırşehir), İbrahim Aktaş (Ankara), Arif Yılmaz (Ankara), Mehmet Akyüz (Urfa), Yusuf Metin (İzmir), Veysel Yılmaz (Samsun), Mustafa Akın (Nazilli), Cengiz Bişer İrfan (Ankara), Salih Kara (İstanbul), Fethi Demir (Konya), Mehmet Gençer (Antalya), Mehmet Kızılırmak (Uşak), Şevket Yılmaz (İzmir), Muzaffer Şentürk (İzmir), Osman Eryüksel (Antalya), Murat Menteş (Malatya), Cemal Orhun (Adana), Cihan Kurt (İskende-

run), Devrim Çelenk (İstanbul), Ali Topal (Giresun), Veli Karlı (Ankara), Ali Hüseyin Aytok (Siirt), Arif Tatar (Siirt), Hacı Doğan (Kırşehir), Kemal Bayık (Urfa), Kemal Çobanyıldız (Urfa), Ahmet Kasapoğlu (Mardin), Mehmet Kör (Gaziantep), Halim Özcan (Nevşehir), Yüksem Mazmanoğlu (Malatya), Ahmet Boz (Mersin), İsmail Kara (Kayseri), İbrahim Uzun (Ankara), Sadi Okçuoğlu (Ankara), Mahmut Çal (Ankara), Metin Balaz (İskenderun), Remzi Tat (İskenderun), Haydar Elma (İskenderun), Şevket Öznakış (Urfa), Kemal Karabulut (Ankara), Gülsüm Keklik (Sivas), Vedat Konak (Sivas), Müslime Gülmez (Sivas), Bünyamin Yılmaz (Sivas), Ömer Aksak (Sivas), Musa Kale (Sivas), Bektaş Gökdemir (Sivas), Musa Oğuz (Sivas), Muhittin Akbay (Sivas), Ahmet Gönenç (Gaziantep), Yusuf Lütfi Tamer (Ankara), Muhammed Taş (İstanbul), Zeki Parlak (Gaziantep), Ahmet Karabıçkı (Gaziantep), Talat Diş (Elazığ), Ahmet Aydın (Elazığ), M. Akif Çavdar (Ankara), Hasan Şenbayrak (Adana), Cuma Oruç (İstanbul), Haşim Solmaz (Elazığ), Süleyman Yalçın (Elazığ), Gülizar Bora (Sivas), Sırma Beyoğlu (İstanbul), Hasan Kılıç (Gaziantep), Enver Polat (Gaziantep), Mehmet Doğruer (Gaziantep), İsmail Ölgeç (Elazığ), Nizamettin Orhangazi (İstanbul), Ömer Alkan (Bolu), Yasin Uçar (Elazığ), Yusuf Kılıç (Elazığ), Hasan Yardımcı (Elazığ), Necati Özdemir (Adana), Aydın Temizkan (Adana), Ziya Ağırbaş (İstanbul), Bayram Ergül (Elazığ), Ali Hazar (Elazığ), Nevzat Erkılıç (Elazığ), Mehmet Özkan (Adana), Mustafa Korkmaz (Elazığ), Münir Arık (Bingöl), Raci Ulutaş (Gaziantep), Bahtiyar Oral (Ankara), Necati Çakıcı (İstanbul), Lütfü Adıyaman (Ankara), Mustafa Yaşar (İstanbul), Lütfü Cansu (Ankara), Hüseyin Bulut (Elazığ), Namık Kemal Apak (İstanbul), Kazım Yıldırım (Ankara), Himmet Albay (Ankara), Sadettin Yıldık (İstanbul), Ümit Tokaç (İstanbul), Mehmet Taylan (Edirne), Hakan Özkan (İzmir), Ahmet Barış (Elazığ), Hasan Başyurt (Malatya), Hacı Yiğit (Malatya), Ali Bilinmez (Malatya), Musa Kaya (Elazığ), Mehmet Erdem (Bingöl), Mustafa Ertan (Adana), Mustafa Kurt (İstanbul), Ramazan Güzel (İstanbul), Mahmut Mazlum (Adana), Mustafa Alaşırt (Adana), Fehmi Kasanoğlu (Urfa), Hasan Türk (Diyarbakır), Hasan Çınar (Malatya), Şinasi Serdaroğlu (Malatya), Orhan Karaca (İstanbul), Seyfi Güler

(İstanbul), Recep Eroğlu (Malatya), Hilmi Sakarya (İstanbul), Kemal Posahan (Malatya), Yüksel Kaşıkçı (İstanbul), Vedat Yılmaz (Kars), Mustafa Bacak (Adana), Aytekin Taş (İstanbul), İsa Diztopal (Uşak), Orhan Çakır (Ankara), Osman Demirkoparan (Ankara), Hüseyin Güzel (Adana), Mevlüt Çelik (İstanbul), Gürbüz Yavuz (İstanbul), Alaattin Gündüz (Uşak), Haydar Şahin (Niğde), Tamer Gürsel (İstanbul), Hüsnü Tepe (İstanbul), Recep Haşatlı (İstanbul), Muammer Karan (İstanbul), Ahmet Sulubulut (Denizli), Mustafa Özkan (Bursa), İzzet Çörekçi (İstanbul), Suat Koçer (İstanbul), Haluk Tandoğan (İstanbul), Adnan Çetin (Ankara), Halil Baybars (İstanbul), Orhan Tunçeli (İstanbul), Battal Bezirgan (Adana), Kemal Güçlü (Adana), İlhan Akyıldız (İstanbul), Zekeriya Kartal (Adana), Akın Atalar (Diyarbakır), Yusuf Tekeler (Ankara), Efraim Ezgin (Ankara), Latif Can (Ankara), Hürcan Gürses (Ankara), Osman Nuri Uzunlar (Ankara), Faruk Erşan (Ankara), Salih Gevenci (Ankara), Mete Özder (İstanbul), İhsan Engür (Malatya), Ahmet Öztürk (Afyon), Orhan Çaylak (Kayseri), Süleyman Tümay (Ankara), Tahir Yazgan (Malatya), Hüsamettin Yeşil (Elazığ), Adnan Arslan Yeşilyurt (Amasya), Turhan Güngör (İstanbul), Ali Erkılıç (İstanbul), Ömer Direk (İstanbul), Mehmet Acar (Ankara), Oktay Köse (Malatya), Mehmet Yanardöner (Malatya), Can Tekeli (Adana), Serdar Alten (Adana), Ferruh Ataol (İstanbul), Erdal Vahapoğlu (Adana), Bedri Karafakioğlu (İstanbul), Recep Selçuk (Tekirdağ), Mehmet Girmik (Hatay), Ahmet Tevfik Pamal (Adana), Nihat Yıldırım (Artvin), Şennur Özen (İstanbul), Fikret Kara (İstanbul), Murtaza Kara (Malatya), Ali Türk (Kastamonu), Ahmet Duran (Bingöl), Haca Abdullah Köse (Malatya), Yaşar Bayram (Ankara), İrfan Güvercin (İstanbul), Mehmet Yiğit (Adana), Hüsniye Kurtar (Denizli), İrfan Alkan (İstanbul), Mehmet Kurnaz (Zonguldak), Hasan Yazgan (Zonguldak), Hikmet Akyol (Bursa), Ruhi Özveren (Sivas), Vahap Şahin (Malatya), Veli İnce (Adana), Sabri Tokmuş (Tokat), Selahattin Abacı (Tokat), Mürsel Aktaş (Tokat), Mehmet Salih Güçlü (Trabzon), Halil Turgut (İstanbul), Turan Altıok (Kayseri), Muammer Gürsakarya (İstanbul), İbrahim Günerekiz (Trabzon), Hamit Celayir (İstanbul), Güler Özduman (İzmir), Hasan Özgür (Malatya), Gülali Bal (Ankara), Mehmet

Kuru (Adana), Turhan Aydemir (Kars), Abdullah Küçük (Elazığ), Aziz Koyunsever (İstanbul), Numan Kaygısız (İstanbul), Fatma Gözüsulu (Adana), Bedri Şenoğlu (Ankara), Zülfi Polatkaya (Elazığ), Ahmet Baylar (Bingöl), Mustafa Emeksiz (Adana), Ali Akçam (Adana), Cuma Halputoğlu (Trabzon), Celal Gümüş (Ankara), Nadir Dündar (Kars), Aydın Başbozkurt (Kars), Mehmet Kalkan (Ankara), Mehmet Koyuncu (Adıyaman), Şadi Dalkılıç (İstanbul), Hüseyin Atalay (Kayseri), Celal Öner (Adana), Atilla Kurtuluş (İstanbul), Turgut İplikçioğlu (İstanbul), Halis Kahya (Ankara), İbrahim Okan (Gaziantep), Metin Nadirserin (İstanbul), Sadettin Kazan (İstanbul), Deniz Çetin (Adana), Adnan Taşdelen (İstanbul), Mehmet Alasta (Diyarbakır), Hüseyin Şarbalkanlı (Bursa), Halil Suçu (İstanbul), Muhsin Alkan (İstanbul), Aziz Çolak (İstanbul), Ali Karakız (Adana), Metin Yıldırımtürk (İstanbul), Yaşar Çanıklıgil (İstanbul), Pamir Bayram (Ankara), Yüksel Bakır (İstanbul), Ramazan Üstün (İstanbul), Ramazan Ceyhan (Urfa), Yadigar (Soyadı tespit edilemedi, İstanbul), Necip Altıok (Ankara), Musa Akın (Diyarbakır), Hüseyin Bilir (Adana), Nurettin Karahan (Tekirdağ), Kenan Öztürk (İstanbul), Ali İhsan Özgür (İstanbul), Ferit Uzun (Urfa), Ercan Turgut (Ankara), Gürsel Taşyürek (Adana), Metin Yeşilırmak (Samsun), Hasan Selim (Bingöl), Necati Ökçe (Gaziantep), Ali Rıza Baydilli (İstanbul), Mustafa Kocaibrahimoğlu (İstanbul), Mithat Kandemir (İstanbul), Güzel Doğan (Kahramanmaraş), İbrahim Özsoy (Adana), Fadime Yılmaz (Erzincan), Yaşar Magat (Urfa), Mustafa Magat (Urfa), Serdar Ercan (Urfa), Ömer Bilici (Urfa), Nedim Akgün (Eskişehir), Alaattin Güvenlier (Gaziantep), Mehmet Yıldız (Samsun), Kazım Yıldız (Elazığ), Emin Şengül (Adana), Kemal Polatkan (Adana), Zeki Yılmaz (Elazığ), Saadettin Erkan (Bingöl), Dinçer Saçlı (Gaziantep), Mustafa Hakkı Bayık (Urfa), Nihat Bayer (Urfa), Hüseyin Karayılan (Elazığ), Mehmet Niğdelioğlu (Kayseri), Ramazan Akın (İzmir), Mustafa Buldaş (Elazığ), Tevfik Özdemir (Elazığ), Zeynep Şengül (Elazığ), Baki Angın (Elazığ), Ramazan Oran (Malatya), Abdurrahman Güneş (İstanbul), Memduh Kılıç (İzmir), Hüseyin Karakaş (İzmir), İdris Çelik (Adana), Ali Bilir (Elazığ), Nadir Uğurel (Adana), Mustafa Karaçan (Adana), Ata Pehlivanlıoğlu (Mardin), Necdet Bulut

(Trabzon), Mehmet Beyazıt (Adana), Selim Saltıkapı (İstanbul), Hüseyin Öznur (İstanbul), Atilla Kaytancı (Kayseri), Kemal Demir (Ankara), Hüseyin Gönül (Ankara), Hüseyin Polat (Ankara), İsrafil Arıkan (Adana), Halil Erdoğan (Adana), Yusuf Aladı (Adana), Muammer Oğuz (Gaziantep), Mehmet Çelik (Antalya), Niyazi Ekinci (İstanbul), Nurettin Bilir (Elazığ), Şadiye Koç (Elazığ), Erol Çengiz (Diyarbakır), Günay Akdağ (İstanbul), Ali Yılmaz (İstanbul), Murat Kılıç (İstanbul), Mehmet Tepe (İstanbul), Necdet Tuna (İstanbul), Ramazan Kaya (Adana), Ekrem Akbaba (Kars), Arif Çelik (Adana), Murat Oğuz (Ankara), Mustafa Şişman (İstanbul), Kadir Top (İstanbul), Ali Baydar (Kars), Selim Dede (Artvin), Kemalettin Er (İstanbul), Kazım Artukaslan (Bingöl), Hasan Işık (Adana), Halit Köklü (Zonguldak), Akın Özdemir (Adana), Ali Algün (Muş), Fuat Turgut (Muş), Mustafa Ekinci (Ankara), Asaf Tunç (İstanbul), Mehmet Çakmak (Diyarbakır), Celal Kılıç (Urfa), Mehmet Ali Alabeyoğlu (Adana), Alişan Duran (Malatya), Kemal Ercan (Adana), Turgay Subaşı (Adana), Mehmet Aybek (Gaziantep), Yaşar Nasuhbeyoğlu (Gümüşhane), Şahverdi Altıparmak (Malatya), Gazi Yılmaz (Aydın), Ömer Bakırdöğen (İstanbul), Abbas Can (İstanbul), Aziz Trak (İstanbul), Mehmet Kaplan (Ankara), Hacı Çorak (Kahramanmaraş), Mustafa Yüzbaşıoğlu (Kahramanmaraş)

Kahramanmaraş Katliamında Öldürülenler:
Cemil Karadutlu, Memili Bakıcı, Hamza Yıldız, Malik Ünver, Döndü Ünver, Süleyman Metin, Güneş Metin, Ali Suna, Aliye Suna, Fazilet Suna, Esma Suna, Ökkeş İnce, Fatma Boz, Mehdi Köklü, Veli İşbilir, Sabahat İşbilir, Mehmet İşbilir, Yusuf Levendis, Ali Akıncı, İsmail Nergiz, Zeynep Nergiz, Hasan Akırmak, Gülsüm Akırmak, Ali Yılmaz, Hatice Yılmaz, Hüseyin Yılmaz, Nuri Poyraz, Alaattin Ciğer, Nuri Aslan, Selami Aslan, Ali Karakaş, Mehmet Özkaleli, İbiş Akçadağ, Mehmet Çulha, Yusuf Lakap, Hasan Yüzüak, Kalender Toplu, Hüseyin Toplu, Çimen (soyadı belirsiz), Bayram Bil, Hüseyin ve eşi Fatma (soyadları belirsiz), Hasan ve eşi Türkan (soyadları belirsiz), Vahap Yıldırım, Hatice Yıldırım, Kamil Ün, Zekeriya Ün, Ali Şahin, Mehmet Tuğrul, Şeref Kutsal, Musa Altun, Şiho Behem, Süleyman Aydoğan, M. Ali Balta, Mehmet Sağlam, Ali Sağlam,

Süleyman Yıldız, Mehmet Yıldız, Naci Bıyıklı, Mehmet Mengücek, Meryem Görür, Abdullah Kandemir, İbrahim Usta, Şahismail Kalaycı, Musa Funda, Abbas Karakız, Ökkeş Dalkıran, Kemal Özdemir, Fatma Lacin, Hayrullah Sevgül, Bünyamin Varol, Hasan Öztaş, Mehmet Kahveci, Ali Bilmez, Hacı Bektaş Bozkurt, Mehmet Torunoğlu, Derviş Silkifli. (Resmi açıklamalara göre ölü sayısı 105 adları tespit edilebilenler 82 kişi)

Hilmi Soydan (Kahramanmaraş), Osman Arıca (Adana), Cavit Aydın (Ankara), Vedat Arıkan (Kırıkkale), Vedat Fetullahoğlu (Adana), Nevin Tiryaki (İstanbul), Cengizhan Gülağaoğlu (Ankara), Hasan Koç (Adan), Şenol Cirit (Adana), Ahmet Tanrıtanır (Adana), Recep Güvel (Adana), Mehmet Fetullahoğlu (Adana), İsmail Kara (Gaziantep), Nuri Bozkurt (Gaziantep), Ali Düzenli (Tarsus), Mehmet Maraşlı (Kayseri), Emine Güvenç (Urfa), Adil (soyadı belirsiz-İstanbul), Mehmet Sedat Kurban (İstanbul), Numan İnce (İstanbul), Mehmet (soyadı belirsiz-İstanbul), Mehmet Sümbül (Diyarbakır), Kemah Küp (Trabzon), Süha Özveren (Antakya), Tahsin Karpuzoğlu (Tarsus), Süreyya Altıneminsoy (Tarsus), Mete Vural (Trabzon), Adem Togay (İstanbul), Hulusi Balkış (İstanbul), İsmail Hakkı Misoğlu (İstanbul), Veysel Keleş (Tunceli), Ahmet Kuzu (Tunceli), İlyas Emiroğlu (İstanbul), Halil Kaplan (Ankara).

EK-2

1979 yılında öldürülenler:

İskender Özkol (Tarsus), Halim Kaplan (Ankara), Metin Akkoç (Kırşehir), Vedat Aslankaya (Trabzon), Ali Horoz (Erzincan), İsmail Öksüz (Diyarbakır), Ali kesen (Samsun), Fikret Üstündağ (Tunceli), Muammer Diri (Samsun), Yavuz Özkaya (Adana), Ömer Ünal (İstanbul), Raşit Gündüz (Trabzon), Asım Keskin (İstanbul), Hayriye Targan (Tarsus), Ahmet Çebi (Trabzon), Murat Şahbaz (İstanbul), Turgay Cilanbar (İstanbul), Erdoğan Çamdal (İstanbul), Kazım Uçkan (İstanbul), Bahri Gülpınar (Ankara), Mehmet Bakdoktu (Kayseri), Ahmet Çakır (Trabzon), Bahattin Ayber (İstanbul), Mehmet Tekin (İstanbul), İbrahim Kayın (İstanbul), İbrahim Kaya (Aydın), Fatih Yücesoy (Adana), Servet Kızgın (İstanbul), İbrahim Özel (Mardin), Hasan Çakmak (Tunceli), Mahmut Dinçer (Mardin), Emin Özdemir (İstanbul), Halit Suna (Diyarbakır), Altay Kızıltaş (İstanbul), Oktay Evren (Tekirdağ), Osman Uğur (Uşak), Muharrem Subutay (Çanakkale), Nebil Keskiner (Adana), İsmail Değerinal (Amasya), Yazgülü Yıldız (İstanbul), Cumali Yakar (Adana), Süleyman Yanmaz (Manisa), Selahattin Koçak (İstanbul), Abdi İpekçi (İstanbul), İsmail Aydın (Ordu), Adem Güneysu (Ordu), Hüseyin Açıkgenç (Bolu), Ilgız Aykutlu (İstanbul), Hasan Ilık (Adana), Ali Çetiner (Gaziantep), Bekir Çömert (Mersin), Abdullah İzci (Kayseri), Emine Ören (İstanbul), Levent Özcan (İstanbul), Ahmet Kaya (Samsun), Mustafa Ateşuçağı (Gaziantep), Metin İnan (Trabzon), Mustafa Dursun (Samsun), Fahri Başaran (Samsun), Abdullah Gül (Samsun), Bayram Aslan (Adana), İbrahim Ba-

bayiğit (Adana), Rıfat Arıkan (Adana), Yalçın Bozdoğanoğlu (Adna), Ahmet Sadullah Kaya (Adana), Şükrü Bağcı (Yozgat), Ahmet Demirtaş (Adana), İsmail Takır (Giresun), Mehmet Yıldızoğlu (Ankara), Erdoğan Hancerlioğlu (İstanbul), İsmet Yılmazer (Kars), Cumali Yüksel (Adana), Mustafa Utku (Adana), Mahmut Alan (Adana), İbrahim Mete Yılmaz (Adana), Mustafa Yılmazoğlu (İzmir), Selami Başaran (İzmir), Asaf Durmuş (İstanbul), Ahmet Aksoy (Kahramanmaraş), Serdar Özgenç (Ankara), Metin Yüksel (İstanbul), Sadık Cemil (İstanbul), Eyüp İn (Adana), Mustafa Çakmak (Antalya), Mehmet Bayık (Urfa), Adil Aydın (Manisa), Ali Rıza Ece (Denizli), Ömer Kaya (Gaziantep), Salih Dursun (İstanbul), Necmi Tarçan (İstanbul), Sahra Cinkale (Konya), Yunus Koç (Kars), Ali Durmuş (Urfa), Fatih Kıral (Adana), Cengiz Erdal (Adana), Birsen Özbal (İstanbul), Şenol Şener (İstanbul), Birol Kuyumcu (Tokat), Atilla Artık (Kahramanmaraş), Sami Nakipoğlu (Adıyaman), Sedat Erdemir (Adana), Yekta Aslan (Kahramanmaraş), Bayram Kurt (Ankara), Mehmet Ayık (Gaziantep), Mustafa Sivri (Ankara), Cemal Ilgaz (Akhisar), Mürsel Delen (İstanbul), Mustafa Sır (Adana), Mustafa Çamlıbel (Ağrı), Salmış Karacabay (Konya), Müslim Şahin (Gaziantep), İbrahim (soyadı belirsiz, Antalya), Şeyde Ertan (Antalya), Mustafa Candan (Konya), Cafer Çitik (Samsun), Fuat Bayar (İstanbul), İsa Yılmaz (Tokat), Mustafa Taştargil (Tokat), Kadir Kalkan (Trabzon), Taner Kalkancı (Bursa), Rasim Gökmen (Hatay), Çetin Karadere (Ankara), Resul Yıldırım (Gaziantep), Avni Kumlu (Adana), Sadık Acar (Gaziantep), Mehmet Karadurak (Adana), Necdet Basalak (Tarsus), Müslim Polat (Urfa), Şadan Bahçeci (Urfa), Necdet Çivi (Adana), Kamuran Yeni (Adana), Necdet Mehmet (Adana), Mustafa Yolcu (Kayseri), Hüseyin Aypek (Adana), Uğur Sevüktekin (Tokat), Ali Saygılı (Gaziantep), İsmail Korkmaz (Ordu), Ali Tezdoğan (İstanbul), Hüseyin Şen (İstanbul), Mustafa Sarıçan (İstanbul), Nihat Akarca (Uşak), Demir Yaraşık (Bursa), Mustafa Örüm (Eskişehir), Mustafa Çiftçi (Gaziantep), Ali Yaylaçık (Gaziantep), Bedrettin Altınışık (Sakarya), Temel Akyüz (Bursa), Yaşar Uytun (Tunceli), İsmail Çınar (Adana), Dursun Candan (Diyarbakır), Rahmi Nuray (Erzurum), Mehmet Özdemir (Adana), Mehmet Mart (Adana), Mustafa Şahin (Adana), Sabah Çe-

lik (Çankırı), Hakkı Yüksel (Adana), Atilla Can (Almanya), Metin Turgut (Elazığ), Ali Karakuzu (Manisa), Hasan Çıraklı (Manisa), Hasan Aydoğan (Ankara), Nejat Işık (İstanbul), Yusuf Çam (Malatya), Onur Orcan (İstanbul), Kazım Güner (Diyarbakır), Zeki Erdoğan (Denizli), Fikret Erdoğan (Denizli), Mehmet Düşgör (İstanbul), Bilal Yavuz (İstanbul), Neşe Değirmenci (İstanbul), Ömer Saçlı (İstanbul), Soynur Evren (Adana), Hasan Kılıç (Isparta), Ömer Sunar (Ankara), Edward Claypool (İzmir), Necati Uğur (Diyarbakır), Veysel Toprak (İstanbul), Ali İnceoğlu (İstanbul), Hüseyin Sançak (Tunceli), Salih Varlık (Gaziantep), Rahmi Aktaş (Bolu), Reşat Atalay (İzmir), Mehmet Kaşıkemen (İstanbul), Ahmet Yaşar Erberk (Tarsus), Sadık Kantekin (Adana), Azmi Akan (Adana), Fehmi Erişli (Rize), Yaşar Dirgen (Tarsus), Hüseyin Şahin (Adıyaman), Nafiz Madıran (Aydın), Ahmet Durmuş (Trabzon), İbrahim (soyadı belirsiz, Nazilli), Halil Sümer (Gaziantep), Süleyman Boram (Adana), Hüseyin Yıldırım (Kars), Mehmet Can (Ordu), İbrahim Ulus (İstanbul), Halil Turan (Manisa), Yusuf Yeğin (Manisa), Mehmet Aydın (Antakya), Celal Çelik (İstanbul), Suzan Yatkın (Hatay), Mustafa Melhatun (Denizli), Vedat Ali Çelik (Ankara), Mehmet Çuhadar (Adana), Recep Köse (Gaziantep), Ahmet Dirak (Adana), Binali Aygün (İstanbul), Yaşar Çelik (Diyarbakır), İsa Aydemir (Ordu), Ali Mengiç (Gaziantep), Oktay Orbey (Ordu), Burhan Alkoç (Ankara), Yusuf Akyıldız (Ankara), Mustafa Kula (Urfa), Adnan Beydili (Elazığ), Cabbar Kuşçu (Adana), Hüseyin Ragıp Erdem (İzmir), Nejat Çalışkan (İstanbul), Mehmet Arpacı (Tarsus), Yaşar Özdemir (İstanbul), Şener Usanmaz (Bursa), Müslim Soner (Adana), Sefa Yılmaz (Adana), Cemil Cücük (Gaziantep), İbrahim Çalı (Niksar), Erol Selçuk (Samsun), Fikret Efe (İstanbul), Turgay Dumanlı (İstanbul), Bozan Aslan (Gaziantep), Murat Akın (Elazığ), Ali Yüksek (İzmit), İhsan Ersaydı (İçel), Tayfun Yaman (İstanbul), Cuma Sani Tiryaki (Gaziantep), Mahmut Özaltan (Adana), Necip Yılmaz (Gaziantep), Halil İbrahim Uz (İstanbul), Mehmet Bultun (Urfa), Erdinç Bayram (Samsun), Reşit Karakaplı (Adana), Nazif Ertürk (Adana), İbrahim Şerif Bakırcı (Antakya), Muammer Senver (Bursa), Ömer Parıldar (Bursa), İbrahim Coşkun (Bursa), Aydın Kamburoğlu (Bursa), Bekir Şen (İstan-

bul), Rasim Altıntok (İstanbul), İsmail Pehlivan (Gaziantep), Nuri Pehlivan (Gaziantep), Ali Akyurt (Gaziantep), Abidin Atılgan (Gaziantep), Alaattin Kavasoğlu (Hatay), Bilal Karakoç (Hatay), Kasım Yücel (Eskişehir), İsmail Göçer (Adana), Eyüp Karakoç (Ankara), Ömer Çimekan (İstanbul), Erdal Şahin (Ankara), Thomas Mosely (İstanbul), Tamer Tabak (İstanbul), Vakkas Kara (Gaziantep), Mehmet Alpay (Urfa), Mehmet Kayahan (Mardin), Doğan Erdoğan (İstanbul), Yusuf Bahri Genç (İstanbul), Günay Köroğlu (Adana), Celal Üstel (Adana), Recai Keleş (İstanbul), Nuriye Velioğlu (Ankara), Ali Çetin (Ordu), Nazan Sezgin (İstanbul), Sırrı Gürsoy (Ankara), Fahri Öztürk (Samsun), Kemal Karakaya (Kayseri), Mümin İyibal (Manisa), Mustafa Eryiğit (Gaziantep), Mehmet Turan (Ankara), Ahmet Turan (Ankara), Erdoğan Doğan (Ankara), Mizrap Ali Taşkın (Ankara), Hüsamettin Kurban (Ankara), Tuncay Sarıkaya (Ankara), Müslim Doğan (Ankara), Ali Çıbır (İstanbul), Alaattin Öztürk (Kayseri), Lütfü Özdemir (Ankara), Nurettin Çetin (Ankara), Mehmet Güllü (Gaziantep), Ayhan Güngül (İstanbul), Mehmet Çolakfakioğlu (Gaziantep), Cemal Ülbay (İstanbul), Mehmet Çiledağ (Gaziantep), Yılmaz Verimli (İstanbul), Seyfettin Ali Doğan (İstanbul), Yavuz Aydın (Aydın), Sezai Uçar (Manisa), Hüseyin Kabasakal (Adana), Mustafa Gökçen (İstanbul), Tahir Dere (Antalya), Sefa Aydın Baltacıoğlu (Antalya), Cemile Açıkgöz (Tarsus), Müslim Barın (Urfa), Şenol Demiroğlu (Adana), Tuğrul Çakır (İstanbul), Şefik Ünver (İzmir), Battal Türkaslan (Gaziantep), Ersan Demirel (İstanbul), İbrahim Geçkin (Adana), Mustafa Papuccu (Adana), Turhan Çelik (Adana), Mehmet Arar (İstanbul), Yusuf Türkmen (İstanbul), Abdurrahman Oğuz (Urfa), Mehmet Ali Kaya (İstanbul), Bekir Gölbaşı (İstanbul), Mehmet Karahan (Gaziantep), İdris Çelik (Edirne), Ethem Güçlü (Manisa), Mehmet Sevindik (Konya), Zeki Cengiz Tekin (Adana), Mustafa Çataklı (İstanbul), Aslan Gönlü (Kars), Mahmut Şükür (Kayseri), Turhan Sabahattin İzzettin (Kayseri), Mustafa Keser (Adana), Yalçın Selami Bal (İstanbul), Hamit Akyıldırım (İstanbul), Hasan Karakoç (İstanbul), Mehmet Alişan (İstanbul), Mahir Demir (Ankara), Abdullah Karakuş (Adana), Dawit Goudmann (Adana), Kazım Ak (Gaziantep), Erdoğan Bıyık (Balıkesir), Ahmet Dadak (İstanbul), Vehbi

Öztürk (Ankara), Hüseyin Kurtuluş (Bursa), İbrahim Önder (Mardin), Ali Şenbulut (İstanbul), Mehmet Güler (İstanbul), Salih Özdenoğlu (Diyarbakır), Nevzat Yıldırım (Malatya), Ali Osman Devecioğlu (İstanbul), Mevlüt Taşmir (İstanbul), Savaşkan Arsal (İstanbul), Ayhan Ünlü (Kars), Salih Yıldırım (Adana), Fahrettin Özler (Manisa), Halil Topal (Ordu), Selahattin Sevindik (Ordu), Ali Yıldırım (Bandırma), Halil Keskin (Adana), Yadigar Karataş (Adana), Murat Kılıç (Adana), Nejat Tanrıöver (Uşak), Hasan Şenyurt (Ankara), Veli Kara (Antakya), Yusuf Atbakan (İstanbul), Serdar Akçan (İstanbul), Nihat Özceyağlı (İstanbul), Müjdat Gezer (İstanbul), Şaban Baydah (Samsun), Şaban Eğili (Samsun), Suat Yüksel (İstanbul), Bilal Arlı (Samsun), Faruk Özen (Samsun), Efraim Şeker (İstanbul), Ali Öğe (Mersin), Dursun Sezer (İstanbul), Salih Başkent (İzmir), Erdoğan Öztürk (İstanbul), Kamil Köse (İstanbul), Yücel Güneş (Ankara), İrfan Şimşek (İstanbul), Muzaffer Candoğan (İstanbul), Bilal Kaya (İskenderun), Hasan Demirbaş (Mersin), Abdülaziz Demirayak (Adana), Hüseyin Altıngöz (Eskişehir), Mustafa Koçak (Ordu), Ramazan Aksakal (Ordu), Orhan Ünlü (İstanbul), İlhan Çavuşoğlu (İstanbul), Haşim Sönmez (İstanbul), Halit Özkan (İstanbul), Mustafa Güneş (Ankara), Ahmet Karaman (İstanbul), Mustafa Önen (Ankara), Erdoğan Gün (Çorum), İsmail Karagöz (Uşak), Mehmet Kuşçu (Manisa), Cemil Çöllü (Manisa), Tuncer Karadağ (İzmir), Neşe Güvensoy (Manisa), Cemalettin Karaaslan (İstanbul), Ayhan Hıncal (İstanbul), Fevzi Karadağ (İstanbul), Fahrettin Demir (Kayseri), Bekir Şendilman (İstanbul), Hüseyin Şahinoğlu (Ordu), Ahmet Can (Samsun), Nadir Oğlakkaya (Muş), Battal Ekşi (Gaziantep), Ali Ünver (Bursa), Reşat Ege (Urfa), Yusuf Mirzeler (Adana), Serpil Dalaslan (Adana), Rıfat Eralp (İstanbul), Ramazan Kara (İstanbul), Atilla Çelebi (Samsun), Mesut Akarsu (Balıkesir), Ramazan Kuş (Balıkesir), Özbek Yalçın (Adana), Bestami Bakırcı (İskenderun), Zeki Ön (Gaziantep), Cengiz Göral (Bursa), Zeki Ardıç (Tekirdağ), Orhan Ateşsaçan (İstanbul), Mehmet Taş (İstanbul), Azmi Doğan (Konya), Ramazan Öner (Diyarbakır), Münir Sunay (Mersin), Alaattin Aydemir (Giresun), Cevat Kuleci (İstanbul), İlyas Ekşi (İzmit), Aslan Karakaya (Samsun), Ahmet Çamurcu (Samsun), Hüseyin Öztürk (Samsun), Meh-

met Aydemir (Samsun), Mustafa Çakmak (Gaziantep), Ahmet Çakmak (Gaziantep), Cevdet Pınar (Adana), Hüseyin Er (İstanbul), Recep Taşçı (İstanbul), Emin Eren (Tekirdağ), Dilaver Altun (Samsun), Rıfat Asitli (Kars), Hüseyin Aksoy (İstanbul), Şükrü Çukurgöz (Adana), İrfan Sadık Kocabaş (Ankara), Ali Babacan (Ankara), Hasan Cemal (Ankara), Mustafa Zurnacı (İstanbul), Mehmet Arıcı (Samsun), Hamdi Altunezen (İstanbul), İskender Karyağlı (İstanbul), Mutlu Ünlü (İstanbul), Salih Balcı (Tarsus), Recep Gürgen (Mersin), Hüseyin Gürgen (Mersin), Orhan Kaplan (İstanbul), Cumali Kaya (Tarsus), Ali Görgem (Adana), Tahsin Gezer (İstanbul), Mehmet Buldu (İstanbul), Süleyman Çolak (İstanbul), Avni Koçak (Tarsus), Ramis Karmut (Tarsus), Ali Elçi (Malatya), Mustafa Arıcak (Malatya), Hanifi Yanıkoğlu (Adana), Yıldırım Akdoğan (Manisa), Cemil Topçuoğlu (Antakya), Eşref Koça (Artvin), Ali Bilir (Artvin), Adil Kılıç (Artvin), Atanur Şahin (Artvin), Zekai Başaran (Kilis), Celal Civan (Kars), Turan Güçlü (Uşak), Zekai Gelgec (Urfa), Asım Çağırman (İstanbul), Mehmet Çiftçi (Manisa), Turgay Uysal (Antalya), Seyda Özoruç (Urfa), Hurşit Yılmaz (Urfa), Duran Pekergin (Adana), Şinasi Top (Adana), Ferza Çeliker (Muş), Melih Aytaç (İstanbul), Selahattin Çevik (İstanbul), Selçuk Alpay (Ankara), Mevlüt Toptaş (Ankara), Yavuz Hoşgör (İstanbul), Mehmet Bilir (Adana), Salih Kangal (Urfa), Mehmet Gerger (Urfa), İsmail Arıkan (Urfa), Hüseyin Taş (İstanbul), Yaşar Çekici (Adana), Mehmet Alış (İstanbul), Hüsamettin Erdoğan (İstanbul), Ertuğrul Aktoros (Adana), Ahmet Kılıç (Zonguldak), Haydar Çağlar (İstanbul), Kadir Yılmaz (İstanbul), Fahrettin Yavuz (İstanbul), Tacettin Yavuz (İstanbul), Ahmet Çetin (İstanbul), Musa Yazıcı (Samsun), Mustafa Yücel (Adana), Nadir Ünal (İskenderun), Cemal Altınbudak (Adana), Şevket Yavaş (Urfa), Hüseyin Çiftçi (Adana), Elife Yılmaz (Adana), Zeynep Yılmaz (Adana), Hatice Canpolat (Adana), Hasan Canpolat (Adana), Ali Kemal Fidan (Ankara), Nuri Bağış (Kars), Ali Çetin (Kayseri), Şevket Yavaş (Urfa), Sedat Şen (İstanbul), Mustafa Topaloğlu (Urfa), Yıldırım Akdoğan (Manisa), Mustafa Can (İstanbul), Cevat Aslan (Adana), Hüseyin Ateş (İstanbul), Hadi Öztop (Urfa), Sıtkı Akturan (Balıkesir), Suphi Öztop (Urfa), Fevzi Saygın (İstanbul), Arif Yılmaz (Adana), Nevzat Çetin

(Gaziantep), Recep Varan (Urfa), Halis Öztürk (İstanbul), Zihni Demir (Kayseri), Süleyman Yılmaz (İstanbul), Turgay Bayır (Giresun), İzzet Sezer (Giresun), Dursun Çelik (Giresun), Ali İnçekale (Giresun), Hikmet Tekin (Bingöl), Hamdiye Tekin (Bingöl), Ahmet Tekin (Bingöl), Zeki Şahin (İstanbul), Lokman Kodakal (İstanbul), Tekin Tuğrul (Siverek), Emin İşkuran (Siverek), Ahmet İşkuran (Siverek), Başaran Kambur (İstanbul), Hüseyin Somacı (İstanbul), Mehmet Uzun (İstanbul), Mustafa Şahin (Hatay), Nevzat Bayar (Urfa), Hanife Üpdül (İstanbul), Arif Sanlı (Manisa), Arif Karaduman (Manisa), Emin Özbudak (Manisa), Ergun Kabaoğlu (İstanbul), Rıza Koç (İstanbul), Ömer Yüregil (Denizli), Aziz İzmirlioğlu (Denizli), Serdar Ekiz (Denizli), Hüseyin Polater (Manisa), Semih Ezenöz (Adana), Yücel Karaaliaslan (Adana), Cihangir Tatar (Adana), Ahmet Çelik (Ordu), Hamdi Kurt (İstanbul), Fevzi Kuruçay (İzmit), Sabri Köksal (Kayseri), Nazmiye İnan (Samsun), Mehmet Oruç (Diyarbakır), Rasim Mert (Samsun), Ahmet Koyuncuğlu (Bergama), Erdal Görücü (İstanbul), Mehmet Karaduman (Muğla), Ahmet Ballı (Gaziantep), Ali Aktan (Turgutlu), Ayhan Altan (İzmir), Serdar Tuncaboylu (İstanbul), Hüseyin Ulu (Samsun), Halim Karadeniz (İstanbul), Hasan Kuş (Çorum), Haşim Yıldırım (Uşak), Mehmet Çelik (Adıyaman), Osman Kavcan (Denizli), Ceyhan Barlas (Bursa), Cemali Sürücü (Adana), Mehmet Hakkı Yolaç (İstanbul), Necmettin Önen (Samsun), Selim Bekar (Trabzon), Ömer Kestenli (Mersin), Cemal Bülbül (İstanbul), Ahmet Oral (İstanbul), Mehmet Göktaş (Adana), Kadir Ağa (Urfa), Ali Gelener (Urfa), Mehmet Geyikli (Urfa), Halil Ateş (Manisa), Metin Mutlu (Gaziantep), Şükrü Fidan (Ankara), Osman Ünal (Ankara), Mesut Korkmaz (Ankara), Hüseyin Özdemir (Kahramanmaraş), Hanefi Özkay (Kilis), Osman Omur (Trabzon), Özkan Şenk (Samsun), Kemal Balin (Samsun), Kenan Öztemir (Samsun), Şerafettin Kargın (Samsun), Selahattin Name (Kayseri), Cemil Çelik (Uşak), Ahmet Gedikli (Urfa), Necati Mörey (Urfa), Tahsin Öz (Ankara), Adnan Hayta (Adana), Sadullah Dokur (Adana), Sami Balıklıkaya (Adapazarı), Hüseyin Aras (Ankara), Emin Kındemir (Mersin), Mesut Aras (Adana), İsmet Torunlar (Adana), Ahmet Aktaş (Bursa), Mehmet Akar (İstanbul), Hürriyet Er (İstanbul), Ali Uzun

(İstanbul), Satılmış Altun (İstanbul), İmdat Can (Ankara), Adnan Can (Tarsus), Mustafa Eken (Antalya), Ayfer İnceler (Tarsus), Mustafa Sarı (Tarsus), Cemalettin Yalçın (İstanbul), Zafer Kaya (Tarsus), İsmail Top (İstanbul), Mustafa Sevinç (Bilecik), Fahri Şen (Ordu), Kerem Zorba (Adana), Mehmet Keleş (Adana), İbrahim Şakar (Kayseri), Cafer Tutuş (İstanbul), Veli Durmuş (Adana), Ali İnci (Diyarbakır), Emin Parlak (Kars), Selahattin Tokgöz (İskenderun), Ali Tatar (İskenderun), Hasan Hüseyin Bozdoğan (İskenderun), Mehmet Göçen (İskenderun), Ferah Ülkütur (Tarsus), Ferhat Özcan Sarı (Tarsus), Adem Pekmezçi (İstanbul), Ahmet Buzludağ (Urfa), Mehmet Ali Baloğlu (İstanbul), Ahmet Oğuzhan Akbayrak (Hatay), Metin Can Can (İstanbul), Ayhan Bitirim (Ankara), Mahir Çakıroğlu (Artvin), Ahmet Uçbulut (Ankara), Kemal Küçükoğlu (İstanbul), Yalçın Ünler (Adana), Nesrin Ünler (Adana), Osman Haznedar (Manisa), Yaşar Bilgin (Manisa), Mustafa Şahin (Manisa), Adil Turan (Urfa), Yücel Kapısız (Bursa), Sefa Eryağan (Erzurum), Cedat Çataltepe (Adana), Ceyhun Can (Adana), Hayri Özden (Bursa), Takın Cangöz (Bursa), Şevket Demirel (Gaziantep), Mikail Delibaş (Kayseri), Üzeyir Doğan (İstanbul), Kadir Bülent Simit (Bursa), Fikret Ünsal (Adana), Keçel Türkkan (Gaziantep), Fahri Güler (Adana), Ali Ermiş (İstanbul), Erkan Eskiçırak (Rize), İbrahim Berberoğlu (Ankara), Hasan Çiran (Elazığ), Niyazi Büyükşavlı (Adana), Yaşar Ülke (Adana), Sinan Atıl (Urfa), Fevzi Canbay (İstanbul), Sadi Çanan (İstanbul), Selahattin Akıntürk (Urfa), Celalettin Certuş (Adana), Erol Ateğ (Bursa), Nizamettin Korkmaz (Ankara), Şükrü Aydın (Adana), Bercis Seden (Gaziantep), Adil Şahin (Gaziantep), İsmail Çelik (İstanbul), Enver Akşın (İstanbul), Mustafa Şenpınar (İzmir), Semir Kahveci (Turgutlu), Aziz Şahin (Turgutlu), Rauf Yılmazer (Gaziantep), Hüseyin Doğrusöz (İzmir), Beşir Tanrıverdi (Kars), Duran Sayan (Tarsus), Mustafa Üzülmez (Bursa), Mürsel Karataş (İstanbul), Nurettin Yazıcı (İstanbul), Özcan Doruk (Adana), Yılmaz Kızılay (Adana), Müslim Teke (Adana), Davut Korkmaz (Adana), Ahmet Güleç (Adana), Mustafa Karaca (Adana), Cemil Çiftçi (Tarsus), Hüseyin Tuluk (Malatya), Levent Dirin (İstanbul), Fahrettin Celal Akpolat (Gaziantep), Orhan Barut (İstanbul), Kenan Güngörmüş

(Hollanda), Sadık Kamiloğlu (Samsun), Hidayet Yılmaz (Uşak), Mirza Korkmaz (Malatya), Mustafa Akkaş (Kayseri), Faruk Kartal (İstanbul), Sabri Tasak (İstanbul), Veysel Eke (Adana), Salih Pehlivan (Manisa), Nedim Çeneli (Manisa), Ali Turgan (İstanbul), İbrahim Çalık (İstanbul), Süleyman Soydan (Adana), Mehmet Ali Tütüncüler (Gaziantep), Ali Osman Öztürk (Adana), Mehmet Malkoçoğlu (Gaziantep), Gülay Kırat (Gaziantep), Derviş Çoban (Gaziantep), Mustafa Gökçe (Gaziantep), İsmail Cengiz (İstanbul), Erdem Ertürk (İstanbul), İlhan Doğan (İstanbul), Hacı Araz (İstanbul), Müslim Kuş (İstanbul), Mustafa Han (İstanbul), Mahmut Tekin (Samsun), Sedat Kayseri (Ankara), Mustafa Güvenç Özdemir (Gaziantep), Erdener Beğen (İskenderun), Kemal Akbulut (İstanbul), Süleyman Karakullukçu (İstanbul), Zeki Kundak (Denizli), Mehmet Gürgen (Denizli), Yahya Kayaçık (Adana), Mehmet Ali Mutlu (Adana), Cemal Yeşilova (İstanbul), Yusuf Vural (Denizli), Cevat Yurdakul (Adana), Talip Özçelik (Ankara), Emin Akyüz (İstanbul), Ahmet Güzel (Erzurum), Mehmet Şerif Ay (Mardin), İbrahim Çağlal (Tarsus), Ali Sadık İbrahimoğlu (Rize), Selahattin Kılıç (Adana), Necdet Ormancı (Adana), Yılmaz Güven (İstanbul), Salim Dursunoğlu (Kars), Orhan Gemici (İzmir), Ömer Faruk Bayraktar (İstanbul), Fahri Doğan (Kırşehir), Arap Taşkaya (Ankara), İsmail Yılmaz (İstanbul), İhsan Erbay (İstanbul), Koç Aligüzel (Ceyhan), Bayram Bulut (İstanbul), Ahmet Yolaç (Adana), Tahir Fidan (Ankara), Mustafa Coşkun (Adana), Tevrat Güler (Ordu), Sezai Güngör (Ordu), Mustafa Sevim (İstanbul), Ahmet Bülent Güneş (Kırşehir), Nedret Cevher (İstanbul), Cevat Şahin (Mersin), Şerafettin Akbaş (Fethiye), Remziye Dölek (Ankara), Metin Kılıç (Ankara), Bektaş Çaycı (Ankara), İbrahim Bal (İzmit), Şaban Dedekoca (İzmit), Hasan Sarıkaya (Ankara), Tacettin Kösreter (İstanbul), Cemal Demir (İstanbul), Selami Er (Samsun), Ömer Çetin (İstanbul), Zeki Sereli (Malatya), Nuri Yanık (Merzifon), Seyfullah Gül (Giresun), Kinyas Şip (Van), Celal Timur (Mardin), Mehmet Ali Sümer (Mardin), Ali Timur (Mardin), Abdurrahman Sümer (Mardin), İbrahim Solmaz (Mardin), Mehmet Sait Durmz (Gaziantep), Mehmet Ali Özkan (İstanbul), Bayram Bayraktar (İstanbul), Erbil Ünal (Yozgat), M. Tevfik Seçilmiş (Adıyaman), Yılmaz Taşkın

(İzmit), Hasan Şahin (Ankara), Mehmet Adil Olcay (Ankara), Kemal Gündoğdu (Tarsus), Hadi Soysal (İstanbul), Mehmet Gümüş (Tarsus), Bekir (soyadı belirsiz, Kayseri), Necla Yalçın (Kayseri), Osman Ağar (Ankara), Halit Avcı (Gaziantep), İbrahim Yaalı (Trabzon), Abdülkadir Karakimseli (Ankara), İsmail Polat (Gaziantep), Recai Elaldı (Eskişehir), Hüseyin Yakup (Mardin), Vedat Kaçmaz (İstanbul), Mehmet Alın (Diyarbakır), Ali Rıza Bilir (Trabzon), Fuat (soyadı belirsiz, İstanbul), Cuma Kakabulut (Antakya), Cuma Polat (Urfa), Muharrem Minos (Samsun), Tamer Özdemir (İstanbul), Sedat Fırat (Eskişehir), Şerafettin Kargı (Eskişehir), Napuli Bengi (Malatya), Vahdettin Ayık (Elazığ), Kamil (soyadı belirsiz, İzmir), Hayman İnan (Ordu), Sait Çelik (Kayseri), Mehmet Baki Özsimitçi (Gaziantep), Ramazan Çubuk (İstanbul), Nafiz Özcan (İstanbul), Selahattin Uçar (İstanbul), Ahmet Şekerbaş (İstanbul), Adem Desova (İstanbul), Salih Yılmazer (İstanbul), Coşkun Bostan (Amasya), Mithat Bozkurt (Amasya), Ömer Özkan (Amasya), Arif Öztürk (Eskişehir), Ahmet Çınar (Eskişehir), Mustafa Antep (Ankara), Vural Elim (Ankara), Şükrü Olcay (Adana), Hüseyin Çelik (Hatay), İsmail Noyan (İstanbul), Mikail Yılmaz (İstanbul), Yakup İnan (Ordu), Sadık Özbudak (Antalya), Selahattin Şen (Samsun), Hamit Aşar (Ordu), Recep Özel (Yozgat), Ayhan Erdoğan (Yozgat), İskender Şenol (Yozgat), Hüseyin Özen (Yozgat), Kadir Kaya (Uşak), Salih Ünlü (Adana), Mustafa Ertufan (Niğde), Selahattin Yergili (Ordu), Aziz Gözetmet (Urfa), Halil Sefi (Denizli), Şükrü Deşik (Viranşehir), Mustafa Aydın (Giresun), Kadir Pırasoğlu (Trabzon), Osman Ertaş (Mardin), Ali Yaşar Günaydın (İstanbul), Mehmet Cüra (İstanbul), Zülfü Kaya (Uşak), Veli Karasu (Adana), Eşref Sağlar (Adana), Nazmi Gürbüz (İstanbul), Aslan Sivri (İstanbul), Coşkun Türkmen (Ankara), Ertuğrul Cankart (Mardin), Mahmut Nedim Öğretim (İstanbul), Bülent Sarpkaya (İskenderun), Arif Uzun (Ankara), Supli Paslıoğlu (Bursa), Recep Kesiktaş (İstanbul), Hüsnü Özaltındere (İstanbul), Ömer Ermiş (İstanbul), Cemal Öztemelci (Manisa), Ertaş Altay (İzmir), Mustafa Kemal Durmuş (Giresun), Cahit Sevgi (Kars), Raif Erdem (Bursa), Sunay Kurtoğlu (Bursa), Edip Solmaz (Batman), Bahattin Topal (Adana), Arif Uzun (İstanbul), Mehmet Gümüşbostan (İstanbul), Necati

Conger (İstanbul), Seyfettin Günay (Kars), Nihal Çizmecioğlu (Urfa), Bisar Akpirinç (Urfa), Ramazan Akpirinç (Urfa), Orhan Özbay (Gaziantep), Güven Yılmaz (İstanbul), Sait Çeltik (Urfa), Cihan Duman (İstanbul), Hüseyin Çiftçi (Urfa), Mehmet Taşevi (Urfa), Osman Tilki (İstanbul), Musa İnan (İstanbul), Osman Cengiz Çetinkaya (Sakarya), Ramiz Bulut (İstanbul), İsmail Aslan (İstanbul), Talip Öztürk (İstanbul), Mahmut Kürekçi (Gaziantep), Muammer Gönen (Artvin), Cemal Vatansever (İstanbul), Zehra Bektaş (Muş), Abdülkadir Toma (Gaziantep), Mustafa Öcal (Malatya), Metin Özcan (Bursa), Ahmet Türk (Bursa), Ali Türk (Bursa), Akın Özdemir (Kayseri), İsmail Baştürk (Kocaeli), Hasan Öztürk (Malatya), Ahmet Günaydın (Urfa), Adnan Kadıoğlu (Artvin), Vedat Tekin (İstanbul), İlhan Darendelioğlu (İstanbul), Turgut Yamuklu (Adıyaman), Osman Günaydın (Ankara), Ümit Yaşar Doğanay (İstanbul), Mehmet Başak (İstanbul), Şükrü Cengiz (İstanbul), Hasan Duman (Gaziantep), Hüseyin Ovaoğlu (Gaziantep), Şeref Atasever (Ankara), Nazif Atasever (Ankara), Sadık Yılmaz (Elazığ), Rıza Dursun (Diyarbakır), Tuncay Polat (Gaziantep), Ali Türkmen (Gaziantep), Mehmet Bilir (Gaziantep), Şakir Balta (Uşak), İlhami Gökkoca (Tarsus), Enver Kocaman (Artvin), Ali Aygül (İstanbul), Meriç Dikici (İstanbul), Yüksel Mutlu (Artvin), Aslan Demir (Ordu), İsmail Baş (İstanbul), Ömer Gürpınar (İstanbul), Ahmet Özdemir (Siirt), İbrahim Yüce (Siirt), Cemil Gökmen (Siirt), Şenol Özyol (Ankara), Mürsel Bal (Ankara), Mehmet Kaş (Ankara), Ali Haydar (Gaziantep), Emin Keçece (Gaziantep), Hulusi Altın (Kayseri), İsa Demirtaş (Samsun), Hüseyin Akbaş (Ankara), Ahmet Yılmaz (Gaziantep), Ali Yılmaz (İstanbul), Yılmaz Demir (İstanbul), Erten Gündüz (İstanbul), Hüseyin Aslan (Malatya), Recep Önemli (Kayseri), Mehmet Bal (Kayseri), Osman Başaran (Kırklareli), Mustafa Çaldıran (İstanbul), Kutlay Demirkağan (Kayseri), Mustafa Kaymaz (Diyarbakır), Durdu Cıncık (Adana), Osman Dikici (İstanbul), Ali Bayık (Antalya), Halil Öz (Kahramanmaraş), Muhittin Dönmez (Antakya), Kubilay Yeşilkaya (İstanbul), Cafer İnci (Tarsus), Mahmut Koyuncu (Urfa), Halit Koca (Manisa), Ahmet Şenocak (Urfa), Enver Er (İstanbul), Süleyman Toprak (Kayseri), Nusret Seven (İstanbul), Şerafettin Özdeş (Ankara), Hacı Polat

(Kayseri), Deniz Aydın (Kayseri), Mustafa Sarıköse (Kayseri), Mustafa Erdoğan (Kayseri), Sadullah Yıldız (Kayseri), Ahmet Erdoğan (Kayseri), Hacı Büyükelbaşı (Kayseri), Ahmet Usta (Trabzon), Selahattin Şimşek (İstanbul), İsmail Civelek (İstanbul), Nihat Koşmaz (Manisa), Ali Rıza Saral (İstanbul), Muzaffer Baş (İstanbul), Gürgan Bogan (İstanbul), Muharrem Engin (İstanbul), Cevat Toptaş (Ankara), Muhsin Çetinkaya (Ankara), Yüksel Elifoğlu (Giresun), Kemal Fedal Coşkuner (İzmir), Mürsel Baloğlu (Elazığ), Cengiz Kösedağ (İstanbul), İrfan Yücel (Adana), Sedat Güngör (Ankara), Muhippi Işık (Kars), Bekir Kulaksız (Elazığ), Mehmet Sait Eren (Diyarbakır), Osman Bereket (Urfa), Hüseyin Cahit Aküzüm (Ankara), Mehmet Güngör Kızılkaya (İstanbul), Ünal İşler (İstanbul), Yavuz Vargın (İstanbul), Muharrem Vural (Amasya), İsmail Pekdemir (Antakya), Bahattin Akdelen (Mardin), Şakine Kamalak (Adana), Dursun Gülbaş (Ankara), Hilmi Kaya (İstanbul), Cavit Orhan Tütüngil (İstanbul), Duran Özolta (Adana), Rahmi Altuntaş (Ankara), Ali Özen (Antalya), Ahmet Turan Özkarton (Denizli), Cemil Mengüç (İstanbul), Fahri Çakır (Tokat), Hüseyin Gündoğdu (İstanbul), Cuma Yeşil (Diyarbakır), Abdullah Korkmaz (Kayseri), Murat Kürekçi (Ankara), Nurettin Kılıçdoğan (Malatya), Osman Şenyurt (İstanbul), Hüseyin Efe (İstanbul), Naci Altın (Adana), Necati İçen (Malatya), Halil Halıcı (Ağrı), Abdülsamet Akbulut (Kayseri), Ayhan Yavuz (Kayseri), Raşit Şen (İstanbul), Ömer Aslan (Malatya), Nail Karakaş (Ankara), Seyfi Polat (Adana), Mehmet Akbay (İstanbul), Nuri Bahadır (Uşak), Mustafa Çakır Özer (Eskişehir), Mahmut Kaygısız (Gaziantep), Mehmet Çiçek (Kayseri), Abdi İpeksoy (Kayseri), Osman Aynaş (Adana), Elmer Cooper (İstanbul), Robert Freshv (İstanbul), Jim Clark (İstanbul), Jamer Smith (İstanbul), İsmail Kartal (Eskişehir), Levent Sert (Manisa), Cumali Fedakar (Adana), Murat Çokkoyu (Adana), (adı belirsiz, Vural, Tokat), Orhan Toprakçı (İstanbul), Ergun Ertek (İstanbul), Zekai Bölükbaş (İstanbul), Ergun Ersin (İstanbul), Fevzi Bektaş (İstanbul), İsmail Karlık (İstanbul), Halil Soydan (İstanbul), Mehmet Güler (Balıkesir), Mustafa Albayrak (İstanbul), Mehmet Demiray (İstanbul), Hasan Karakelle (İstanbul), Rıfat Sungurtekin (Kırıkkale), Ahmet Deniz (İzmir), Tevfik Alkan (İstanbul), Ertuğrul

Yurtsever (Konya), Erol Çuğ (Samsun), Mehmet Yiğit (Gaziantep), Nihat Kılıç (Mersin), Mithat Ülker (Ankara), Nevzat Alpay (Uşak), İsmail Taşlı (Ordu), Adnan Koç (İzmir), Sıtkı Arıkan (Samsun), Muhtar Yılmaz (Tokat), Mustafa Çadırcı (Tokat), Zeki Gülay (Ordu), İbrahim Ünal (İstanbul), Mete Erdem (Manisa), Hamit Tekin (İstanbul), Kerim Oktay (İstanbul), Ahmet Alpat (Muş), Nazik Ünver (Ankara), Mustafa Köse (Antakya), Feridun Toy (Manisa), Hasan Erkılıç (Tunceli), Güven Nişancıoğlu (Eskişehir), Cemil Aydın (Manisa), Sabahattin Çakmak (Manisa), Zihni Küpeli (İstanbul), Mustafa Uslu (Eskişehir), Nejat Uslu (Eskişehir), Aziz Eser (İstanbul), Nadir Ölmez (Bursa), İsmail Erden (Kütahya), Ahmet (soyadı belirsiz, Kütahya), Bahri Aksu (İstanbul), Ahmet Yumru (Tarsus), Cahit Doğruyol (Ankara), Recep Yıldırım (Ankara), Haydar Seyrangah (İstanbul), Ziya Çelik (İstanbul), Ata Ahmet Üzümkesen (İstanbul), Şahin Bingöl (Ankara), Hasan Küçükoğlu (Ankara), Rezzan Tümer (Ankara), Selçuk Öz (Ankara), Taha Öztürk (Ankara), Atilla Kesikoğlu (Ankara), Mustafa Gürün (Tunceli), Zeki Şahin (İstanbul), Bayram Saygılı (İstanbul), Mustafa Yıldırım (İstanbul), İsmail Albayrak (İstanbul), Hayrettin Nuranoğlu (Tarsus), Hamza Uzgören (Ankara), Mehmet Yumrutepe (Malatya), Recep Dinçtürk (İzmir), Cihangir Çelebi (İzmir), Süleyman Selçuk (Giresun), Fuat Enet (İzmir), Yusuf Baş (Ankara), Salih Yalçın (İstanbul), Kemal Ergül (İstanbul), Selahattin Bekler (İstanbul), Metin Duyar (İstanbul), Veysel Büyük (Bursa), Mehmet Kaçak (Erzurum), Ömer Bilgi (İstanbul), Ercüment Yahniçi (Ankara), Ahmet Çelik (Malatya), Hasan Levent Pamukçu (İstanbul), Alaaddin Selçuk (Uşak), Şerafettin Yılmaz (Bursa), Hüseyin Akkurt (Gaziantep), Yüksel Bal (Ankara), Osman Tüm (Elazığ), Abidin Kavurmacı (Aydın), Aziz Sürücü (Malatya), Mehmet Çiçek (İstanbul),

EK-3

12 Eylül 1980 darbe sabahına kadar öldürülenler:

Hasan Akbulut (Samsun), Şami Camcı (Sivas), Necdet Bozkurt (İskenderun), Yaşar Karamanoğlu (Kayseri), Gülay Aslan (Elazığ), Ahmet Cahit Atalar (İstanbul), Nursel Bayta (İstanbul), Yüksel Erol (İstanbul), Yunus Şahan (Eskişehir), Mehmet Ballı (Tarsus), Deviş Dağduran (Adana), Abraham Elazar (İstanbul), Fatih Veli (İstanbul), İsmail Ermiş (Batman), Reşat Beyaz (Batman), İsmail Tırıl (İstanbul), Mahir Tırıl (İstanbul), Mehmet Özbek (İzmir), Ali Sezek (İstanbul), Erdoğan Çoşkun (İstanbul), Yavuz Tamtark (İstanbul), Halil Özer (Çorum), Salih Solmaz (Adana), Celalettin Kasım (Berlin), Hayriye Şimşek (Adana), Kemal Üstündağ (Bursa), Mustafa Tuna (Trabzon), Mehmet Sadullah Kubilay (Trabzon), Necmettin Tenekecioğlu (Antakya), Cemal Dağdelen (Samsun), Fatma Tüm (Samsun), Zafer Şahin (Tarsus), Ahmet Özçelik (İstanbul), Kalender Çetiner (Gaziantep), Hasan Karataş (İstanbul), Hüseyin Çolakoğlu (Malatya), Eyüp Korkmaz (Gaziantep), Mahmut Uçar (Gaziantep), Ahmet Yaşar (Adana), Ahmet Sapan (Aydın), Rakıp Kafalı (Adana), Mehmet Deniz (İskenderun), Mehmet Ali Kurumuş (İskenderun), Kazım Şengül (İskenderun), Ayhan Yazıcı (İstanbul), Mustafa Özcan (Gaziantep), Hüseyin Çetin (Gaziantep), Aziz Çınar (Urfa), Orhan Altun (İstanbul), Necdet Balcıoğlu (İstanbul), Mustafa Çankaya (Samsun), Zafer Sert (İzmir), İhsan Kurt (Samsun), Recep Çakır (İstanbul), Canan Beyoğlu (İstanbul), Faik Boyacı (Adana), Muzaffer Taş (İstanbul), Yavuz Sonsoy (Artvin), Fevzi Bozgeyik (Gaziantep), Mehmet Günalp (İstan-

bul), Sabri Karahan (İstanbul), İlhan Aktaş (Tokat), Mehmet Aydemir (Gaziantep), Dursun Yıldız (Tokat), Saygın Sümer (Tokat), Ömer Uğurlu (Adana), İsmail Kandemir (Adana), Lokman Hekim (İstanbul), Mehmet Tahta (Gaziantep), Mustafa Karabacak (Gaziantep), Abdulkerim Özgen (Urfa), Remzi Akgüler (Adana), Oruç Korkmaz (Kars), Mustafa Kabadayı (Bursa), Bahri Mutlu (İstanbul), Cemil Karapınar (İstanbul), Mehmet Bircan (İstanbul), Sabit Torun (Ankara), Mehmet Arzum (Antakya), Hamza Balcı (İstanbul), Mustafa Çetin (İstanbul), Mukadder İnci (İskenderun), Düzgün Yıldız (İskenderun), Aygun Soylu (Manisa), Orhan Bican (Ankara), Uğur Fidan (Samsun), Cemal Adalmış (İstanbul), Gürsel Kabadayı (İstanbul), Tahsin Bezenez (Malatya), Necmi Bilgin (Afyon), Şenol Piriskender (İstanbul), Ayhan Delican (İstanbul), Hüseyin Aydoğdu (İstanbul), Ali Sünnetçi (İstanbul), Şükrü Öztürk (Urfa), Kadir İlkin (Ankara), Ahmet Çetin Çavdar (İstanbul), Hüseyin Güzel (Adıyaman), Özcan Karabulut (İzmir), Bekir Soyipek (Ankara), Ali Güzel (Adıyaman), Yiğit Hazım (İstanbul), Mustafa Gezici (İstanbul), Zeki Gül (İstanbul), Kadir Karadağ (Antakya), İhsan Öz (Manisa), Nesimi Çinkaya (Ankara), İsmail Taylan (Kayseri), Ali Kemal Büyük (Amasya), Hasibe Çiftçi (İzmir), Ömer Uğraş (İstanbul), Yaşar Karaman (İstanbul), Saffet Taş (Adana), İhsan Hacımuratoğlu (Trabzon), Turan Sekmen (Antalya), Hikmet Çebeci (İstanbul), Sinan Süner (Ankara), Mehmet Demirci (Adana), Şahismail Bünyal (İskenderun), Şaban Ali Terzibaşı (İstanbul), Erhan Terzibaşı (İstanbul), Hıdır Kılıç (İstanbul), Necip Bastı (İstanbul), Erol Kurnaz (İstanbul), Ahmet Aslan (İstanbul), Tuncay Terzi (İskenderun), Emin Kümet (Siirt), Fettah Özdemir (Siirt), Zekeria Önge (Ankara), Ahmet Kılıç (İstanbul), Patrica Jean Bernard (İstanbul), Orhan Tokluca (Kırşehir), İsa Demirbaş (İstanbul), Mustafa Gökçeli (İstanbul), Yılmaz Öskoç (İstanbul), Erdal Aktürk (Kayseri), Nurettin Kılıç (İstanbul), Sezgin Akbaş (İskenderun), Mehmet Bağlayıcı (Van), Zeki Kırçeşme (Van), Adnan Çiftçioğlu (Malatya), Veli Kılıç (İstanbul), Halil Sıtkı Güllüoğlu (Adana), Mustafa Kılıç (Gaziantep), Rıfkı Ertuğrul (Kayseri), Mehmet Samancı (Tarsus), Aziz Palandöken (İstanbul), Bayram Doğan (İstanbul), Lalehan Ekman (İstanbul), Yılmaz Gürsoy (Giresun), Osman Ka-

bakçı (İstanbul), Servet Ünal (İstanbul), Tacettin Şentürk (İstanbul), Hasan Beliküçük (Tarsus), Mehmet Özkul (Giresun), Adem Tomay (İstanbul), İsmail Başarır (İstanbul), Mehmet Görün (İstanbul), Saim Ayaz (Ankara), İsa Eraslan (Ağrı), Aziz Köz (Tarsus), Mehmet Kayhan (Yozgat), Sabahattin Öz (İstanbul), Nuri Yaşar (Gaziantep), Mustafa Dilik (Diyarbakır), Hasbi Ünal (Samsun), İlyas Karaman (Samsun), Ali Hikmet Koşucu (İzmir), Kemal Seçici (Adana), Arif Sokulmaz (Adana), Adnan Doğan (İstanbul), Alay Sarıkan (İstanbul), Kasım Kılıç (İstanbul), Zülfü Sağanak (Ankara), Ömer Gönen (Tarsus), Veysi Ertan (Adana), Erdal Arslan (Elazığ), Mehmet Görgülü (Ankara), Hasan Şahin (Ankara), Aziz Alça (Diyarbakır), Mehmet Aktaş (Turhal), İlhan Yağan (İstanbul), Sinan Yavuz (İstanbul), Gürkan Akmeşçit (İstanbul), Cengiz Mısır (Ankara), Şerafettin Çankaya (İstanbul), İskender Gül (İzmir), Ramazan Öztürk (Ankara), İbrahim Parmakçı (İstanbul), Faruk Çek (İstanbul), Mehmet Erol (İzmir), İsmail Yürümez (İzmir), Cemil Özer (İzmir), Osman Ertürk (Tokat), Selahattin Mandal (Bursa), Dursun Aydın (İstanbul), Mehmet Başaran (İstanbul), Mehmet Mert (Adana), Bayram Demircan (Ankara), İsmail Çeken (Adana), Mehmet Akarçay (İstanbul), Nusret Korkmaz (İzmir), Fevzi Deniz (Mardin), Salim Çankaya (İskenderun), Ali Özaydın (Ankara), Muzaffer Erdal (İzmir), Ergun Uçan (Bursa), Hasan Doğan (Malatya), Yalçın Köyük (İstanbul), Hüseyin Fidan (Ankara), Temel Ölmez (İstanbul), Uğur Erkenez (İstanbul), Serdar Erkenez (İstanbul), Hacı Köse (İskenderun), Şükrü Yılmaz (Diyarbakır), Abidin Çamoğlu (Ankara), Mehli Koç (Gaziantep), Ali Rüştü Yetkin (Aydın), Mehmet Mezgit (Diyarbakır), Suat Daldal (İstanbul), Naim Oğuz (İstanbul), Osman Oğuz (İstanbul), Yücel Molodur (Bursa), Hacı Ahmet Kaya (İstanbul), Şemsettin Şahin (İstanbul), Emrullah Türkdağlı (Elbistan), Abdülhamit Karakoyun (İstanbul), Veli Erdem (İstanbul), Arif Keskin (İstanbul), Kazım Önal (İstanbul), Bedrettin Yalçın (İstanbul), Fahrettin Aksoy (Malatya), Gülseren Yalçın (Samandağ), Ömer Ali Akgöz (Ankara), Ateş Taştan (Samsun), Yücel Taş (Samsun), Hüseyin Gün (Samsun), Kazım Parlak (Konya), Ahmet Filizöz (Antakya), Salih Kaya (Tarsus), Mehmet Gümüş (Elbistan), Aydın Pektaş (İstanbul), İsmet

Ağırınan (Mardin), Erden Koç (Ordu), İlbey Güneş (Adana), Gülbey Karataş (Adana), Bayram Mahmut Nam (Adana), Mahmut Orhan (Urfa), İbrahim Acır (Erzurum), Rabia Bina (Diyarbakır), Erol Açıkgöz (İstanbul), Hıdır Sarıkaya (Çorum), Mehmet Pat (İstanbul), Ali Budanlı (İstanbul), Fikret Aktaş (İstanbul), Nihat Kayhan (İstanbul), Şener Şahin (Urfa), İbrahim Filiz (Ankara), Osman Devci (Ankara), Mustafa Yılmaz (Artvin), Nursel Çuhadar (Kayseri), Bülent Ertüzün (İstanbul), Cemal Örek (İstanbul), Nevzat Boylu (Ankara), Sadık Aydın (Ankara), Hüseyin Eser (Ankara), Cumali Gülgen (Tarsus), Selahattin Cebe (İstanbul), Kadri Güldü (İstanbul), Alptekin Kordağ (İstanbul), Hikmet Karakurt (Mersin), Nuri Biçim (Ordu), Mehmet Ali Akdoğan (Elbistan), Mahmut Ülgen (Urfa), Ahmet Demirci (Bursa), Şükrü Koçak (Ankara), Aladdin Kaşka (Uşak), Erdoğan Ilgaz (Ankara), Gülhan Taşdelen (Ankara), Kemal Bölükbaşı (Ordu), Mahmut Özen (İstanbul), Hasan Uludağ (Ankara), Ali Taş (Erzurum), Mehmet Derle (Ordu), İsmet Uzunoğlu (İstanbul), Selahattin Pehlivanlı (İstanbul), Ahmet Tümer (İstanbul), Ali Haydar Kurt (İstanbul), Nevzat Pak (İstanbul), Abdülkadir Kandemir (Gaziantep), Mustafa Bozkurt (Zile), İmam Akça (Urfa), Müslüm Göker (Urfa), Halil Aydın (Zile), Yılmaz Demirören (Diyarbakır), Bayram Can (Konya), Yavuz Kuran (Manisa), Ali Kahveci (Turgutlu), Mehmet Kızılcı (Malatya), Necdet Kocabıyık (İstanbul), Kemal Er (İstanbul), Muammer Bulut (Manisa), Ali Fehmi Erol (Eskişehir), İrfan Toksan (Ankara), İsmail Ertuğrul (Denizli), Zeynel Özdemir (İstanbul), Adem Cirit (İstanbul), Nuramil Cirit (İstanbul), Zeki Öztürk (Trabzon), Orhan Kaplan (Ankara), Erdoğan Karaboğa (İstanbul), Nesimi Nüzket (İstanbul), Cafer Palaz (İstanbul), Dursun Selvi (İstanbul), Mehmet Palaz (İstanbul), Mustafa Çolak (Urfa), Ahmet Alemdar (Trabzon), Hikmet İşnaz (İstanbul), Mehmet Cengiz (Urfa), Hasan Tugay (Urfa), Latif Işık (Urfa), Mehmet Orak (Urfa), Hüseyin Kulak (Urfa), Sabri Özdemir (Urfa), Nurhan Gürger (İstanbul), Salih Bozkurt (İstanbul), Bayram Nuri Özyıldırım (Adana), Mustafa Benlioğlu (İstanbul), Kadir İşçi (Tarsus), Hüseyin Güven (Samsun), Ahmet Aybak (Tokat), Murat İşgal (Tokat), Mustafa Başlığit (Uşak), Ali Nadir Hayta (Mersin), Abdülkadir Yüce (Mersin), Yasin Kap-

lan (Gaziantep), Dudu Kumaşçı (Konya), Kadir Öztürk (İstanbul), Hacı Mehmet El (Siirt), Ali Ariç (Mardin), Abdülfernan Altın (Mardin), Hasan Ünlü (Manisa), Musa Durak (Diyarbakır), Abdurrahman Kılıç (Adana), Hüseyin Akbaş (Adana), Kazım Çimen (İstanbul), Süleyman Sevinç (Nevşehir), Yaşar Doğan (Ankara), Aziz Bağlam (Diyarbakır), Mehmet Yeşildağ (Urfa), Ekrem Bıçak (Urfa), Turan Ekinci (Ankara), Fethi Yükler (Mardin), Takiyettin Tekdal (Diyarbakır), Kibar Önal (Konya), Nusret Kalpdeş (Urfa), Hıdır Boran (Urfa), Nevzat Karaşahin (Urfa), Emin Önder (Urfa), Ali Sönmez (Gaziantep), Abdullah Çakıcıoğlu (İstanbul), Suat Oral Bayram (Ankara), Osman Arıcı (Konya), Zafer Paçacı (Ankara), Erol Çiftçi (Iğdır), Galip Akalp (Mardin), Gülüzir Hurdakaş (Urfa), Mehmet Yavuzer (Urfa), Enver Koç (Malatya), Niyazi Balcı (İstanbul), Metin Akman (Ordu), Ömer Koç (Diyarbakır), Salih Gül (İstanbul), Bekir Dadaş (Urfa), Selahattin Bursa (Urfa), Hüseyin Yılmaz (İstanbul), Ahmet Karaman (İstanbul), Mustafa Köşeli (Ankara), Latif Taş (Mardin), Kahraman Ezber (Trabzon), Aytekin Olcay (Konya), Mehmet Ali Tuna (Mersin), Burhan Balcı (Adana), Kerim Hamidoğlu (Diyarbakır), Hayri Özbay (İstanbul), Mehmet Sebzeci (İstanbul), Mümtaz Sinirlioğlu (İstanbul), İsmet Han (İstanbul), Cemal Keçeli (Çorum), Mustafa Şenpınar (Kahramanmaraş), Hasan Güven (Samsun), Metin Bağış (Kars), Hasan Bülbül (İstanbul), Mehmet Çelik (Adana), Hüsamettin Aydın (Ankara), Cumali Pürsöken (Tarsus), Mahmut Bacık (Urfa), Dursun Özbay (Giresun), Bayram Ali Sut (Adana), Talat Gülerman (İstanbul), Memduh Altıntoplu (Mardin), Beşir Bayraktar (Mardin), Ramazan Sarıkaya (Mardin), Selman Doğrul (Mardin), Mehmet Urt (Mardin), Mustafa Polat (Mardin), Davut Büyükhaydar (Adana), Osman Durmuş (Gaziantep), Abdullah Demir (Gaziantep), Erdoğmuş Temizaltan (Samsun), Ahmet Öztürk (İstanbul), Hasan Benli (Adana), Selim Aksakal (Artvin), Yunus Kukul (Trabzon), Mustafa Kılıç (Ağrı), Ramazan Yüksel (Malatya), Yüksel Özdemir (Manisa), Bede Çelik (Manisa), Muhsin Kılıç (Muş), Celal Aşkın (Tunceli), Gürhan Naci Bayraktar (Erzurum), Hatice Altınaç (Urfa), İsmail Bahadır (Uşak), Ali Özatıcı (Gaziantep), İsmet Pamir (İstanbul), Übeyir Orhan (Kars), Naci Kesen (Ordu), Harun Zeki Yüksel (Uşak),

Salih Sak (Ankara), Sedat Uslu (Ankara), Mahmut Güney (Batman), Yusuf Ziya (Batman), Mehmet Orhan (Gaziantep), İsmail Sevgice (Gaziantep), Erder Dirin (Denizli), Ali Ulvi Ağaç (Urfa), Fevzi Yıldız (Ağrı), Hanefi Gündoğdu (Gaziantep), Necati Alkılıç (İstanbul), Kazım Nemili (İstanbul), Hüseyin Yurtkaya (Nusaybin), Refik Sönmez (İstanbul), Halit Yıldız Şenkol (İstanbul), Meftun Küpeli (İstanbul), Harun Yamantaş (İstanbul), Zeki Nemili (İstanbul), İsmail Gerçeksöz (İstanbul), Mehmet Canıtez (İzmir), Mustafa Sarı (Urfa), Mehmet Öztürk (Manisa), Ali İhsan Şivgin (Kayseri), Emin Türker (Giresun), Kerim Ali Tohumat (İstanbul), Mehmet Ali Çilesiz (Malatya), Yemli Akbulut (Adana), Mehmet Solak (Çorum), Mesit Batıran (Eskişehir), Mahmut Doğan (Eskişehir), Aytül Aktaş (Eskişehir), Mahmut Doğan (Eskişehir), Faruk Ferah (Eskişehir), Fikret Dıranaz (Eskişehir), Cemil Aslan (Siirt), Nurettin İskender (İstanbul), Şükrü Bölükbaş (İstanbul), Ali Samur (İstanbul), Orhan Bölükbaşı (İstanbul), Ahmet Bölükbaşı (İstanbul), Resul Küçük (Adana), Mustafa Keskin (Giresun), İsmail Akkuş (Aydın), Emin Kılıçaslan (Ağrı), Mustafa Kara (Gaziantep), Sabriye Atmaça (İstanbul), Nihat Gerçek (Niksar), Mustafa Gürtul (Ağrı), Nevzat Demirci (Ağrı), Tufan Kıprık (Adana), Arif Dolunay (Adana), Mustafa Erol (Eskişehir), Recai Limon (Amasya), Ahmet Savman (Ağrı), Osman Gedikli (Trabzon), Kadem Atmaca (İstanbul), Mustafa Bal (Tokat), Burhan Kaya Mutlu (İstanbul), Yusuf Çobanoğlu (İstanbul), Ali Sait Şahan (İstanbul), Hayrettin Gökalp (İstanbul), Münir Kaya (İstanbul), Ahmete Şahbaz (Ankara), Halil Ertaş (Malatya), Ekrem Dilmaç (Erzurum), Ömer Recai Demir (İstanbul), Hüseyin Uykulu (Eskişehir), Ümit Kaftancıoğlu (İstanbul), Hüseyin Altun (Ankara), Sacit Çeyiz (Ankara), Cemil Kurnaz (Trabzon), Sabahattin Serinbağ (Adana), Yalçın Sıtacı (İstanbul), Erdoğan Ulusoy (Adana), Cevat Ünal (Ankara), Naci Ünal (Ankara), Necmettin Ünal (Ankara), Seyit Ali Akbulut (Ankara), Mustafa Gençol (İstanbul), Hüseyin Akbulut (Ankara), Cemil Malgir (Adana), Mehmet Şenol (Ankara), Mehmet Korkmaz (Kayseri), Nuri Dönmez (İskenderun), Nuriye Dönmez (İskenderun), Rafet Kutlu (Bursa), Abdullah Özçelik (Ordu), Hasan Ahmet Özhan (Kayseri), Muzaffer Feyzioğlu (Trabzon), Mahir Körükçü (Nevşehir),

Muhterem Gökkurt (İzmir), Sam Novella (İstanbul), Ali Sabri Baytar (İstanbul), Adil Can (İstanbul), Şehmuz Kaya (Mardin), Yaşar Kaygısız (Merzifon), Mustafa Şahin (Ankara), Hüseyin Yılmaz (Artvin), İbrahim Enliçay (Gaziantep), Ali Doğan (Gaziantep), Ahmet Aldoğan (Aydın), Celil Karpuz (Kayseri), Şahin Erdem Çelik (Kars), İsa Yılmaz (Urfa), Hamdi Kazmaçı (İstanbul), Abdullah Öztaş (İstanbul), Enver Şahin (İstanbul), Niyazi Çetin (Diyarbakır), Ertuğrul Nazlı (İskenderun), Ahmet Apohan (İstanbul), Muhsin Tokat (Ordu), Şerif Çobanoğlu (Mersin), Yaşar Gündoğdu (Ankara), Ali Yeniözdoğdu (İstanbul), Erhan Bacak (İstanbul), Ali Dutlu (Eskişehir), Mehmet Eren (Ankara), Behzat Vural (Ağrı), Hidayet Kazan (Malatya), Harun Faruk (İstanbul), Yusuf Zeki Öneş (Diyarbakır), Halil Temelli (Mardin), Osman Temelli (Mardin), Celal Can (Mardin), Cuma Şahin (Gaziantep), İzzet Ayçiçek (İzmir), Mehmet Akyüz (Samsun), Dursun Aslan (Samsun), Ahmet Güzelsoy (Ankara), Halil Çelikbilek (Urfa), Şefik Uyukan (Urfa), Ali Karataş (Urfa), Ahmet Tiryaki (İstanbul), Halil Babaçan (İstanbul), Hasan Hüseyin Oral (Gaziantep), Aytekin Güler (Ankara), Mehmet Salih Düzyol (Urfa), Müslüm Bingöl (Urfa), Ejder Çılgın (Urfa), Ali Koçak (Urfa), Ramazan İlbaşmış (Urfa), Ahmet Sele (Urfa), Ahmet Öztürk (Urfa), Kazım Ozan (Tunceli), Mehmet Çapan (Gaziantep), Mustafa Göçmen (Gaziantep), Bünyamin Aygün (İstanbul), Ali Demirtaş (Urfa), Habib İnç (Tunceli), Kadri Kaya (Diyarbakır), Adnan Demir (Mardin), Abdülkadir Kaçan (Mardin), Yusuf Tokalır (Ankara), Hamdi Özbek (Diyarbakır), Hatice Özbek (Diyarbakır), Abdullah İsmet Demirci (Kars), Yavuz Demirci (Kars), Ahmet Demirci (Kars), Çemin Demirci (Kars), Nuri Yapıcı (İzmir), Osman Dayman (Manisa), Ahmet Tan (İstanbul), Doğan Koçak (İstanbul), Fahrettin Yücesan (Ankara), Mehmet Aktaş (Ankara), Ramazan Arık (Ankara), Gülhanım Durmuş (Artvin), Namık Duru (Konya), Muhittin Gül (Adana), Adnan Öz (Antalya), Satılmış Yalçın (Ankara), Naci Nadir Erginkaya (Ankara), Kemal Köse (İstanbul), Hüseyin Özben (İstanbul), Abdullah Budak (Uşak), Hasan Karagöz (Malatya), Kemal Şibehanlıoğlu (Kars), Serdar Araç (Kars), Mirza Akıncı (Kars), Sait Delioğlu (Gaziantep), Kemal Yön (Kayseri), Tekin Akış (Adana), Hüseyin Sofu (Giresun), Sual El Saadi (Anka-

ra), Ali Köleoğlu (İzmir), Menekşe Erbay (Ankara), Turan İbrim (İzmir), Fevzi Çakır (Trabzon), Sedat Albayrak (Trabzon), Hikmet Çataltaş (Trabzon), Recep Soydaş (Trabzon), Zeki Başkaya (İstanbul), Atilla Yılmazer (İstanbul), Recep Saka (İstanbul), Bekir Kılıçer (İstanbul), Hasan Eyüpoğlu (İstanbul), Mürşit Özşahin (İstanbul), Ahmet Talat Ereğilmez (İstanbul), Gürhan Göktürk (Kayseri), Sabri Bayraktar (Ankara), Ali Zenginer (Ankara), Aydın Ayvaz (Samsun), Aslan Küçükali (İstanbul), Ali Kibar (Ankara), Ahmet Albay (Ankara), Hasan Esen (İstanbul), Muammer Esen (İstanbul), Halit Çatur (Sakarya), Tahsin Alagöz (Nazilli), Osman Ercan Emekçi (Nazilli), Cengiz Kurt (Samsun), Mehmet Bayır (Samsun), Haşim Günar (Kars), Nihal Erdoğan (Antalya), Lütfü Özgür (Ankara), İmran Kaya (Kars), İsmail Demircan (Eskişehir), Seyfettin Yıldız (Ankara), Abdullah Çetin (Eskişehir), Mustafa Kulkuloğlu (Adana), Serap Şimşek (İstanbul), Mustafa Demiralp (Trabzon), Mehmet Yazgan (Gaziantep), Nazif Öldün (Diyarbakır), Bilgin Albayrak (Ankara), Celal Canpolat (Bursa), Bekir Koç (Ankara), Orhan Serttekin (Sakarya), Fikri Yağcı (Ankara), Natik Tezcan (Çanakkale), Osman Değirmen (Konya), Faiz İzmen (Kayseri), Baki Erdik (Trabzon), Hüseyin Dost (Trabzon), Bektaş Mutlu (Malatya), Müslüm Balıktaş (Ankara), Pehlevi Balıktaş (Ankara), Necati Çelik (Denizli), Mehmet Telli (Gaziantep), Mehmet Bilir (Adana), Satılmış Tomruk (Çorum), Süleyman Polat (İstanbul), Mehmet Canoğlu (Ankara), Faik Berber (Kars), Nuri Demirbaş (İzmit), Ali Çakıcı (İstanbul), Zeki Aslan (İstanbul), Hasan Taşkın (Konya), Ahmet Temel Aydınoğlu (Trabzon), Mehmet Bozat (Adana), Halil Saygılı (Adana), Mustafa Özkan (İstanbul), Sadettin Türker (İstanbul), Zeki Altındiş (İstanbul), Mehmet Ongan (Kahramanmaraş), Sedat Hacıoğlu (Artvin), Kemal Bıçak (Urfa), Orhan Bakır (Elazığ), Metin Aryüz (Adana), Ahmet Yılmaz (Trabzon), Mehmet İber (Bursa), Zeynel Ünaldı (Kayseri), Şükran Kuru (Konya), Derviş Denekcan (Kars), Tufan Turan (Ordu), Fikri Kocabey (Aydın), Sefa Kol (Ordu), Fatma Kara (İstanbul), Cengiz Aslan (İstanbul), Rauf Yardımcı (İstanbul), Orhan Örgütçü (İstanbul), Abdullah Bozdağ (Tokat), Cemal Aydoğan (Tokat), Ali Duman Salihoğlu (Erzincan), Burhanettin Cihan Erozan (İstanbul), Nusret Arıbalı (Malatya),

Niyazi Karakoca (Diyarbakır), Ali İhsan Çimen (Eskişehir), Sami Tezerer (Adana), Hamza Aydın (Ordu), Durmuş Onuk (İstanbul), Emin Şahin (İstanbul), Musa Yalçın (Adana), Hulki Türkmen (İstanbul), Abdülkadir Bayram (İstanbul), Ekrem Öztürk (İstanbul), Mehmet Delial (İstanbul), Yusuf Bakır (Tokat), Muhittin Olcay (Bingöl), Hüseyin Özcan (Tunceli), Ethem Kaya (Uşak), İzzet Gençler (Ankara), Levent Taşçıoğlu (İstanbul), Ünal Kolay (İstanbul), İsmail Yamaç (İstanbul), Ömer Faruk Bingöl (Ankara), Mehmet Öner (Ankara), Selahattin Mehmetalioğlu (Van), Şenel Küçük (Mersin), İbrahim Öztürk (Adana), Hamit Kaya (İstanbul), Kemal Türkkan (İstanbul), Menderes Bulut (İskenderun), Hayrettin İstanbullu (Kayseri), Sabri Bozkurt (Adana), Kemal Kocamaz (Adana), Abdullah Eserler (Ankara), Ahmet Yazgan (Batman), Salih Kosavalı (Zonguldak), Sevinç Özgüner (İstanbul), Ayhan Uygun (İstanbul), Gültekin Erkoçan (İstanbul), Murat Çılbarlıoğlu (İstanbul), Nihat Demir (İstanbul), Agah Gökçe (İstanbul), Muammer Erçelik (İstanbul), Hayri Çöten (İzmir), Şerafettin Taylan (Ankara), Safiye Ateş (Ankara), Ahmet Ceylan (Adana), Seyfettin Gündüz (Adana), Ayhan Özgün (Diyarbakır), Fuat Olay (Gümüşhane), Murat Tülin (Elazığ), Ali Rıza Mutluoğlu (Adana), Ekren Somaş (Trabzon), Mehmet Ordulu (Trabzon), Saim Eminağaoğlu (Trabzon), Hasan Karakuş (Mersin), Fahrettin Haldun Erkuş (İzmir), Ate Kuyumcu (Tunceli), Davut Aslan (Mardin), Beşir Çelik (Van), Kemal Turna (Van), Ahmet Gül (Gaziantep), Gün Sazak (Ankara), Süleyman Gülşen (İstanbul), Mehmet Erken (Denizli), Ömer Faruk Arıtıcı (Adana), Davut Gürkan Tenekecioğlu (İstanbul), Keleş Saka (İstanbul), Halil Kıyak (İstanbul), Ferhat Şimşek (Ankara), Fatih Şimşek (Tarsus), Ali Özfidan (Tarsus), Hüseyin Gümüş (Elbistan), Hüseyin Gürbüz (Elbistan), Mehmet Kefeli (Samsun), Fahri Gündoğdu (Adan), Abdi Gök (Adana), Selahattin Yıldız (Adana), Murat Gül (Bursa), Ahmet Necmi Keser (Eskişehir), Mustafa Taylan (Eskişehir), Servet Yıldırım (Çorum), Sami Kağıtçı (İstanbul), Hakkı Kolgu (İstanbul), Adnan Görgün (İstanbul), Hüseyin Özden (Adana), Kemal Alper (Adana), Ziya Kapalı (Adana), Atilla Siyez (Eskişehir), Nihat Aksu (Eskişehir), Sabahattin Çakmak (Bursa), Fevzi Ateş (Batman), M. Emin İlhan (Mardin), Nuri Yıldız (Kon-

ya), Enver Yıldız (Konya), Seyit Ahmet Yıldız (Konya), Edip Tarhan (Kars), Abdurrahman Koçak (Çorum), Muzaffer Yeşilyurt (Çorum), Mehmet Aygün (Adana), Şükrü Çetiner (Adana), Abdullah Özcan (Kütahya), Servet Torum (Bursa), Cemal Şimşek (Artvin), Galip Başak (Mardin), Aziz Erdem (Kahramanmaraş), Nuri Tekin (İstanbul), Hasan Güzel (İzmir), Mustafa Yıldız (Konya), Necati Kandemir (Ankara), Ali Tufan (Ankara), Kemal Kolsan (Elbistan), Binali Tan (Erzurum), Müjgan Aldemir (Ankara), Celal Özcan (Kayseri), Hasan Demir (Kayseri), Özcan Mertçökun (Adana), Mehmet Türkkan (Ordu), Bilal Tarman (Ordu), Mehmet Türkkan (Ordu), Mehmeh Doğan Özkarlıgil (Gaziantep), Müslüm Kanlı (Urfa), Hanifi Aslan (Urfa), Ali İncekara (İstanbul), Levent Işık (Diyarbakır), Ahmet Metin İzer (İstanbul), Mustafa Cengiz Erkmen (İstanbul), Ahmet Aydın (Eskişehir), Sabahattin Çakmak (Antalya), Dursun Yöntem (Gaziantep), Metin Karadağ (Adana), Selahattin Ardıç (Çorum), Mehmet Can (Ordu), Uğur İnanç (İzmit), Çetin Soysal (Kayseri), Ali Koç (Kayseri), Hasan Eminoğlu (Kars), Muzaffer İlgar (Kars), Yahya Baran (Çorum), Ahmet Bilir (Bursa), Hamza Yazgan (Diyarbakır), Şerif Kutan (Gaziantep), Çetin Yücel (İstanbul), Tunç Duyumaç (İstanbul), Ömer Duyumaç (İstanbul), Mahir Turhal (İstanbul), Ömer Aslan (Malatya), Ramazan Anar (Amasya), Akın Yanılma (Amasya), Muhammet Yüzbaşıoğlu (Denizli), Memduh Gündoğan (Sakarya), İsmail Domaç (Bursa), Kireçli Musa (Çorum), Mustafa Çamur (Çorum), Murtaza Tokkaya (İzmit), Süleyman Tosun (İzmit), Ahmet Ağan (Kars), Battal Tekiş (Konya), Harbiye Çiçek (İstanbul), Hamit Ulutaş (İstanbul), Ümit Haspolat (İstanbul), Ali Kaya (İskenderun), Sulhi Aksoy (İskenderun), Zeynel Narin (Ankara), Recep Erdoğan (İstanbul), Kemal Cemakan (İstanbul), Haydar Abanoz (İstanbul), Abdullah Yurtkan (Kars), Haluk Kaşıkçı (İstanbul), Necdet Demir (İstanbul), İhsan Tüfekçi (Mardin), Ali Aktuğ (Ankara), Bahattin Çetinkaya (Mersin), Bayram Demiralp (Samsun), Necati Göktaş (Çorum), Hüseyin Çoban (Ankara), Baki Duru (İstanbul), Mustafa Başalp (İstanbul), Sadık Korhan Özaydın (İstanbul), Hasan Ayyıldız (İstanbul), Turgut Akkaya (İstanbul), Kadir Süler (İstanbul), Nurettin Koç (İstanbul), Halil Şahin (İstanbul), Canan Baygı (Ordu), Ahmet Savaş

(Adana), Mehmet Özmete (Adana), Erdem Turan (Adana), Celal İsmail Şahin (Adana), Mustafa Acemoğlu (Urfa), Mehmet Acemoğlu (Urfa), İsmail Ste (Urfa), Lebib Agat (Afyon), Turan Kuluk (Samsun), Ergül Özer (Samsun), İsmet Çelik (Adana), Mehmet Gülmen (İstanbul), Celal Demirtaş (İstanbul), Mustafa Özel (Ordu), Saim Güner (Ordu), Necmi Erikli (Ordu), Kemal Yılmaz (Ordu), Hacı Kılıç (Adana), Osman Demir (Eskişehir), Ali Özmen Demirezen (İstanbul), Reşat Yavuz (İstanbul), Ahmet Pekcan (İstanbul), Ruhi Ağıltaş (İstanbul), Efendi Diril (İstanbul), Muzaffer Öz (İstanbul), Ali İleri (Sivas), Halil Bozdoğan (Adana), Barbaros Kadıoğlu (Kırşehir), Ahmet Bilgili (Amasya), Osman Bilgili (Amasya), Hasan Aydın (Buras), İsmailAksoy (Konya), Muzaffer Gökulu (İçel), Mustafa Şengül (İçel), Nefi Yıldız (Ordu), Mehmet Kaya (Kütahya), Ali Kaya (Çorum), Halil Kayacı (Urfa), Abdullah Kıratlı (Urfa), Mahmut Doruk (Diyarbakır), Ahmet Doğu (İstanbul), Seyfettin Tiriç (Ordu), Nurettin Kaymaz (Ordu), Ali Rıza İret (Batman), Kemal Dinçer (Tunceli), Rıza Çetin (Sivas), Mustafa Özdemir (Çorum), Abdullah Suçu (Çorum), Mehmet Ateş (Manisa), Ali Şakar (Çorum), Seydi Özdemir (Çorum), Bektaş Ünal (Çorum), Cumali Eliaçık (Çorum), Mehmet Usta (Ordu), Gülay Başova (Adana), Fevzi Özbulut (Adana), Hasan Yar (Trabzon), Ümit Kapıcıoğlu (Ankara), Selahattin Sayın (Ankara), Abdülkadir Ekici (Gaziantep), Ramazan Karaaslan (Mardin), Necit Abbasoğlu (Kars), Süleyman Aktaş (Çorum), Aziz Özkaya (Çorum), Mustafa Yıldırım (Çorum), Mehmet Şahinci (Çorum), Nihat Özdal (Zonguldak), Selahattin Sayın (Ankara), Erol Gürsesoğlu (Adana), Mehmet Fener (İstanbul), Mustafa Çakmak (İstanbul), Aydın Bektaşoğlu (İstanbul), Gökçen Kartal (Çorum), Hatem Dursun (Çorum), Rıza Aybars (Çorum), Ali Gündoğdu (Çorum), Ali Bacacı (Çorum), Rıza Şahir (Diyarbakır), Selahattin Çiyanbaşı (Gaziantep), Kazım Karaduman (Eskişehir), Naci Bayyurt (İstanbul), Alim Ulusoy (İstanbul), Serdar Öge (İstanbul), İhsan Taşkın (İstanbul), Halis Zeki Saltuk (İstanbul), Selami Ayaz (İstanbul), Osman Korkmaz (İstanbul), Eyüp Türksever (İstanbul), Doğan Aras (İstanbul), Salih Dönen (İskenderun), Hacı Coşar (İskenderun), Korkut Söğüt (Gaziantep), Hurşit Gökçe (İzmit), Türkan Demir (Elazığ), Hikmet Zengin (Konya), Musa

Acur (Çorum), Cemal Bağcı (Çorum), Turgut Deniz (İstanbul), Bilade Aybartekin (İstanbul), Turgut Çelme (İstanbul), Osman Erol Gedüligil (İstanbul), Mazhar Serbest (İstanbul), Nihat Ağırlık (İstanbul), Ahmet Özdirek (Malatya), Ersin Mısırlı (İstanbul), Hasan Erdoğan (İstanbul), Hüseyin Özmen (İzmit), Emin Gülhan (İzmir), İhsan Özoğlu (Gaziantep), Ekrem Aslanlar (Mardin), İsmail Baytık (İzmir), Hüseyin Akdağ (İzmir), Mehmet Ali Arı (İzmir), Mustafa Uslu (İzmir), Ali İhsan Tan (İzmir), Osman Dinler (İstanbul), Mehmet Ali Karasoy (Malatya), Özcan Korkmaz (İstanbul), Mustafa Yaşar (İstanbul), Mehmet Nurcan Doksanbir (İstanbul), Finhal Erünsal (İstanbul), Selahattin Özdemir (Gaziantep), Cuma Tekin (Gaziantep), İbrahim Sezgin (Ankara), Zeki Tekiner (Nevşehir), Yavuz Yüksel Baba (Nevşehir), Şevki Tevfik Kobal (Ankara), Sehalattin Kamek (Ordu), Abdullah Karamaş (Ordu), Selahattin Baysal (Siirt), Celal Koreli (Urfa), Suat Karataşlı (Urfa), Aslan Karameşe (Ordu), Aslan Çelik (Ordu), Oktay Seçkinoğlu (İstanbul), Mustafa Kazancıoğlu (İstanbul), Kemal Doğaner (Adana), Aziz Akpınar (Tarsus), Ersoy Küçükarslan (Trabzon), Aziz Aras (İstanbul), Mehmet Gençfidan (İstanbul), Müslüm Çakıcı (İstanbul), Çetin Yılmaz (Aydın), Mithat Koçulu (Erzurum), Nazmiye Yetkin (Urfa), Fidan Yetkin (Urfa), Hüseyin Kanıpak (Urfa), Mahmut Şipak (Urfa), Kazal Ceylan (Urfa), Mehmet Kıra (Elazığ), Abdullah Demirci (Konya), Bedir Akça (Ordu), Cengiz Coşkun (İstanbul), Meryem Kutlutan (Ankara), Nurettin Sucu (Urfa), Hacı Mirdelli (Urfa), Şaban Ertaş (Urfa), Hakkı Kalfa (İstanbul), Mahurrem Yıldırım (Malatya), Bülent Demir (İstanbul), Şükrü Gündüz (Ordu), Ramazan Gündüz (Ordu), Cemal Demirkan (Ordu), Salih Bozkurt (Ordu), Bedri Akça (Ordu), Aslan Çelik (Ordu), Yavuz Aydın (Ordu), Necdet Neme (İstanbul), Hüseyin Demirbaş (İstanbul), Yaşar Gökşen (İstanbul), Mesut Öz (İstanbul), Kazım Güler (Çorum), Şeref Şahin (Çorum), Şahap Özelçi (Malatya), Ali Rıza Altıok (İstanbul), Fikriye Altınok (İstanbul), Nilgün Altınok (İstanbul), Ömür Altındağ (İstanbul), Mülazım Aluç (Kars), Recep Sinan (Bursa), İsmail Genç (Giresun), Hüseyin Sevim (Ankara), Ali Soltürk (Gaziantep), Tahsin Karaman (İstanbul), Rüstem Altınyurt (İstanbul), Filo Deniz (Urfa), Hayri Çolak (İzmir), Kazım Sümer

(Konya), Cemal Demir (Gaziantep), Yılmaz Türker (Kırşehir), M. Saraç Doyan (Urfa), Salih Zincir (Kütahya), Selahattin Baysal (Siirt), Hüseyin Salakıbüyük (Gaziantep), Mevlüt Baykara (Ankara), Abdullah Aktaş (Ankara), Ferit Sazlık (Ankara), Metin Özörücü (Samsun), Mahir Darbudak (Konya), Metin Özkıranı (Samsun), Erdoğan Aktürk (Samsun), Eyüp Alacamlıoğlu (Samsun), Veysel Çirişlioğlu (Ankara), Yılmaz İyilik (İstanbul), Haluk Köylüoğlu (İstanbul), Hanım Katar (Urfa), Ramazan Kanlıbıçak (Urfa), Seydi Olgun (Gaziantep), Fevzi Etkeser (Elazığ), İmam Çelik (Elazığ), Abdül Halil (Hatay), Selahattin Aktaş (Mardin), Nezir Abak (Mardi), Hatip Seman (Mardin), Cuma Çelik (Gaziantep), Derviş Karayiğit (Urfa), Mustafa Aydoğdu (Adana), Mehmet Evcil (İstanbul), Sami Öz (İstanbul), Haluk Kayahan (İstanbul), Oğuz Bengil (Ankara), Ali İhsan Gencer (İstanbul), Bektaş Yazıcı (İstanbul), Kemal Özbek (İstanbul), Kemal Kara (İstanbul), Ali İhsan Özünal (İstanbul), Ali Yaşar (Ankara), Sultan Karaali (Rize), Mahmut Yıldız (Konya), Nurettin Baydemir (Çorum), Derviş Karaiygin (Urfa), Şükrü Mal (Urfa), Asil Özserttaş (İzmir), Metin Civelek (İstanbul), Aynur Özel (Mersin), Nuri Fırat (Mardin), Ali Özülkü (Kayseri), Zeynel Abidin Sönmez (Kayseri), Ejder İme (Ankara), Yaşar Özgür (Eskişehir), Mustafa Silinsin (Diyarbakır), Mürsel Rüzgar (İstanbul), Mustafa Gündüz (İstanbul), Selahattin Gündoğan (Siirt), Cihat Kılıç (Kahramanmaraş), Süleyman Arık (Kayseri), Mehmet Aslan (Kilis), Abdurrahman Köksaloğlu (İstanbul), Satı Tantekin (Ankara), İdris Akpınar (Ankara), Mehmet Atar (Gaziantep), Sırrı Salihoğlu (Kayseri), Ahmet Aral (Adana), Mehmet Atar (Gaziantep), Sırrı Salihoğlu (Kayseri), Ahmet Aral (Adana), Burhanettin Şahan (Erzurum), Ayhan Çelikkanat (Samsun), Ahmet Sıcanlıoğlu (Giresun), Ali Ekin (Ordu), Mehmet Daldırıç (Bursa), Fuat Üner (Bursa), Sermet Kılıç (Adana), Ahmet Çakmak (Trabzon), Mehmeet Emin Uyar (İzmir), İbrahim Oktay (İstanbul), Hayrettin Yavuz (Artvin), Yaver Kalyoncu (Artvin), Bayram Topsakal (Samsun), Fevzi Akpınar (Gaziantep), Zeki Delibaş (Gaziantep), Ebumüslüm Kocaay (Ankara), Sabahattin Güldani (Uşak), Vahap Polat (Diyarbakır), Mehmet Çevik (Ankara), Yusuf Aslan (Kayseri), Mehmet Durak (Malatya), Bahattin Kaya (Malatya), İhsan Yıldırım (Malatya), Kemal Aslan (İs-

tanbul), Turan Doğan (İstanbul), Döndü Ste (Ankara), Hacı Ömer Salbaş (Ankara), Burhan Bünyat (Ankara), Muzaffer Özansoy (İstanbul), Cafer Altıntaş (İstanbul), Yusuf Kıral (İstanbul), Mahmut Kurt (Urfa), Ahmet Özdemir (Ordu), İbrahim Birsel (Adana), Gültekin Sarıçiçek (Adana), Mehmet Toprak (İskenderun), Nihat Tırpan (Kars), Ömer Tırpan (Kars), KemalÖz (Samsun), Nihat Erim (İstanbul), Taner Özer (İstanbul), Niyazi Demirtaş (İstanbul), Nihat Hürcan (İstanbul), Okan Can Bayangül (İstanbul), Uğur Korkmaz (İstanbul), M. Basri Derin (İzmir), Hüseyin Aktan (İzmir), Musa Taş (Ankara), Recep Tekkaya (Kayseri), Ali Kartal (İstanbul), Süleyman Nuri Özer (İstanbul), Mustafa Arı (Manisa), Talip Gülden (İstanbul), İbrahim Karakuş (İstanbul), Atilla Tokay (İstanbul), Turgut Aydın (İstanbul), Sami Sayılgan (Ankara), Adem Güler (Kırıkkale), Halil Taya (Siirt), İbrahim Nalbantoğlu (Kayseri), Abdurrahman Keleş (Gaziantep), Mustafa Kaplan (Trabzon), Efraim Elvan (Trabzon), Mevlüt Güler (Konya), Mehmet Sayan (Mersin), Kemal Türkler (İstanbul), Recai Ünal (İstanbul), Baki Uzun (İstanbul), Mehmet Bayrak (İstanbul), Veysel Tunçöz (Adana), Fevzi Soyal (Tarsus), Bayram Yılmaz (İstanbul), Mustafa Demirtaş (İstanbul), Muhsin Aytaç (Elazığ), Ali Seyit Erbaş (Malatya), Kadir Odabaş (Samsun), Mahmut Özkan (Ordu), Bakir Baltacı (Adana), Gani Yumlutepe (Adana), Erkan Alışır (Ordu), Adem Turuncu (Ordu), Feridun Arat (Mardin), Lokman Özdemir (Mardin), Ahmet İşçi (İzmir), Kemal Soydan (İzmir), İsmail Tektaş (Mersin), Ahmet Aydın (İstanbul), Coşkun Benzer (İstanbul), Necati Çimen (Ankara), Düngün Şegezer (Ankara), Aynur Ceylan (Samsun), Hüseyin Polat (Adana), Meryem Karakış (Adana), Fikret Yağcı (Gaziantep), Faik Çırak (Artvin), Hüseyin Çakar (İstanbul), Davut Koşarpınar (İstanbul), Tuncay Okuyan (İstanbul), Osman Sümbül (İstanbul), Hasan Sert (Gaziantep), Erdal Akça (Gaziantep), Osman Tunç (Diyarbakır), Ali Ocak (Ordu), Ahmet Ocak (Ordu), Ahmt Destel (Tarsus), Yunus Çetin (Tarsus), Hayriye Kandemir (Adana), Ahmet Tosun (Ankara), Yaşar Demiştaş (Ankara), Musa Önen (Amasya), Mansur Önen (Amasya), Bayram Ünyol (Amasya), Tuncay Varol (Yozgat), Ahmet Tosun (Ankara), Eşref İleri (Trabzon), Ömer Türkmen (Samsun), Veli Bozan (Adana), Ahmet Gökoğlu

(Adana), Abdullah Arı (Adana), İbrahim Tonya (Giresun), Fatma Elalmış (Diyarbakır), Şahin Gökduman (İstanbul), Nevzat Ocak (Mardin), Rıfat Tunçbilek (Mardin), Muhittin Tunç (Mardin), Nusret Kabadayı (Urfa), Mehmet Zeki Fakibaba (Urfa), Mehmet Bulut (Kayseri), İsmail Alkan (Çorum), Dursun Ali Keskin (İzmit), Mehmet Ramazan Eser (Adana), Mustafa Uslu (Ankara), İbrahim Koç (İstanbul), Salih Bademli (İstanbul), Türesin Sağlam (Samsun), Sabri Sarıel (İstanbul), Tekin Sungur (Hatay), Haydar Işık (Mardin), Bayramali Tatoğlu (Rize), Abdurrahman Genç (Diyarbakır), Can Arı (İzmir), Remzi Turan (Kırklareli), Sabahattin Ballı (Bursa), Osman Ülker (Bursa), Cemal Karadağ (Bursa), Hüseyin Çetin (Bursa), Kadir Kocaefe (Bursa), İsmail Zemin (Diyarbakır), Rıfat Özbek (Diyarbakır), Vedat Mıcıoğulları (Antakya), Kemal Neşe (Gaziantep), Mustafa Akbaş (Tunceli), Galip Özmen (Atina), Neslihan Özmen (Atina), Bayhan Kuzu (Ordu), Reylan Kuzu (Ordu), Mehmet Sarı (Ordu), Yusuf Tezim (Ordu), Adem Tezim (Ordu), Fatma Özçelik (Ordu), Erol Pınar (Ordu), Hasan Sağlam (Bursa), Ali Kutlar (Malatya), Seyithan Işıklar (Urfa7, Ahmet Dolgar (Urfa), Cuma Şanlı (Urfa), Salman Taşocak (Kahramanmaraş), Hüseyin Uzungeliş (Kahramanmaraş), İzzettin Ağca (Adana), Bekir Avcı (Adana), Ökkeş Aktar (Adana), Haydar Akar (Adana), Fethi Tek (Van), Mehmet Elalmış (Diyarbakır), Ziya Dirican (Ankara), Kasım Kılıç (İstanbul), İzzet Çınar (İstanbul), İbrahim Çavuşoğlu (Bursa), İsmail Hakkı Demir (Bursa), Turan Korkut (Bursa), Vural Aşar (Samsun), İbrahim Kurtoğlu (Samsun), Celal Cengiz (Samsun), Kemal Yücel Öncü (Mersin), İsmail Görgün (Muş), Zeki Tali (Niğde), Efendi Ezgin (Erzurum), Ahmet Uğurlu (İzmit), Selahattin Gelgör (İstanbul), İsmail Yiğit (İstanbul), Halil Doğan (İstanbul), Hasan Yavaş (Mersin), Hakkı Çağında (Adana), Yetiş Ünlügül (Adana), Salih Can (Bursa), Hüseyin Cavit Çelik (Ankara), Mustafa Tahtasız (Çorum), Ali Güney (İstanbul), Osman Çapa (İstanbul), Kemal Üre (Balıkesir), Veysel Yumak (Amasya), Ekrem Çamur (Kayseri), İsmail Şimşek (Kayseri), Haluk Akpınar (Kayseri), Bahattin Nariç (İstanbul), Muhittin Nariç (İstanbul), Nihat Öztürk (İstanbul), Mahmut Hasiçli (İstanbul), İbrahim İnce (Adana), Salim Coşar (Adana), Ömer Güven (Adana), Satılmış Bademci (Ankara),

Şevki Örenir (Mersin), Selahattin Eren (Siirt), Nevzat Çelik (Eskişehir), Ömer Tunçkanat (Niğde), Kadir Hırıs (Gaziantep), Aziz Turan (Konya), Yusuf Muratoğlu (Rize), İlhami Demir (Adana), Adnan Yılmaz (Samsun), Kadir Alkaya (İstanbul), Kadir Boz (Trabzon), Bektaş Yavuz (Balıkesir), Kamil Ürer (Balıkesir), Mehmet Baltacı (Eskişehir), Sultan Kandaş (Ankara), İbrahim Şahin (Ankara), Ayhan Işık (Ordu), Ali Adakan (Ordu), Necmettin Özcan (Ordu), Adnan Tuğyan (Adana), Kazım Elmas (Adana), Cemil Çakır (Mardin), Muzaffer Dursun (Mardin), Fevzi Aslan (Mardin), Sadık Toper (Malatya), Sayip Tahmazoğlu (Ordu), Şuayip Topuz (Ordu), Recep Şener (Ordu), İbrahim Karlı (İstanbul), Hamit Kılıç (Gaziantep), Güler Kılıç (Gaziantep), Alaattin Bülbül (Kilis), Hüseyin Firik (Kilis), Mesut Urfalıoğlu (Ankara), Mustafa Ünal (Ankara), Hayati Güner (Ankara), Ahmet Kürşat Çıtalı (Adana), Turgay Kurt (Adana), Kenan Çetiner (Adana), Yavuz Tanıkkan (Ankara), Mehmet Selim Ayış (Siirt), Niyazi Dilbar (İzmir), Fehmi Çevik (Viranşehir), Ülker Atik (İskenderun), Zeki Demirel (Elazığ), İsmail Mavuş (İstanbul), Sabahattin Yardımcı (İstanbul), Recep Suer (İstanbul), Mehmet Ayhan (Ankara), Mehmek Gök (Ankara), Seyfettin Eker (Samsun), Nazım Mehterbaşıoğlu (Van), İsmet Talip Çetin (Adana), Mustafa Kulaksız (Adana), Ahmet Yalçınkaya (Gaziantep), Vakıf Oğuz (Gaziantep), Halil Çalışkan (Gaziantep), Cesim Gezici (Gaziantep), Selahattin Sert (İskenderun), Rıza Soydaş (Eskişehir), Zeki Salı (Niğde), İsmail Zengin (Ankara), Medeni Aslan (Diyarbakır), Faik Toy (Diyarbakır), M. Emin Acar (Urfa), Cuma Çağ (Urfa), Mehmet Turgut (Urfa), İsmail Demir (İzmit), Ahmet Aşçı (İstanbul), Hayri Türker (Ordu), Ali İhsan Kayık (Ordu), Ahmet Kayık (Ordu), Bahattin Altın (Ordu), Murat Diken (Ordu), Ahmet Diken (Ordu), Emin Diken (Ordu), Süleyman Sami Özer (Ankara), Remzi Oğuz (Ankara), Mehmet Doğru (Gaziantep), Cevdet Gorol (Ankara), Hasan Haydaroğlu (Ankara), Günay Özkara (Ankara), Şükrü Tok (Ankara), Mete Türkoğlu (Bursa), Nurettin Özmen (İzmir), Mehmet Gül (Ordu), Hacer Aktaş (Ordu), Hicabi Deniz (Ordu), Adem Gülday (Adana), Kenan Özdilek (Adana) Musa Akça (İstanbul), Mustafa Bozok (İstanbul), Şeker Bayram ( ), Zeki Yıldırım (Adana), Ayşe Çetinkaya (Adana), Türkan Ölçer (Ada-

na), Nezihe Kuşan (Adana), Ahmet Kuruç (Adana), Sait Doğan (Gaziantep), Cemal Güven (Ordu), Osman Güven (Ordu), Mehmet Demir (Ordu), Abdülrezzak Uğur (Diyarbakır), Abbas Kali (Malatya), Yusuf Sevin (İstanbul), Kemal Sirka (İstanbul), Mehmet Yeşilçimen (Gaziantep), Sait Doğan (Gaziantep), Yüksel Koç (Tarsus), Adem Şenlikoğlu (İstanbul), Mustafa Tutkun (İstanbul), Metin Coşkun (Ankara), Gülden Keleş (Ankara), Niyazi Türlüoğlu (Ordu), Hüseyin Türkyılmaz (İstanbul), Kazım Tanyeri (İstanbul), Enver Kurt (İzmir), Hasan Kerim Gözlem (Ankara), Halil Babadağ (İzmir), Nazım Güder (Tarsus), Mehmet Sarın (İstanbul), Haydar Çetin Özeralp (İstanbul), Cafer Canbazoğlu (İstanbul), Selahattin Çelik (Urfa), Hamit Çetin (Urfa), Fatma İlker (Urfa), Salih Uymazer (Bursa), Hüsamettin Kuyucu (Diyarbakır), Medeni Yüzükan (Diyarbakır), Metin Battal (Adana), Cabbar Güler (Adana), Ferhat Koç (İstanbul), Zeki Kaptan (İstanbul), Kıymet Aslan (İstanbul), Orhan Olgen (Denizli), Sezai Özcan (Denizli), Nevzat Okuyucu (İzmir), Sedef Yıldırım (Ankara), Mehmet Ortayeri (Diyarbakır), Yakup Cengiz (Rize), Makbule Aksoy (İstanbul), Mehmet Aydemir (Mardin), Abdurrahman Aydemir (Mardin), Lokman Aydemir (Mardin), Erol Atilla (Bursa), Hüseyin Aybek (Siirt), Ali Alp (Mardin), Sadık Özkan (Ankara), Münik Topkan (Kayseri), Abdülkerim Turgut (Mardin), Durmuş Dönmez (Adana), Mehmet Tokgöz (Adana), Halil Halilloğlu (İzmit), Emrullah Yılmaz (Ordu), Hacı Bayram (Elazığ), Kamil Doğaraslan (Kayseri), Emin Koçkara (Bursa), Şemsettin Tuncer (İzmir), Mehmet Geçer (Eskişehir), Şükrü Taşdemir (Gaziantep), Yaşar Şanlı (Adana), Ali Ekber Günay (Adana), Kerim Koçan (İstanbul), Cumali Çelik (Trabzon), İsmet Çınar (Ankara), Firdevs Çınar (Ankara), Fatma Köksal (Ankara), Bekir Şimşek (İzmir), Burhan Parsak (Ankara), Fatma Köksal (Ankara), Bekir Şimşek (İzmir), Burhan Parsak (Adana), Nur Ali Kartal (İstanbul), Ömer Hayyar (İstanbul), Mahmut Çürük (Ankara), İsmet Yaşar (İstanbul), Ali Rıza Peksen (İstanbul), Esat Uslu (Adana), Nevzat Yılmaz (Adana), Hacı Uygun (Ordu), Yusuf Kakplan (Ankara), Süleyman Beşgün (Denizli), Erdoğan İyibilen (Konya), Mevlüt Çınar (Kars), Salih Saruhan (Diyarbakır), Abdülvahap Tangüler (Diyarbakır), Mustafa Gümüş (Bursa), Mür-

sel Gödek (Ankara), Mustafa Vural (Ankara), Musa Vura (Ankara), Yaşar Aksu (Ordu), Dursun Taşar (Ordu), Ekrem Ercan (Ordu), Mahmut İşçimen (Ordu), Dursun Taşan (Ordu), Ekrem Ercan (Ordu), Mahmut İşçimen (Ordu), Kaya Çelik (Ordu), Ahmet Aydın (İstanbul), Ömer Sandıkçı (İstanbul), Mustafa Çelebi (İzmir), Ahmet Kutsal Çerçel (Tarsus), Tayfuri Selen (Tarsus), Kadir Yıldırım (Tarsus), Murat Karakulak (Tarsus), Altan Ünier (Konya), Alaattin Akkaya (Konya), Tahsin Kozanak (Adana), Celal Karasolak (Adana), Mehmet Kuşçu (Adana). Mürsel Yeni (Diyarbakır), Nuri Vaner (Diyarbakır), Mehmet Başkut (Balıkesir), Hüseyin Şenol (İstanbul), Ömer Yumak (İstanbul), Behram Ayrım (Kars), Hüseyin Yazı (Ankara), Yalçın Gürbulak (Ankara), Figen Çöktü (Adana), Ali Sağlam (Gaziantep), Hamza Can (İzmit), Mustafa Çakmaklı (Ankara), Vural Akıkaya (Ankara), Özcan Çavuşoğlu (Nazilli), Remzi Aktaş (Adana), İhsan Aydoğdu (Ordu), Cuma Kaynak (Gaziantep), Cemal Güer (Gaziantep), Abdülcabbar Ensarioğlu (Diyarbakır), Sadrettin Uğurlu (İstanbul), Davut Çakır (İstanbul), Naci Doğan (Bursa), İrfan Çetiner (Bursa), Bozkurt Karabaşlı (Bursa), Gülten Cantürk (Ankara), Yaşar Gül (Ankara), Yaşar Kılıç (Eskişehir), Nizamettin Kapman (Balıkesir), Hayrettin Sönmez (Siirt), Hakkı Akçak (Trabzon), İnanç Seçik Aksoy (İzmir), Mustafa Kandemir (Adana), Macit Kurşun (İstanbul, Esin Başlamış (İstanbul), Ataman Sıktaş (İstanbul), Hüseyin Doğru (Bursa), Nihat Irklı (Bursa), Zeki Yıldız (Bursa), Atilla Yalçınbay (İzmit), Osman Yokuş (İzmit), Fahri Gür (Adana), İsa Oduncu (Nazilli), Mikali Başo (Erzurum), Mehmet Baki Kavak (Siirt), Mustafa Sibel (Gaziantep), Hüseyin Ünal (Diyarbakır), Sadık Çökmez (Ankara), Yusuf Solmaz (Ankara), Ali Arıkan (Urfa), Ekrem Karaaslan (Diyarbakır), Erhan Cengiz (İstanbul), Ahmet Ertürk (Eskişehir), Seyit Ahmet Yaşar (Ankara), Mustafa Taşkın (Ankara), Kamil Kılınç (Adana), Ali Onaylı (Adana), Ahmet Erciyes (Adana), Seyfettin Atasoy (Adana), Ali Yörük (Adana), Rıdvan Çalışkan (Adana), Halil Kaçar (Adana), Ali Belge (Adana), Abidin Şendoğan (Tokat), Emin Emekli (Ankara), Ali Aktaş (Mardin), Cemal Gülcihan (Artvin), Mehmet Erden (İstanbul), Zeynel Abidin Bardakçı (İstanbul), Necdet Çark (İstanbul), Halil Yıldırım (İstanbul), İsmail Uygun (İstanbul), İbra-

him Hayta (Adana), Fehmi Tokoğlu (Adana), Adem Erdem (Adana), Adil Kulaç (Adana), İbrahim Uraz (Mardin), Yusuf Uraz (Mardin), Abddülbaki Yalçın (Mardin), Ahmet Gültekin (İstanbul), Ali Altındağ (İstanbul), İbrahim Renkliay (İstanbul), İsmail Çatır (İzmir), Fikret Çetkin (İzmir), Eyüp Harun Gündüz (İzmir), Orhan Büyükkalaycı (İzmir), Mustafa Kaya (Bingöl), Tolga Kaya (Bingöl), Raif Yılmaz (Ordu), Zekeriya Bayrak (Bursa), Turan Tuncel (Ankara), Zeynep Yüce (Ankara), Zühtü Pehlivan (Zonguldak), Fikret Demirci (Denizli), Esfendiyar Korkmaz (İstanbul), Necmettin Özber (İstanbul), Zühtü Güler (İstanbul), Mustafa Demir (İstanbul), Tayfun Sepetçi (İstanbul), Refik Sardağ (İstanbul), Kadir Kayhan (Diyarbakır), Dursun Yavuz (Adana), Yaşar Akgül (Adana), Abdullah Öztoprak (Adana), Tosun Birinci (Trabzon), Yıldırım Reyhan (Balıkesir), Kenan Tavukçuoğlu (Adana), Hikmet Sağlamış (Ankara), Dursun İnce (Ankara), Refik Aslan (Ankara), Ahmet Çelik (Ankara), Mehmet Özdal (Eskişehir), Ahmet Kiper (Tarsus), Vedat Düz (Tarsus), Halil Kuşkonmaz (Tarsus), İzzet Kalyon (Giresun), Kemal Özdengül (Eskişehir), Bektaş Döner (Adana), Duran Kömekçi (Adana), Süleyman Kömekçi (Adana), Sinan Başar (Adana), Duran Mülayim (Tarsus), İsmail Kayhan (Diyarbakır), Ali Kılıç (Birecik), Ziya Akgün (Samsun), Uğur Gökyiğit (Artvin), Feyyat Koçalan (Ordu), Hasan Koçalan (Ordu), Muammer Yavuz (Ordu), Mustafa Alyuvarlak (Ordu), Derviş Dağ (Ankara), Osman Dağ (Ankara), Fatma Çukurelma (Ankara), Süleyman Çelik (Konya), Murat Saraçoğlu (İstanbul), Tahsin Erkan (İstanbul), Hasip Mungan (Mardin), Mesut Şekerci (İzmir), Osman Polat (Elazığ), Hasan Alpaslan (Trabzon), Tahir Özer (Adana), Behlül Tanekocak (Tarsus), Durmuş Öztürk (Ankara), Seyfettin Ekşi (İzmit), Nurettin Yıldız (Kırşehir), Cemal Oral (İstanbul), Latif Kıvanç (İstanbul), Sabri Yiğit (Ankara), Mehmet Aslan (Ankara), Erol Karaman (İstanbul), Mehmet Ortaç (Adana), Mustafa Kızıltepe (Adana), Saim Bölge (Adana), Abdülkadir Yılmaz (Adana), Halil İbrahim Kayacak (İzmit), Lütfiye Kersi (İzmir), İsmail Ören Özdemir (Eskişehir), Ali Taşdemir (Gaziantep), Ali Şen (Adana), Nazif Ton (Adana), Mehmet Ziya Taberoğlu (Adana), Ahmet Sumagözler (Adana), Kaya Kılıç (İstanbul), Caner Oktay (İstanbul), Abdülhasan Kara

(Ankara): İbrahim Turnacılar (Eskişehir), Semal Ercan (Malatya), Bektaş Türk (Malatya), Mehmet Korkmaz (Malatya), Mehmet Seyhanlıoğlu (Urfa), Murat Bers (Ordu), Şükriye Berk (Ordu), İlhami Yılmaz (Ordu), Mehmet Güneş (Ordu), Mahmut Özdemir (Gaziantep), Abdullah Yılmaz (Mersin), Yılmaz Özkan (Mersin), Erdal Ongun (Mersin), Osman Özan (Ankara), Sıddıkk Tanrıverdi (Ankara), Selim Tanrıverdi (Ankara), Mustafa Antmen (Mersin), Bektaş Boran (Ankara), Ahmet Kaya (Tarsus), Hakan Değirmenci (Trabzon), Şahap Esen (Eskişehir), Namık Gültaş (Malatya), Hasan Hüseyin Dede (Malatya), Ragıp Metin Atalay (Samsun), Murat Yiğit (Zonguldak), Kazım Sarı (Ordu), Mehmet Samsun (Ordu), Ahmet Gündoğdu (Ordu), Bekir Hanas (Urfa), Ferdağ Dağ (İstanbul), Mehmet Göl (Ordu), Mehmet Ali Bilgili (Ordu), Ömer Yıldız (Ordu), Mehmet Sarıbaş (Malatya), Ali İhsan Kaplan (Ankara), Zafer Demir (Ankara), Metin Atalay (Samsun), Hasip Yılmaz (Diyarbakır), Selahattin Karakaş (Malatya).

İşkence tezgâhlarından geçenler, gözaltında kaybedilenler, vurulanlar, ölenler, acı çekenler... Bu ülkenin yüzkarasıdır 12 Mart ve 12 Eylül. Ve tüm dünyanın yüzkarasıdır Şili'de, Brezilya'da, Arjantin'de yaşananlar. Unutmayı tercih ettiğimiz kötü yıllar. Unutalım ama önce hesaplaşalım. O yılları yaşamış insanların ve tüm ülkenin buna ihtiyacı var...

Bin Belge böyle bir kaygıdan yola çıkarak Erbil Tuşalp tarafından ilmek ilmek örülmüş, titizlikle hazırlanmış bir kitap. İlk yayınlandığı yıldan bu yana birçok baskı yapması o vahşet dolu dönemlerin öğrenilme ihtiyacını da gösteriyor. Kitabın sonundaki "Ekler" bölümü ise bize ne çok kaybımızın olduğunu gösteren bir isim listesi veriyor: 1977 yılında öldürülenler... 1978 yılında öldürülenler... Kahramanmaraş katliamında öldürülenler...

Erbil Tuşalp Sunuş yazısında diyor ki: "**Bin Belge** yıllarından bugüne her şey gereği gibi tartışılmadı, yeterince anlatılmadı, daha açık sergilenmedi ama hiçbir şey bitmiş değil. Kimbilir belki her şey yeni başlıyor..."

20 TL

Yazılama

9 786055 892999